FOUCHÉ

Stefan Zweig

Stefan Zweig

FOUCHÉ

BİR POLİTİKACININ PORTRESİ

CAN



DENEME

Türkçesi
BURHAN ARPAD

DÜNYA KLASİKLERİ

ISBN 975-510-671-5
© Williams Verlag AG / Can Yayınları Ltd. Şti. (1995)

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Özal Basımevinde basıldı. (1996)
Dizgi: Serap Kılıç

Stefan Zweig

FOUCHÉ

BİR POLİTİKACININ PORTRESİ

DENEME

Türkçesi
BURHAN ARPAD

Not: Salah Birsel'in Varlık Yayınlarından çıkan Gece Mavisi" adlı deneme kitabında "Fouche" Bir Politikacının Portresi adlı denemesi ile ilgili çekişidir.

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

Özgün adı
Fouché, Bildnis eines politischen Menschen

STEFAN ZWEIG'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖBÜR KİTAPLARI

AMOK KOŞUCUSU / *öykü*
LYON'DA DÜĞÜN / *öykü*
YÜREK ÇÖKÜNTÜSÜ / *öykü*
YARININ TARİHİ / *deneme*
YILDIZIN PARLADIĞI ANLAR / *deneme*
GÜNCE / *günce* (çıkacak)
DÖNÜŞÜM SARHOŞLUĞU / *roman* (çıkacak)
SATRANÇ / *öykü* (çıkacak)

Stefan Zweig'ın yapıtlarının yayın hakları Can Yayınları'ndadır.

1881 yılında Viyana'da doğdu. Babası varlıklı bir sanayiciydi. Viyana ve Berlin'de eğitim gördü. Birçok ülkeyi dolaştıktan sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında, Zürih'e geldi. Savaş karşıtı kişiliğiyle tanındı. 1919-1934 yılları arasında Salzburg'da yaşadı, 1938'de İngiltere'ye, 1949'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Avrupa'nın içine düştüğü duruma dayanamayarak 1942 yılında karısıyla birlikte intihar etti. Çok sayıda denemesi, öyküsü, uzun öyküsü ve romanı yanında, büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

BİRİNCİ BÖLÜM
Yükseliş (1759-1793) 11

İKİNCİ BÖLÜM
Lyon Celladı (1793) 37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Robespierre ile Mücadele (1794) 53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Direktuvar Bakanı (1799-1802) 81

BEŞİNCİ BÖLÜM
İmparatorun Bakanı (1804-1811) 115

ALTINCI BÖLÜM
İmparatora Karşı Mücadele (1810) 141

YEDİNCİ BÖLÜM
İstek Dışı Ara (1810-1815) 159

SEKİZİNCİ BÖLÜM
Napoléon'la Kıyasıya Mücadele (1815: Yüz Gün) 175

DOKUZUNCU BÖLÜM
Düşüş ve Ölümlülük (1815-1820) 207

ÖNSÖZ

Zamanının en güçlü ve bütün çağların en ilginç kişilerinden biri olan Joseph Fouché, çevresinde az sevildi, sonraları da çok haksızlık gördü. Napoléon, St. Helena'da iken, Robespierre bir Jacobin iken, Carnot, Barras, Talleyrand anılarını anlatırken, Cumhuriyetçi ya da Bonapartçı bütün Fransız tarihçileri onun adını şöylesine bir yazarken bile ateş püskürürler. Doğuştan hain, zavallı bir entrikacı, aşağılığın aşağılığı, karşı yana geçmeyi meslek edinmiş biri, polis ruhlu, alçak, acınacak kadar ahlaksız... Sövmek ve horgörmek için ondan hiçbir söz esirgenmez. Ne Lamartine, ne Michelet, ne de Louis Blanc onun kişiliğini, daha doğrusu kişilikten yoksun olma direncini araştırmak için ciddi bir çaba gösterir. Onun gerçek yüzü ilk kez Louis Madelin'in biyografisinde ortaya çıkar. Bu tek yapıt dışında bütün bir tarih, dünya çapında bir dönüm noktasında, birçok partiden yana olmuş, psikoloji açısından ikili mücadelesinde Napoléon'u ve Robespierre'i yenmiş bu adamı önemsiz figüranlar sırasına sessizce itivermiştir. Arada sırada ona Napoléon'la ilgili bir piyeste ya da bir operette rastlarız; ama çoğunda sıradan bir zaptiye nazırı taslağı, bir çeşit Sherlock Holmes benzeridir. Yalın anlatımlarda, arka planda bir rol, önemsiz rolle karıştırılır çoğu.

Bu benzeri olmayan kişiyi, kendisi de büyük olan bir tek insan küçümsemedi: Balzac. Zaman sahnesiyle yetinmeyip kulis aralarına da bakmasını bilen o yüksek ve araştırıcı zekâ, Fouché'yı, psikoloji açısından zamanının en ilginç kişisi olarak içtenlikle tanımladı. Sözde kahramanlar ve sözde aşağılık kişiler dahil bütün ihtiraslılara kendi duygu kimyasında eşit unsurlar gözüyle bakmaya alışık, Vautrin gibi bir caniye de, Louis Lambert gibi bir ahlak dehasına da hayran kalabilen, ahlaklı ile ahlaksız arasında hiçbir ayırım yapmayan ve insanı yalnızca ihtirasının yoğunluğu ve isteğinin değeri açısından ele alan Balzac, ihtilalin ve İmparatorluğun en çok hor ve aşağı görülmüş, bilerek unutulmaya itilmiş bir insanını bulup ortaya çıkardı.

Balzac, bu 'Deha'yı: "Napoléon'u etkisi altında bırakabilmiş tek bakan" ve daha sonra da: "Tanımış olduğum kafaların en güçlüsü,"

diye anlatır. Bir başka yerde: "Düz yanlarının altında derinliği olan ve bir şeye davrandıkları sırada kavranamayıp ancak sonradan anlaşılan kişilerden biri," der. Bu sözler, o sözümona ahlakçıların aşağılamalarından kat kat önemlidir. Balzac, 'Karanlık Bir İş' adlı romanında: "Bu karanlık, derin, olağanüstü ve az tanınan yaratık," diye özel bir yer ayırarak, "Napoléon'un bile korkuya kapıldığı bu eşsiz deha, kendini birden ortaya koymadı," der. Kimselerin tanımadığı bu Convention meclisi üyesi, zamanın en olağanüstü ve en çok yanlış anlaşılmış insanı, sonradan ortaya çıkan kişiliğini çalkantılı olaylarda elde etti. Direktuvar'da da geçmişi değerlendirmesini bilen derin görüşlü kişilerin yarını görebileceği bir mevkiye yükseldi. Sonra birden, bazı sıradan aktörlerin kafası aydınlanınca usta sanatçılar oluvermesi gibi, 18 Brumaire'de yapılan hükümet darbesinde beceriksizliğinin belgesini ortaya koydu. Başlangıçta üyesi olduğu dağlılar partisini ve sonradan saflarına katıldığı kralcıların da bütün sırlarını bilen, manastırdan yetişmiş bu solgun yüzlü adam, politika sahnesinin insanlarını, olaylarını ve uygulanmalarını yavaş yavaş ve sessizce incelemişti. Bonaparte'ın sırlarını öğrenmiş, ona yararlı ve çok değerli öğütler vermişti. Ne yeni, ne de eski meslektaşları onun deha derecesini hemen fark etmişlerdi; daha çok hükümet adamlarına özgü bir dehası vardı: "İleriyi görmesinde hiç yanılmıyordu ve inanılmaz derecede keskin görüşlüydü." Balzac böyle diyordu. Onun böylesine saygısı beni Fouché'yle ilk olarak ilgilendirmişti ve Balzac'ın, "İnsanlar üzerinde Napoléon'dan daha çok kudret sahibi," diye övdüğü adama yıllardır arada sırada bir göz atıyordum. Ama Fouché ömrü boyunca yaptığı gibi tarih sayfalarında da ikinci planda bir kişi olmasını iyi başarmıştı. Yüzünü ve planlarını göstermekten pek hoşlanmıyordu. Hemen hep olayların içine gizleniyor, taraflar arasında makamının kisvesine bürünüp hiç göze çarpmadan faal olmasını başarıyordu; saatin içindeki saat makinesi gibiydi. Meslek gelişmelerinin keskin dönemeçlerini ve kaçamak profilini olayların kargaşalığında yakalayıvermek pek güç, pek seyrek başarılabiliyor. Daha tuhafı da var! Fouché'nin böyle kaçamak yakalanmış profillerinden hiçbiri ilk anda ötekine benzemez. 1790'da papaz okulu öğretmeni, 1792'de kiliselerin yağmacısı, 1793'te komünist, beş yıl sonra birçok milyonluk ve bir on yıl sonra da Otranto Dükü olan adamın saçı ve teniyle, hep aynı adam olduğunu düşünebilmek için biraz çaba gerekir. Ama değişmeleri aşırılaştıkça yeni çağların bu yüzde yüz Makyavelcisinin kişiliği, daha doğrusu kişiliksizliği

de ilginçleşir gittikçe. Onun art nedenler ve gizliliklere bürünmüş politika hayatı beni gittikçe daha çok çekiyor, kişiliği gittikçe daha acayipleşiyor, hatta ifritleşiyordu. Böylece, günümüz hayatının en tehlikeli ve henüz iyice işlenmemiş tipleri olan diplomatların hâlâ bilinmeyen ama çok gerekli anatomisine ben de birşeyler vereyim diye ve yalnızca ruhbilim heyecanıyla Joseph Fouché'nin hikâyesini yazmak durumuna geliverdim.

Böylesine ahlaka aykırı bir yaradılışın hayat hikâyesinin –Joseph Fouché gibi böyle olağanüstü ve çok önemli birisi de olsa– zamanımız isteğine uymazlığını anlamamak olası değildir. Zamanımız, kahramanların özyaşamöykülerini arıyor ve hoşlanıyor. Politika alanında yaratıcı önderlerden yana yoksun olan zamanımız, geçmişin parlak örneklerini arıyor. Kahramanların özyaşamöykülerinin iç dünyayı genişleten, zihni yücelten ve kuvvet arttıran gücünü bilmezlikten gelmiyorum, hiçbir zaman. Ama bu özyaşamöyküleri, gerçekten önder yaradılışta kişiler o sırada ve her zaman için dünyanın gerçek alınyazısı üzerinde ağır basarmış gibi bir tarih yanıltması tehlikesini de birlikte getirirler. Kahraman yaradılışta olan kişiler, yalnızca varlıklarıyla, onyıllarca, yüzyıllarca düşünce dünyasını etkilerler, ama yalnızca düşünce dünyasını. Ama gerçek ve günlük hayatta, politika alanında üstün kişiler, yüzde yüz düşün insanları değil, değerleri çok az, ama daha becerikli bir başka çeşit insanlardır: Ard plan kişileri. 1914-1918'de dünya tarihi ölçüsünde savaş ve barış kararlarının sağduyu ve sorumluluğa dayanmadığına, tersine, arka planda gizlenmiş ve kişiliğine güvenilmeyen, anlayışları kıt insanlarca yönetildiğimize seyirci olduk. Güvenilmez ve çoğu zaman kötülerin kötüsü politika oyununu, ulusların çocuklarını ve yarınların gözü kapalı bir bağlılıkla teslim ettikleri politikayı, sarsılmaz inançlara bağlı doğru ve geniş görüşlü insanların değil, tersine diplomat adını verdiğimiz o meslek kumarbazlarının, eliçabukluk, boş sözler ve sağlam sinirler ustalarının oynadığı ve ötekilerin hep oyuna getirildiklerini her gün ve yeni baştan görmekteyiz. Politika, Napoléon'un dediği gibi 'Modern alınyazısı' olduysa, korunmak için o insanların arkasındaki gizli kuvvetleri ve böylece de güçlerinin tehlikeli sırrını öğrenmeyi denemeliyiz. Joseph Fouché'nin hayat hikâyesiyle politika insanı örneğine ben de birşeyler katayım istedim.

Salzburg, 1929 sonbaharı
STEFAN ZWEİG

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKSELİŞ

(1759-1793)

Joseph Fouché, 31 Mayıs 1759'da liman kenti Nantes'da dünyaya geliyor. Otranto Dükü unvanını almasına daha çok var. Ana ve baba soyunda denizciler, tüccarlar bulunuyor. Böyle bir soydan gelen erkek evladın yine bir denizci, bir gemi işletmecisi, ya da kaptan olması çok olağan. Ama bu cılız, kansız, sinirli ve çirkin oğlanın o tarihlerde bir çeşit kahramanlık isteyen böyle sert zenaatlara uygun hiçbir yanı olmadığı çok erken ortaya çıkıyor. Kıyıdan iki mil uzaklaşsa deniz tutuyor. On beş dakika koşsa, ya da çocuklarla oynasa yorgun düşüveriyor. Anası babası, böylesine zayıf bir oğlan ne olabilir, diye haklı bir kaygı duyuyorlar. Çünkü 1770 Fransa'sında, düşünce yanı uyanmış ve sabırsızca zorlamaya başlamış burjuvazi için henüz fazla yer yok. Mahkemelerde, devlet dairelerinde, her işte ve her görevde bütün yağlı kapılar soylulara ayrılmış. Sarayda çalışabilmek için kontluk arması, ya da baron olmak gerekiyor. Hatta orta sınıftan biri orduda saçlarını ağartmış olsa bile onbaşılıktan yukarıya yükselemez. Orta sınıf, durumu kötü ve ahlakça bozulmuş Fransa'da, her yerden henüz uzak tutulmaktadır. Pek uzun süre yalvaran o titrek ellerin, bu tür istekleri bir yirmi beş yıl sonra yumrukla istemelerinde şaşılacak bir yan yok.

Kala kala bir kilise kalıyor: Dünya bilgisi bakımından Hanedandan çok daha bilgili, demokratik ve anlayışlı bin yıllık geçmişi olan büyük bir güçtür kilise, yetenekli herkese bir yer buluyor ve görünmeyen krallığını en alt tabakadan olanları da alıyor. Küçük Joseph, *Congregtionist*[1] rahipleri okulunda çalışkanlığıyla sivrildiğinden, bilgisi yeterli olunca ona matematik

[1] *Congregtionist*: Tarikatçı papaz. (Yay.)

ve fizik öğretmenliği, eğitmenlik ve yönetimde bir iş veriyorlar. Cizvit rahipleri sürüleliberi Fransa'da Katolik eğitime yön veren rahipler arasında yükselme şansı pek bulunmayan, alt basamaklarda da olsa saygı görür bir mevkiye sahip. Kendisinin de yetiştiği, öğrenirken öğrettiği bir okulda.

Papazlar için gerekli adakta bulunmuş olsaydı, daha da yükselip pér, hatta günün birinde piskopos, ya da kardinal olabilirdi. Ama Fouché'nin en karakteristik yanı, herhangi bir şeye, herhangi birisine yüzde yüz bağlanmaya duyduğu tiksinti, mesleğinin daha ilk basamaklarında ortaya çıkıyor. Rahip kılığını ve takkesini giyiyor, öteki ruhanilerle birlikte keşiş hayatı sürüyor; *Congregtionist* rahipleri yanında geçirdiği on yılda dış görünüşüyle de, iç dünyasıyla da bir rahipten hiç farklı değil. Ama yüksek ayinlere katılmıyor ve hiçbir adakta bulunmuyor. Her zaman olduğu gibi, değişebilme olanağını elde tutmak için her durumda dönüş yapma kapısını açık bırakıyor; kiliseye de tam vermiyor kendini. Sonraları ihtilalde Direktuvar'da,[1] Konsüllükte, İmparatorlukta, ya da Krallıkta yaptığı gibi. Bir insana karşı bağlanmak ne söz, Joseph Fouché Tanrıya bile ömrü boyunca bağlı ve yükümlü kalmıyor.

Bu solgun yüzlü ve içine kapanık yarı rahip, yirmisinden otuzuna kadar on yılını, manastır koridorlarında ve sessiz yemek salonlarında geçirdi. Niot, Saumur, Verdôme, Paris'te ders verdi. Ama oturduğu kentin değiştiğini pek fark etmezdi. Çünkü bir rahip okulu öğretmeninin hayatı her kentte sessiz, yoksul, silik geçer; hep o suskun duvarlar arkasında ve hep günlük hayatın düzenine göre. Latince, matematik ve fizik öğretilen yirmi öğrenci, otuz öğrenci, kırk öğrenci, soluk benizli ve kara giysili oğlanları ayine götürmek, yatakhanede göz kulak olmak, tek başına bir köşeye çekilip bilim kitapları okumak, yetersiz para, eski püskü ve kara bir giysi, hiçbir isteği olmayan tam bir manastır hayatı. Gölgede geçen bu sessiz on yıl tam bir uyuşukluktur, gerçekdışıdır, zaman ve mekânın ötesindedir; verimsizdir ve tutkudan yoksundur.

Ama bu manastır okulunda, on yılda, Fouché yine de pek çok şey öğrenir ve ileride diplomatlığında bundan sonsuz yarar-

[1] *Direktuvar*: Fransız Devriminde 28.10.1795 ile 10.10.1799 tarihleri arasındaki yönetim. (Yay.)

lanır; her şeyden önce susabilme tekniğini, kendini gizleyebilme sanatını, ruhları okuyabilme ve psikoloji ustalığını. Bu adam ömrü boyunca yüz sinirlerinin her birine, en tutkulu anlarında bile söz geçirebilmiş, sessizlik ve hareketsizlik duvarı arkasına gizlenmiş yüzünde öfkenin, kızgınlığın, heyecanın aşırı bir dalgalanması görülmemiştir; en yumuşak sözü de, en korkunç sözü de aynı durgun ve renksiz sesle söyleyebilmiş, İmparatorun dairesinde de, gürültülü halk toplantılarında da aynı sessiz adımlarla yürümesini bilmiştir. Nefsine böylesine söz geçirebilmeyi, o manastır salonları ve koridorlarında geçen yıllarda öğrenmiştir. Dünya politikası kürsüsüne ayak basmadan önce isteklerine gem vurmasını öğrenmiş ve yüzyılların rahiplik sanatının tartışmalarıyla da konuşma sanatını elde etmiştir. Fransız İhtilalinin üç büyük diplomatı Talleyrand, Sieyés ve Fouché'nin kilisede öğrenim görmüş olması belki de bir rastlantı değildir; kürsüye çıkmazdan çok önce, üçü de insan tanıma sanatı ustasıydı. Çok eski ve onlardan çok gerilerde, bir geçmişe uzanan ortaklaşa gelenek, aslında karşıt kişiliklerine, karar anlarında bir benzerlik vermektedir. Fouché'nin kişiliğinde, üstelik, demir gibi sert bir kendini dizginleyebilme gücü, lükse ve süse karşı içten gelen bir direnç, duygularını gizleyebilme yeteneği de vardır.

Hayır, Fouché'nin manastır koridorlarının loşluğunda geçirdiği on yıl boşa gitmedi, öğretmenlik ederken kendi de çok şey öğrendi. Bu tuhaf ve eğilip bükülmesini bilen tedirgin zekâ, manastır duvarlarının dünyayla ilgisini kesmiş havasında gerçek bir psikoloji ustası olarak yetişti. Yıllar yılı yalnızca çok dar çevrelerde, hiç göze çarpmadan çalıştı. Ama daha 1778 Fransa'sında başlayan o sosyal kasırga, manastır duvarlarını da aşmıştı. Mason localarında olduğu gibi keşiş hücrelerinde de insan hakları tartışılıyordu. Genç rahip bir çeşit merakla itiliyordu burjuvaziye; fizik ve matematik öğretmeni olarak da, zamanın şaşırtıcı keşfi olan Montgolfier kardeşlerin hava gemisine, elektrik ve hekimlik alanının büyük buluşlarına karşı merak duymaktaydı. Kilise görevlileri, düşün çevreleriyle ilişki kurma çabasındaydılar. Arras'da 'Rosati' adı verilen çok şen bir topluluk, bir çevre var. Bir çeşit tembeller ülkesi olan bu şen toplulukta kentin aydınları buluşuyorlar. Orada olanlar kimsenin

gözüne çarpmıyor. Hiçbir ünü olmayan, önemsiz burjuvalar şiirler okuyorlar, ya da edebiyat konuşmaları yapıyorlar. Askerle sivil birbiriyle kaynaşıyor. Rahip okulu öğretmeni Joseph Fouché'nin fizikte yeni buluşlar üzerine anlattıkları orada ilgi görüyor. Fouché bu arkadaşlar çevresine sık sık uğruyor ve Lazere Carnot adlı bir yüzbaşının kendi yazdığı alaycı şiirleri okumasını, ya da ince dudaklı ve solgun yüzlü avukat Maximilian de Robespierre'in, (O tarihte soylu unvanına henüz önem vermekte) 'Sosati' şerefine süslü bir masabaşı söylevi vermesini, bir köşede sessizce dinliyor. Çünkü Fransa eyaletlerinde on sekizinci yüzyılın en son felsefe soluklarının tadı çıkarılmaktadır hâlâ. Bay Robespierre, ölüm buyrukları yerine zarif dizeler yazmakta henüz. İsviçreli hekim Marat, öfkeli komünist beyannameleri yerine, aşırı duygulu romanlar yazıyor daha. Kimselerin tanımadığı Teğmen Bonaparte, eyaletlerin birinde bir Werther Serüveni peşinde. Fırtınalar ufkun arkasındalar, görünürlerde hiçbir şey yok.

Kaderin tuhaf oyunu: Saçları tepeden yuvarlak kesilmiş rahip okulu öğretmeni, bu soluk yüzlü, tedirgin, hiçbir engel tanımayan ve aşırı tutkulu adam, avukat Robespierre'le dostluk kuruyor; hatta ilişkileri iyice gelişme yolunda. Çünkü Maximilian de Robespierre'in kızkardeşi Charlotte Robespierre, Fouché'yi kiliseden kurtarmaya niyetli görünüyor. Yakında nişanlanacakları söyleniyor her yerde. Bu yakınlaşmanın neden bir evlenmeyle sonuçlanmadığı bir sır olarak kaldı. Ama bir zamanlar dost olan bu iki erkeğin sonradan karşılıklı nefret duyması ve dünya tarihi çapında kıyasıya bir ölüm kalım mücadelesine girişmelerinin kökü belki de bu yüzdendir. Ne var ki, o sıralarda henüz ne Jacobinciliği biliyorlar, ne de nefreti. Tam tersine: Maximilian de Robespierre'in milletvekili olarak Versailles toplantısına yeni Fransa anayasasını yazmaya gitmesi gerekince, meteliksiz avukatın yol gideri ve yeni bir giysi yaptırması için borç parayı, Joseph Fouché veriyor. İleride başkalarının da dünya tarihinde ad yapması için basamak olacağının bir belirtisi. Ama bu dostunu en kesin bir anda, karar ânından yüzüstü bırakıp sırtüstü yere yuvarlayan da yine o olacak.

Fransa'yı temellerinden sarsacak olan genel kurul toplantısına katılmak için Robespierre'in yola çıkmasından sonra,

Congregtionist rahipleri de Arras'da kendi çaplarında küçük bir ihtilal yapıyorlar. Politika, manastır salonlarına kadar sokulmuştur. Her rüzgârın kokusunu alan zeki Joseph Fouché, bundan yararlanmasını biliyor. Onun önerisi üzerine, rahiplerin orta sınıfa sempatisini bildirmek için genel kurula bir heyet gönderiliyor. Ama her zaman pek dikkatli davranan Fouché, bu kez biraz acele etmiştir. Üstleri olan rahipler onu cezalandırmak için –gerçek bir ceza verecek güçleri olmadığından– Nantes'daki benzeri okula gönderiyorlar. Küçük Fouché ilk bilgileri ve insanları tanıma sanatını orada öğrenmiştir.

Ne var ki, o şimdi deneyimlidir, olgunlaşmıştır. Küçük çocuklara aritmetik, geometri ve fizik öğretmek, ona hiç de çekici gelmiyor. Her rüzgârdan koku alan Fouché, ülkenin üzerinde sosyal bir kasırga patlayacağını ve dünyayı politikanın yönettiği seziyor. Şu halde, politikaya girmeli! Bir silkinişte cüppesini sırtından atıyor, tam tepesinden tıraş ettirdiği saçlarını büyütüyor ve küçük çocukları bırakıp Nantes kentinin kendi halinde yurttaşlarına politik söylevler çekiyor. Bir kulüp kuruluyor –bir politikacının meslek hayatı böyle konuşmayı deneme sahnelerinde başlar hep– ve birkaç hafta sonra Fouché 'Nantes Anayasa Dostları' kulübünün başkanıdır. İlerlemeyi övüyor, ama büyük bir dikkatle ve aşırı bir liberalizmle. Çünkü işiyle gücüyle uğraşan tüccarların kenti olan Nantes'da, politika barometresi ılımlıbir hava gösteriyor; saygınlığının sarsılmasından korkan ve her şeyden önce iyi iş yapmayı isteyenler radikal davranışlardan hoşlanmazlar. Bu kentte tutsaklara özgürlük verilmesi gibi aşırı tasarılardan söz açılamaz. Çünkü sömürgelerden yağlı gelirler sağlanmaktadır. Bundan ötürüdür ki, Fouché, tutsak alım satımının kaldırılmasına karşı çok heyecanlı bir belgeyi *Convention Meclisine*[1] sunar. Gerçi bundan ötürü Brissot tarafından azarlanır, ama sıkı fıkı olduğu burjuva çevrelerinde saygınlığı azalmaz. Joseph Fouché, politikacı yanını burjuva çevrelerinde (geleceğin seçmenleri) gecikmeden sağlama almak için varlıklı bir tüccarın çirkin kızıyla çabucak evleniyor. Kız çirkin, ama varlıklıdır. Çünkü Fouché çabucak ve tam bir burjuva olmak istiyor. Orta sınıfın yakında başa geçeceği ve yönetimi ele alacağı bir zamanda yaşadığını seziyor.

[1] *Convention Meclisi*: Kurucu Meclis. (21.9.1792-26.10.1795)

Bütün bunlar asıl amaca varmak için hazırlıktır. Convention Meclisi seçimleri ilan edilir edilmez, eski rahip okulu öğretmeni, hemen adaylığını koyuyor. Bütün adaylar ne yapar? O da, ilk iş olarak, bütün seçmenlerine her istediklerini bol bol söz veriyor. Böylece de, ticareti ve özel mülkiyeti koruyacağına, yasalara saygı göstereceğine yeminler ediyor. Fouché, düzen bozuculara, eski rejime karşı yaptığından daha çok atıp tutuyor; çünkü Nantes'da politika rüzgârı soldan çok sağdan esiyor. Sonunda, 1792'de Convention Meclisi milletvekilliğine seçiliyor ve sessizce taşıdığı rahip takkesinin yerini, milletvekillerinin üç renkli kokardı alıyor.

Joseph Fouché milletvekili seçildiği yıl otuz iki yaşında. Güzel erkek değil, hiç güzel değil. Bir iskelet gibi kupkuru bir beden, çizgileri köşeli, ensiz ve kemikli bir yüz, keskin bir burun, daracık ve her zaman kapalı bir ağız, uyuklar gibi ağırlaşmış gözkapakları altında balık gözü kadar buz gibi gözler, kedi grisi renkte cam bilyeler gibi gözbebekleri. Bu yüzde ve bu adamda cılız bir hayat eseri göze çarpıyor: Havagazı ışığı altındaki bir insan yüzü gibi yeşilimsi bir solgunluğu var. Gözlerinde parlaklık yok, hareketleri cansız ve sesi canlılıktan yoksun. Saçları seyrek ve düzensiz, kırmızımsı kaşları varla yok arası, yanaklarının rengi kirli sarı. Bu yüzü sağlıklı gösterecek renk maddesi yetmemiş sanılır. Sırım gibi ve inanılmayacak kadar çok çalışabilen bu insan, nekahat döneminde bir hasta, çok yorgun birine benziyor.

Onu gören herkes, bu adamın damarlarında kımızı ve ılık bir kan dolaşmıyor, diye düşünüyor. Gerçekten de öyle: Ruh yapısı bakımından soğukkanlı. Aşırı ve sert tutkulardan uzak, kadınlara ve kumara düşkün değil, şarap içmez ve israftan hoşlanmaz, kaslarını çalıştırmaz, bütün ömrü odalarda dosyalar ve kâğıtlar arasında geçer. Göze çarpan bir öfkeden her zaman kaçınır ve yüz sinirlerinin bir teki bile titremez. Kansız ve keskin dudakları ancak gülümseyişlerde biraz kırışır; kimi nazik, kimi alaycı gülümseyişlerinde. Balçık rengi ve gevşek dış görünüşlü bu maske yüzün gerçek bir gerilimi asla göze çarpmaz. Kenarları kırmızı ve ağırlaşmış gözkapaklarının altındaki gözler, onun hiçbir niyetini ve düşünüşündeki hiçbir ipucunu ele vermez.

Böylesine sarsılmaz soğukkanlılık Fouché'nin asıl gücüdür. Sinirlerine söz geçirmesini bilir, şehvet onu baştan çıkaramaz, bütün tutkuları bir duvar gibi aşılmaz alnının arkasında kalır ve gevşer. Güçleriyle oynamasını ve bu sırada başkalarının yanlışını büyük bir uyanıklıkla kollamasını bilir. Başkalarının tutkularını tüketmesini, kendi kendilerini yitirmesini, ya da kendilerini denetleyemez duruma gelip açık vermesini büyük bir sabırla bekler. Sonunda büyük bir şiddetle ve acımasızca vurur. Sinir nedir bilmeyen, böylesine sabırlılığın kazandırdığı üstünlük korkunçtur. Beklemesini ve kendisini her bakımdan gizlemesini bilebilen kişi, en deneyimli insanı bile yanıltabilir. Fouché, başkalarına hizmet ederken çok sakindir, hakaretlerin en kabasını, alçaltmaların en ağırını büyük bir soğukkanlılıkla ve gülümseyerek sineye çekmesini bilir. Hiçbir öfke ve gözdağı böylesine buz gibi soğukkanlı Fouché'nin kılını kıpırdatmaz. Robespierre ve Napoléon'un ikisi de, bu kaya gibi sakin yaradılışa çarpar ve kayalara vuran deniz dalgaları gibi parçalanırlar. Üç kuşak tutkuyla saldırır ve gücünü yitirir de, tek bir insan, tutku nedir bilmeyen bu adam, buz gibi bir dikbaşlılıkla direnir.

Fouché dehası, aslında işte bu soğukkanlılıktan gelir. Bedeni ne engel olur, ne de itip sürükler; ruh dünyası baştan çıkarıcılıkların hiçbirine katılmaz. Bütün tutkularını beyninde bir köşeye itmiş olan bu gizli kumarcının kanı, şehvet duyusu, iç dünyası gerçek insanların bu tedirginleştirici duygu ögeleri, Fouché'nin kılını kıpırdatmaz. Çünkü bu kupkuru yazı odası adamı, serüvene pek düşkündür ve bütün tutkusu dolap çevirmektir. Ama bunları yalnızca zihninde yaşar ve zevk alır. Kargaşalık ve gizli işlerden duyduğu sonsuz sevinci, görevine bağlı dürüst memurun çekingen alışkanlığıyla ömrü boyunca ustalıkla gizlemesini bilmiştir. Onun taktiği iplerin ucunu, odasında, elinde tutmak, dosyaların arkasında siper almak, beklenmedik anda ve hiç göze çarpmadan öldürücü vuruşu yapmaktır. İhtilal alevinin aydınlığında, Napoléon'un efsanelere özgü parıltısında onun görünüşe göre pek alçakgönüllü ve ikinci planda, ama gerçekte işi başından aşkın ve çağına ağır basan varlığını fark edebilmek için tarihe derinlemesine bakmak gerekir. Ömrü boyunca hep gölgede dolaşır, ama üç kuşağı da yolda bırakır; Patroklus, Hektor ve Aşil savaş alanında çoktan can vermişlerdir, ama

hilesi bol Odisseus hayatta kalmıştır. Yeteneği, dehasından üstün geldi ve soğukkanlı davranışları bütün tutkularından daha uzun ömürlü oldu.

Yeni seçilen Convention Meclisi üyeleri 21 Eylül günü salona ayak basıyorlar. Üç yıl önce anayasanın hazırlanmasında olduğu kadar parlak ve aşırı değil selamlama töreni. Kralın yeri olan beyaz leylak işlemeli görkemli koltuk, o tarihte salonun ortasında durmaktaydı. Kral girdiğinde bütün meclis saygıyla ayağa kalkmış, bu kutsal kişiyi çılgınca alkışlamıştı. Ne var ki, onun zindan şatosu Bastille ve Tuilleries şimdi elinden alınmıştır. Fransa'da kral yoktur artık; hoyrat zindancıların, yargıçların Louis Capet dediği ve bütün gücünü yitirmiş şişman bir bay, Temple zindanında bunalmakta, hakkında verilecek yargıyı beklemektedir. Ülkeyi o değil, yedi yüz elli kişi yönetmektedir. Bir zamanlar onun olan saraya yerleşmiş yedi yüz elli kişi. Başkanlık kürsüsünün arkasında kocaman harflerle yeni buyruk olan anayasanın parolası yükselmektedir. Duvarları –tehlikeli bir simge olarak– Romalı liktorların[1] destesi ve öldürücü balta süslüyor.

Galerilerde toplanmış olan halk, temsilcilerini merakla gözden geçiriyor. Convention Meclisinin yedi yüz elli üyesi, kral sarayında ağır adımlarla ilerliyor. Her meslek ve her zümrenin tuhaf bir karışımı. İşsiz avukatlarla parlak filozoflar yan yana. Kiliseyi bırakmış rahipler ve başarılı komutanlar bir arada. Başarısız serüvencilerle ünlü matematikçiler ve zarif yazarlar da yan yana. Bütün Fransa, şiddetle çalkalanmış bir şişedeymiş gibi, ihtilalde altüst olmuş, en alttakiler en üste geliyermiş. Bu kargaşalığı durultmanın zamanı gelmiş bulunuyor.

Salondakilerin oturma düzeni bu yolda bir denemenin ilk belirtisi. En düşmanca söylevlerin bile aşırı darlıktan burun buruna verildiği amfi-salonda, sakin ve aklı başında kişiler –bütün kararlarda hiçbir heyecan göstermeyen bu gibilere alay olsun gibilerden 'Marais',[2] diyorlar– en altta oturuyor. Sabırsız ve saldırıcı radikaller en yukarıda, 'tepe'de oturuyorlar ve en son sıra-

[1] *Liktor*: Eski Roma'da yüksek memurların önünde giden ve elinde balta taşıyan subay. (Yay.)
[2] *Marais*: Bataklık. (Yay.)

larda oturanlarla galeridekiler arasında bir ilişki kuruluveriyor. Bu durumun, yığın, halk, proleter bizim arkamızda, gibilerden sembolik bir anlamı var.

Bu iki taraf dengeyi sağlıyor. Bu iki güç arasında ihtilal bocalıyor, alçalmalar ve yükselmeler oluyor. Yumuşak düşünenlere göre, anayasanın başarılması, kralın ve soyluların bir yana itilmesi ve hakların orta sınıfa geçmesiyle cumhuriyet gerçekleşmiştir artık. Alttan alta kaynayan akıntıyı yine bir düzene sokmak ve geriye itmek istiyorlar. Condorcet, Roland ve Griondiste'ler var başlarında; kilisenin ve orta sınıfın temsilcisi olarak. Ama 'tepe'lerde oturanlar, ihtilalin zorlu dalgalarını sürdürmek, gerilikten arta kalmış ne varsa sürükleyip atmak istiyorlar. Onlar, Marat, Danton ve Robespierre, proleterin önderi olarak, 'la revolution integrale'i 'kayıtsız şartsız ve kesin ihtilali' tanrısızlığa ve komünizme ulaşana kadar gerçekleştirmek istiyorlar. Kraldan sonra, eski devletin öteki güçleri olan kilise ve parayı da yere vurmak istiyorlar. Denge, bu iki taraf arasında büyük bir tedirginlikle bocalıyor. Yumuşak davranıştan yana Girondist'ler kazanırsa ihtilal yavaş yavaş durgunlaşıp önce liberalizme, sonra da tutucu bir gericiliğe kayacak. Radikaller üstün gelirse, anarşinin bütün kargaşalığını ve çöküntüsünü getirecekler. Ülkenin alınyazısının çizilebileceği bu salonda oturan herkes tören havasına bakıp aldanmıyor. Ölüm kalım savaşının, düşünce ve zorbalık boğuşmasının burada pek yakında başlayacağını herkes biliyor. İster tepede, ister düzlükte otursun her milletvekili kararını şimdiden söylüyor.

Tahtından indirilmiş kralın salonunda gösterişli bir tavırla yürüyen yedi yüz elli kişi arasında, Joseph Fouché de var; halk görevlisi sembolü olan üç renkli kurdele göğsünde, Nantes milletvekili olarak hiç konuşmadan ilerliyor. Rahip giysisini çoktan çıkarmış ve tepesindeki tıraşlı saçlar büyümeye başlamıştır; onun sırtında da, bütün ötekiler gibi, yalnızca bir yurttaş giysisi var.

Joseph Fouché nereye oturacak acaba? Radikallerin yanına, 'tepe'ye mi, ılımların yanına düzlüğe mi? Joseph Fouché uzun süre duraklamıyor. O ömrü boyunca yalnızca bir tek yana bağlanmış ve bağlı kalmıştır; gücü elinde tutanlardan, çoğunluktan

yanadır. Böyle olduğu içindir ki, bu kez de içinden oyları sayıyor ve o sırada Girondist'lerin, yumuşak davranıştan yana olanların gücü elde bulundurduğunu görüyor ve gidip onların sıralarına oturuyor; Condorcet'nin, Roland'ın, Servan'ın oturduğu sıralara. Bakanlıkları ellerinde tutan, bütün atanmalarda etkili olan ve bütün mevkileri dağıtan kişilerin yanına. Orada, onların ortasında kendini güvende hissediyor. Bundan ötürü de ortaya oturuyor.

Ama gözlerini bir rastlantıyla yukarıya, karşı taraf olan radikallerin yerleştiği sıralara kaldırınca, sert ve görmezlikten gelen bir bakışla karşılaşıyor. Dostu Maximilian Robespierre, mücadele arkadaşlarının ortasında oturmuştur; kendi dik kafalılığını pek beğenen ve başkalarının hiçbir zaafını ve bocalaması bağışlanmayan Nantes'lı avukat, biraz kaldırarak elinde tuttuğu yandan saplı gözlüğünün camları arkasından aşağılara, çıkarcıların sıralarına buz gibi ve acımasız bir alaycılıkla bakmaktadır. Aralarındaki en son dostluk, bu andan sonra bitmiş bulunuyor. Fouché, bundan böyle her davranışında o oldum olası suçlayıcının, aşırı ahlakçının öfkeli ve acımasızca sorguya çeken bakışlarını hep sırtında hissediyor ve çok dikkatli olması gerektiğini anlıyor.

Dikkatli olmakta onun üstüne bir başkası daha yoktur. İlk ayların oturum raporlarında Joseph Fouché'nin adına rastlanmaz. Herkesin büyük bir şiddet ve kendini beğenmişlikle kürsüye saldırıp uzun söylevler verdiği, birbirini suçladığı ve düşmanlığını ortaya döktüğü, öneriler yaptığı sırada bizim Nantes milletvekili, o yüce yere bir gün bile ayak basmaz. Dostlarından ve seçmenlerinden özür dilemek için, ses yetersizliğinin herkes önünde konuşmasına engel olduğunu söyler. Ondan başka herkes büyük bir hırs ve sabırsızlıkla bir sürü söz ettiğinden, bu sözümona kendi halinde kişinin susması sempatiyle karşılanır.

Ama gerçekte onun bu alçakgönüllü davranışı hesaplı kitaplıdır. Eski fizik hocası önce kuvvetler dengesini hesaplıyor, gözden geçiriyor ve hangi tarafa katılacağı konusunda kararsızlık geçiriyor. Çünkü terazinin sürekli olarak inip çıktığını görüyor. Hükmü etkileyecek oy'unu büyük bir titizlikle ve terazi şu ya da bu yana kesin eğilince ancak kullanıyor. Vaktinden ön-

ce kendini harcamaktan, gerektiğinden önce görüşünü belli etmekten ve bir şeye temelli bağlanmaktan kaçınıyor hep! Çünkü ihtilalin gelişeceği ya da gerileyeceği henüz kesinlikle belli olmamıştır. Denizci bir babanın çocuğu olarak, dalganın sırtına sıçramak için uygun rüzgârı bekliyor ve limandan çıkmıyor.

Sonra şu da var: Bir ihtilalde herkesçe sevilmenin ne çabuk nefrete dönüştüğünü, halkın yüceltip kutsadığını ne de çabuk çarmıha geriverdiğini ta Arras'tan beri manastır duvarları arkasında yaşadığı günlerden biliyor. Genel kurul ve anayasa toplantılarında ileriye çıkmış olanların hepsi ya da hemen hepsine yakın çoğunluğu şimdi unutuldu ya da kinle anılıyor. Mirabeau'nun Pantheon'da gömülü cesedi daha dün hakaretlerle oradan uzaklaştırıldı. Daha birkaç hafta önce yurdun babası diye göklere çıkarılan Lafayette şimdi vatan haini oluverdi. Birkaç hafta öncesine kadar alkışlara boğulan Custine ve Pètion, kamuoyunda göze çarpmamaya çalışıyorlar; korkularından. Hayır, aydınlığa çıkmakta ve kendini ortaya koymakta çabuk davranmamalı, acele etmemeli; beklemeli; daha önce başkaları yıpransın, güçlerini yitirsin diye! Deneyimli Fouché, bir ihtilalin ilk adımı atanlara asla yâr olmadığını, ama bir ganimet gibi sonunda üstüne oturanlara mâledildiğini biliyor.

Kurnaz Fouché işte bundan ötürü, loşlukta gizleniyor. Güçlü olanlara yaklaşıyor, ama açıktan açığa ve göze çarpan bir gücü elinde bulundurmaktan kaçınıyor. Tribünlerde ve gazetelerde gürültü etmek yerine kendini komitelere ve komisyonlara seçtirmeyi daha uygun buluyor. Çünkü böylece durumların içyüzünü öğrenip perde arkasında geçen olaylara etkili olabilir. Hem de her çeşit denetimden uzak olarak ve kimsenin nefretini çekmeden. Tepedekiler'in kaplanıyla Girondist'lerin panterinin birbirini nasıl parçaladığını, Verginaud, Condorcet, Desmoulin, Danton, Marat ve Robespierre çapında dev tutkulu büyük kişilerin birbirlerini nasıl da öldüresiye yaraladıklarını çalışma odasından seyrediyor ve sakin sakin bekliyor. Fouché seyrediyor ve bekliyor. Çünkü tutkuları büyük kişiler birbirlerini yok ettikten sonradır ki, bekleyenlerin ve zekilerin zamanı geleceğini biliyor. Fouché, ancak bir çekişme sona erince kesin karara varıyor. Fouché'nin karanlıkta kalma davranışı ömür boyunca sürecektir. Gücü elinde tuttuğu herkesçe bilinen bir kişi duru-

munda olmayı hiçbir zaman istemiyor. Ama asla sorumluluk yüklenmeden bütün ipleri tutan kişi olmaktan hoşlanıyor. En baştaki kişiyi siper alıp öne sürmek, ama o aşırı gidince de yüzüstü bırakıvermek, en sevdiği roldür. Politika sahnesinin en başarılı dolaplar çeviren kişisi rolünü, yirmi ayrı kılıkta ve sayısız dönemde oynuyor; cumhuriyetçiler yönetiminde olsun, krallık ve imparatorlukta olsun aynı ustalıkla.

Dünya politika oyununda birinci rolü oynamak gibi baştan çıkarıcı bir olanak zaman zaman ona yaklaşıyor. Fouché bundan gereği gibi yararlanmayacak kadar aşırı zekidir. Çirkin ve sevimsiz yüzünün madalya, nişan ve ün için hiç uygun olmadığını, başına takacağı hiçbir çelengin onu biraz olsun kahraman gösteremeyeceğini iyi biliyor. Zayıf ve incecik sesinin kulağa birşeyler fısıldayıp kuşkulandırmaya uygun düştüğünü, ama hiçbir zaman ateşli seslenişlerle yığınları sürükleyemeyeceğini de biliyor. Kendisini en güçlü bulduğu yer yazı masası, kapalı odalar ve loşluk. Buralarda gözetlemek, araştırmak, incelemek ve karşısındakini sözle kandırmakta başarı kazanıyor, ipleri çekip yeniden karıştırabileceğini hesaplayarak, göze çarpmaktan kaçınıyor ve böylece hiçbir şeye karışmamış oluyor.

Joseph Fouché'nin iktidar konusunda en büyük sırrı, iktidarın en aşırısını her zaman istediği halde, çoğu kişinin tersine iktidar bilinciyle yetinmesi. Ona iktidarın nişanı ve giysisi gerekli değil. Fouché son derece tutkulu, ama üne düşkünlüğü yok. Tutkusu var, ama kendini beğenmiş değil. Gerçek ve sahici bir zekâ oyuncusu olarak o, iktidarın belirtilerini ve nişanlarını değil, heyecanlandırmalarını seviyor. Liktor baltasını, kral asasını, imparator tacını güçlü ya da göstermelik kişiler olan başkaları taşısın, umurunda değil; bunların parıltısı ve çok su götüren halkça sevilme mutluluğu onların olsun. Olayların içyüzünü bilmek, insanlar üzerinde etkili olmak, dünyanın sözümona önderini gerçekten yöneten kişi olmak, bütün oyunların en çok heyecan vereni; o büyük politika oyununu kendisini işin içine katmadan oynayabilmek Fouché'ye yetiyor. Ötekiler inançlarına ve halka verdikleri söze iyice bağlanırken, ışıktan çekinen ve göze çarpmamasını seven bu adam, bozgun anlarında direnebilen uç oluyor böylece. Girondist'ler düşüyor, Fouché yerinde kalıyor. Jakobinler alaşağı ediliyor, Fouché yerinde

kalıyor. Direktuvar, konsül, imparatorluk, krallık ve yine imparatorluk egemenlikten kopuyorlar, zayıflıyor ve çöküyorlar, ama tek bir kişi, Fouché, aşırı geri duruşu, kişiliksiz olmakta gösterdiği şaşırtıcı yüreklilik ve inançsızlığını aralıksız sürdürmesiyle, yerinde kalıyor.

Ama günün birinde ihtilalin dünya çapında elden gidip gitmemesi söz konusu oluyor; hiçbir kararsızlığa yer olmayan o gün herkes 'evet', ya da 'hayır'la oyunu belli etmek zorunda: 16 Ocak 1793. İhtilalin, saati günün yarısını gösteriyor, yarı yol arkada bırakıldı, krallığın gücü milim milim zorla alındı. Ama Kral XVI. Louis daha yaşıyor; gerçi Temple zindanında tutsak, ama yine de yaşıyor. Ne görmezlikten gelip kaçmasını sağlayabildiler, (yumuşaklıktan yana olanların umduğu üzere) ne de saraya yapılan saldırıda (radikallerin içten içe dilediği gibi) halkın öfkesiyle yok ettirildi. Onu aşağıladılar; özgürlüğünü, adını ve tahtını elinden aldılar. Ama soluk aldığı sürece, damarlarında akan kral kanıyla ve XVI. Louis'nin torunu olarak (şimdi aşağılanarak yalnızca Louis Capet diye çağrılsa bile) genç cumhuriyet için hâlâ bir tehlike. Convention Meclisinde 15 Ocak günü hüküm giydikten sonra, cezalandırmanın nasıl olacağı sorunu kalıyor; yaşayacak mı, ölecek mi? Kararsızlar, korkaklar, kılı kırk yaranlar, Joseph Fouché gibi olanlar, durumlarını ortaya koyacak ve bağlayacak açıkça bir tavır alıştan, gizli oyla kurtulacaklarını boşuna umdular. Ama Robespierre, Fransız halkının temsilcilerinin evet, ya da hayır sözünü, ölüm ya da yaşama oy'unun toplantıda açıkça belirmesini acımasız bir dirençle istiyor; kimin kimden yana olduğunu; kimin sağdan, kimin soldan olduğunu, cumhuriyetin yükselmesinden ya da batmasından yana olanların ortaya çıkmasını istiyor.

Fouché 15 Ocak günü iyice kararlı. Girondist'lerden oluşu ve ılımlı seçmenlerin isteği, kralın bağışlanmasından yana olmasını gerekli kılıyor. Dostlarına ve özellikle Condorcet'ye soruyor ve kralın idamı gibi düzeltilemeyecek bir girişimden kaçınmak eğiliminde birleştiklerini görüyor. Çoğunluğun ilke olarak ölüm kararına karşı olduğunu gören Fouché de, elbette onlardan yana. Bağışlanması isteğinin gerekçesini okuyor. Yumuşak politikadan yana olanların sıralarına oturunca, ılımlı davran-

mak bir görev olur. Çoğunluk, radikal davranışlara karşı durunca, belirli inançlara bağlı olmayan Joseph Fouché'nin de çekineceği bir şey kalmaz.

Ama o 15 Ocak akşamıyla 16 Ocak sabahı arasında tedirgin ve hareketli bir gece var. Radikaller boş durmadılar ve ustaca kullanmasını çok iyi başardıkları halk ayaklanmasını hareketе geçirdiler. Kentin dış mahallesinde toplar gümbürdüyor, şubeler trampetlerle halk yığınlarını çağırıyor, hiçbir zaman göze görünmeyen terörcüler, politika alanında verilecek kararlarda baskı yapmak için kargaşalığın bütün başıbozuk taburlarını topluyor ve bira fabrikası ustabaşısı Sauterre'in parmağını bir oynatması hepsini birkaç saat içinde harekete geçiriyor. Balıkçı karılar ve serüven düşkünlerinden kurulu bu kenar semt tahrikçileri, Bastille'e karşı başarılı saldırıdan ve Eylül katılımından beri bilinmekteler. Ne zaman yasal engeller aşılmak istense bu dev halk dalgaları zorla çalkalanır ve diplerden alıp yükselttikleri önce olmak üzere, önüne çıkan ne varsa sürükler götürür.

Yığınlar daha öğle üzeri süvari okulunu ve Tuilleries Sarayını itişe kakışa sarıyorlar. Kollarını sıvamış ve göğüs bağır açık erkekler, kargılarını gözdağı vermek için sallıyorlar. Ateşli, karmanyol ceketli kadınlar alaycı seslerle haykırıyorlar. Muhafız yurttaşlar ve ayaktakımı da harekete geçiyor. Bunların arasında sürüyle kışkırtıcı var: Amerikalı Fourier, İspanyol Guzmann, Jeanne d'Arc'ın bir karikatürü olan Theroigne de Mericour. Ilımlı oy vermelerinden kuşku duyulan milletvekilleri geçerken, çöp kutuları boşaltılırmış gibi bir küfür dalgasıyla karşılanıyorlar. Halk temsilcilerine yumruklar sallanıyor, tehditler savruluyor. Tehditçiler, kralın kellesini giyotine göndermek için zorbalığın ve gözdağının her türlüsüne başvuruyorlar.

Böylesine gözdağı vermeler, zayıf ruhlu herkesi etkiliyor. Girondist'ler, erken bastırmış puslu kış akşamında, titrek mum ışıkları altında bir arada oturuyorlar. Bütün Avrupa ile kıyasıya bir savaşı önlemek için kralın öldürülmesine karşı oy kullanmaya daha düne kadar kararlı olanların çoğu, bu halk kargaşalığının baskısı altında tedirginleşiyor ve aralarında anlaşmazlık baş gösteriyor. Sonunda akşam saatleri ilerleyip de adlar çağrılmaya başlayınca, ilk okunan adlardan biri –şaka edercesine– Giron-

dist'lerin önderi Verginaud oluyor. Bu güneyli hatibin sesi, başka zamanlar tahta duvarlara bir balyoz gibi çarpar ve titretirdi. Ama şimdi, cumhuriyetin önderlerinden biri olarak yeterince cumhuriyetçi görünmemek korkusu içinde, kralın hayatta kalmasından yana oy kullanırsa! Bundan ötürü de, her zamanki gibi ateşli ve yırtıcı değil, kocaman başı utançtan öne düşmüş, ağır ağır ilerleyip kürsüye çıkıyor ve yavaş bir sesle: "Ölüm!" diyor.

Bu söz, bütün salonda perde perde yankılanıyor. Oyunu ilk kullanan Girondist, üstesinden gelemedi. Ama ötekilerin çoğu kararından caymıyor. Yedi yüzden, üç yüzü kralın canının bağışlanmasından yana. Oysa şu anda ılımlı bir politikadan yana olmanın sözümona kararlılıktan bin kez daha yürekli olmayı gerektirdiğini hepsi biliyor. Terazinin kefeleri uzun süre inip kalkıyor. Birkaç oy karar için yetecek. Sonunda Joseph Fouché, Nantes milletvekili çağrılıyor. Kralın hayatını çok heyecanlı bir söylevle savunacağını, dostlarına daha dün büyük bir güvenle temin eden, on saat öncesi güvenilir kişilerin en güvenileni olan Fouché. Ne var ki, bir zamanların fizik öğretmeni ve hesaptan iyi anlayan Joseph Fouché, bu arada oyları saymış, dediği gibi yaparsa yanlış davranmış olacağını ve hiçbir zaman katılmadığı azınlıktan yana görüneceğini görmüştür. İşte bu yüzden, sessiz ve çabuk çabuk adımlarla kürsüye çıkıyor, soluk dudakları arasından: "Ölüm!" sözü duyuluyor.

Otranto Dükü Joseph Fouché'yi kral katili olarak damgalatan o bir tek sözü, bir yanılgı diye bağışlatmak için ileride, yazıyla ve sözle yüz binlerce deyim kullanılacaktır. Ama bu söz herkesin önünde söylendi ve 'Moniteure'e geçti, tarihten silinmesi olanaksız. Fouché'nin bütün hayatı için de önemli. Çünkü bu, Joseph Fouché'nin hayatında ilk terslik. Herkesçe bilinen ilk ters hareketi. Dostları Daunou ve Condorcet'yi hileyle arkadan vurdu, onları alaya aldı. Ama ikisinin de bundan ötürü tarihe karşı utanç duyması gerekmez. Çünkü daha başkalarının, daha güçlülerin, Robespierre ve Carnot, Lafayette, Barras ve Napoléon'un da başına aynı şey geldi. Onlar da sıkışık anlarında Fouché'nin oyununa geldiler.

İşte böyle bir anda Fouché'nin kişiliğinin bir başka ve çok belirli yanı da ilk olarak ortaya çıkıyor: Hiçbir şeyden çekinmeyip utanmaması. Bir partiye sırtını çevirip ayrılması, ama hiçbir zaman usulca ve sıvışarak değil. O âna kadar karşı taraf olarak bildiklerinin yanma, herkesin gözü önünde ve büyük bir soğukkanlılıkla, gülümseyerek, şaşırtıcı ve sersemletici bir olağanlıkla dosdoğru gidiyor; onların bütün sözlerini, bütün kanıtlarını benimseyiveriyor. Eski partisindeki dostlarının, yığının ve kamuoyunun kendi hakkında ne düşüneceğini, neler söyleyeceğini hiç umursamıyor. Onun için önemli olan tek bir şey var: her zaman kazananın yanında olmak ve yenilgiye uğrayanla asla birlikte bulunmamak. Bu, bir yandan öte yana yıldırım hızıyla gidip gelişleri, kişiliğini değiştirivermekte gösterdiği ölçüsüz hınzırlığıyla öylesine bir çekinmezlik ve utanmazlık örneği ortaya koyuyor ki, karşısındaki elinde olmadan şaşkınlaşıyor ve hayran kalıyor. Kanısını taşıyan sancağı herkesin gözü önünde fırlatıp bir başka inanç bayrağını gürültüyle dalgalandırması için yirmi dört saat, çoğu bir saat ve hatta bir tek dakika yetiyor. Bir düşünceye değil, zamana ayak uyduruyor ve tempo hızlandıkça o da daha hızlı, daha hızlı izliyor.

Fouché, oyunu kimlerden yana verdiğini yarın 'Moniteur'de okuyacak olan Nantes'lı seçmenlerinin öfkeleneceğini biliyor. Bu durumda yapacağı, onları inandırmak değil, daha önce davranmak. Böyle anlarda onu hemen hemen yücelmiş gösteren âni serinkanlılığıyla, hiçbir şeyi umursamazlığıyla, seçmenlerin öfkelenmesini beklemektense, bir çıkış yaparak, saldırıdan önce davranıyor. Oylamanın ertesi günü, bir bildiri yayınlıyor ve aslında parlamentoda ters giden durum sonucunu, en içtenlikli inancı olarak gürültüyle ilan ediyor. Seçmenlerinin düşünüp taşınmasına vakit bırakmadan vurucu bir kararla onları ürkütmek ve sersemletmek istiyor. Marat ve en ateşli Jakobinler, kendi halinde orta sınıftan seçmenler gözünde, daha düne kadar yumuşak politikadan yana olan bu adam kadar kana susamış değil: "Kralın cinayetleri elle tutulur hale gelmiş ve bütün yüreklere öfke salmıştı. Kellesi hemen uçurulmazsa bütün haydutlar ve katiller başı yukarda ortalıkta dolaşır, kargaşalığın ve çöküntünün korkunç tehlikesi hepimiz için başgösterirdi. Bizden yana ve yeryüzünün bütün krallarına karşı bir zamanda yaşıyo-

ruz." Kralın öldürülmesine karşı belki aynı derece inandırıcı bildiriyi bir gün önce cebinde hazır bulunduran aynı Fouché, şimdi idamın kaçınılmaz bir zorunluk olduğunu ilan ediyor.

Kafası işleyen Fouché, gerçekten doğru hesapladı. Kendisi de bir çıkarcı olarak, korkaklığın o karşı durulmaz yıkma gücünü iyi biliyor. Yığın politikasının karar anlarında aşırı çekinmezliğin her şeyden daha ağır bastığını biliyor. Haklı da çıkıyor. Kurulu düzenden yana ve kendi halinde yurttaşlar, bu beklenmedik ve pervasız bildiri karşısında korkuyla büzülüyor, karardan yana olduklarını, şaşkın ve çekingen, belirtmekte acele ediyorlar. Oysa içlerinden hiç de böyle düşünmüyorlar. Ama hiçbiri de daha başka bir görüş ileri sürmeye cesaret edemiyor.Joseph Fouché o günden sonra sert ve buz gibi bir manivelayı elinde bulunduruyor ve en ağır buhranların altından kalkmasını biliyor: İnsanları küçümsüyor.

O, 16 Ocak gününden sonra (ileride yeni bir değişmeye kadar) kişilikler takımyıldızı Joseph Fouché, kızıl rengi seçmiş bulunuyor. Ölçülü davranıştan yana olan bu adam, bir gece içinde kökten radikal ve aşırı terörcü oluveriyor. Karşı yandakilere bir sıçrayışta katılıyor ve eski düşmanları arasına, en aşırı, en sol, en radikal kanada giriyor. Bu soğukkanlı ve aklı başında masa adamı, ötekilerden geri kalmamak için gözünü kan bürümüş terörcü üslubunu benimsiyor. Yurtdışına kaçanlara ve rahiplere karşı sert önlemler istiyor. Kışkırtıyor, gürültü çıkarıyor, öfkeleniyor, sözleri ve davranışlarıyla canlara kıyıyor. Aslında şimdi Robespierre'le yine dostluk kurmak ve onun yanında olmak ister. Ama kılı kırk yaran o sert ve temiz vicdanlı adam, politika döneklerini sevmiyor. Yan değiştiren Fouché'den, daha da kuşkuyla, uzak duruyor ve onun gürültücü radikalliği eski ılımlı halinden daha çok güvensizlik veriyor.

Fouché, böylesine göz hapsinde yaşamanın tehlikesini, koku almasını bilen keskin duyusuyla seziyor ve tedirgin günlerin yaklaştığını görüyor. Genel kurulun üzerinde şimdiden bir fırtına bulutu dolaşıyor ve ihtilalin önderleri Danton ile Robespierre, Hébert ile Desmoulins arasında acıklı ilk çatışmalar ufukta belirmiş bulunuyor. Radikaller arasında da yeniden kesin bir karar gerekiyor ve Fouché düşünceyi açığa vurmaktan, tehlike-

siz ve kârlı olmayan bağlılıktan hiç hoşlanmıyor. Bir diplomatın, alınyazısını değiştirecek zamanlarda karşılaşılacak bazı durumlardan, zekice kaçınabilme ustalığını göstereceğini biliyor. Bundan ötürü de politika çekişmeleri sırasında Convention'dan uzaklaşıyor ve boğuşma kesin sonuca vardıktan sonradır ki dönüyor. Böyle savuşmalar için onurlandırıcı bir kaçamak da var bereket! Çünkü Convention Meclisi, taşra bölgelerinde düzeni korusunlar diye üyeleri arasından iki yüz temsilci seçiyor. Oturum salonunun yanardağı havasında kendini iyi hissetmeyen Fouché, bunlar arasına girebilmek için çaba gösteriyor ve seçiliyor. Soluk alacak bir ara kazanmıştır. Bu sırada ötekiler aralarında istedikleri gibi boğuşup birbirlerinin hakkından gelsinler ve aşırı tutkulular, mevki düşkünlerine olanak hazırlasınlar! Ama o, şu sıra aralarında bulunmasın ve yan tutmasın da! Dünyada saatlerin hızlı çalıştığı o tarihlerde, birkaç ay, birkaç hafta oldukça uzun bir zamandır. Dönüp geldiğinde kimin kazandığı anlaşılmış olacak ve o da kazananın yanında, ömrü boyunca ayrılmadığı çoğunluğun yanıbaşındaki yerini rahatça ve tehlikesizce alacaktır.

Fransız İhtilalinde eyaletlerin tarihine genellikle pek önem verilmez. Olayların anlatılması, saatlerin geçişi, yalnızca Paris kadranında yoğunlaşır. Ama saatlerin geçişini düzenleyen pandülün ağırlığı, eyaletlerde ve ordudadır. Paris, olayların sözü, öncüsü ve itici gücü yalnızca; ama aslında ağır basan kuvvet, koskoca taşradır.

İhtilalin kentte ve taşrada aynı hızla işlemediğini, Convention tam zamanında fark ediyor. Köyler, küçük yerler ve dağlardaki insanlar, başkenttekiler kadar çabuk düşünmüyorlar. Onlar, yeni düşünceleri çok daha ağır ve dikkatle benimsiyorlar ve kendilerine göre değerlendiriyorlar. Convention'da bir saatte yasalaşan bir şey, taşranın dümdüzlüğünde ancak ağır ağır ve damlaya damlaya yerleşebiliyor, hem de kraldan yana eyalet memurları ve kilise gibi eski düzen insanlarınca bozulmuş ve çok değiştirilmiş olarak. Bundan ötürü de eyaletler, Paris'ten bir saat gerideler. Mecliste Girondist'lerin sözü geçtiği sırada taşra kraldan yana oluyor. Jakobinler başa geçincedir ki, taşra Girondist'lerin düşünce yanını ancak benimseyebiliyor. Bu duruma karşı, o aşırı heyecanlı buyrultular hep boşuna, çünkü ba-

sılı sözler o tarihte Auvergne ve Vendée'ye pek ağır ve çekingen ulaşıyor.

Meclis, ihtilalin temposuna bütün Fransa'da hareket katmak, çekingen, hatta hemen hemen ihtilale karşı davranışlara bir son vermek için sözü geçen birilerini canlı birer eylemci olarak eyaletlere göndermeye karar veriyor. Meclisin isteklerini dile getirsin, diye üyeler arasından seçtiği iki yüz milletvekiline sınırsız yetki tanıyor. Üç renkli bandı ve tüylü kırmızı şapkası olan kişi, dilediğini yaptırabilir: Vergileri yürürlükten kaldırabilir, yargılayabilir, asker toplayabilir, generalleri azledebilir. Kutsallaşmış kişiliğinde bütün bir millet meclisinin isteklerini simgeleştiren bu gibilere hiçbir makam karşı çıkamaz. Bir zamanlar Roma İmparatorluğunun egemenliği altına girmiş ülkelerde Senatonun isteklerini gerçekleştiren Prokonsül'lere benziyorlar. Kararlarına karşı hiçbir şikâyette bulunulamaz.

Bu seçkin temsilcilerin gücü pek büyük, ama sorumlulukları da büyüktür. Kendilerine güvenle bırakılan topraklarda her biri bir kral, bir imparatordur sanki, sınırsız derecede başına buyruktur. Ama her birinin ense kökünde giyotinin baltası parıldıyor. Çünkü 'Halka Yardım Komitesi' her yakınmayı gözden geçiriyor ve herkesten para durumu hakkında acımasızca hesap soruyor. Yeterince sert olmayanlara sert davranılıyor. Ama aşırı gözü dönmüş davrananlardan da öc alınıyor. Genel yönetim terörden yana ise, baskıcı önlemler yerinde görülüyor. Ama terazinin kefesi yumuşak politikadan yana eğilim gösteriyorsa, yapılanlar yanlış sayılıyor. Görünüşe göre, bütün ülkede sözleri geçiyor, ama aslında hepsi de 'Halka Yardım Komitesi'nin kölesi, saati saatine uymayan akışın uyruğu. Bir yandan ölüm kalım kararları verirken, bir yandan da gerilere, Paris'e gözucuyla aralıksız bakıyorlar, kulak kabartıyorlar, kendi canlarını güvende görmek için. Yüklendikleri bu görev, hiç de kolay değil. Düşmana karşı giden ihtilal generalleri durumundalar. Tek bir şeyin, yalnızca başarının kendilerini o parıltılı baltadan kurtarabileceğini hepsi biliyor.

Fouché'nin Prokonsül olarak taşraya gönderildiği sırada radikaller işbaşında. Fouché de kendi bölgesi aşağı Loire'da, Nantes, Nevres ve Moulins'de; bundan ötürü şiddetle radikal davra-

nıyor. Ilımlılara karşı ateş püskürüyor, ülkeyi bildirilerinin 'yaylım ateşiyle allak bullak ediyor, zenginlere ve çekingenlere gözdağı veriyor, gerçek ve manevi baskılarla köylerden topladığı gönüllü alaylarını düşmana karşı gönderiyor. Örgütleme gücü, durumları kavrayıştaki çabukluğu hiçbir arkadaşından daha aşağı değil. Ama sözlerinin pervasızlığı bakımından hepsinden üstün. Çünkü Joseph Fouché, belirtmek gerekir ki, hâlâ saygıyla 'Dokunulmaz' diye sözü edilen özel mülkiyet ve kilise konusunda, ihtilalin ön saflarında dövüşen ünlü Robespierre ve Danton gibi fazla dikkatli değil, hatta tersine, radikal sosyalist ve Bolşevik bir program hazırlıyor, büyük bir kararlılıkla. Yeni zamanların iyice belirli ilk Komünist Manifestosu, aslında o ünlü Karl Marx'ın değil, George Büchner'in 'Hes Eyaleti Postacısı' da değil, sosyalist tarihçilerce hiç bilinmeyen ve hep unutulan o Lyon Yönergesi. Gerçi, Fouché ve Collot d'Herbois'nin ortaklaşa imzasını taşıyor, ama Fouché'nin tek başına yazmış olduğuna hiç kuşku yok. İleri sürdüğü isteklerle zamanından yüzyıl önde giden bu enerjik belge –ihtilalin en şaşırtıcı olaylarından biri– unutulmuşluğun karanlığından çıkarılmaya elbette değer. Hiçbir unvanı olmayan yurttaş Joseph Fouché'nin ileri sürdüklerini sonraları Otranto Kontu inkâr etmek için ne kadar çırpınırsa çırpınsın, yalnızca o günün koşulları içinde düşünülünce, bu adamın o tarihte ihtilalin açık seçik ilk sosyalist ve komünistlerinden yana görüşünü belgeler. Fransız İhtilalinin en pervasız isteklerini Marat ve Chaumette değil, Joseph Fouché ileri sürmüştür. Özgün metin, onun başka zamanlar hep alacakaranlığa kaçıp gizlenen kişiliğini her çeşit anlatımdan daha apaçık ortaya koyar.

Bu Lyon Yönergesi, hiç yanılmayacak kadar açıklık ve serinkanlılıkla ve bütün çekinmezlikleri ortaya koyarak başlıyor: "İhtilal düşüncesine uygun davrananların her şeyi yapmasına izin vardır. Cumhuriyetçiler için en büyük tehlike, cumhuriyet yasalarının gerisinde kalmaktır. Bu yasaların gerisinde kalan, görünüşe göre amaçtan ileriye fırlamış da olsa, çoğu zaman daha hâlâ gerçek sonuca varmış değildir. Yeryüzünde mutlu olmayan tek bir insan bile kaldığı sürece, özgürlük meşalesinin hep ve sürekli daha ileriye götürülmesi gerekir."

Bu enerjik ve bir bakıma Bolşevikçe ilk yankı, ihtilalci ruhu şöyle tanımlar: "İhtilal halk için yapıldı. Ama hayatın bütün zevklerini ve toplumun varını yoğunu parayla ele geçirmiş olan o imtiyazlı sınıf bunun dışındadır. Halk, tek bir varlıktır ve Fransız yurttaşlarının bütünüdür. Yurdumuzun sınırlarını savunan ve emekleriyle toplumu besleyen o sonsuz sayıda yoksullar sınıfıdır özellikle. İhtilal yalnızca birkaç yüz kişinin refahını düşünür ve yirmi dört milyonu yoksulluk içinde yüzüstü bırakırsa, politika ve ahlak bakımından pek kötü olur. İşte bu yüzden, bir yandan eşitlik adına söylevler verilir, ama refah bakımından müthiş farklar insanları birbirinden ayırırsa, insanlık için küçük düşürücü bir hayal kırıklığı olur." Fouché, bu giriş sözlerinden sonra, pek hoşlandığı teorisini ileri sürüyor, zenginlerin hiçbir zaman gerçek bir ihtilalci, asla gerçek ve dürüst bir cumhuriyetçi olamayacağını belirterek, her çeşit servet farklarını olduğu gibi sürdürecek bir burjuva ihtilalinin, yeni bir krallıkla amacından uzaklaşmasının kaçınılmazlığını söylüyor ve "Çünkü zenginler kendilerini her zaman daha farklı insanlar sayacaktır," diyor. Fouché, bundan ötürü de halktan aşırı bir çaba, yüzde yüz ve tüm bir ihtilal istiyor: "Kendinizi aldatmayın: gerçekçi bir cumhuriyetçi olabilmek için her yurttaş kendi iç dünyasında da bir ihtilal yapmalıdır. Fransa'nın yüzünü değiştiren ihtilal gibi. Kralın uyrukları ve hür ülkenin yurttaşları arasında ortak hiçbir yan kalmamalıdır. Bundan ötürü de bütün davranışları, duyguları, alışkanlıkları yüzde yüz yepyeni olmalıdır. Sizler ezilenlersiniz ve bundan dolayı sizler de, sizi ezmiş olanları parçalayın; sizler kilise boş inanının köleleriydiniz ve bundan ötürü de şimdi özgürlükten başka hiçbir dine bağlanmamalısınız. Hayranlıklara böylesine yabancı herkes, halkın mutluluğundan daha başka tasaları olan kişiler, ruhunu buz gibi maddî çıkarlarına açık tutan ve onuru, mevkii, olanakları için nelerden yararlanabileceğini hesaplayıp toplumun yararına olmaktan bir an bile uzaklaşanlar baskı ve zenginlik sözlerini duyunca öfkesinden köpürmeyenler ve bütün duygululuğunu özgürlük şehitlerine saklamayıp da halk düşmanları için acınma gözyaşları dökenlerden biri kendisinin de cumhuriyetçi olduğunu ileri sürmeyi göze alırsa yalan söylüyordur. Böyleleri yurdumuzdan gitmelidir, yoksa yakayı ele verirler ve özgürlük top-

raklarını pis kanlarıyla kirletirler. Cumhuriyet, çevresinde yalnızca özgür insanlar istiyor, böyle olmayanların kökünü kazımaya kararlıdır. Cumhuriyet, uğrunda yaşamayı, dövüşmeyi ve ölmeyi göze alanları bağrına basacaktır yalnızca." Lyon Yönergesinin üçüncü bendinde ihtilalci görüş bütün çıplaklığı ve gizlenmezliğiyle komünist beyannamesi (1793'ün ilk belirli beyannamesi) olur: "Gerektiğinden fazla malı ve parası olan her insan, günümüz koşullarının bu olağanüstü yardımlaşmasına katılmaya zorlanmalıdır. Bu haç, yurdun büyük isteklerine uygun düşmelidir. Bundan ötürüdür ki, sizler, kamu yararına, herkesin neler vereceğini gerçekten bir ihtilalci gibi ve yüce gönülle hesaplamalısınız önce. Ama söz konusu hesap, matematik ya da vergileme işinde uygulanan, ürkek ve çekingen bir saptama olmamalı. Bu olağanüstü önlem, duruma uygun gitmelidir. Şu halde, yürekli ve yüce gönüllü davranın ve yurttaşa gerekenden fazla olan her şeyi elinden alın. Çünkü her şeyin fazlası, millet hakkının açıkça zedelenmesidir. Çünkü elinde kendine gerekenden fazlasını bulunduran kişiler bunu ancak kötüye kullanırlar. Bundan ötürü de, ona ille gerekenden fazlasını bırakmayın ve geriye kalan her şey savaşta cumhuriyetin ve ordusunun malı olsun!" Fouché bu beyannamesinde, yalnızca parayla yetinilmemesi gerektiğini belirterek: "Yurdun savunması için yararlı olabilecek her şeyinizin fazlasını şimdi yurt sizden istiyor," diye devam ediyor. "İnanılmayacak kadar bol keteni, gömleği, bezi, çizmesi olan pek çok insan var. Bütün bu şeyler ihtilalci yükseliş için kullanılmalıdır." Her çeşit altın ve gümüşün, gerçek her Cumhuriyetçinin horgöreceği bu 'aşağılık ve ahlak bozucu madenlerin' ulusal hazineye teslimini isteyerek: "Bize yalnızca çelik ve demir gerekli. Cumhuriyet zafere ulaşacaktır!" diyor. Beyanname hiçbir şeyden çekinmemek konusunda müthiş bir seslenişle sona eriyor: "Omuzlarımıza yüklediğimiz yönetim görevini büyük bir sertlikle yürüteceğiz. Başka durumlarda belki de gevşeklik, zayıflık, ağır davranış denilebilecek hareketleri kötü niyet olarak cezalandıracağız. Çünkü yarım yamalak önlemler ve saygı gösterilerinin zamanı geçmiş bulunuyor. Bizlere sert vuruşlarla yardımcı olun, yoksa sizler de yıkılırsınız. Ya özgürlük ya ölüm! Bunlardan birini seçeceksiniz!"

Bu kuram yazısı, Prokonsül Joseph Fouché'nin neler yapacağını önceden haber veriyor. Aşağı Loire eyaletinde, Nantes, Nevers ve Moulins'de, Robespierre ve Danton'un bile çekindiği Fransa'nın en güçlü iktidarları olan özel mülkiyete ve kiliseye karşı mücadeleyi göze alıyor. Sözümona 'İnsan sevgisi' komitelerinin varlıklı kişileri, bunlara güya gönül rızasıyla hediye veriyor. Fouché, kendi buluşu 'Servetlerin eşitleştirilmesi'nde böylesine kesin ve çabuk davranıyor. Ama açık seçik olmak için, 'Zenginler özgürlük rejimine iyi davranmak hakkını kullanmazlarsa, cumhuriyetin servetlere el koymak hakkına sahip bulunduğunu' da yumuşak bir uyarı olarak sözlerine ekliyor. Fouché hiçbir konuda aşırı varlıklı oluşa göz yummuyor ve 'mal fazlası' kavramını hemen sınırlandırıyor: "Cumhuriyetçilere demir, buğday ve kırk gümüş Ecus gelirden fazlası gerekli değildir," diye. Ahırlardaki atları, çuvallardaki unları alıyor. Çiftlik kâhyalarını, yazılandan geri kalmasınlar diye, canlarından sorumlu tutuyor. Dünya savaşı dolayısıyla ilk 'savaş ekmeği'nin, ilk 'tek tip' ekmeğin çıkarılmasını emrediyor ve beyaz undan yapılan her şeyi lüks olarak yasaklıyor. Her hafta beş bin asker sağlıyor ve hepsini at, kundura, giysi ve filinta ile donatıyor. Fabrikaları zorla çalıştırtıyor. Onun demir gibi enerjisine herkes boyun eğiyor. Paralar, vergiler, bağışlar, rüsum oluk gibi akıyor. Fouché, iki aylık bir çalışmadan sonra Convent'e: *'on rougit ici d'etre riche'*: "Burada insanlar zengin sanılmaktan utanıyor," diye övünerek yazıyor. Ama: "Burada insanlar zengin sayılmaktan titriyor," diye yazması daha doğru olurdu.

İleride milyonluk zengin Otranto Dükü unvanıyla ve dini bütün bir Hıristiyan gibi kilisede kralın himayesinde ikinci kez nikâh kıydıracak olan Joseph Fouché, bir radikal ve bir komünist olarak Hıristiyanlığa karşı aşırı ve şiddetli bir savaş açıyor. Kundaklayıcı bir mektubunda: 'Bu ikiyüzlü dinin yerini, cumhuriyete ve ahlaka olan inanç almalıdır," diye kükremesiyle ilk önlemler, yakıp yıkan yıldırımlar gibi, kilise ve katedrallere çarpıyor. Yasalar yasaları, kararnameler kararnameleri kovalıyor: 'Hiçbir rahibin din görevini yürüttüğü yer dışında, rahip görünümü altında çalışmasına izin yoktur." Rahiplerin bütün ayrıcalık hakları alınacak. Fouché: "Bu kendini beğenmişler sınıfı-

nın, eski günler Hıristiyanlığının tertemizliğine ve orta sınıf saflarına yöneltilmesinin zamanı geldi," diye görüşünü savunuyor. Ordunun en büyük amiri, adaletin en yüksek memuru ve yönetimin gücü sınırsız diktatörü olmak Fouché'ye bazı bazı yetmiyor, kilisenin bütün yetkilerini de zorla kendi eline alıyor. Bekârlığı yasaklıyor ve rahiplerin bir ay içinde evlenmesini, ya da bir çocuğu evlat edinmesini emrediyor. Pazar yerinde nikâh kıyıyor, ya da evlilerin nikâhını bozuyor. Büyük haçların ve her çeşit din tasvirlerinin aşırı bir titizlikle uzaklaştırılmış olduğu mihraplara çıkıp tanrısızlıktan yana aşırı vaazlar veriyor, ölümsüzlüğü ve Tanrının varlığını inkâr ediyor. Hıristiyan dini gereği yapılan gömü törenleri yürürlükten kaldırılıyor ve tek teselli olarak, 'Ölüm sonsuz bir uykudur,' sözü kiliselerde taşa yazdırılıyor. Bu bir çeşit yeni Papa, eyaletin adını verdiği kızı 'Niévre'in vaftizini, ülkenin ilk burjuva yöntemiyle Nevers'de kendi yapıyor. Ulusal Muhafızlar bando çalarak yürürken o da açık pazar yerinde ve kilisenin hiçbir yardımı olmadan çocuğunu vaftiz edip adını koyuyor. Moulins'de bir alayın önünde atla giderek kenti baştan başa dolaşıyor ve elinde tuttuğu çekiçle putları, haça gerilmiş İsa tasvirlerini ve bütün kilise tasvirlerini, kaba sofuluğun bu utanç verici simgelerini parçalıyor. Kiliselerden yağma edilen ayin taçları ve mihrap örtüleri, külleri havaya savrulmak üzere alanlara yığılıp yakılırken ve sivri alevler gökyüzüne yükselirken ayaktakımı bu tanrısızlık ateşi çevresinde çılgınca dans ediyor. Ama yalnızca o kendini savunamayan taş heykellere ve kırılıveren putlara saldırmak, Fouché için yarım bir başarı olurdu. Onun asıl büyük başarısı, piskopos François Laurent'i kukuletalı harmaniyesini sırtından atıp kızıl takkeyi giymeye razı etmesidir. Otuz rahip de piskoposun yaptığını büyük bir hayranlıkla tekrarlayınca başarı, yangın gibi bütün Fransa'yı sarıveriyor. Fouché, Tanrıyı tanımamakta daha çekingen davranan meslektaşları karşısında boş inançları parçaladığı ve Hıristiyanlığın kökünü kazıyıp gereken aşağı yere gönderdiğinden ötürü gurur duyabilir.

Bunları, gözü hiçbir şeyi görmeyen bir hayalcinin kudurgan eylemleri, çılgınca tutkuları diye düşünenler bulunabilir! Ama Joseph Fouché aslında, bu yanıltıcı tutkuların arkasında hep o hesapçı ve gerçekçi Fouché olarak kalıyor. Meclise hesap

vereceğini biliyor. Yurtseverlik cümlelerinin ve mektupların yargıya çağırmalarla çoktan değerini yitirdiğini ve hayranlık uyandırmak için tın tın ses veren sözler bulmak gerektiğini de biliyor. Silah altına alınmış olanlar sınıra doğru ilerlerken Fouché de kilise soygunculuklarından bütün elde ettiğini Paris'e gönderiyor. Altından yapılma mesih heykelleri, parçalanmış ve eritilmiş gümüş şamdanlar, tam ayar haça gerilmiş İsa heykelleri, mücevherler, sandık sandık Meclise taşınıyor. Fouché, Cumhuriyete her şeyden önce peşin paranın gerekli olduğunu biliyor ve böylesine ganimetleri taşradan ilk gönderen, hatta böyle şeyler gönderen tek kişi o oluyor. Milletvekilleri bu değişik çaba karşısında önce şaşırıyorlar, ama sonra gürültülü alkışlar ve sevinçli seslerle kutluyorlar. O andan sonra Joseph Fouché, Meclisin gözünde demir gibi bir insan, Cumhuriyetin en güçlü, en pervasız cumhuriyetçi yurttaşıdır.

Joseph Fouché, görevinden meclise döndüğünde, 1792 yılında o kimselerin tanımadığı ve önemsiz adam değildir artık. Fouché, eyaletinden on bin kişiyi askere almayı başarmış, yüz bin altın Frank, çil çil bin iki yüz altın lira, bin çubuk gümüşü toplamanın üstesinden gelmiştir. Hem de 'Ulusal Ustura' denilen giyotini tek bir kez bile kullanmadan. Meclis, *'pour sa vigilence'*, 'aşırı çabası için' ona hayran kalır elbette. Jakobinlerin en aşırısı olan Chaumette, onun başarıları için yayınladığı bir övgüde: "Yurttaş Fouché işte bu anlattığım mucizeyi yarattı," diye yazıyor. "Yaşlıları saydı, zayıfları korudu, felaketlerle ilgilendi, boş inanları ve derebeyliği yıktı. Demirin yine elde edilmesini sağladı. Kuşkulu kişileri tutukladı, bütün suçlulara örneklik cezalar verdi, sömürücüleri kovaladı ve hapse tıktı." Fouché, yumuşak politikadan yana olanların sırasına büyük bir dikkatle oturduktan bir yıl sonra, radikallerin en radikalidir. Lyon Ayaklanmasını gözünü kırpmadan ve acımasızca bastıracak birisi gerektiğinde, hiçbir ihtilalin, hiçbir zaman hayal edemeyeceği en korkunç buyrukları uygulayacak Fouché'den bir başkası bulunabilir mi? Meclis, o süslü üsluplu kararnamesinde: "Şimdiye kadar ihtilale yaptığın büyük hizmetler, bundan sonra daha nice böyle işler başaracağının belgesidir," diye yazıyor. "Ville Affranchie'de (Lyon) sönen yurttaşlık ruhu meşalesini

yeniden tutuşturmak senin hakkındır. İhtilali tamamla ve aristokratların savaşma son ver! İktidardan düşürülenler, oluşturmak isteyecekleri yıkıntıların altında kalıp ezilsinler!"

Joseph Fouché, böylesine yıkıcı ve öc alıcı bir kişilikle, 'Lyon Celladı' olarak dünya tarihinin sayfalarına ilk kez ayak basmaktadır. İleride milyonluk Otranto Dükü olmak üzere.

İKİNCİ BÖLÜM

LYON CELLADI

(1793)

Fransız İhtilali tarihinin en kanlı sayfalarından biri olan Lyon Ayaklanmasının bulunduğu sayfalara pek seyrek bakılır. Ne var ki, o tarihte henüz tarım ve küçük zanaatçılar ülkesi olan Fransa'nın bu ilk endüstri kenti ve ipek yapımcıları merkezi kadar başka hiçbir kentte, hatta Paris'te bile, sosyal çatışmalar böylesine keskin olmamıştır. Daha 1792'de, burjuva ihtilalinin kaynaşmaları sırasında işçiler, emekçi yığını olarak ilk kez ortaya çıkıyor, kralcı ve kapitalist eğilimli işadamlarından kesinlikle ayrılıyorlardı. Böylesine kaynayan bir yerde çatışmanın gerek ihtilalciler, gerekse tutuculardan yana olanlar açısından kanlı ve aşırı olmasına şaşmamalı.

Jakobinlerden yana emekçiler ve işsiz yığınları, dünya çapında her değişmenin yukarıya fırlatıverdiği insanlardan biri çevresinde toplanırlar; inancına sımsıkı bağlı ve yüzde yüz temiz yürekli bu gibiler, inançları ve ülkücülükleriyle, en sert gerçekçi politikacılardan ve en korkunç terörcülerden daha çok felaketlere ve kan akmasına neden olurlar. Nefret ettikleri cinayet ve felaketlere her zaman yol açan itişleri en iyi niyetlerle yapanlar, dünyayı değiştirmek ve daha iyi yapmak isteyen işte bu temiz inançlı, dinine bağlı, kendini bir düşünceye adamış insanlardır. Lyon'da böyle biri vardı, adı Chalier. Kiliseden uzaklaşmış bir rahip ve eski bir tüccar olan bu insan, yeni bir din, doğru ve gerçek Hıristiyanlık bildiği ihtilale kendi nefsini hiçe sayan aşırı bir sevgiyle bağlanmıştır. Jean Jacques Rousseau'nun bu ateşli okuru için insanlığın sağduyuya yüceltilmesi, bin yıllık devletin gerçekleştirilmesi demektir. Ateşli ve aşırı insan sevgisiyle, dünya çapındaki yangının alevlerinde, yepyeni ve ölümsüz bir hümanizmin ilk şafak kızıllığını görmektedir. Bu hayali geniş insan, öylesine çabuk duygulanır ki, Bastille düşünce, bu

kale-zindandan aldığı bir taşı, ellerinde altı gün ve altı gece taşıyarak Paris'e yaya götürür ve orada mihrap yapılsın diye bir yapıya yerleştirir. Ateşli ve burnundan soluyan yergi ustası Marat'ya, yeni bir Tanrı gibi tapıyor. Onun bütün konuşmalarını ve yazılarını ezbere biliyor. Gizemli ve çocuksu konuşmalarıyla da Lyon işçi topluluklarını herkesten çok coşturuyor. Halk onun varlığında yanıp tutuşan ve acınan insan sevgisini buluverirken, Lyon'un gerici çevreleri de, insan sevgisiyle böylesine kendinden geçmiş tertemiz bir kişinin gürültücü ve tedirginlik kundakçısı Jakobinlerden daha tehlikeli olduğunu seziyor. Ona karşı büyük sevgi gösterileri yapılıyor, ama büyük ölçüde kin de besleniyor. Kentte ilk kargaşalık belirtileri göze çarpınca, bu sinirleri zayıf ve biraz da gülünç hayal düşkünü insanı, elebaşı olarak zindana atıyorlar. Sonra da, üzerinde oynanmış bir mektubu bahane ederek dava açıyorlar, daha sonra, öteki radikallere gözdağı vermek ve Paris'e kafa tutmak için, ölüme mahkûm ediyorlar.

Convent, Chalier'yi ölümden kurtarmak için Lyon'a haberci üstüne haberci gönderiyor, ama boşuna. Söz geçiremediği Lyon meclisini uyarıyor, ısrarla af istiyor, gazdağı veriyor. Ama Parisli terörcülere dişlerini göstermeyi bir kere kafasına koymuş olan Lyon meclisi, başına buyruk bir davranışla, bütün istekleri geri çeviriyor. Bir tarihte gönderilen o korku aleti giyotini istemeye istemeye alıp bir ambara koymuş ve hiç kullanmamışlardı; ama dehşet sistemi tehdişçilerine şimdi bir ders vermek için, ihtilalin o sözümona insancıl aletini ilk kez bir ihtilalcide kullanmak istiyorlar. Chalier'nin idamı, aletin o güne kadar hiç kullanılmamış olması ve celladın beceriksizliği yüzünden korkunçların korkuncu bir işkenceye dönüşüyor. Ucu keskinleşmemiş balta, büyük bir gürültüyle üç kez iniyor, ama hükümlünün tam ense köküne rastlayamıyor. Halk, daha düne kadar önderleri olan kişinin, eli kolu bağlı ve her yanından kanlar fışkırarak bu yüz kızartıcı işkencede can çekişmesini ve sonunda celladın bir kılıç vuruşuyla bahtsız başını gövdeden koparmasını dehşetle seyrediyor.

Ama baltanın üç kez ezerek böylesine işkence ettiği baş, çok geçmeden ihtilal için gerçek bir Öc Alma Tanrısı ve katiller için bir Medusabaşı oluyor.

Meclis bu cinayeti haber alınca dehşet içinde kalıyor; tek bir Fransız kenti koca bir Ulusal Meclise nasıl kafa tutabiliyor? Böylesine küstahça bir başkaldırış hemen ve kanla boğulmalı. Ama, başına gelecekleri Lyon hükümeti de biliyor. Ulusal Meclise başkaldırma durumundan açıkça bir ayaklanmaya geçiyor. Ordu birliklerini dağıtıyor, savunma tesislerini yurttaşlara, Fransızlara karşı harekete geçiriyor ve Fransız ordusuna açıkça karşı çıkıyor.

Mantık açısından böyle bir anda bir içsavaş, genç Cumhuriyet için kendi canına kıymak olabilir. Çünkü Cumhuriyetin durumu asla böylesine tehlikeli ve umutsuz olmamıştı. İngilizler Toulon'u almışlar, Filoyu ve tersaneyi ele geçirmişler, Dunquerque'i tehdit ediyorlar. Bir yandan da Prusyalılar ve Avusturyalılar Ren bölgesinde ve Arden'lerde ilerliyorlar. Vendée alevler içinde. Savaş ve kargaşalık Fransa Cumhuriyetini bir sınırdan öteki sınıra altüst ediyor. Ama bu günler, Fransız Convent Hükümeti için gerçekten harmanlık günleridir de. Tehlikeyi meydan okuyarak önlemek gibi alınyazısını değiştirici içgüdüsüyle hareket eden önderler, Chalier'nin öldürülmesinden sonra, cellatlarla her türlü anlaşmayı reddediyorlar. Zaaf belirtisi olacak bir barıştan ise yedinci savaşa, bir sekizinci eklensin, "*Potius mori quam foedari*", "Anlaşmaktansa batalım," diyorlar. İşte bu karşı konulmaz umutsuzluk davranışı, bu mantık dışı ve şiddetli tutku, Fransız İhtilalini en büyük tehlikeden kurtarıyor. Korkuya kapılan burjuvazinin açıktan açığa kralcıların kollarına atılması ve krala bağlı bir generale ordusunun yönetimini vermesi hiçbir şeye yaramıyor. Çiftliklerden ve kentin kenar semtlerinden akın akın emekçiler koşuyor ve Fransa'nın ikinci başkenti, ihtilale başkaldırmış Lyon, cumhuriyetçi birliklerin saldırısına teslim oluyor. Convent Başkanı, yerinden ağır ağır kalkıp Lyon'un kesin yenilgi ve teslimini bildirince, milletvekilleri yerlerinden fırlıyor, sevinç çığlıklarıyla birbirlerini kucaklıyorlar. Bütün ikilikler bir an için sona ermişe benziyor. Cumhuriyet kurulmuş, cumhuriyetçi halk ordusunun öfke ve saldırı gücü, karşı konulmaz gücü üzerine bütün ülkeye ve dünyaya eşsiz bir örnek verilmiştir. Ama yürekliliğin verdiği aşırı gurur duygusuyla kendisinden geçenler, başarılarını ne yazık ki, zorbalığa çevirmekte gecikmiyorlar. Zafere ulaştıran atılganlık

kadar korkunç oluyor yenilenlerden öc alınması, 'Trikolor'a karşı ayaklananları, genç Fransız cumhuriyetinin, genç ihtilalin en sert bir biçimde cezalandıracağına bir örnek verilmeli!' Hümanizmin temsilcisi Convention meclisi, yayınladığı bir buyrultuyla kendisini bütün dünya önünde lekeliyor, meclis başkanının 12 Ekimde sunduğu buyrultuda, Fransa'nın ikinci başkentinin yerle bir edilmesi isteniyor. Pek az bilinen o buyrultuda tam tamına şöyle deniyor:

"1. Ulusal Meclis, sosyal yardım komisyonunun önerisi üzerine, Lyon'da karşı ihtilali hiç gecikmeden ve askerî yoldan bastırmak için beş üyeli ve olağanüstü bir komite seçmiştir.

2. Lyon'da oturan herkesin silahı alınacak ve bu silahlar cumhuriyetin savunucularına verilecektir.

3. Bu silahların bir kısmı, zenginlerin ve karşı ihtilalcilerin baskısına uğramış yurttaşlara verilecektir.

4. Lyon kenti yerle bir edilecektir. Varlıklı kişilerin oturduğu her yer yıkılacaktır. Yoksul kişilerin evlerine, alçakça öldürülenlerin ve yurtseverlerin dul eşlerinin oturduğu yerlere endüstri yapılarına, yardım ve eğitim işlerinde kullanılan yerlere dokunulmayacaktır.

5. Lyon adı cumhuriyet kentleri listesinden silinecektir. Kalan evlerin bütününe *Ville Affranchie* (Kurtulmuş Kent) adı verilecektir bundan böyle.

6. Lyon'un yıkıntıları üstünde yükselecek bir sütunda bu kralcı kentin cinayetlerini sonraki kuşaklara bildirsin diye: '*Lyon özgürlüğe karşı savaş açtı – Lyon yeryüzünden silindi*,' yazıtı bulunacaktır.

Fransa'nın ikinci büyük kentini bir taş yığını haline getirecek olan bu çılgınca öneriye karşı gelmeyi hiç kimse göze alamıyor. Bir suçlunun bağışlanmasını, ya da acınılmasını fısıldayanların başı üzerinde bile giyotinin tehlikeli parıltısı dolaşalıberi, Fransız meclisinde cesaret diye bir şey kalmamıştır. Kendi kendisinden korkan meclis, bu barbarlık eylemini oybirliğiyle onaylıyor ve uygulama görevini, Robespierre'in yakın dostu Couthon'a veriyor.

Couthon, Fransa'nın en büyük endüstri kentini ve hele o kentin sanat anıtlarını bir korkutma jesti uğrunda, gözünü kırpmadan yerle bir etmenin –kendi canına kıyarcasına– çılgınlığını hemen görüyor, verilen kararı savsaklamaya gizlice karar veriyor. Ama bunu yapabilmesi için çok kurnazca bir ikiyüzlülük gerekli. Couthon, Lyon kentini korumak, gizli niyetini açığa vurmamak için hileye başvuruyor; kentin yerle bir edilmesi konusundaki o çılgınca buyrultuyu göklere çıkararak: "Meslektaş yurttaşlarım!" diye sesleniyor. "Buyrultunuz bizleri öylesine hayran bıraktı ki, söyleyecek söz bulamıyoruz. Evet, bu kentin yerle bir edilmesi, yurda karşı ayaklanmayı göze alacaklar için büyük örnek olsun diye, bir zorunluluk. Ulusal Meclisin şimdiye kadar aldığı büyük ve güçlü kararlarda yalnızca bir eksik vardı: yüzde yüz tahrip... Ama içiniz rahat olsun, meslektaş yurttaşlar! Meclise güven verin; ilkelerinizin bizim de ilkelerimiz olduğuna. Meclisin buyrultuları yüzde yüz uygulanacaktır." Ne var ki, görevini böylesine över sözlerle selamlayan kişi, bunu yerine getirmeyi hiç düşünmüyor ve göz boyamakla yetiniyor. İki bacağı genç yaşta kötürüm olmuş, ama beyni sapasağlam kalmış Couthon, kendisini Lyon pazaryeri alanına tahtırevanla taşıtıyor ve yıkılması gereken evleri, gümüşten bir çekiçle, sembolik olarak gösteriyor, korkunç öc alma kararını mahkemeye bildiriyor. Ateşli mizaçlı kişiler de böylece yatışmış oluyorlar. Oysa aslında, işçi yokluğu bahanesiyle, birkaç kadın ve çocuk gönderiliyor. Onlar da, âdet yerini bulsun diye evlere gevşek gevşek bir iki kazma vuruyorlar. İdam edilenlerin sayısı da pek az.

Böylesine ateş püsküren bildirilerden sonra bu derece yumuşak davranıştan hoş bir şaşkınlığa kapılmış olan bütün kent rahat bir soluk alıyor. Ama terörcüler de uyanık. Couthon'un yumuşaklıktan yana olduğunu yavaş yavaş fark ediyorlar ve meclisi zora başvurmaya zorluyorlar. Chalier'nin ezilmiş ve kanlar içindeki başı, kutsal bir emanet gibi, Paris'e götürülüyor ve gösterişli bir törenle meclise sunulduktan sonra, halkı kışkırtmak için, Notre-Dame Kilisesinde sergileniyor. Gittikçe sabırsızlaşarak Couthon'a karşı yeni yeni istekler ileri sürüyorlar; pek gevşek, pek ılımlı, pek korkağın biri, sözün kısası, herkese bir ders olması gereken bu çapta bir öc alışı gerçekleştirecek

adam değil. Kandan ürkmeyecek ve hiçbir şeyden çekinmeyecek gerçek bir ihtilalci, gözünü budaktan sakınmayan ve güvenilir biri, demir gibi, çelik gibi bir adam gerekli. Sonunda, meclis de bu gürültülere boyun eğiyor ve Couthon'un yerine, ihtilal sözcülerinin en amansızı Collot d'Herbois'yı (söylentiye göre vaktiyle aktörlüğünde Lyon'da ıslıklanmış olduğundan onları yola getirecek adamın ta kendisi!) gönderiyor; bütün Prokonsüllerin en radikali, Jakobinler arasında adı en kötüye çıkmış ve terörcülerin en aşırısı Joseph Fouché'yi, bahtsız kentin celladı olarak, onun yanına katıyor.

Böyle kanlı bir göreve ansızın çağrılmış olan Joseph Fouché, o tarihte terörcülerin öncülerine dendiği gibi, tam bir cellat, gerçekten kanlı katil biri mi? Sözlerine bakılırsa, hiç kuşku yok. Hiçbir Prokonsül kendi bölgesinde bu Joseph Fouché'den daha güçlü, daha enerjik, daha ihtilalci ve radikal çıkmadı; o, hiçbir şeye aldırmadan asker topladı, kiliseleri soydu, herkesin servetini elinden aldı ve bütün dirençleri kırdı. Ama onun bir özelliği yalnızca sözlerle buyruklarla gözdağı vermelerle baskısını yürütmesiydi. Çünkü Nerve ve Clamecy'de hüküm sürdüğü o haftalarda bir damla bile kan akmadı. Oysa, Paris'te giyotin bir dikiş makinesi hızıyla takırdar, Nantes ve Carrier'de kuşkulu kişilerin yüzlercesi Loire nehrinde boğulur ve ülkenin her yanı kurşuna dizmeler, cinayetler ve insan avıyla altüst olurken, Fouché çevresinde tek bir kişiyi bile politika açısından öldürtmemiş olmanın vicdan rahatlığı içindedir. O, insanların çoğunlukla pek korkak olduğunu ve terörü hatırlatacak sert ve güçlü bir davranışın teröre gerek bırakmayacağını iyi biliyor. İşte bundan ötürüdür ki, ileride karşı ihtilalin parlak günlerinde bütün eyaletler eski yöneticileri suçlarken onun bölgesinde yükselen yakınmalar, her zaman ölümle korkuttuğu, ama hiç kimseyi öldürmediğinden öteye geçemez. Bu da gösteriyor ki, Lyon cellatlığıyla görevlendirilen Fouché, kandan hiç hoşlanmaz. Bu soğukkanlı, dünya zevklerine hiç düşkün olmayan bu hesap ve düşünce cambazı, kaplandan çok tilki olan bu adam, sinirlerini canlandırmak için kan kokusu aramaz. Sözleri ve gözdağı vermeleriyle müthiş kızmış görünüyor, ama (iç dünyası buna katılmadan) adam öldürme isteği, ya da iktidar öfkesiyle

hiçbir zaman kimseyi idam ettirmiyor. Hümanistliğinden değil, içgüdüsünden ve kurnazlığından ötürü insan canına değer veriyor. Yeter ki, kendi canı tehlikeye girmiş olmasın. Ama kendi canı ya da çıkarı tehlikeye girince, o da bir insanın hayatını ya da alınyazısını tehdit ediyor.

Bu durum hemen bütün ihtilallerin birinci sırrı ve önderlerinin acıklı alınyazısıdır. Hiçbiri kandan hoşlanmaz, yine de kan dökmek zorunda kalırlar. Demoulins yazı masası başındayken Girondist'lerin yargılanmasını öfkeyle ister de, mahkeme salonunda –kendisinin yargıç önüne çıkarttığı– yirmi ikisi için 'ölüm' kararı verildiğini duyunca sapsarı olur, büyük bir şaşkınlıkla ve titreyerek salondan kaçar, hayır ben böyle istemedimdi, diye! Binlerce felaket kararının altında imzası olan Robespierre, daha iki yıl önce danışma toplantısında ölüm cezasına karşı mücadele etmiş ve savaşı cinayetlerin en büyüğü diye damgalamıştı. Danton, cinayet mahkemelerinin kurucusu olduğu halde iç dünyasının bütün şaşkınlığıyla ve büyük bir umutsuzlukla, "Başkalarının başını giyotine göndermektense kendi başımı giyotine uzatayım!" diye haykırmıştı. Gazetesinde yayınladığı yazıyla, üç bin kişinin kellesini isteyen Marat bile, giyotine sırası gelince onların her birini teker teker kurtarma çarelerini arar. İleride kana susamış canavarlar, diye anlatılacak bu gibiler, ceset kokusuyla başları dönen, gözü kanlı katillerin hepsi, adam öldürmenin her biçiminden içten içe nefret ederler. Aslında hepsinin de istediği, politik rakiplerini idam tehdidiyle dizginlemektir. Ama cinayetin tohumu, kuramsal uygun görmeden zorla fışkırır. Şu halde, Fransız ihtilalcilerin suçu, gözlerini kan bürümüş olmak değil, kanlı sözlerle sarhoş oluvermek; işledikleri tek çılgınlık, halkı coşturmak, kendi aşırı davranışlarını onaylatmak ve kan damlayan bir üslup yaratıp durmamacasına hainler ve darağacı hayal etmiş olmak. Ama bu kışkırtıcı ve öfkeli sözlerden başı dönüp kendinden geçen ve sarhoş olan halk, gerekli diye ileri sürülen 'önlemler'in gerçekten uygulanmasını isteyince önderlerin hiçbiri karşı durma yürekliliğini gösteremez; giyotin lafları yalana çıkmış olmasın diye insanları giyotine göndermeleri gerekir. Davranışları, çılgınca sözlerinin arkasından koşmak zorunda kalır; halkın gönlünü kazanma avcılığında kimse ötekinden geriye kalmayı göze alamadığından çılgın bir

yarış başlar. İdamlar birbirini kovalar. Kanlı söz oyunuyla başlamış olan bu girişim, kesik insan kafalarının öfkeyle üst üste yığılmasıyla sürdürülür. Binlerce insanın böylece kurban edilmesi, keyiften, tutkudan dolayı değil, halka karşı durma yürekliliğini gösteremeyen politikacı ve partililerin kararsızlığından ötürüdür. Bir de korkaklıktan. Dünya tarihi, yazık ki, anlatıldığı gibi yalnızca insanoğlu yürekliliğinin tarihi değildir; insan korkaklığının da tarihidir. Politika, ille de sanmak istenildiği gibi, kamuoyunun yönetilmesi değil, önderlerin kendi yaratıp etkiledikleri aynı yargı makamı önünde, kul köle olup yerlere eğilmesidir. Savaşlar, tehlikeli söz oyunlarından ve ulusal tutkuların aşırı kışkırtılmasından çıkar. Politika cinayetleri de öyle. İnsanoğlunun korkaklığı kadar başka hiçbir kötülük ve sertlik, yeryüzünde çok kan akıtmış değildir. Joseph Fouché'nin de Lyon celladı olması, ateşli bir cumhuriyetçi olmasından değil (çünkü ateşliliğin her çeşidi ondan uzaktır), yalnızca tek bir korkudan, yumuşak davranmış olarak göze batmak korkusundan kaynaklanır. Ama tarihte sözler değil, eylemler ağır basar. Fouché bin kez o deyimden kaçınmış olsa da, adı: 'Lyon mitralyözcüsü' olarak kalacaktır. Hatta ileride Markilik pelerini bile ellerindeki kan izlerini örtemeyecektir.

Collot d'Herbois, 7 Kasımda, Joseph Fouché de onunda Lyon'a varıyor. Hemen işe koyuluyorlar. Ama tiyatrodan kovulmuş komedyen ve bir zamanların rahip yardımcısı, asıl trajediye başlamadan, bütün Fransız İhtilalinin belki de en aşırı ve küstah kısa bir yergi oyununu sahneye koyuyorlar; güpegündüz bir yas ayini düzenliyorlar. Özgürlük şehidi Chalier'yi anmak, tanrıtanımazlığı bütün aşırı taşkınlıklarıyla ortaya vurmak için bir bahane oluyor. Bütün kiliselerde son kalmış ne varsa yağma edilmesine sabahın sekizinde başlanıyor. Mihrablar, haça gerilmiş İsalar, örtüler ve ayin giysileri alaşağı ediliyor. Sonra, bütün kenti baştan başa dolaşan korkunç bir kalabalık, Terreaux Alanına gidiyor. Paris'ten gelmiş dört Jakobin, üç renkli halılar yayılı bir sedyede, çiçeklere gömülü bir Chalier büstü, yakılmış cesedinin külleri doldurulmuş bir vazo, zindandayken onu oyaladığı ileri sürülen kafeste bir güvercin taşıyor. Üç Prokonsül, özgürlük şehidi Chalier'nin tanrılaştırılmasına, 'sizler için ölen kurtarıcı Tanrı'nın yüceliğine Lyon halkını

inandırmak için yapılacak yeni değişik ve göz kamaştırıcı bir din törenine katılmak üzere sedyenin arkasında kurumlu bir tavırla yürüyorlar. Ama aslında hiç de hoş olmayan bu aşırı dokunaklı tören, budalaca ve üzücü bir zevksizlik, bir kargaşalıkla daha aşağılaşıyor. Zafer sarhoşluğuyla kendinden geçmiş gürültücü bir topluluk, kiliselerden yağma edilmiş ayin kapları, kupalar ve aziz tasvirleriyle ilerliyor. Kulaklarına piskopos takkesi oturtulmuş bir eşek de arkalarından geliyor. Kuyruğuna bir İncil ve çarmıha gerilmiş İsa bağlanmış olan hayvancağız, kıyametleri koparan ayaktakımını keyiflendirerek tin tin yol alıyor.

Savaş boruları sonunda susuyor. Çayır yeşili bir mihrap hazırlanmış olan büyük alanda Chalier'nin büstünün ve küllerinin konulduğu vazo, büyük bir saygıyla sergileniyor; üç halk temsilcisi, bu yeni aziz önünde derin bir saygıyla eğiliyor. Önce, meslekten oyuncu Collot d'Herbois uzun uzun konuşuyor, sonra da Joseph Fouché söz alıyor. Mecliste ısrarla susmasını bilen bu adam, şimdi sesini yine kazanmış gibi konuşuyor ve alçıdan büste taparcasına: "Chalier, Chalier!" diye sesleniyor. "Sen aramızda değilsin artık! Sen bir özgürlük şehidisin, seni caniler kurban ettiler. Ama senin üzgün ruhunu yatıştırmak için bu canilerin kanı akıtılacaktır. Chalier! Chalier! Senin öcünü almaya şu büstünün önünde and içiyoruz. Aristokratların kanları sana tütsü olsun." Halk temsilcilerinin üçüncüsü, yarının soylu kişisi ve geleceğin Otranto Dükünden daha az konuşkan. Büyük bir alçakgönüllülükle büstü öpüyor ve alana doğru: "Aristokratlara ölüm!" diye haykırmakla yetiniyor.

Üçlerin böylesine bir törenle saygılarını sunmasından sonra, büyük bir odun yığını tutuşturuluyor. Kısa bir süre önce saçının tepesi yuvarlak kesilmiş olan Joseph Fouché ve iki arkadaşı, eşeğin kuyruğuna bağlı İncil'in oradan koparılıp ateşe fırlatılmasını, kilise giysileri, ayin kitapları, adak ve tahtadan aziz heykelcikleri yığını arasında, duman duman yanmasını büyük bir ciddilikle seyrediyorlar. Sonra, boz renkli dört ayaklıya, Tanrıya hakaretinin ödülü olarak, kutsal bir kupayla su veriyorlar. Bu pek ucuz ve gülünç iş bitince dört Jakobin, Chalier'nin büstünü sırtlarında taşıyıp kiliseye geri götürerek, mihraba parça parça edilmiş İsa tasviri yerine koyuyorlar.

Joseph Fouché'nin Lyon'da ilk günü böylesine tiksinti verici başlamış olsa da, saçma bir gösteriden, bir oyundan öteye geçmiyor. Henüz kan dökülmemiştir. Ama konsüller hemen ertesi gün ıssız bir semtte bir eve kapanıyorlar ve yanlarına kimseyi yaklaştırmıyorlar. Silahlı nöbetçiler, çağırılanlardan başka kimseyi içeri bırakmıyor. Yalvarma, rica ve bağışlanmaların hepsi kapı engeline çarpıyor. İhtilalci bir mahkeme kuruluyor. Halk kralları Fouché ile Collot'nın ne korkunç bir can kırımı tasarladığı, meclise gönderdikleri mektupla açığa vuruyorlar. İkiler'in mektup, "Büyük görevimizi kişiliği olan cumhuriyetçilerin çabasıyla uyguluyoruz," diye başlıyor. "Halkın bizleri yükselttiği tepeden inmeyeceğiz ve birkaç ya da daha fazla suçlunun zavallı çıkarlarıyla uğraşmayacağız. Zaman kaybetmemek ve hiç kimseyi kayırmamak için herkesten uzaklaştık. Büyük bir örnek ve geleceği etkileyecek bir ders olsun diye, Cumhuriyetin bizlere verdiği buyruktan başka hiçbir şey tanımıyoruz. Dökülen yurtsever kanlarının öcü bir anda ve şiddetle alınsın da, insanlık böyle şeyleri bir daha görmesin, diyen halkın sesinden başka hiçbir şey duymuyoruz. Bu aşağılık kentte halk katillerinin baskısına uğrayıp zindana atılmış suçsuz yurttaşlardan başkası kalmasın düşüncesiyle, pişmanlık gözyaşlarını kuşkuyla karşılıyoruz. Sertlik silahımızı hiçbir şey elimizden alamaz. Yurttaş meslektaşlarımıza itiraf zorundayız ki, bağışlamak denilen şeyi, canice umutları tam boğulması gereken anda yeniden tutuşturan çok tehlikeli bir zayıf davranış sayıyoruz. Bir tek kişiyi bağışlamak, onun gibi herkesi de bağışlamak ve sizlerin adaletini böylece etkisiz bırakmak demektir. Yapıların yıktırılması ağır gidiyor. Cumhuriyetçilerin sabırsızlanması daha hızlı çareler istiyor: Mayınların patlaması ve alevlerin yakıcı dili halkın gücünü ancak anlatabilir. Halkın isteği –baskıcılara yapıldığı gibi– önlenmemelidir. Halkın gücü bora etkisi yapmalıdır."

Bora, program gereği, 4 Aralıkta patlıyor ve yankıları çok geçmeden bütün Fransa'yı dehşete düşürüyor. Sabahın erken saatlerinde cezaevlerinden altmış genç alınıyor. Ama ikişer ikişer bağlanmış bu tutuklular, giyotine değil, –çünkü giyotin, Fouché'nin deyimiyle 'pek ağır' işliyor– Rhône Nehrinin öte kıyısına götürülüyor. Çabucak kazılıvermiş yan yana iki uzun çukur,

tutukluları bekleyen alınyazısını ve on adım ötelerindeki toplar da yığın halinde boğazlanmanın nasıl yapılacağını açığa vuruyor. Savunudan yoksun ve birbirlerine bağlanmış tutuklular, boşuna karşı koymaya çabalayan umutsuz bir yığın insan, dehşetle ağlaşıyor, çarpınıyor ve haykırıyor. Bir komut yükseliyor. Oracıktaki top namlularından fışkıran öldürücü mermiler, dehşetle çırpınan bir yığın insana çarpıyor. İlk yaylım ateşi hepsini öldürmüyor elbette. Birkaçının yalnızca kolu ya da bacağı kopuyor. Birkaçının bağırsakları deşiliyor. Hatta bazılarına hiçbir şey olmuyor. Ama çukurlara oluk gibi kan akarken, ikinci bir komutla atlılar kılıç ve tabancalarını çekiyor, henüz ölmeyenlere saldırıyorlar; inleyen, can çekişen, feryat eden, ama yine de kaçamayan insan yığınını kılıçtan geçiriyor, kurşunla biçiyorlar. Hırıltılı en son ses de susuncaya kadar. Cellatlar, henüz soğumamış altmış cesedi, bu can kıyımının ödülü olarak giysi ve pabuçlarını çekip aldıktan sonra, çırılçıplak ve üst üste fırlatıyorlar çukurlara.

İleride bütün Hıristiyanların kralına Bakanlık edecek olan ünlü mitralyözcü Joseph Fouché'nin ilk yaptığı işte bu oldu! Ertesi sabah ateşli bir demeçle bu yaptığını över: "Halkın temsilcileri görevlerini yerine getirirken duygudan uzak kalacaklardır. Halk öc alma şimşeğini onların eline verdi, onlar da özgürlüğün bütün düşmanları parça parça edilmeden, bu şimşeği ellerinden bırakmayacaklar. Yıkıntılar üzerinden ulusun mutluluğuna ve yeni bir dünya düzenine ulaşabilmek için o fesatçıların daha başka mezarları üzerinden geçme yürekliliğini gösterecekler." Bu hüzünlü 'Yüreklilik', daha o gün, Brotteaux'daki toplarla pek kanlı olarak yine doğrulanacak. Hem de, daha kalabalık sayıda bir insan topluluğu üzerinde. Bu kez boğazlanmaya götürülenlerin sayısı iki yüz on. Elleri arkalarına bağlanmış olarak kent dışına götürülüp kurşunlar ve topların yaylım ateşiyle öldürülüyorlar. Uygulanan yöntemde bir değişme yok. Ama kasap çıraklarının işi bu kez biraz daha kolaylaştırılıyor, kurbanlarının mezar kazıcısı olma yükünden –bunca yorucu cellatlıktan sonra– kurtuluyorlar. Bu pis heriflere bir mezar ne diye? Çıplak ve hâlâ can çekişen kurbanların kan içinde pabuçlarını çekip aldıktan sonra, Rhône Nehrinin akıp giden sularına cesetleri fırlatıveriyorlar.

Ama Joseph Fouché, bütün ülkenin ve dünya tarihinin tiksindiği bu korkunç terörü bile parlak sözlerle örtmeye çalışıyor. Bu çıplak cesetlerin Rhône sularını kirletmesini, bulaşıcı hastalığa yol açmasını, Toulon'a kadar sürüklenip cumhuriyetin karşı durulmaz ve korkunç öc almasına gözle görülür belge olacağı için, bir politika eylemi diye överek: "Rhône'a fırlattığımız kanlı cesetlerin alçak Toulon kentine kadar sularda sürüklenip o korkak ve korkunç İngilizleri ürkütmeleri, halkın gücünü iyice göstermeleri çok gerekli," diyor. Lyon'da ise böyle bir gösteri elbette gerekli değil artık. Çünkü idamlar idamları, toptan cana kıymalar birbirini izliyor. Toulon'un zaptını 'sevinç gözyaşları'yla selamlamakla kalmıyor, o bayram gününü kutlamak için iki yüz isyancıyı daha kurşuna dizdiriyor. Bağışlanmaları için yapılan seslenmelerin hepsi boşuna. Kocalarını kanlı hükümden kurtarmak için yalvaran iki kadın, bağlanıp giyotine getiriliyor. Bağışlatmak dileğiyle kimse başvurmasın diye. Hak temsilcisinin oturduğu evin yakınına kimsecikler bırakılmıyor. Ama tüfekler takırdadıkça Prokonsülün sesi de yükseliyor: "Evet, bol bol kirli kan akıttığımızı ileri sürmeyi göze alıyoruz. Ama bunun tek nedeni var, insandan yana olmamız ve görevimize saygı duymamız... Ellerimize teslim ettiğiniz şimşeği, bu konuda yeni isteğinizi bildirmeden, bırakmayacağız. O gün gelene kadar düşmanlarımızı yere vurmaya devam edeceğiz, en korkunç ve en hızlı bir biçimde köklerini kazıyacağız."

Birkaç haftada bin altı yüzü aşkın idam, Joseph Fouché'nin, alışılagelenin dışında, bu kez doğru söylediğini gösteriyor.

Joseph Fouché ve arkadaşı, toptan canlara kıyar ve bunu yine kendileri sevinçli bildirilerle duyururken, meclisin Lyon'da onları görevlendirdiği daha başka ve hüzünlü görevleri de unutmuyorlar. Geldiklerinin daha ilk günü, kendilerinden önceki görevliyi, ev yıkma işini 'çok ağır yürümüş' diye, Paris'e şikâyet ediyorlar. "Tahrip işi şimdi mayınlarla hızlandırılacak. Yıkıcılar çalışmaya başlamış bulunuyor, Bellecourt yapısı iki gün içinde havaya uçurulacak." On dördüncü Louis zamanında ve Mansard'ın yetiştirmesi bir mimarın yapıtı olan bu ünlü yapı, çük güzel olduğundan, yıktırılacak. O yapılarda oturanlar

zorla yerlerinden çıkarılıyor. İşsiz yüzlerce kadın ve erkek, bu eşsiz sanat yapıtlarını birkaç hafta içinde budalaca yıkıyorlar. Bahtsız kentte yine iniltiler, hıçkırıklar, top sesleri ve yıkılan duvarların gürültüsü yükseliyor. 'Adalet' komitesi insanları öldürüyor, 'Yıkma' komitesi evleri yıkarken, 'Mal' komitesi de savaş salması yöntemiyle ve hiç çekinmeden kumaş, değerli eşya ve yiyecek topluyor. Her evin bodrumundan tavanarasına kadar, saklanmış insan, gizli mallar ve değerli eşya aranıyor. Kapısında nöbetçiler bekleyen bir eve çekilmiş olan bu iki görünmez ve ulaşılmaz adam, Fouché ve Collot, her yerde teröre başvuruyorlar. Sarayların en güzelleri yıktırıldıktan, yeni baştan dolan cezaevleri yarı yarıya boşaltıldıktan, dükkânlar tamtakır edildikten ve Brotteaux tarlaları binlerce insanın kanıyla sulandıktan sonradır ki, her şeyi göze alan bir iki yurttaş (bundan ötürü kafaları uçurulabilir) Paris'e gitmeyi ve bütün bir kentin yerle bir edilmemesi için dilekçe vermeyi kararlaştırıyor. Bu dilekçe elbette ki çok dikkatli, hatta yaltaklanan bir dille yazılmıştır. Dilekçeciler de korkaklıktan yerlere kadar eğilerek başlıyorlar ve yüce buyrultuyu, "Roma senatosunun dehasıyla yazdırılmış," diye göklere çıkardıktan sonra: "İçtenlikle pişman olmuşların zaaftan ötürü yanılmalarını, yanlışlığa kurban –bunu söylemeyi göze alıyorlar– gidenlerin bağışlanmasını," diliyorlar.

Ama bu gizli şikâyeti konsüller tam zamanında haber alıyorlar ve cerbezeli olan Collot d'Herbois, darbeyi gecikmeden önlemek için, çabucak Paris'in yolunu tutuyor. Bir gün sonra da mecliste Jakobinlere, yığınla cana kıymalar için özür dileyeceğine bunu bir hümanizma gereği diye övmek cesaretini göstererek: "İnsanlığı arka arkaya idamların korkunç seyrinden kurtarmak için," diyor. "Komiserler bütün hükümlülerin bir günde yok edilmesini kararlaştırdı. Bu istek gerçek bir duygululuktan geliyordu." Sonra bu yeni ve hümanist sistem için daha da ateşlenerek: "Evet, iki yüz hükümlüyü bir yaylım ateşiyle öldürdük," diye devam ediyor. "Bundan ötürü bizi suçlayanlar var. Ama bunun da bir duygululuk önlemi olduğu anlaşılmadı mı yoksa! Yirmi kişi giyotinle öldürülürken en sonuncusu, sırası gelinceye kadar yirmi kez ölür. Oysa, bizim buluşumuzla yirmi hain birden geberdi." İhtilal söyleminin kanlı mürekkep hokkasından çıkıveren bu bayatlamış sözler, gerçekten de etkili

oluyor. Meclis ve Jakobinler, Collot'nun açıklamalarını onaylıyor ve böylece de Prokonsüllere yeni yeni cana kıymalar için açık bir mektup vermiş oluyorlar. Aynı gün Paris, Chalier'nin Pantheon'a gömülmesini kutluyor. Böylesine bir onurlandırma o güne değin, yalnızca Jean Jacques Rousseau ve Marat'ya gösterilmiştir. Chalier'nin dul eşine de, Marat'nın eşine olduğu gibi emekli aylığı bağlanıyor. İhtilal kurbanı böylece ulusal aziz yapılmış ve Fouché ile Collot'nun bütün zorbalıkları haklı bir öç alma olarak uygun görülmüştür. Ama iki konsül yine de bir güvensizlik duyuyorlar. Çünkü mecliste tehlikeli bir durum Robespierre ve Danton arasında bocalayış, yumuşaklılık ile baskıdan yana olmak arasında kararsızlık, daha dikkatli olmalarını gerektiriyor. Bunun üzerine görev bölümü yapıyorlar: Collot d'Herbois, meclisin ve komiserin havasını kollamak, akla gelebilecek her saldırıyı o sert konuşkanlığıyla başlangıçta yere sermek için Paris'te kalıyor. Yığınla cana kıyma işini sürdürmek de Fouché'nin payına düşüyor. O tarihte Joseph Fouché'nin tek başına ve sınırsız yetkili olduğunu bilmenin büyük önemi var. Çünkü sonradan bütün zorbalıkları o açık yürekli meslektaşının üzerine atmayı pek ustaca denemiştir. Ama olaylar, tek başına hüküm sürdüğü günlerde ölüm tırpanının daha yavaş işlemediğini gösteriyor. Günde elli dört, altmış, yüz insan bir yaylım ateşiyle yere seriliyor, yapılar yakılıp yıkılıyor ve cezaevleri toptan cana kıymalarla boşaltılıyor. Joseph Fouché bu davranışlarını kendinden geçmiş bir hayranlık içinde ve kanlı sözlerle övüyor hâlâ: "Mahkememizin hükümleri suçlulara dehşet verecektir, ama kendisine güven gösteren ve yapılanı onaylayan halkı da yatıştıracak ve rahatlatacaktır. Suçluları bir tek kez olsun bağışlamadığımızı haksız yere düşünenler olacaktır; bizler tek bir kez bile bağışlamadık."

Ama Fouché birden edasını değiştiriyor; ne oldu? Mecliste havanın değiştiğini o müthiş koku alma duyusuyla uzaktan uzağa seziyor. Çünkü gürültücü ölüm boruları bir süredir gerekli yankıyı bulamıyor. Jakobin dostları ve tanrıtanımaz yoldaşları Hébert, Chaumette, Ronsin susuverdiler. Hem de bir daha konuşmamak üzere ve aşırı bir suskunlukla. Çünkü Robespierre'in acımasız eli hiç beklenmedik bir anda gırtlaklarına sarılı-

verdi. Aşırı terörcülerle aşırı ılımlılar arasında her zaman büyük bir beceriklilikle bazan sağa, bazan da sola giderek hareket serbestliğini koruyan bu ahlak kaplanı, karanlık köşesinden fırladığı gibi aşırı radikallerin üstüne atılıyor. Fouché, Lyon'luları kurşuna dizdirirken Nantes'da tıpkı onun gibi radikal davranıp insanları nehirde boğduran Carrier'nin meclise hesap vermesini istiyor. Strassburg'taki adamlarından Saint-Just aracılığıyla yabani Eulogius Schneider'i giyotine gönderdi. Fouché'nin Lyon'da kutladığı tanrıtanımaz halk şenliklerinin saçma şeyler olduğunu söyledi ve Paris'te yaptırmadı. Tedirginleşmiş milletvekilleri onun bu söylediklerini her zaman olduğu gibi ürkek ve uysal, onaylıyorlar.

Fouché, hiçbir zaman kurtulamadığı bir korkuya kaptırıyor kendini: çoğunluğun yanında bulunamamak durumuna düşmek. Terörcüler öldürüldüğüne göre terörcülüğü ne diye daha fazla sürdürmeli? Karşı yana, ılımlılara geçmek, Danton ve Desmoulins'in yanına gitmek en iyisi; onlar şu sıra bir 'ılımlılar mahkemesi' istiyorlar; öyleyse yeni havaya uymalı. Fouché, 6 Şubatta, birden toplu idamların durdurulmasını emrediyor. Yalnızca giyotin, duraklaya duraklaya işini sürdürüyor –oysa Fouché yergilerinde bu aletin pek yavaş işlediğini ileri sürmüştü– günde en fazla iki, üç kelle uçuruyor, bu da Brotteaux Ovasında ulusal şenliklerin yanında gerçekten pek önemsiz kalıyor. Radikallere, şenlikleri düzenleyenlere ve buyruklarını yerine getirenlere karşı birden ve büyük bir çabayla harekete geçiyor. İhtilalci, bir anda hümanist oluyor, az öncesine kadar tam karşısında olduklarının arasına karışıyor. Charlier'nin dostları için "Anarşistler ve kargaşalıklar dönemi," diyor, birkaç düzine ihtilal komitesini şiddetle dağıtıyor. İnanılmaz bir şey oluveriyor bir anda: Ölüm korkusundan titreyen Lyon'lular, mitralyöz kahramanı Fouché'yi kurtarıcıları olarak görüyorlar. Lyon'daki ihtilalciler ise birbirlerine yazdıkları mektuplarda onu ılımlılık, ihanet ve 'yurtseverlere baskı'yla suçluyorlar. Böylesine soğukkanlı dönüvermeler, karşı tarafa böylesine pervasızca herkesin gözü önünde geçişler Fouché'nin mücadele sırlarıdır. Bütün bunlarla hayatını kurtarır. İki yanlı oynuyor. Paris'te onu aşırı ılımlı davranmakla suçlarlarsa, bin tane mezarı ve Lyon'da yıktırılmış evleri gösterebilir. Cellatlıkla suçlanırsa

onu aşırı ılımlı olmakla suçlayan Jakobinlerden yararlanabilir. Esecek rüzgâra göre ya sağ cebinden bir acımasızlık belgesi, ya da sol cebinden insan sevgisi belgesi çıkarıverir. Şimdi isterse Lyon'un celladı olarak da, kurtarıcısı olarak da ortaya çıkabilir. Gerçekten de öyle oluyor. Bu başarılı kâğıt oyunu tekniğiyle, yığınla cana kıymanın bütün sorumluluğunu açık yürekli ve dürüst meslektaşı Collot d'Herbois'nın üstüne yıkabilecektir ileride. Ama, ancak sonraki kuşakları kandırabilir. Paris'te büyük düşman Robespierre'i bütün öfkesiyle kolluyor; kendi adamı Couthon'u Lyon'dan uzaklaştırmış olmasını bağışlamayacaktır. Robespierre bu ikiyüzlü kişiyi meclisten iyi tanır. Şu sıra patlayacak kasırgadan korunuvermek için büzülmeye çabalayan Fouché'nin bütün dönekliklerini ve yön değiştirmelerini hiç kaçırmadan izlemiştir. Robespierre'in kuşkusunun demir pençesinden kimse kurtulamaz. On İki Germinal Günü, Kalkınma Komisyonu toplantısında, Fouché'nin hemen Paris'e gelip Lyon olaylarının hesabını vermesi için gerekli buyrultuyu koparıyor. Üç ay süreyle korkunçların korkuncu yargıçlık yapmış olan kişi, şimdi kendisi, mahkeme önüne çıkmak zorundadır.

Mahkeme önüne neden çıkılacak? Üç ayda iki bin Fransızı öldürtmüş olmasından mı? Carrier'nin ve öteki yığın cellatlarının yakın arkadaşı olduğundan ötürü, diye düşünülebilir. Ama, Fouché'nin bu akla durgunluk veren aşırı pervasız son dönekliğindeki politik dahiliği yeni fark ediliyor: Hayır o kendini sorumlu tutuyor, radikal 'Halk topluluğu'na baskı yaptığı ve Jakobin yurtseverleri rahat bırakmadığı için. 'Lyon mitralyözcüsü', iki bin cana kıyan kişi –tarihin unutulmaz bir güldürüsü olarak– insanlığın gördüğü günahların en temiziyle suçlanıyor: aşırı insancıl davranmış olmakla.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROBESPIERRE İLE MÜCADELE

(1794)

Joseph Fouché, Kalkınma Komisyonunca Paris'e çağırıldığını 3 Nisanda öğreniyor ve ayın beşinde arabayla yola çıkıyor. Yola çıkarken giyotinin boğuk gürültüsü on altı kez daha yükseliyor, öldürücü görevini Fouché'nin buyruğuyla son olarak yerine getiriyor. Sonra, en son iki hüküm de, yine o gün acele acele yerine getiriliyor. Tuhaf şey! Çünkü o yığınla cana kıyma günlerinden arta kalan ve şimdi (o tarihin alaycı deyimiyle) kellelerini sepete fırlatacak olanlar kim acaba? Lyon celladıyla yamağından başkası değil. Karşı ayaklanmanın görevlendirmesiyle Chalier ve dostlarının, sonra da ihtilalin buyruğuyla yüzlerce karşı ihtilalcinin kellesini hiç umursamadan uçuruvermiş olan bu iki kişide sıra şimdi. Kendi başları Ulusal Usturaya veriliyor. Onların ne gibi bir cinayetle suçlandığı mahkeme dosyalarından hiç de anlaşılmıyor. Fouché'den sonra gelecek kişiye ve sonrakilere Lyon üzerine fazla şey anlatmasınlar diye belki de! Ölüler susmasını çok iyi bilir. Bu son hüküm de yerine getirildikten sonra araba yola çıkıyor. Fouché'nin yolculukta düşüneceği çok şey var. Ne de olsa, her şey henüz kaybolmadı, diye kendi kendisini yatıştırıyor. Mecliste nüfuzlu bazı dostları var. Robespierre'in güçlü rakibi Danton en başta geleni. Korkunç düşmanını önleyebilecek belki de! Ama alınyazısının söz konusu olduğu şu sırada ihtilal olaylarının Lyon-Paris posta arabasının tekerleklerinden çok daha hızlı döndüğünü Fouché nereden bilsin? Yakın dostu Chaumette'in iki gündür zindanda olduğunu, Danton'un aslan yeleli başını Robespierre'in dün giyotine itiverdiğini, sağ kanadın önderi Condercet'nin Paris dışında yarı aç oradan oraya dolaştığını ve mahkemeden kurtulmak için de ertesi gün zehirle canına kıydı-

ğını nereden bilsin? Bütün bu insanları, tek bir adam, Fouché'nin politika alanında can düşmanı Robespierre yere serdi. Onu öc alma çukuruna iten tehlikenin büyüklüğünü, Paris'e ayın sekizinde vardığında öğreniyor ancak. Prokonsül Joseph Fouché'nin Paris'te ilk gecesinde ne kadarcık uyuyabilmiş olduğunu Tanrı bilir!

Fouché ertesi sabah meclise gidiyor ve oturumun açılmasını sabırsızlıkla bekliyor. Ama tuhaf! Geniş salon bir türlü dolmuyor; yerlerin yarıdan çoğu hâlâ boş. Milletvekillerinin bir kısmı görev ya da bir başka nedenle gelemedi herhalde. Ama boş yerlerin sayısı yine de pek çok. Bir zaman önderlerin, ihtilalin eşsiz sözcüleri Girondist'lerin oturduğu sağ yan dişsiz koca bir ağız gibi esniyor bomboşluktan! Neredeler? Gözünü budaktan sakınmayan yirmi ikiler, Vergniaud'lar, Brisot'lar, Pétion'lar ya idam yerinde, ya kendi elleriyle canlarına kıyarak, ya da kaçarken kurtlarca parçalanarak bu dünyadan göçtüler. Onları savunmak yürekliliğini gösteren dostlarından altmış üçünü çoğunluk cezalandırdı; Robespierre sağ taraftaki düşmanlarının yüz tanesinden bir tek korkunç vuruşla kurtuldu. Ama yumruğunu kendi sıralarına, 'Tepedekiler'e daha az güçle indirmiş değil: Danton, Desmoulins, Chabot, Hébert, Fabre d'Eglantine, Chaumette ve sayısı iki düzineyi bulan daha başkalarını isteklerine ve körü körüne kendini beğenmişliklerine karşı çıkmış olanların hepsini ölüm çukuruna itiverdi.

Hiç kimsenin ilgisini çekmeyen ve kendinden önceki devlerce uzun süre gölgede bırakılan bu solgun yüzlü, alnı geriye çekik ve dar, ufacık ve soluk gözleri miyop, ufak tefek ve sıska adam, bütün o insanları ortadan kaldırdı. Çünkü zaman denilen tırpan onun yolunu temizledi. Mirabeau'lar, Marat'lar, Danton'lar, Demoulins, Vergniaud ve Condorcet'ler, yani genç Cumhuriyetin egemenleri, ihtilalcileri, önderleri, yazarları, sözcüleri ve düşünürleri ortadan kaldırılalı beri, bütün bunlar tek bir insanın kişiliğinde birleşti. Robespierre şimdi her şey. Fouché, büyük düşmanına tedirginlikle bakıyor; kul köle olmuş bütün milletvekilleri aşırı bir saygıyla ona sokulmaya çabalıyor ve Robespierre, kaya gibi umursamazlığıyla karşılıyor bu yaltaklanmaları. 'Erdem'ine bir zırh gibi bürünmüş olan ve yanına

yaklaşılamayan bu insan, hiçbir rüşvetle elde edilemeyen kişi, miyop gözleriyle salonu süzerken bundan böyle kendisine karşı çıkmayı kimsenin göze alamayacağının bilinciyle gurur duyuyor. Ama bir kişi bunu göze alıyor yine de. Yitirecek hiçbir şeyi olmayan bir tek kişi, Joseph Fouché, Lyon'daki davranışlarını haklı göstermek için söz istemek yürekliliğini göze alıyor.

Meclis önünde kendini savunma isteği, Kalkınma Komisyonuna çıkarılmak isteği demektir. Çünkü ondan bilgi isteyen meclis değil, komisyon. Ama o daha yüce bir makama, ulusun meclisine başvuruyor. Bu isteğin pervasızlığını görmemek olanaksız. Ama, başkan izin veriyor konuşmasına. Ne de olsa, Fouché adı bu salonda çok çağırıldı. Başarıları, raporları, yapmış olduğu işler henüz unutulmadı. Fouché kürsüye çıkıyor ve uzun bir rapor okuyor. Meclistekiler sözlerini hiç kesmiyorlar. Ne alkışla, ne de homurdanmalarla. Ama konuşma bitince hiçbiri elini kımıldatmıyor. Çünkü meclis ürkek oldu. Bir yıldır işleyen giyotin, bütün bu adamlarda erkeklik ruhunu yok etti. Bir zamanlar kanılarına tutkuyla kendini verenler, söz ve düşünce çekişmelerine gürültülü bir cesaret ve açık yüreklilikle atılan bütün bu insanlar, kendi kendilerine bile açılmaktan hoşlanmaz oldular. Cellat, bir ahtapotun kolları gibi bazı sağa bazı sola aralarına uzanalı, bütün sözlerin arkasında giyotinin mavi gölgesi ağır basalı, susmayı konuşmaktan daha uygun buluyorlar. Her biri ötekinin arkasına gizleniyor. Her biri bakışlarını sağa sola kaçırıyor, bir davranışta bulunmayı göze almadan. Korku, bunaltıcı bir sis gibi yüzlerine çöktü, bütün korkunçluğuyla. Görünmez bir düşmandan korkmak kadar başka hiçbir şey insanları, hele yığını, aşağılatmaz.

İşte bu kez de görüşlerini söylemeyi göze alamıyorlar. Komisyonun, o görünmez mahkemenin yetki alanına karışmış olmasınlar da! Fouché'nin savunması ne reddediliyor, ne de kabul olunuyor, incelensin diye komisyona gönderilmekle yetiniliyor. Yani, Fouché'nin kaçınmak için pek çabaladığı yere gönderiliyor. Fouché mücadelesinin ilkini kaybediyor.

Fouché bu durumda müthiş bir korkuya kapılıyor. Çevreyi iyi öğrenmeden aşırı ileri gitmiş oldu. Hızlı bir dönüş yapması daha uygun. Güçlülerin güçlüsüyle, tek başına savaşmak-

tansa dize gelmek daha doğru. Fouché pişmanlıkla dize geliyor, başını önüne eğiyor. Hemen o akşam Robespierre'in evine gidiyor. Onunla görüşmek, daha doğrusu ondan özür dilemek için.

O görüşmede başka kimse yok. Yalnızca sonuç biliniyor. O ziyaretin nasıl geçtiğine, Barras'ın anılarındaki korkunç anlatıma bakarak ve benzetme yoluyla bir fikir edinilebilir. Robespierre'in Saint-Honoré Sokağında erdem ve yoksulluğunu sergilediği, o orta halli küçük evin tahta merdivenini tırmanmazdan önce Fouché de, Tanrılarını ve kiracılarını kutsal bir emanet olarak koruyan ev sahipleri gibi çetin bir sınav geçirmiş olmalıdır! Robespierre, tıpkı Barras'a yaptığı gibi, aşırı kendini beğenmişlikle yalnızca kendi resimleriyle süslediği küçük ve daracık odasında, otursun diye yer göstermeyip Fouché'yi de kırıcı bir kibirle, bile bile, aşağılık bir suçluymuş gibi ayakta ve pek soğuk karşılamıştır herhalde! Çünkü erdemliliği tutkuyla seven ve erdemliliğine aşırı düşkün olan bu adam, bir kez bile kendinden daha başka düşünmüş birini hoş görmez ve bağışlamaz. Sağduyu ve erdeme aşırı bağnazlıkla bağlı bir kişi olarak, karşısındakilerin anlaşmak ve boyun eğmek için yaptıkları bütün başvurmaları geri çevirir. Hatta politikanın anlaşmaya zorladığı durumlarda bile onun sert kinciliği ve katı gururu buna engel olur. O gün Fouché, Robespierre'e ne söylemiş ve hakkında hüküm verecek olan, ona ne yanıt vermiş olursa olsun, yalnızca şu biliniyor: Fouché hiç de iyi karşılanmadı, tam tersine, pek alçaltıcı ve acımasız, buz gibi ve tehditli bir karşılamaydı bu. Saint-Honoré Sokağındaki evin merdivenlerini horgörülmüş, geri çevrilmiş, tehdit edilmiş biri olarak inen insan, öfkesinden her yanı titreyen Joseph Fouché, kafasını kurtarmanın tek bir yolu kaldığını biliyor: Robespierre'in başını kendi başından önce giyotine gönderebilmek.

Ölüm kalım savaşı açıldı. Robespierre ve Fouché arasında ikili savaş başladı. Robespierre ve Fouché arasında bu ikili savaş, ihtilal tarihinin en heyecanlı ve psikoloji açısından gerilimi en aşırı dönemlerinden biridir. Her ikisi de zeki, her ikisi de politikacı. Ama meydan okuyanın da, meydan okunulan kişinin de ortak bir hatası var: birbirlerini eskiden beri iyi tanıdıklarını sanıyor ve uzun süre küçümsüyorlar, karşılıklı. Fouché'nin gö-

zünde Robespierre hep o kuru ve değersiz avukat, Arras eyalet kulübünde karşılıklı şakalaştığı kişi, tarihte Grécourt biçimi aşırı duygulu dizeler yazan ve 1789'da o uzun konuşmasıyla meclisi sıkan adam. Sert ve dirençli bir nefis eğitimiyle ve görevini değiştirmesiyle, demagog Robespierre'den bir devlet adamı ortaya çıktığını, uysal bir dalaverecinin, kılı kırk yaran ve düşünür bir politikacı, bir hitabet öğretmeninin bir hatip oluverdiğini fark etmedi, ya da anlamakta gecikti. Sorumluluk insanları genellikle yüceltir. Robespierre de kendini bekleyen büyük göreve layık biri oluyor böylece. Çünkü o, kazanç peşinde açgözlüler ve bir sürü ağzı kalabalığın arasında cumhuriyetin kurtarılması görevinin, bir alınyazısı olarak, yalnızca kendisine verildiğini hissediyor. İlle de kendi cumhuriyet anlayışını, kendi ihtilal ve ahlak anlayışını gerçekleştirmek zorunluğunu, insanlığın hayrına kutsal bir görev sayıyor. Robespierre'in bu sert inancı, kişiliğinin hem zayıf, hem de güzel yanı. Kendi eğilmezliğine kendisi hayran ve aşırı sertliğiyle büyülenmiş olan Robespierre, daha başka düşünenleri farklı insanlar değil, hainler sayıyor. İnançsızları yargılayan bir yargıcın buz gibi yumruğuyla, işte bundan ötürü, kendisi gibi düşünmeyen herkesi, inanç inkârcısı olarak zamanın sulularının bir çeşit yakılma yeri olan giyotine itiyor. 1794 yılının Robespierre'inin iç dünyasında büyük ve temiz bir düşüncenin yaşadığına hiç kuşku yok. Ama yaşıyor değil, katılaşmış demek daha doğru. Çünkü düşünü dışarıya tam veremediği gibi kendisini de bundan sıyıramıyor. Bütün bağnazların alınyazısında olduğu gibi. Duygularını açığa vurmaktan ve heyecanlandırıcı hümanizmden bu yoksunlukla, yaptıklarının gerçekten inandırıcı olma gücünü yitiriyor. Bütün gücü katılığından geliyor. Her şeyde dediğim dedik davranmak, hayatının bütün anlamı ve biçimi oldu. Ancak böylelikle ihtilalé kendi benliğinin damgasını vurabilir ya da parçalanabilirdi. Böyle bir insan hiçbir itiraza, düşüncelerde bir başka görüşe katlanamaz. Yanında bir başkasının, hele karşı çıkan ve onun dediğim dedik huyuna aldırış etmeyenin vay haline! Fouché şimdi böyle davranmış bulunuyor. Hiçbir zaman ona akıl danışmadı, eski dostunun önünde bir gün olsun eğilmedi, onun düşmanlarıyla bir sıraya oturdu, Robespierre'in dikkatli ve ölçü[illegible]valizminin sınırlarını pervasızca aşarak komünizmi ve

tanrıtanımazlığı övdü. Ama Robespierre şimdiye kadar onunla ciddi olarak ilgilenmedi. Fouché'ye değer vermedi. Bu milletvekili, onun gözünde, cüppeyle gezerken tanıdığı ve kızkardeşini isteyen küçük bir papaz okulu öğretmeniydi; sonradan Tanrısına, eşine ve bütün inançlarına sırt çevirecek olan kılıksızın ve muhterisin biri. Eğilip bükülürlüğe, dirençsizliğe, başarı için yaltaklanmalara karşı beslediği kinin bütün katılığıyla, dine bağlı olanların kutsallığa değer vermeyenlere karşı duyduğu güvensizlikle küçümsüyor Fouché'yi. Ama bu kin, şimdiye kadar Fouché'nin kişiliğine değil, yalnızca davranışlarına karşıydı. Robespierre ona şimdiye kadar hep tepeden bakmıştı. Her zaman ayağının altında ezebileceği böyle bir dalavereci için bu zahmete değer miydi? Onu uzun süre horgördüğünden, yalnızca gözlemekle yetinmiş, ama ciddiye alıp onunla mücadele etmemişti.

Şimdi her ikisi de birbirlerini pek fazla küçük görmüş olduklarının farkına varıyorlar. Fouché, kendisi burada değilken, Robespierre'in müthiş gücünün nasıl artmış olduğunu fark ediyor. Ordu, polis, mahkemeler, komisyonlar, meclis, Jakobinler ve bütün makamlar hep onun emrinde. Onunla mücadeleyi göze almanın hiçbir şansı yok. Ama mücadeleye Robespierre zorladı onu. Fouché kazanamazsa mahvolacağını biliyor. Aşırı umutsuzluk son bir güç verir her zaman. Kovalanan adam, uçuruma yuvarlanmasına iki adım kala, kovalayanın üstüne atılıyor. Kıyasıya kovalanmış bir geyiğin, umutsuzluğun verdiği yiğitlikle avcıya saldırması gibi.

İlk düşmanca davranışlar Robespierre'den geliyor. Kendini bilmez Fouché'ye önce bir ders vermek, uyarmak için ayağının ucuyla şöyle bir dokunmak istiyor. Bu olanağı o ünlü 6 Mayıs söylevinde buluyor; o söylevde: 'çok yüksek bir varlığı ve ölümsüzlüğü, evreni yöneten büyük güç!' diye kabule Cumhuriyetin bütün düşün dünyası çağrılıyor. Robespierre, Jean Jacques Rousseau'nun taşradaki evinde yazdığı söylenilen bu söylev kadar güzelini ve ahenklisini bir daha yazamadı. Düşün bağnazı, bu söylevde şairleşir sanki, belli belirsiz ülkücü pırıl pırıl bir düşünür olur. Tumturaklı deyimlerine karşın insanlığın yüceltilmesi için dürüst bir ahlak kuralı ve ateşli isteklerle dolu

söylevin amacı, inancı inançsızlıktan olduğu kadar boş inançtan da kurtarıp –ülkede geçerli sayılan ve resimlere tapan– Hıristiyanlığı da, maddeciliğin ve tanrıtanımazlığın bomboşluğunu da aşacak bir din yaratmaktır. Yani, bütün düşünce sorunlarında denediği gibi orta yolu dener. Ama ideologumuz, böylesine yüce bir çalışma konusunda bile politikacılıktan kurtulamıyor, böylesine zamanın üstünde bir düşünceye bile, ters ve zehir gibi mizacının kişisel saldırıları karışıyor. Giyotine ittiği ölüleri kinle hatırlıyor ve güttüğü politikaya kurban gitmiş olan Danton ve Chaumette'i, ahlaksızlığın ve tanrıtanımazlığın aşağılık örnekleri diye küçümsüyor; sonra birden, karşısındakinin yüreğine saplanan bir vuruşla, öfkesinden yakasını kurtarmış tek insan olan Joseph Fouché'nin –tanrısızlığı öven adamın– üstüne atılıyor: "Söylesene, Tanrı yoktur diye halka ilan etmekle kim görevlendirdi seni! Alınyazısını gözü kapalı bir gücün tayin ettiğine ve bunun pek rastgele bazı bazı erdemi ve bazı bazı da tam tersini gösterdiğine, ruh denilen şeyin cılız bir soluk gibi mezar başında sönüvereceğine insanları inandırmakta ne yararlar buldun! Ey bahtsız laf ebesi, sağduyu asasını, kötülüğün eline vermek için masumluktan nasıl çekip alırsın? Doğanın üstüne bir yas örtüsü nasıl örter, bahtsızlığı daha da artırır, suçluluğu temize çıkarır, erdemi karartır ve insanlığı nasıl aşağılatabilirsin!.. Doğa'nın bizlere en güzel armağanının bir hiçlik olduğuna, kendini horgören ve herkesin tiksindiği bir cani inanabilir ancak."

Robespierre'in bu eşsiz söylevi, sonu gelmeyen bir alkış tufanıyla karşılanıyor. Günlük çekişmelerin alçaltmasından kurtuluverip yükseldiğini hisseden meclis, yüce varlık bir şenlikle kutlansın diye Robespierre'in verdiği öneriyi oybirliğiyle kabul ediyor. Fouché yalnızca susuyor ve dudaklarını ısırıyor. Düşmanının böylesine bir yengisi önünde susmak gerekir. Fouché böyle bir hitabet ustasıyla boy ölçüşemeyeceğini biliyor. Mecliste herkesin önünde böyle bir bozguna uğramayı sapsarı bir yüzle ve hiç konuşmadan sineye çekiyor, ama öc almaya ve karşılık vermeye de içinden karar veriyor.

Birkaç gün, birkaç hafta hiç sesi duyulmuyor. Robespierre, onun hesabının görülmüş olduğunu sanıyor. Küstah herife bir tekme yetti. Ama, Fouché'nin ortalıkta görünmemesi ve sesinin

hiç duyulmaması hoşuna gitmiyor; onun bir köşeye çekilip gizli bir planı dirençle ve alttan alta uygulamasından çekiniyor. Fouché komiteye ziyaretler yapıyor, milletvekilleriyle tanışma yolları arıyor, herkese güler yüzle ve dostça davranıyor, herkesi bir bir kazanmaya çalışıyor. Daha çok Jakobinlerden adam kazanmayı deniyor. Çünkü tatlı ve ustalıklı söz onların yanında pek geçerli. Lyon'daki çalışmaları da Fouché için biraz yararlı oldu. Durmadan gezen ve her yerle bağ kuran bu çok meşgul ve hemen hiç göze çarpmayan adamın ne istediğini, kafasından neler geçirdiğini ve tasarladığını kimse iyice bilmiyor. Ama her şey birden anlaşılıyor.

Hiç kimse ve hele Robespierre hiç beklemediği halde, Joseph Fouché 18 Praviel günü, büyük bir çoğunlukla Jakobinler Kulübü Başkanlığına seçiliyor.

Robespierre irkiliyor. Böylesine küstahça bir davranışı kimse ummamıştı. Robespierre, karşısındaki bu Fouché'nin ne kurnaz ve pervasız bir adam olduğunu ancak şimdi fark ediyor. Şu iki yılda herkesin önünde hırpaladığı adamlardan hiçbiri karşı durmayı göze alamamıştı. Hepsi de ortadan kayboluvermişti. Robespierre'in bakışlarıyla bile pek karşılaşmak istememişlerdi. Danton, çiftliğine kaçmış, Girondist'ler kurtuluş yolunu taşrada bulmuşlardı. Geri kalanlar da evlerine kapanmış, hiçbir yaşama belirtisi göstermemişlerdi. Ama bu küstah, millet meclisinde herkesin önünde parmağıyla gösterip "pis herif!" diye damgaladığı bu adam, Sankttuarium'a ihtilalin en kutsal yeri olan Jakobinler Kulübüne nasıl sığınıyor ve yurtsever bir insanı onurlandırmaların en yücesini nasıl ele geçiriyor? Çünkü ihtilalin hele şu son yılında bu kulübün pek büyük bir moral gücü olduğunu unutmamak gerekiyor. Bir yurtsever için bundan daha büyük ve geçerli bir mihenk taşı olamaz. Jakobinler Kulübü üyeliğiyle onurlandırılmış bir yurttaş, sınavı başarıyla vermiş demektir. Kulüpten atılan, çıkarılan yurttaşı ise, balta bekler. Generaller, halk önderi politikacılar, yurttaşlık duygusunun bu en yüksek, hatta ruhani mahkemesine, bu yüce hâkim kürsüsü önüne çıkarlar. Bu kulüp, ihtilalin bir bakıma koruyucuları, kutsal meclisin muhafız alayı ve nöbetçileridir. Bunlar, bu en dürüst ve eğilmez cumhuriyetçiler, Joseph Fouché gibi birini başkanları

seçtiler! Robespierre, öfkesinden köpürüyor. Çünkü bu it herif, güpegündüz giriverdi kendinin bildiği ülkeye, kendi alanına; hem de düşmanlarını suçladığı ve gücünü çelikleştirdiği en denenmiş kişiler çevresine, bir hırsız gibi giriverdi. Şimdi o, Maximilian Robespierre söylev vermek isteyince, Fouché'den izin dilemek zorunda mı kalacak, Joseph Fouché'nin keyfine mi uyacak?

Robespierre, bütün gücünü topluyor bir anda. Bu yenilgiye kanlı bir karşılık vermeli. O herifi alaşağı etmeli. Yalnızca başkanlık kürsüsünden değil, yurtseverler birliğinden de kapı dışarı etmeli! Hemen kışkırtıverdiği bazı Lyon'lular, Fouché'den şikâyetçi oluyor. Şaşıran Fouché, karşılıklı söz savaşında gittikçe umutsuz bir duruma düşerek beceriksizlikle kendisini savununca, Robespierre atılıyor ve: "Bir yalancıya aldanmayınız!" diye Jakobinleri uyarıyor. Bu ilk saldırıda Fouché'yi yere vurmayı hemen hemen başarıyor. Ama, başkanlığı henüz elinde tutan Fouché'nin tartışmayı dilediği anda kesme hakkı var. O da, hiç övülemeyecek bir davranışla tartışmayı kesiyor ve yeni bir saldırıya hazırlanmak için karanlığa çekiliyor.

Ama Robespierre şimdi ne yapması gerektiğini biliyor. Fouché'nin mücadele biçimini öğrendi. Bu adamın ikili savaşmadığını, her zaman ve hep geriye kaçtığını ve arkadan vuruşlarını karanlıkta gizlice hazırladığını biliyor. Böylesine inatçı bir dalavericiyi, yalnızca geriletmek ve yere sermek yetmez, onu kıyı bucak her yerde kovalayıp ayaklar altında ezmeli, soluğunu yitirinceye kadar gırtlağını sıkmalı, bir daha zararlı olmasın diye.

Robespierre bundan ötürüdür ki, bir daha saldırıyor. Jakobinlerin onun hakkında yaptığı şikâyeti tekrarlıyor ve Fouché'nin gelecek oturumda hesap vermeye çağırılmasını istiyor. Fouché bundan kaçınıyor elbette. Kendi gücünü de, zayıf yanını da iyi biliyor ve Robespierre'e herkesin önünde bir zafer armağan edip üç bin kişinin gözünde küçük düşürülmek istemiyor. Karanlığa çekilmek, yenilip zaman kazanmak daha iyi. Çünkü zamanın değeri büyük! Bundan ötürü de, Jakobinlere bir yazı gönderiyor ve herkesin önünde özür dilemek isteğini, yazık ki, geri çevirmek zorunda olduğunu bildiriyor; durumu için her iki komisyon kesin bir karara varmadan önce Jakobinler de onun hakkında yapacakları yargılamayı geri bıraksınlar!

Robespierre, bu mektuba sanki saldırıyor, bir ganimet ele geçirmişçesine, Fouché'yi yakaladığı gibi paramparça edebilir şimdi. 23 Messidor günü (11 Haziran) Joseph Fouché aleyhinde verdiği o söylev, düşmanlarına savurduğu hiçbir söylevde olmadığı kadar acı saldırılarla doludur, söylevlerinin en tehlikelisi ve zehir gibisidir. Düşmanını vurmakla kalmayıp öldürmek de istediği, Robespierre'in daha ilk sözlerinde seziliyor. Hakaretle yetinmiyor, onu ortadan kaldırmak da istiyor. İlk sözleri gerçi henüz yumuşaktır: "Fouché denilen bu kişinin kendisini hiç mi hiç ilgilendirmediği"ni söylerken:

"Bir zamanlar onu bir yurtsever saydığım için bazı ilişkilerim olmuştur belki de! Şimdi burada onu suçluyorsam, işlediği cinayetler için değil, daha başka suçlar işlemek üzere gözlenmesinden ve yok ettiğimiz o fesatçıların elebaşısı saydığımdandır. Az önce burada okunmuş olan mektubu gözden geçirdim ve suçlayan yurttaşlarına karşı kendini savunmaktan kaçınan bir adamın bunu yazmış olduğunu gördüm. Bu satırlar baskıcı bir sistemin başlangıcını haber veriyor. Çünkü üyesi bulunduğu bir halk meclisinin önünde kendisini savunmaktan kaçınan kişi, bu halk meclisinin otoritesine tecavüz etmiş olur. Topluluğun gönlünü kazanmak için yaltaklanmış olan aynı adamın, şikâyet edilince burayı horgörüp meclisi Jakobinlere karşı bir bakıma yardımına çağırması, gerçekten şaşılacak şey!" Duyduğu kini hemen açığa vuruyor ve Fouché'nin bedensel çirkinliklerini bile onu küçültmek için kullanmaktan çekinmiyor. Robespierre: "Halkın gözlerinden ve kulaklarından korkuyor mu?" diye acı acı alay ediyor. "Hüzün verici görünüşünün cinayetlerini ele vermesinden mi korkuyor? Kendisine yöneltilmiş altı bin gözün, bütün ruh çirkinliğini –doğa, kendisine böylesine hileyle gizlenmesini bilen bir beden vermiş olmasına karşın– gözlerinde okunmasından mı korkar? Konuşması ile bir suçlunun şaşkınlığını ve çelişmelerini açığa vurmaktan mı korkuyor yoksa? Yalnızca korku yüzünden onun böyle davrandığını aklı başında her insan fark etmeli. Çünkü yurttaşlarının bakışlarından korkan kişi suçlunun ta kendisidir. Buradan Fouché'ye sesleniyor ve onu yargılanmaya çağırıyorum. Gelip hesap versin, bizlerin mi yoksa kendisinin mi bu halkın temsilciliğine layık olduğunu, bütün gruplaşmaları hangimizin pervasızca parçaladığını

söylesin!" Robespierre, davranışı suçluluğunun itirafı demek olan, "Alçak ve adi bir yalancı!" diye Fouché adını bir daha ağzına alıyor ve dolayısıyla dokundurmalarla "Elleri ganimet ve cinayetle dolu adamlar"dan söz ediyor, şu tehditle sözlerini bitiriyor: "Fouché kişiliğini yeterince ortaya koydu. Fesatçılar halkın uyanıklığından kurtulamayacaklarını iyi bilsinler diye bu sözleri söyledim yalnızca."

Bu sözler açıkça bir ölüm hükmü olmasına karşın toplantıdakiler Robespierre'e boyun eğiyor ve eski başkanı, Jakobinler Kulübüne layık değil gerekçesiyle kapı dışarı ediyorlar.

Şimdi Joseph Fouché, balta bekleyen bir ağaçtan farksız, giyotini bekliyor. Jakobinler Kulübünden atılmak, Jakobinler Kulübünden çıkarılmak, kızgın damga, Robespierre'in suçlaması, hele böylesine gazaplısı, yüzde yüz mahkûmiyet anlamına gelir. Fouché şimdi güpegündüz kefenle dolaşır durumda. O andan sonra herkes ve herkesten çok da kendisi, tutuklanmasını her saat bekliyor. Nicedir evinde kendi yatağında yatmıyor. Geceleyin, Danton ve Desmoulins gibi, jandarmalar tarafından yatağından alınıp götürülmekten korkuyor. Vefalı bazı dostlarının yanında gizleniyor. Böyle herkesin önünde hakarete uğramış birisini barındırmak, hatta başkalarının yanında onunla konuşmak yürek istiyor. Robespierre'in yönettiği güvenlik komitesi ve polis, Fouché'nin attığı her adımı izliyor, yaptığı temas ve ziyaretleri rapor ediyor. Gözden uzaklaştırıldı, bütün hareketleri sınırlandırıldı, şimdi de bıçağa teslim edilecek.

O tarihte yedi yüz milletvekilinin en tehlikesi de bu Fouché, gerçekten. Kellesini kurtarması için hiçbir olanak yok. Joseph Fouché, bir tutamak bulabilmek için bir davranış yaptı, Jakobinlere. Ama Robespierre'in öfkeli yumruğu onu yakalayıp çekti. Şimdi başı omuzlarının üstünde iğreti duruyor. Çünkü bu ürkmüş ve korkak koyun sürüsünden, komisyon birisinin kellesini giyotine gönderme kararını isteyince, sabırla böğürüp meleyen bu meclisten ne beklenebilir? Eski önderlerinin hepsini, hiçbir dirençle karşılaşmadan ihtilal mahkemesine teslim ettiler, öfkeyi kendi üzerlerine çekmemek için Danton'ları, Desmoulins'leri, Vergniaud'ları veriverdiler. Fouché'yi neden vermesinler? Bir zamanın kıyasıya yürekli ve ateşli kişileri şimdi

suskun, ürkek ve şaşkın oturuyorlar sıralarında. Sinirleri yiyip bitiren, maneviyatı harap eden o müthiş korku zehiri, bütün isteklerini uyuşturuyor.

Ama ustalıkla imbikten geçirerek gizli kuvvetlerini bir yerde biriktirince, şifa veren gücü de var bu zehirin. İşte bu kez de –bir çelişme gibi görünse de– Robespierre korkusu, Robespierre'den kurtuluş oluyor. Bir insanı haftalarca, hatta aylarca ve durmamacasına korkmaya zorlayan ve güvensizlikle onun maneviyatını bozan, arzularını uyuşturan biri, bağışlanamaz. İnsanlar, insanların bir kısmı, ya da içlerinden bir grup, tek bir kişinin baskıcılığına uzun süre katlanamaz, ondan uzun süre nefret etmeden. Bu kin, dizginlenmişlerin kini, bütün çevrelerde alttan alta kaynıyor. Kendi evlerinde –Fouché gibi– yatmayı göze alamayan elli, altmış milletvekili daha, Robespierre, önlerinden geçerken dudaklarını ısırıyor ve onun söylevlerinden hoşnut görünürlerken arkalarına kavuşturdukları ellerini gizlice yumruk yapıyorlar. Robespierre'in sertliği, artık dediğim dedik yönetimi uzadıkça, aşırı isteklerinden hoşnutsuzluklar da artıyor. Zamanla herkesi kırdı ve aşağıladı. Girondist'leri giyotine gönderdiğinden ötürü sağ kanadı, aşırı eğilimlilerin kellesini baltaya teslim ettiğinden soldakileri, kendi arzularını kabule zorladığından Kalkınma Komitesini, alışverişlerini tehlikeye düşürdüğünden işadamlarını, yollarını kestiğinden tutkuluları, yönetimi elinde tuttuğundan kıskançları, hatta her şeye katlananları da kendileriyle hiçbir yakınlaşma kurmadığından, küstürdü. Bu yüz başlı kin, bu pek dağılmış korkaklar tek bir istek, tek bir direnç olarak birleştirilebilirse, sivri ucu Robespierre'in kalbine saplanacak ve hepsi, Fouché'ler, Barras'lar, Tallien'lar, Carnot'lar, onun bütün gizli düşmanları kurtulacak. Ama bunu başarmak için, bütün bu zayıf karakterli kişileri inandırmak gerekiyor, hepsinin Robespierre'ce tehdit edildiğine. Korku ve güvensizlik alanını, baştakinin kullandığı gerginliği yapay olarak daha da arttırmalı. Kurşun gibi çökmüş bunalımı, Robespierre'in korku veren söylevlerinin güvensizlik baskısını kişilerin sinirlerini büsbütün bozsun diye daha da ağırlaştırmalı, korkuyu daha korkunçlaştırmalı, dehşet duygusunu daha dehşetli hale getirmeli; yığın belki ancak o zaman yeterince yürekli olurdu, bu bir tek insana saldırmak için.

İşte Fouché'nin asıl çabası burada başlıyor. Sabahın erken saatlerinden akşamın geç vakitlerine kadar bir milletvekilinden ötekine usulca gidiyor. Robespierre'in hazırladığı yeni yeni gizli toplatma listelerini kulaklara fısıldıyor ve teker teker her birine: "Sen de varsın listede!" diye mırıldanıyor. "Gelecek kez de sıra sende!" Bozgun yaratan müthiş bir korku, gizliden gizliye yayılıyor, gerçekten. Çünkü böyle bir *Cato*,[1] böylesine dediğim dedik biri önünde, hemen pek az milletvekilinin vicdanı temizdir. Kimisi bir para işinde biraz aşırı gevşek davrandı, bir başkası bir keresinde Robespierre'e karşı konuştu, bir üçüncüsü kadınlarla pek fazla ilgilendi (Bu cumhuriyetçi ahlak bağnazının gözünde bütün bunlar büyük suçlar). Bir dördüncüsü bir tarihte Danton'la, ya da mahkûm edilen yüz elliliklerden biriyle dostluk kurmuştu. Beşincisi hükümlü birini evine saklamış, bir altıncısı yurtdışına kaçanların birinden mektup almıştı. Kısaca, hepsi titriyor. Hepsi de bir saldırıya uğrayabileceğini sanıyor. Hiçbiri kendini tertemiz hissetmiyor, Robespierre'in aşırı sert yurttaşlık erdemine layık bulmuyor kendini. Fouché, dokuma tezgâhının masuraları gibi birinden ötekine koşuyor hep, yeni iplikler çekip yeni ilmikler atıyor. Bu kuşku ve güvensizlik ağına gittikçe daha çok sayıda insanı düşürüyor. Ama oynadığı oyun çok tehlikeli. Robespierre'in sert bir hareketi, ele verecek tek bir söz, dokuduğu ağı parçalayabilir.

Robespierre'e karşı komploda Fouché'nin ısrarlı, umutsuz, tehlikeli ve hileci rolü, yeterince anlatılamamıştır. Tarih her zaman görgü tanıklarına göre yazılır. O heyecanlı son günleri, bundan ötürü, yalnızca Tallien'in dokunaklı davranışları –kendini delik deşik etmek istediği hançeri sallayışı– birlikleri çağıran Barras'nın sert çabaları, kısaca hepsi de, 9 Thermidor günü başlayacak büyük dramın oyuncularını, aktörlerini anlatırlar ve Fouché'yi unuturlar. Fouché, o günlerde Mecliste oynanan büyük dramlarda sahnede görünmemişti gerçekten de. Onun başardığı iş arka plandaydı, rejisörün güç rolüydü, oynanılan tehlikeli oyunun yöneticiliğiydi. Sahneleri hazırlamış, aktörleri oyuna sürmüş, göze hiç görünmeden karanlıkta prova yapmış, söylenilecek son sözleri öğretmişti. Evet, karanlıkta, her zaman olduğu gibi. Ama sonraları tarihçiler Fouché'nin rolünü gözden

[1] *Cato*: Romalı bir devlet adamı. (Yay.)

kaçırsalar da, onun bu faal varlığını bir tek kişi hissetmiş ve bilmiştir: Robespierre, Fouché adını açıkça söylemiş ve: "Komplonun elebaşısı," demiştir.

Çünkü bu vesveseli ve kuşkucu zekâ, kendisine karşı gizliden gizliye bir şey hazırlandığını seziyor. Komisyonlarda direncin birden kesiliverdiğine, hele düşmanı bildiği bazı milletvekillerinin aşırı nazik davranışlarına ve aşağıdan alışlarına bakarak daha da iyi seziyor. Robespierre, karanlıkta birşeylerin, bir darbenin hazırlandığını hissediyor. Bu hazırlığı yapanın, 'Komplonun elebaşısı'nın kim olduğunu da bildiğinden ihtiyatlı davranıyor. Bütün duyularıyla ve büyük bir uyanıklıkla çevresini yokluyor. Özel polisi, özel casusu, Tallien'in, Fouché'nin ve öteki komplocuların her adım atışını, her buluşmasını, her görüşmesini Robespierre'e hemen bildiriyorlar. İmzasız mektuplar onu uyarıyor, ya da diktatörlüğü zorla ve hemen ele almasını, düşmanlarını –birleşmelerine vakit bırakmadan– yere vurmasını istiyorlar. Robespierre de onları kendince şaşırtıp yanıltmak için politika ve iktidarla hiç ilgilenmiyormuş gibi bir tavır takınıyor. O andan sonra Mecliste görünmüyor, komisyonda görünmüyor. Neufund cinsi iri köpeği yanında ve elinde bir kitap, gezintiler yaparken rastlanıyor ona. Çok sevdiği felsefecilerle içli dışlı ve iktidar tutkusundan uzak bir hali var. Ama akşamları odasına dönünce saatler saati büyük söylevine çalışıyor. Pek çok emek verdiğini, elyazmasındaki bir sürü değiştirme gösteriyor. Çünkü bütün düşmanlarını bu söylevle parçalayıp ezmek istiyor. Bu söylevin hiç beklenmedik bir anda ortaya çıkarılması, giyotin kadar keskin, usta bir hitabet örneği kadar ahenkli, düşün ve kin yanıyla da pırıl pırıl olması gerekiyor. Bu söylevi bir silah gibi kullanıp birden saldırmak, düşmanlarını şaşırtıp toplanmalarına ve anlaşmalarına vakit bırakmamak istiyor. Söylevine dilediği keskinliği ve öldürücü zehiri bir türlü yeterince yerleştiremiyor ve bu sonu gelmez çalışmalarla değerli birçok gün boşuna geçip gidiyor.

Ama artık daha fazla vakit kaybedemez. Çünkü casusları gizli toplantıları gittikçe daha sık rapor ediyorlar. Thermidor'un 5'inde Fouché'nin gizli bir mektubu geçiyor Robespierre'in eline; kızkardeşine yazdığı bir mektupta şu esrarlı satırlar

var: "Maximilian Robespierre'in iftiralarından hiç korkmuyorum... Bence, cumhuriyetin yararına olacak o işin başlangıcını çok yakında duyacaksın." Demek çok yakında! Robespierre'e bir uyarı. Dostu Saint-Just'ü yanına çağırtıyor ve Saint-Honoré Sokağındaki evin daracık çatı odasına kapanıyor onunla. Yapacağı saldırının günü ve tekniği burada kararlaştırılıyor. Robespierre, Meclisi 8 Thermidor günü vereceği söylevle gafil avlayıp hareketsiz bırakacaktır. Thermidor'un dokuzunda da Saint-Just, Robespierre'in düşmanlarının kellesini isteyecektir; komisyonda direnenlerin ve en önce de şu Joseph Fouché'nin başını.

Gerilim, katlanılamayacak kadar arttı. Komplocular da bulutların yıldırımlarla yüklü olduğunu hissediyorlar. Ama Fransa'nın en güçlü adamına, bütün güçleri elde tutan adama saldırmakta hâlâ tereddüt ediyorlar; çünkü Paris kentinin yönetimi, ordu, Jakobinler, halk, lekelenmemiş bir adın ünü ve bütün gücü hep onda. Komplocular ihtilalin bu devine açıkça saldırıya geçmek için hâlâ kendilerine güvenemiyora benziyorlar, sayıları hâlâ yeterli değil ve hâlâ kararsızlar. Hatta aralarından bazı aşırı ihtiyatlılar bocalıyorlar, gerilemeden ve barışmadan söz açıyorlar. Güçlükle toparlanmış olan komplocular dağılma tehlikesi karşısında.

Bütün şairlerin en yücesi olan alınyazısı, işte tam bu anda, bocalamaya başlayan taraftan yana kesin ağırlığını koyuyor. Mayını ateşlemek görevi de Joseph Fouché'ye düşüyor. Çünkü bütün tazıların her yandan kovaladığı ve balta parıltısının her saat tehdit ettiği o günlerde, Fouché, politika alanındaki tersliklere ek olarak özel hayatında da son bir bahtsızlığa uğruyor. Sosyal hayatında ve politikada sert, buz gibi, dalavereci ve içine kapanık olan bu adam, evinde duygulu bir eş ve şefkatli bir aile babasıdır. Korkunç derecede çirkin karısını ve hele, prokonsüllüğü sırasında doğan –Nevers pazar yerinde kendi eliyle 'Nevers' diye vaftiz ettiği– küçük kızını aşırı seviyor. Bu küçük, narin, solgun ve biricik gözdesi çocuk, o Thermidor günlerinde birden ağır bir hastalığa tutuluyor. Kendi canı için duyduğu kaygıya, kızı için duyduğu yeni ve müthiş bir korku ekleniyor. Felaketlerin en acımasızıyla karşı karşıya: göğüs hastası zayıf

yavrucağı anasının yanında ölürken, o, Robespierre korkusundan geceleri çocuğunun yatağında oturamamak, yabancı evlerde ve çatı odalarında gizlenmek zorunda. Fouché, ona bakacağı ve sönen soluğuna kulak vereceğine, bir milletvekilinden ötekine taban tepmek, yalan söylemek, dilenmek, yalvarmak ve canını kurtarmak için kendini savunmak zorunda. Bu bahtsız adam, temmuzun kavurucu sıcak günlerinde (Yıllardır böylesine sıcak görülmemişti), zihni karmakarışık ve yüreği parçalanmış durumda, politika çevreleri arasında mekik dokuyor ve yavrucağı acılar içinde ölürken başında bulunamıyor.

Thermidor'un 5. ya da 6. günü felaket son buluyor: Çocuk ölüyor. Fouché, kiliseden çıkarılan küçük bir tabutun yanında yürüyor. Böyle felaketler insanı daha dayanıklı yapıyor. Çocuğunun ölüsünü göreliberi kendi ölümünden korkmaz oluyor. Umutsuzluktan gelen yeni bir pervasızlık, isteklerini çelik gibi yapıyor. Komplocular hâlâ tereddüt içinde mücadeleyi hep geriye bırakırken, Fouché konuşuyor birden. Yeryüzünde canından başka yitireceği bir şey yoktur. Kesin konuşuyor: "Yarın darbeyi indirmeliyiz!" Bu sözün söylendiği gün Thermidor'un yedisidir.

8. Thermidor. Dünya tarihi çapında bir gün başlıyor. Kavurucu temmuz sıcağı, hiçbir şeyden habersiz kenti sabahın erken saatlerinde yakmaya başlıyor. Gökte hiç bulut yoktur.

Mecliste sabahın erken saatlerinde tuhaf bir heyecan hüküm sürüyor. Köşelerde bir araya gelmiş milletvekilleri fısıltıyla konuşuyorlar. Koridorlarda ve tribünlerde asla böylesine yabancı ve meraklı görülmemiştir. Esrar ve heyecan her yanı sarmış; çünkü Robespierre'in o gün bütün düşmanlarından hesap soracağı söylentisi akıl ermez bir yoldan her yere yayılmış bulunuyor. Belki de birisi Saint-Just'u gözetledi ve kulak verdi, çatı katı toplantısından döndüğü gece. Meclis bu gizli toplantıların etkisini iyi bilir. Yoksa Robespierre karşı tarafın saldırı planlarını mı haber aldı?

Kendilerini tehlikede gören bütün komplocular, arkadaşlarının yüzlerini korkuyla süzüyorlar. İçlerinden acaba kim bir gevezelik edip bu tehlikeli sırrı ağzından kaçırdı? Robespierre mi onlardan önce davranacak, ya da söz almasına meydan bırakmadan onu susturuverecekler mi? Çoğunluk denilen korkak

yığın, 'Bataklık!', onları koruyacak mı, yoksa yüzüstü mü bırakacak? Herkes bocalıyor ve ürperiyor. Kente çökmüş kurşun rengi gökyüzünün boğuculuğuna benzer bir tedirginlik, Meclisin üzerine de çöküyor ve tehdit ediyor.

Gerçekten de oturum açılır açılmaz, Robespierre söz istiyor. Büyük bir törene hazırlanır gibi, o tarihi açık mavi renk giysisini ve beyaz ipek çoraplarını giymiş, belli ettiği bir gösterişle ve ağır ağır yürüyor kürsüye doğru. Ama bu kez eskisi gibi elinde meşale yok; Roma diktatörlerinin balta tutması gibi, kalın bir kâğıt ruloda yazılı söylevini taşıyor. O kapalı kâğıtlarda adının yazılı olduğunu öğrenmek, herkes için büyük felakettir. Bundan ötürü, sıralardaki gevezelikler ve dırıltılar, koparılıvermişçesine birden sona eriyor. Bahçeden ve tribünlerden koşup gelen milletvekilleri yerlerine oturuyorlar. Herkes korkuyla süzüyor, o çok iyi tanıdığı tecessüslere kapalı Robespierre, söylevini yazmış olduğu kâğıt tomarını ağır ağır açıyor. Uzağı seçemeyen gözlerini kâğıda dikmezden önce, gerilimi arttırmak için, bakışlarını kaldırıp sağdan sola ve soldan sağa, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya; uyuşmuş Meclisin üzerinde buz gibi ve tehditle dolaştırıyor. Az sayıda dostu, sayısı pek kabarık güvenilmezler ve yok etmek için pusuya yatmış korkak komplocular kalabalığı, işte hepsi karşısında oturuyor. Robespierre, hepsiyle teker teker göz göze geliyor. Yalnızca bir tanesini göremiyor. Düşmanlarından tek bir kişi eksik bu karar saatinde.

Ama ne tuhaf! Tartışmada adı geçen ve salonda bulunmayan o bir tek kişi, Joseph Fouché. Oysa, son ve kesin mücadele tam da onun adı üzerinde alevleniyor.

Robespierre, uzun, çok ayrıntılı ve dinleyenleri yoran bir konuşma yapıyor. Eski alışkanlığıyla adını söylemediği çevrelerin üzerinde baltayı dolaştırıyor, komplolardan ve fesatçılardan, aşağılık kişilerden ve suçlulardan, hainlerden ve entrikacılardan söz ediyor, ama hiçbir ad vermiyor. Toplantıda bulunanları kımıldamaz hale getirmek ona yetiyor. Öldürücü vuruşu yarın Saint-Just indirsin, bu uyuşmuş kurbanların üstüne! Üç saat süreyle boşluğa savurduğu ve süslü cümlelerle dolu, ama müphem söylevi bitirdiğinde, Meclis dehşete kapılmaktan çok, gevşemiş durumda.

Önce kimse elini kaldırmıyor. Herkeste bir kararsızlık, bir güvensizlik var. Böylesine suskunluğun bir yenilgiyi mi, ya da bir zaferi mi daha etkili kıldığını kimse kestiremiyor.

Sonunda, Robespierre'in adamlarından biri söylevin onaylanmasını istiyor. Hiç kimse karşı konuşmuyor. Korkak, köleden farksız ve biraz da yeni kelleler, tutuklamalar ve kısıtlamalar için bugün kendilerinden karar istememesinin verdiği bir rahatlayışla, çoğunluk, söylevi onaylıyor. Ama komploculardan biri –adı tarihe geçecek olan Bourdon de l'Osic– en son dakikada atılıyor ve karşı konuşma yapıyor. İşte bu bir tek kişinin sesi ötekileri kurtarıyor. Korkaklar yavaş yavaş toparlanıp birleşiyor ve umutsuzluğun verdiği bir yüreklilik gösteriyorlar. Birbiri arkasına söz alıp Robespierre'i suçluyorlar; açıklamalarını ve tehditlerini pek belirsiz yaptığı ve kimi suçladığını belirtmediğinden ötürü. Bir on beş dakikada durum değişiyor. Saldırı durumundan savunma durumuna zorlanmış olan Robespierre, söylevini güçlendireceğine, yumuşatıyor ve hiç kimseyi suçlamadığını, kimseden şikâyetçi olmadığını söylüyor. İşte tam o anda bir ses çınlıyor. Küçük ve önemsiz bir milletvekili: "Ya Fouché'yi?" diye haykırıyor Robespierre'e. Ad ortaya atılmış oluyor; Robespierre'in bir tarihte, komploculaın elebaşısı ve ihtilale ihanet eden adam diye damgaladığı ad! Robespierre saldırıya geçebilir, saldırıya geçmeli. Ama tuhaf, açıklanamayacak kadar tuhaf! Robespierre kaçınıyor, geriliyor: "Şu anda onunla uğraşacak vaktim yok. Görevimin sesinden başkasına kulak vermeyeceğim."

Bu kaçamaklı yanıt, Robespierre'in mezara birlikte götürdüğü sırlardan biri. Ölüm dirim savaşının söz konusu olduğunu bile bile ne diye koruyor can düşmanını? Onu neden yere çarpmıyor? Salonda bulunmayan tek milletvekili Fouché'ye neden saldırmıyor? Böyle yaparak bütün ötekileri ne diye temize çıkarmış olmuyor? Hepsi de korkudan titreşen bu adamların, kendi canlarını kurtarmak için Fouché'yi gözden çıkaracaklarına hiç kuşku yok. O günün akşamı, Saint-Just'un iddiasına göre, Fouché, Robespierre'e yakınlaşmayı bir daha deniyor. Bir hile mi, yoksa sahiden mi? Birçok tanık, Fouché'yi o günlerde eski nişanlısı Charlotte Robespierre'le bir sırada otururken gör-

düklerini söylüyor. Yaşlanmaya başlamış olan kızın erkek kardeşi kendinden yana olmasını gerçekten denemiş miydi? Umutsuzlukla çırpınan Fouché kendi canını kurtarmak için komploculari ele vermek istemiş miydi gerçekten? Ya da, Robespierre'i inandırıp komploculari güvene almak için ikiyüzlü davranarak alttan almak ve pişman görünmek mi istiyordu? İkiyüzlülerin ikiyüzlüsü bu adam, binlerce kez yaptığı gibi, bu kez de, iki taraflı mı oynadı? Kendisi de tehlikede olan o dediğim dedik Robespierre durumunu kurtarabilmek için, en nefret ettiği düşmanını en çetin ânında korumaya rıza mı gösterdi? Fouché'yi suçlamaktan kaçınması gizli bir anlaşmanın belirtisi mi, yoksa yalnızca bir açık kapı mıydı? Belli değil. Bunca yıl sonra, bugün de, Robespierre'in adı çevresinde hâlâ bir bilinmezlik gölgesi dolaşıyor. Tarih içyüzünü hiçbir zaman öğrenemeyecek. Robespierre'in en son düşüncelerini, diktatör olmayı mı, yoksa cumhuriyetin herkesin olmasını mı, ihtilali mi kurtarmak, ya da Napoléon gibi mirasa mı konmak istediği asla öğrenilemeyecek. Kafasının içindekileri, Thermidor'un sekizini dokuzuna bağlayan en son gece düşündüklerini kimse bilmiyor.

O gece Robespierre'in son gecesidir; karar o gece veriliyor. Boğucu sıcak temmuz gecesinin ayışığında giyotin bir hayalet gibi parıldıyor. Buz gibi bıçağı yarın Tallien, Barras, Fouché üçlüsünün ense köküne mi, ya da Robespierre'e mi inecek? Altı yüz milletvekilinden hiçbiri o gece uyumuyor, her iki taraf da son mücadeleye hazırlanıyor. Robespierre, meclisten doğru Jakobinlere koşuyor. Milletvekillerinin geri çevirdiği söylevini, mumların titrek ışığında ve heyecandan sarsılarak onlara okuyor. Çılgınca alkışlarla karşılanıyor yine, son bir kez daha; ama o, üç bin kişinin haykırarak çevresinde toplanmasına, acı bir önseziyle, aldanmıyor ve bu söylevini vasiyetnamesi sayıyor. Bu arada mühürdarı Saint-Just, gün ışıyıncaya kadar komisyonda, Collot, Carbot ve öteki fesatçılara karşı umutsuzca mücadele ediyor. Ertesi sabah Robespierre'i boğacak ağ yine o saatlerde meclis koridorlarında örülüyor. İplikler, dokuma tezgâhının yumağı gibi, sağdakilerden soldakilere, 'tepedekiler'den eski gericilere birçok kez gidip geldikten sonra, sağlam ve parçalanmaz bir ağ oluşuyor sabaha karşı. Fouché işte o zaman yine ortaya

çıkıyor. Çünkü gece onun hoşlandığı ortamdır, dalavere de onun gerçek alanıdır. Korkuyla daha da kireç gibi olmuş solgun yüzü, ayrı karanlık odalarda bir hayaleti andırıyor. Fouché kulaklara birşeyler fısıldıyor, söz veriyor, ürkütüyor, korkutuyor, gözdağı veriyor ve anlaşmaya varılıncaya kadar aralıksız çalışıyor. Bütün Robespierre düşmanları, sabahın ikisinde birleşmiş bulunuyorlar, elbirliğiyle onu yok etmek için. Fouché ancak bundan sonradır ki dinlenmeye çekilebiliyor.

9. Thermidor toplantısında Fouché yok. Ama rahat rahat dinlenebilir ve toplantıda bulunmayabilir. Çünkü işi başardı, ağın ilmiklerini tamamladı ve aşırı güçlü, aşırı tehlikeli Robespierre'i canlı olarak elden kaçırmamakta çoğunlukla anlaşmaya varıldı. Robespierre'in güvenilir adamı Saint-Just'ün sert konuşmasına başlamasıyla Tallien'in lafa karışması bir oluyor. Çünkü güçlü konuşucular Saint-Just ve Robespierre'den hiçbirinin konuşturulmaması dün kararlaştırıldı. İkisinin de sözleri ağızlarına tıkanmalı ki, kimseyi suçlayamasınlar. Robespierre kendisini savunmak isteyince, konuşucular, başkanın da ustaca yönetimiyle ve istekle birbiri arkasından kürsüye koşuyor ve bağırıp çağırarak onun sesini bastırıyorlar. Kendi canını güvende göremeyen altı yüz kişi, korku, haftalardır ve aylardır birikmiş kin ve kıskançlıkla –tek tek her birinin titrediği– o tek bir adama saldırıyorlar. Akşamın altısında karara varılmış ve önemini yitirmiş, Robespierre, zindana götürülmüştür. Onun kişiliğinde Cumhuriyetin sert ve ateşli ruhuna hayran dostlarının, gerçek ihtilalcilerin, onu Belediye Sarayına kaçırmaya kalkışmaları, onu kurtarma çabaları da boşunadır. Meclisin askerleri, o ihtilal kalesi yapıya sabahın ikisinde saldırıyor; Fouché ve komplocuların yok etme konusunda vardıkları anlaşmadan yirmi dört saat sonra Fouché'nin düşmanı ve Fransa'nın düne kadar en güçlü kişisi Robespierre, çenesi parçalanmış ve yüzü gözü kanlar içinde, Meclisin bekleme odasında iki sandalyeye boylu boyunca uzatılmıştır: büyük canavar avlanmış ve Fouché kurtulmuştur. Ertesi gün ikindi üzeri bir el arabası giyotin alanına doğru tangır tungur yol alıyor. Terör dönemi sona erdi. Ama ihtilalin ateşli ruhu da söndü ve kahramanlık dönemi geçti. Şimdi mirasa konanların, mutluluk serüvencilerinin, kumarda kazananla-

rın, soyguncuların ve ikiyüzlülerin, generallerin ve paralıların saati geldi. Yenilerin saati. Şimdi Joseph Fouché'nin saati de geliyor, diye düşünülüyor.

Maximilian Robespierre'i taşıyan araba, XVI. Louis'nin, Danton ve Desmoulin'in ve sayısız bir sürü kurbanın acıklı yolu Saint-Honoré Sokağından geçip giyotine doğru ağır ağır ilerlerken, meraklılar sevinçle haykırarak zorla yaklaşıyorlar. İdam olayı yine bir halk şenliğine yol açtı. Sancaklar ve flamalar damlardan sallandırılıyor. Paris üzerinde bir sevinç dalgası gümbürdüyor. Robespierre'in başı giyotin sepetine yuvarlandığı an, koca alanı dolduran binlerce kişi, tek bir sevinç çığlığıymışçasına gürlüyor. Komplocular şaşkına dönmüşlerdir: Paris'in, bütün Fransa'nın daha dün bir tanrı gibi saydığı bu adamın kellesi uçurulduğu için halk ne diye böylesine çılgınca seviniyor, diye! Tallien ve Barras, Meclise girerken, çılgın yığın tarafından, baskıyla mücadele edenler ve diktatörü öldürenler diye hayranlık çığlıklarıyla karşılanınca, büsbütün şaşkına dönüyorlar. Çünkü o üstün adamın canına kıyarken, onların hiçbir hareketlerini gözden kaçırmayan ve herkesi tedirgin eden bir erdem softasını ortadan kaldırmaktan başka bir şey düşünmemişlerdi. Ama giyotini çalıştırmamayı, teröre son vermeyi hiçbiri aklından geçirmemişti. Ama yığınla insan öldürmenin nasıl da hoşnutsuzluk uyandırdığını, kendi öc almalarına insanlık uğrunda yapılmış hareketler diye bir gerekçe yakıştırmanın çok iyi olacağını şimdi anlıyorlar. Bu yanlış anlamadan hemen yararlanmaya karar veriyorlar. İhtilalin bütün zorbalıklarının tek suçlusu Robespierre diye iddia edecekler bundan böyle –kireçli çukura fırlatılan baş konuşmaz– kendileri ise, yumuşak davranış havarileri olarak bütün sertlik ve aşırılıklara karşıydılar her zaman.

Robespierre'in idamı değil, onun yerine geçenlerin bu korkakça ve yalan davranışı, 9 Thermidor gününe dünya tarihi çapında bir anlam veriyor. Çünkü ihtilal o 9 Thermidor gününe kadar bütün hakları kendinin bilmiş ve her sorumluluğu rahatça yüklenmişti. Ama o günden sonradır ki, ihtilal, haksızlıklar da yapmış olduğunu korka korka itiraf ediyor ve yeni önderler ihtilali inkâra başlıyorlar. Ne var ki, her inanç ve dünya görüşü, vazgeçilmez hakkı olan yanılmazlığı inkârdan gelir gelmez iç

gücünü de yitmiş olur. Zavallı galipler olarak Tallien ve Barras, kendilerinden önceki ihtilal büyüklerine, Danton ve Robespierre'e katillerin cesetleri diye söverek, sağ yandaki sıralara, Cumhuriyetin gizli düşmanları olan ılımlı politikacıların yanına korka korka oturdukları an, yalnızca tarihe ve ihtilal ruhuna değil, kendi kendilerine de ihanet etmiş oluyorlar.

Komplocuların elebaşısı ve Robespierre'in can düşmanı Fouché'yi herkes kendi yanında görmek istiyor. Tehlikeyle en çok karşılaşmış ve fesatçıların elebaşlığını yapmış olan Fouché'nin ganimetten yağlıca bir parça almaya elbette hakkı olacaktır. Ama ne tuhaf! Ötekilerle birlikte sağdaki sıralara değil, 'Tepedekiler'in, radikallerin arasındaki eski yerine oturuyor ve sessizliğe gömülüyor. Çoğunluğun yanında olmaması herkesi şaşırtıyor.

Fouché neden böyle başına buyruk, diye soranlar oldu o tarihte ve sonradan. Yanıtı çok kolay: Ötekilerden daha zeki ve daha uzak görüşlü olduğundan. Üstün politikacı zekâsı, tehlike yüzünden kısa bir süre gayrete gelmiş yarını akıllı Tallien ve Barras'tan daha derinlemesine durumu kavradığından. Eski bir fizik öğretmeni olarak, hareket güçleri yasasını ve bundan ötürü de, bir dalganın havada hareketsiz kalamayacağını, ileriye ya da geriye akması gerektiğini biliyor. Geriye akış olursa gerileyiş başlayacak ve daha önce ihtilalde görüldüğü üzere, önlenemeyecek. O da, daha önce olduğu gibi, en aşırı davranışlara, zorbalığa başvuracak. O zaman, böylesine aceleye gelmiş bir anlaşmanın ille de bozulması gerekir. Karşı ihtilal başarı kazanınca ihtilal ve bütün öncüleri mahvolacak, çünkü yeni düşüncelerle birlikte, dünün eylemleri için ölçüler de tehlikeli biçimde değişiyor. Dün cumhuriyetçilik görevi ve erdemi sayılan şey –bin altı yüz kişiyi mermilerle biçmek ve kiliseleri yağma etmek gibi– yeni durum gereği suç sayılacak. Dün suçlanmış kişiler, yarının suçlayıcıları oluverecek. Vicdanı hiç de rahat olmayan Fouché, öteki Thermidorcuların –Robespierre'i ortadan kaldırmış olanlar kendilerine böyle diyor– müthiş yanlışını paylaşmak ve karşı ihtilalin çarkına korkuyla sarılmak istemiyor. Bunun hiçbir yardımı dokunmayacağını biliyorlar. Çünkü karşı ihtilal yuvarlanmaya başlayınca hepsini de beraberinde sürükler. Fouché,

akıllılığı ve uzak görüşlülüğüyle, soldakilere, radikallere bağlı kalıyor; çünkü pek ileri gitmiş olanların çok yakında gırtlağına sarılacaklarını biliyor.

Fouché haklı çıkıyor. Halka sevimli görünmek ve asla var olmamış bir hümanizmi daha da arttırmak isteyen Thermidorcular, Prokonsüllerin en güçlülerini kurban ediyor, altı bin insanı Loire Nehrinde boğduran Carrier'yi, Arras Hâkimi Joseph Lebon ve Fouquer-Tinville'i öldürtüyorlar. Gironde'dan çıkarılmış yetmiş üç üyeyi, sağdakilerin hoşuna gitmek için, göreve çağırıyorlar; karşı ihtilalcileri böylesine güçlendirmekle kendilerini zayıf düşürdüklerini pek geç fark ederek. Robespierre'le mücadelelerinde kendilerine yardım etmiş olanları, Fouché'nin Lyon'daki meslektaşları Billaud-Varenne ve Collot d'Herbois'yi suçlamaları gerekiyor, hiç karşı gelmeden. Karşı ihtilalin eli, Fouché'nin gırtlağına gittikçe yaklaşıyor. Fouché, bu kez kurtulmak için, Lyon'da ötekilerle birlikte işlediği bütün suçları korkakça inkâr ediyor (bütün kâğıtları Collot'yla birlikte imzaladığı halde) ve aşırı yumuşaklığı için diktatör Robespierre'in kovuşturmasına uğradığı yalanını da söylüyor. Bu aşırı kurnaz adam, Meclisi böylece gerçekten de bir süre aldatabiliyor. Oysa, Collot 'kuru giyotin'e, yani Batı Hint Adalarına gönderiliyor ve birkaç ay geçmeden orada ölüyor. Fouché bu ilk korunmadan sonra kendisini güvende hissedecek kadar zekidir. Politik tutkuların acımasızlığını çok iyi biliyor; bir karşı ihtilalin de ihtilal gibi olduğunu, dişleri kırılmadıkça insan yemeye doymayacağını da biliyor. En son Jakobin de mahkeme önüne çıkarılıp Cumhuriyet iyice yıkılmadan, karşı ihtilalin öç alma tutkusu durmayacak. Fouché, işte bundan ötürü, kanlı suçlarına ortak olduğu ihtilal için tek bir kurtuluş yolu görüyor: Yeni bir ihtilal. Kendisi için de tek kurtuluş var: Hükümetin devrilmesi. Fouché, herkesten çok tehlikede bir kişi olarak ve tıpkı altı ay öncesi gibi, canını kurtarmak için umutsuz bir savaş açıyor üstün güce karşı.

İktidar ve kendi canı söz konusu olunca, Fouché'nin gücünde şaşılacak bir gelişme görülür. Eski terörcülerin Meclisce kovuşturulmasını hukuk yoluyla önlemenin kabul olmadığını görünce, işe yaradığı ihtilalde sık sık kanıtlanmış tek çare ola-

rak, terör kalıyor. Daha önce de Girondist'lerin mahkûm edilmesinde ve kralın hüküm giymesinde korkak ve aşırı dikkatli milletvekillerine de (o tarihte henüz tutucu olan Fouché de var aralarında) gözdağı verilmişti; sokakta insanları parlamentoya karşı harekete geçirerek, kentin kenar semtlerinden işçi bölükleri getirtip proleter güçlerinin karşı konulmaz hızıyla, belediye sarayına kızıl bayrak çekmekle, ihtilalin bu eski nöbetçilerini, Bastille'i yıkanları ve 10 Ağustosun erkeklerini, korkudan titreyen meclise neden yine saldırtıp onların yumruklarıyla iktidarı yıkmamalı? Yalnız ayaklanma korkusundan ve proleterlerin öfkesinden titreyebilir Thermidorcular. Bu düşünceyle, Fouché, Paris halkını, geniş halk yığınlarını kışkırtıp düşmanlarına, kendisini suçlayacaklara saldırtmaya karar veriyor.

Fouché kentin dış mahallelerine gidip orada ateşli söylevler vermeyecek, ya da Marat gibi canını tehlikeye koyup kışkırtıcı beyannameleri halka dağıtmayacak kadar dikkatlidir elbette. Kötü duruma düşmekten hoşlanmaz, sorumluluktan kaçınmayı sever. Onun büyük ustalığı, gürültücü ve sürükleyici söylevler atmak değil, kulağa fısıldamak ve başkalarının arkasında gizlenmektir. Bu kez de uygun birini buluyor. Gözüpek ve kararlı olarak ortaya atılan bir adamın gölgesi Fouché'yi güvene alıyor.

O tarihte Paris sokaklarında dolaşan ve Cumhuriyete yürekten bağlı olan biri var; başkalarınca horgörülmüş ve ezilmiş olan bu adamın adı: François Babeuf. Yüreği heyecan dolu ve anlayışı orta. Proleterin en alt tabakasından eski bir fen memuru ve basımevi sahibi. İlkel bazı düşünceleri var yalnızca. Ama bunları erkekçe bir tutkuyla beslemesini, gerçekten cumhuriyetçi ve sosyalist inançlarla ateşlemesini biliyor. Cumhuriyetçi yurttaşlar ve hatta Robespierre, Marat'nın servet eşitliği gibi bolşevizme varan bazı düşüncelerini bir kenara itmişlerdi. Özgürlük üzerine bol bol konuşmayı, kardeşlikten uzun süre söz açmayı, ama para ve mülk konusunda eşitlik lafını elden geldiğince az kullanmayı uygun görmüşlerdi. Babeuf, Marat'nın ayaklar altında yarı çiğnenmiş görüşlerini benimsiyor ve kendi soluğuyla ateşlendirip Paris'in proleter semtlerinde bir meşale gibi dolaştırıyor. Bu meşale birden alevlenip bütün Paris'in, bütün ülkenin biçimini değiştirebilir. Çünkü kendi çıkarlarını düşünen Thermidorcuların proleter ihtilaline ihanetini halk şimdi

yavaş yavaş kavramaktadır. Fouché, işte bu François Babeuf'ün arkasına gizleniyor. Herkesin yanında onunla kol kola görünmüyor, ama halkı heyecanlandırmasını kulağına gizlice fısıldıyor. Kışkırtıcı broşürler yazmaya onu razı ediyor ve provaları kendi eliyle düzeltiyor. Fouché, işçiler yürürse, dış mahallelerin insanları mızrakları ve davullarıyla yine yürüyüşe geçerse, bu korkak meclis, aklını başına toplayabilir, diye düşünüyor. Ancak terörle, korkutmak ve gözdağı vermekle Cumhuriyet kurtarılabilir. Sağa karşı bu tehlikeli eğilim, güçlü bir sol saldırıyla ancak karşılanabilir. Bu dürüst, gür sesli, inancına tehlikesi olan davranış için eşsiz bir ön kişi. Onun geniş proleter sırtının arkasında iyice gizlenilebilir. Kendine halkın yargıcı adını veren Babeuf de, ünlü milletvekili Fouché'nin akıl vermesinden ötürü aşırı onurlanıyor. Evet, bu Fouché namuslu en son cumhuriyetçilerden biri; o parlak gençlikle ve ordu mültezimleriyle işbirliği yapmayıp 'Tepedekiler'in sıralarında oturuyor hâlâ. Onun öğütlerini seve seve dinleyen Babeuf, usta elin arkadan arkaya yöneticiliğiyle, Tallien'e, Thermidorculara ve hükümete karşı saldırıya geçiyor.

Ama, Fouché, yumuşak başlı ve göründüğü gibi düşünenleri yanıltabilir ancak. Hükümet, silahı kendisine yönelten eli fark etmekte gecikmiyor ve Tallien, Meclisin açık yapılan bir toplantısında, Fouché'yi suçluyor, Babeuf'ün arkasındaki adam diye. Fouché, işbirliği ettiği kişiyi, her zaman yaptığı gibi, gözünü kırpmadan inkârdan geliyor (Jakobinlerin önünde Chaumette için ve Lyon'da Collot için davrandığı gibi) ve onu şöylesine tanıdığını, aşırı davranışlarını suçladığını söylüyor; kısacası, büyük bir çabuklukla ondan uzaklaşıyor. Karşıdan gelen vuruş, yine öndeki adama çarpıyor; çok geçmeden Babeuf tutuklanacak ve az sonra da bir kışla avlusunda kurşuna dizilecektir. Fouché'nin sözlerinin ve politikasının hesabını her zaman bir başkası kanıyla öder.

Fouché'nin bu pervasız karşı davranışı başarısızlığa uğradı, ilgiyi üzerine çekmekten başka bir sonuç alamadı ve bu da iyi olmadı. Çünkü Lyon olayları ve Brotteaux'nun kanà bulanmış tarlaları yeniden hatırlanıyor. Karşı ihtilalciler, eskisinden daha aşırı bir çabayla, eyaletlerden yeni yeni şikâyetçiler getirtiyorlar Fouché'ye karşı. Lyon için yöneltilen suçlamaları güçlükle sa-

vuşturmasından hemen sonra Nevers ve Chamesy'den şikâyetler yükseliyor. Joseph Fouché adı, Mecliste gittikçe daha yüksek sesle ve gittikçe gürültüyle suçlanıyor, terörcü diye. Fouché, her çeşit hileye başvurarak kendisini savunmakta başarı sağlamıyor değil. Düşmanı Talliend bile şimdi onu korumaya çalışıyor; çünkü karşı ihtilalin güçlenmesinden ürkmüş ve kendi canını düşünmeye başlamıştı. Ama çok geç! 1795 yılının 22 Thermidor günü uzun tartışmalardan sonra, Joseph Fouché, terörcülükle suçlanıyor, 23 Thermidor günü de tutuklanması karara bağlanıyor. Danton'un hayalinin Robespierre'i sürüklemesi gibi, şimdi de Robespierre'in gölgesi Fouché'ye uzanıyor.

Ne var ki, Cumhuriyetin dördüncü yılının Thermidor'u, üçüncü yılın Thermidor'u değil. Kurnaz politikacının hesabı doğru çıktı. 1793'te tutuklama emri, hemen tutuklanmak ve tutuklanma da ölüm demekti. Geceleyin zindana atılanın ertesi sabah sorgusu yapılırdı; öğleden sonra da el arabasını boylardı. Ama 1794'te mahkemenin ipleri o dediğim dedik Robespierre'in elinde değil artık; yasalar daha gevşek uygulanıyor. Eğilip bükülmesi olanaklı maddeler arasında bir kaçamak yol bulunabilir. Pek çok tehlikeden yakasını sıyırabilmiş olan Fouché, böylesine esnek bir ağdan kurtulamasaydı, ona Fouché denmezdi. Fouché, hemen tutuklanmamasını dalavereyle dolambaçlı yollardan sağlıyor ve yanıt verip kendini savunacak zamanı kazanmış oluyor. O tarihte, zamanın değeri pek büyük. Loşlukta kalabilirse, unutulur. Başkaları haykırırken alçak sesle konuşursa göze çarpmaz! Terör yılları boyunca mecliste hiç ağzını açmadan oturmuş ve bütün o sürede ne yaptığını soranlara, gülümseyerek: "Hayatta kaldım," diye eşsiz bir yanıt vermiş olan Siyes gibi davranıyor. Fouché, öldürülmemek için ölmüş görünen bazı hayvanlar gibi yapıyor. Canını kurtarmak için şu kısa geçiş dönemini atlatırsa kurtuldu demektir. Bu meclisin bütün parlaklığının ve gücünün daha yalnızca birkaç hafta, birkaç ay süreceğini, rüzgârdan koku almasını bilen deneyimli burnuyla seziyor.

Joseph Fouché işte böylece kurtarmış oluyor canını. O sıralarda bunu başarmak az şey değil. Gerçi yalnızca canını kurtarıyor, adını ve mevkiini değil. Çünkü yeni meclise onu seçmi-

yorlar. Sonsuz çabaları boşa gitti, tutku ve hilelerini, pervasızlık ve kalleşliklerini boşuna harcamış oldu. Bir canını kurtarabildi. Nantes'lı Joseph Fouché, bundan böyle halkın seçtiği milletvekili değil, papaz okulunda öğretmen de değil. Varlıksız, hiçbir mevkii kalmamış, önemini yitirmiş bir insan; ancak karanlıkta kendini koruyabilen unutulmuş ve horgörülmüş biri.

Fransa'da üç yıl süreyle hiç kimse onun adını ağzına almıyor.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİREKTUVAR BAKANI

(1799-1802)

Sürgün üzerine övgü şiirleri yazan biri hiç görülmüş müdür? İnsanı düşerken yücelten, yapayalnızlığın sert baskısıyla yeniden ve bir başka düzenle ruhun sarsıcı güçlerini yoğunlaştıran bu kader yaratıcısı üzerine? Sanatçılar, görünüşe göre yükseliş engelleyicisi, hiçbir işe yaramayan duraklama, korkunç ara, diye sürgünden hep yakınmışlardır. Ama doğanın düzeni böyle zorla duraklamalar ister. Çünkü uçurumun dibini boylamış olan kişi hayatı bütünüyle tanımıştır yalnız. Sırtüstü yere vurulan bir insan bütün gücüyle ileriye atılabilir ancak. Ama bu zorunlu yapayalnızlık, gerçek görevinin yüce ufuklarını umutsuzluk uçurumundan ve herkesten uzağa atılmışlıktan, ölçebilmesi için yaratıcı dehaya zaman zaman gereksinme duyar. İnsanlık tarihinin en önemli habercileri sürgünden gelmişlerdir. Büyük dinlerin kurucuları olan Musa, İsa, Muhammed ve Buda en yüce kelamlarını söylemezden önce çöllerin suskunluğuna, insansız yerlere gitmek zorunda kalmışlardı hep. Milton'un körlüğü, Beethoven'in sağırlığı, Dostoyevski'ye cezaevi, Cervantes'e zindan, Luther'in Wartburg'a kapanması, Dante'nin sürgünlüğü ve Nietzsche'nin Engadin'in buzlu bölgelerine kendini sürgün etmesi, bütün bu davranışlar, insanoğlunun uyanık isteklerine karşı dehalarının gizli arzulamalarındandı. Ama dünya işlerinde de, politika dünyasında da, bir ara uzak kalmak devlet adamına taze görüşler ve politika oyunları için daha iyi düşünme ve hesaplama olanağı kazandırır. İşte bundan ötürüdür ki, bir meslekte ara vermek büyük mutluluktur. Çünkü dünyayı yalnızca ve hep yükseklerden, fildişi kuleden ve bulutlar arasından, iktidar tepelerinden gören kimse, kul köle ki-

şilerin gülümseyişlerinden ve tehlikeli bekleyişlerinden başkasını bilmez. Ölçüyü hep elinde tutan kişi kendi gerçek ağırlığını unutur. Sanatçıyı, komutanı, iktidardaki insanı en çok yıpratan, arzu ve isteklerinin aralıksız yerine gelmesidir. Çünkü sanatçı başarısızlıktan sonradır ki, yapıtıyla gerçek ilintiyi kurmayı öğrenir; komutan yenilgiyle kavrar yanlışlarını, devlet adamı gözden düştükten sonradır ki, bir politikacı için çok gerekli olan uzak görüşlülüğü elde eder. Sürüp giden bolluk ve zenginlik, gevşeme getirir ve sürüp giden alkışlar kişiyi körletir. Hayatın bomboş akıp giden düzeni, ancak ara vermelerle, yeni heyecanlar ve yaratıcı esneklikler kazanır, yalnızca bahtsızlık, dünya gerçeklerini daha derinden ve daha yakından görmemize yarar. Sürgünlerin her çeşidi sert bir öğrenimdir, ama öğreticidir; gevşemişlerin istekleri yeniden toparlanır, duraklayanlar karara varır ve sertler daha da sertleşir. Sürgün, gerçekten güçlü kişilerin değerini azaltmaz, tersine her zaman güçlerini daha da güçlendirir.

Joseph Fouché'nin sürgünü üç yıldan çok sürdü ve gönderildiği bakımsız ve ıssız adanın adı: yokluktu. Daha dün ihtilalin yazgısına biçim verenlerden biri ve prokonsül olan bu adam, iktidar merdiveninin en yüksek basamağından öylesine karanlık, öylesine kirli ve çamurlu bir uçuruma yuvarlandı ki, izini bile bulamadılar. O tarihte onu gören tek kişi olan Barras, yoksul tavanarası odasının acıklı halini anlatır; Fouché, gökyüzünden başka bir yer görmeyen mağaramsı odada, çirkin karısı, sağlıksız ve kızıl saçlı iki çocuğuyla oturmaktadır. Beş kat merdivenle çıkılan o kirli, sıkıntılı ve güneşle kavrulan odada, bir tarihte ağzından çıkacak bir sözle on binlerin titrediği, birkaç yıl sonra da Avrupa'nın kaderini Otranto Dükü olarak yönetecek –şimdi bütün gücünü yitirmiş– bir insan oturmakta ve çocuklarına yarın süt alacak parayı nereden bulacağını, gülünç denecek kadar az oda kirasını nasıl ödeyeceğini ve sayısız düşmanlarından, hele Lyon'luların öc almasından nasıl korunabileceğini bilmemektedir.

Joseph Fouché'nin o aşırı yoksulluk yıllarında geçimini nasıl sağladığını, biyografisini hiç değiştirmeden yazmış olan Madelin bile pek anlatamamaktadır. Fouché'nin milletvekili aylığı kesilmiştir, aile servetini San Domingo Ayaklanmasında yitir-

miştir; Lyon Celladına göz göre göre bir iş vermeyi, ya da bır işte çalıştırmayı kimse göze alamamaktadır. Bütün dostlarınca yüzüstü bırakılmıştır; herkes ondan kaçmaktadır. Karanlık ve acayip işler çevirmiş olması gerekir. Gerçekten de öyle, yarının Otranto Dükünün o tarihte domuz beslediği masal olmasa gerek. Ama az sonra daha kirli bir iş bulur. İktidarın yeni efendileri arasında ona tuhaf bir acıma duyan ve hâlâ yanına kabul eden Barras'a casus olur. Bakanlığın kabul odasında değil, herhangi bir karanlık yerde kabul edilir huzura. Barras, yalvarmaktan bıkmayan Fouché'ye küçük bir iş, baş ağrıtan bu eski tanışı yine bir on beş gün geçindirsin diye ölmeyecek kadar bir gelir sağlayacak önemsiz bir görev verir.

Ama bütün bu işler, Fouché'nin asıl yeteneğini ortaya çıkarır. Çünkü o sırada bir sürü politik planı olan Barras'ın, meslektaşlarından kuşkulandığından özel bir hafiye, resmi polisten olmayan gizli bir muhbir pek işine yarayacaktır. Fouché bu iş için biçilmiş kaftandır. Kulak kabartmakta, her şeye kulak vermekte, bütün evlere gizlice sokulmakta, bütün tanışlarını konuşturup günün dedikodusunu ağızlarından almakta ve kamuoyunun bu kirli çamurlarını hemencecik Barras'a yetiştirmektedir. Tutkusu artan Barras, hükümet devirme planları kurdukça, Fouché'nin yardımını daha da gerekli bulmaktadır. Barras şimdi Fransa'yı yöneten Beşler Kurulu Direktuvar'da birlikte çalıştığı en son iki dürüst insandan, hele Fransız İhtilalinin en namuslu adamı Carnot'tan pek rahatsız olmaktadır; onu ortadan kaldırmayı tasarlamaktadır. Hükümet darbesi tasarlayan ve komplo hazırlayan kimseye, insafsızca her yana koşan ve her işi yapan insanlar gereklidir; karaktersiz olmalı, ama karaktersizliğine de güvenilmelidir. Bütün bunları Fouché gibi yapacak bir başkası bulunamaz. Mesleği için sürgün yeni bir okul yerine geçen Fouché, ileride asıl yeteneğini göstereceği usta polisliğini de bu sırada geliştirir.

Fouché, yoksulluk dünyasında ve hayat zorluklarında pek çok süren uzun gecelerden sonra, sabah rüzgârının kokusunu alır en sonunda. Ülkede yeni bir güç, yeni bir yönetici oluşmaktadır ve Fouché ona hizmet etme kararını vermiştir. Bu yeni iktidarın adı 'para'dır. Robespierre ve arkadaşlarının başı gi-

yotinin sert tahtasına değer değmez, bu güçlülerin güçlüsü para, yeni iktidarı oluşturmaya başlamıştır. Yeni iktidarın da binlerce dalkavuğu ve uşağı vardır. Koşumları yeni ve süslü genç atların çektiği binek arabaları, yine caddelerde dolaşmakta ve Yunan Tanrıçaları gibi yarı çıplak güzel kadınlar, pahalı tafta ve müslin kumaşlardan giysileriyle gülümsemektedirler arabalarda. Beyaz ve gergin beyaz pantolonlar, kırmızı, kahverengi ve sarı renk kısa fraklar giymiş kaygısız gençler koruda at koşturmaktadırlar. Yüzüklü parmaklarında tuttukları altın saplı şık kamçılarını, eski terörcülere de yapıştırmak isteyen bir halleri vardır. Mücevherciler ve parfümcüler iyi iş yapmakta, beş yüz, altı yüz, hatta bin dans lokali ve kahve, yerden fışkırırcasına bir hızla ortaya çıkmaktadır. Villa yaptıranların ve satın alanların sayısı artmakta, tiyatroya gidenler çoğalmaktadır. Palais Royal'in kareli perdelerinin arkasında binler üzerine spekülasyonlar ve bahisler, alım satımlar yapılmaktadır. Para yine ortaya çıkmıştır, kendine güvenli, pervasız ve küstah olarak.

Ama 1791 ve 1795 yılları arası Fransa'sında para neredeydi? Para yine vardı, ama gizlenmişti. Varlıklı kişiler yalancıktan ölüvermişler ve parça parça giysiler içinde yanıp yakınmışlardı. Çünkü Robespierre'in yönetimi sırasında azıcık bile lükse kaçan, hatta biraz yakınlaşan kişi (Fouché'nin sözlerini kullanarak) 'kötü zengin' sayılıyor ve kötü görülüyordu; varlıklı sayılmak, tedirginleştiriyordu. Şimdi ise varlıklının bir değeri vardı yalnızca. Bereket, bütün kargaşalık dönemlerinde olduğu gibi, para yapabilme mutlu olanağı yine vardı şimdi. Çünkü servet birikmesi başlamıştı. Çiftlikler satılıp para kazanılıyordu. Yurtdışına kaçanların mülkleri açık arttırmayla satılıp para kazanılıyordu. Yargılanmaya çağırılanların sayısı günden güne azalıyordu. Bütün ülke çılgınca bir para artırma nöbetine tutulmuştu; bu tutum kazanç getiriyordu; istemesini bilen, becerikli eli ve hükümetle ilişkileri olanlar her şeyden para kazanıyorlardı. Ama eşsiz bir kaynaktan, savaştan, oluk gibi para akıyordu. İnsan yutan ve bütün değerleri yakıp yıkan savaştan kazanç sağlanacağını 1791'de, daha başlangıçta birkaç kişi keşfetmişti, ama o tarihte Robespierre ve Saint-Just, hiçbir etkiye kapılmayan bu iki insan, büyük bir öfkeyle istifçilerin gırtlağına yapışıvermişlerdi. Tanrıya şükür şimdi ikisi de ortadan kaldırıldıktan ve gi-

yotin depoya paslanmaya çekildikten sonra, karaborsacılar ve ordu mültezimleri altın bir çağın başladığını seziyorlar. Şimdi çürük pabuçlar temiz para karşılığı orduya rahatça teslim edilebilir, avanslar ve savaş vergileriyle cepler bol bol doldurulabilir. Sipariş alabilmek koşuluyla elbette. Bundan ötürüdür ki, böyle işler için iyi bir aracı, devletin zengin yemliğini ve savaşa giden yolu istifçilere arka kapıdan açıverecek bir işbirlikçi gerekli her zaman.

Böyle kirli işler için şu sıra Joseph Fouché aramakla bulunmaz bir insan. Yoksulluk yüzünden cumhuriyetçi vicdanını kökünden yitirdi. Paradan nefret etme huyunu bir yana bırakıvermiş bu yarı aç kişiyi satın almak pek kolay. Üstelik çok parlak 'ilişkileri' de var; Direktuvar Başkanı Barras'ın kabul salonuna (hafiye olarak) her zaman girip çıkabiliyor. 1793'te 'eşitlik ekmeği'ni pişirtmek isteyen radikal komünist, yeni türedi cumhuriyetçi bankerlerin canciğer adamı oluveriyor böylece ve onların bütün isteklerini, bütün işlerini iyi bir yüzdelik karşılığı sağlıyor. Sözgelişi, cumhuriyetin en gözü doymaz ve pervasız istifçilerinden Hinguerlot (Napoléon o adamdan müthiş nefret ederdi), istifçilikte biraz aşırı gidip de ceplerini aşırı doldurduğu için ağır suçlu duruma düşmüştür. Yargılanmasına kıl payı kalmıştır. Pek çok parası ve belki de kellesi gidecek bu yüzden. Böyle bir durumda ne yapmak gerekir? 'Yukarıdakiler'le iyi ilişkileri olan, politikada ya da kişiliğiyle nüfuzlu ve böyle bahtsız işleri yoluna koyabilecek birisine başvurulur. Yani, Barras'ın adamı Fouché'ye. O da hemen tabanları yağlayıp güçlü efendisine koşar, (bunun böyle olduğu Barras'ın anılarında yazılı) kirli iş, sessizce ve hiç acısız giderilir, gerçekten. Hinguerlot da bunun karşılığı olarak onu orduya mal verme işlerine, borsa alışverişlerine ortak eder ve 'yedikçe iştahı artar'. Joseph Fouché paranın 1793'lerin kan kokusundan çok daha güzel koktuğunu 1797'de keşfeder ve bir yandan büyük sermaye, öte yandan da rüşvetçi hükümetle yeni ilişkileri sayesinde yeni bir kumpanya kurar, Scherer Ordusuna malzeme satmak için. Yiğit generalin askerleri çürük çizmeler giyerler ve incecik kaputları içinde titreşirler, İtalya ovalarında yenilgiye uğrarlar; ama önemli olan Fouché – Hinguerlot ortaklığıdır ve belki Barras da tıkır tıkır para kazanmaktadır. Üstün Jakobin ve aşırı komünist Fouc-

hé'nin üç yıl önce bütün gücüyle söylediği: 'o aşağılık ve cani maden parçası'ndan duyduğu tiksinti kaybolur, 'kötü zengin'lere karşı kin ve öfke unutulur, iyi bir cumhuriyetçiye 'ekmek, aş ve günde 40 Ecus'den fazlası gerekmez' de unutulur; şimdi tek düşüncesi, kendisinin de varlıklı olmasıdır. Çünkü paranın gücünü o bir çeşit sürgün saydığı yıllarda kavramış olan Fouché, bütün iktidarlara karşı yaptığı gibi, şimdi de paranın hizmetindedir. Aşağıda uzun süre çok acı çekti; aşağıda yaşamanın kirlilik, horgörülmek ve yokluk demek olduğunu biliyor. İktidarın parayla satın alındığı ve iktidarla da yine para sağlandığı o yukarı dünyaya ulaşmak için şimdi bütün gücünü topluyor. Bütün madenlerin en verimlisi bu maden ocağında ilk galerilere kazma vuruldu, beşinci kattaki tavanarası odasından dükün malikânesine, sıfırdan yirmi milyon frank servete götürecek masal yolunda ilk adımlar atıldı.

İhtilal ilkelerinin ağır yükünü sırtından atalıberi, Fouché'ye bir canlılık geldi: ayağını üzengiye basıverdi bir anda. Dostu Barras, yalnız karanlık para dolapları çevirmiyor, kirli politika işleri de yapıyor. Cumhuriyeti bir dük unvanı ve kalın bir deste para karşılığı XVIII. Louis'ye sessizce satıvermek istiyor. Ama bu işte onu rahatsız eden tek şey, hâlâ cumhuriyetçi kalmış Carnot gibi meslektaşların hayatta olması; bu gibiler cumhuriyete hâlâ inanıyorlar ve ülkü denilen şeyin kazanç sağlarsa yararlı olabileceğini anlamak istemiyorlar. Böylesine rahat bırakmayan bir bekçiden Barras'ı kurtaran 18 *Fructidor*[1] hükümet darbesinde, Fouché'nin çeşitli çelmelerle ortağına pek çok yardım ettiğine hiç kuşku yok. Çünkü, efendisi Barras beşli komitenin, yenilenmiş Direktuvar'ın sonsuz yetkili başı olur olmaz, aslında ışıktan kaçan Fouché, saldırırcasına ortaya çıkıp hizmetinin karşılığını istiyor. Barras'tan politikada, orduda, herhangi bir işte kullanılmasını istiyor. Ceplerin iyice doldurularak yoksulluk yıllarından kurtulunabilecek bir iş. Bu gibilere ihtiyacı olan Barras, karanlık işlerde kullandığı adamının isteğine hayır diyemez pek. Ama karşı ihtilalcilerle balayı yaşandığı şu sıra, oluk gibi akmış kanların ağır kokusu, Lyon Celladı Fouché'yle Paris'te açıkça görünürse, burna çarpar. İşte bundan

[1] *Fructidor*: Fransız devrim takviminin on ikinci ayı (18 Ağustos-17 Eylül). (Yay.)

ötürüdür ki, Barras, onu hükümet temsilcisi olarak İtalya'daki orduya gönderiyor önce. Daha sonra da, Batavya Cumhuriyetiyle gizli görüşmeler yapsın diye Hollanda'ya. Çünkü gizli işler çevirmekte onun ne yaman bir usta olduğunu az sonra kendi deneyimiyle de öğrenecektir.

İşte böylece, 1798 yılında Fouché, artık Fransa Cumhuriyetinin bir orta elçisidir; ayağını üzengiye yine basmış bulunmaktadır. Bir tarihte o kanlı görevinde olduğunun tıpkısı soğukkanlı çabayı şimdi de diplomaside göstermektedir. Özellikle Hollanda'da çok hızlı başarı kazanmaktadır. Acıklı deneyimlerle yaşlanmış, fırtınalı zamanlar yaşamış ve yoksulluğun örsünde dövülmüş olan Fouché, yepyeni bir uzgörüyle zenginleşmiş olarak, eskisinden daha da güçlü davranıyor. İşbaşındaki yeni efendiler, esen rüzgâra göre yön değiştiren, para hatırına sağa sola sıçrayan ve dalgalar kabardığı zaman da usta bir denizci oluveren bu adamın her işte kullanılabileceğini az sonra fark ediyorlar. Hükümet gemisi gittikçe daha tehlikeli yalpaladığı ve güvensiz gidişiyle her an batabileceği için de, Deriktuvar Kurulu 1799 Thermidor'unun üçüncü günü, hiç beklenmedik bir karara varıyor: gizli görevle Hollanda'da bulunan Joseph Fouché, bir gece içinde, Fransız cumhuriyetinin 'Güvenlik Bakanlığı'na atanıyor.

Joseph Fouché, Bakan! Parisliler bir top patlamış gibi korkuyla sıçrıyorlar. Kutsal duaları küçük düşüren ve kiliseleri soyan Lyon Celladının, anarşist Babuef'un dostu bu kanlı köpeğin zincirini çözdüklerine göre terör yine mi başlıyor? Yoksa –Tanrı korusun– Collot d'Herbois ve Billaud, o sıtma yuvası Güyan'dan geri getirilip giyotin yine mi kurulacak Cumhuriyet Alanına? Bu kadar şeyden sonra yine mi 'eşitlik ekmeği' çıkarılacak ve zenginlerin parasını elinden alan sözümona insan dostu komiteler mi kurulacak? Bin beş yüz dans lokaliyle, pırıl pırıl dükkânlarıyla ve kaygısız gençleriyle nicedir yatışmış olan Paris, dehşet içinde kalıyor; zenginler ve orta halli kişiler, 1792'de olduğu gibi korkuyla titreşiyorlar. Yalnız, Jakobinler, cumhuriyetçi olan son kişiler hoşnut. Kendilerinden biri, korkunç kovuşturmalardan sonra yine işbaşında; hem de en pervasız, en radikal, en dimdik biri. İşte şimdi bir dur diyen çıkacak, karşı ih-

tilale; Cumhuriyet, kralcılardan ve komploculardan temizlenecek! Ama çok tuhaf! İki ayrı görüşten olanlar birkaç gün sonra soruyorlar kendi kendilerine, bu Güvenlik Bakanının adı gerçekten de Joseph Fouché mi diye? Erdemli kişi Mirabeau'nun, "Jakobinler bakan olunca Jakobin olduklarını unuturlar" sözü, bir kez daha doğrulandı. Şuna bakın! Bir tarihte kanlar damlayan dudaklardan şimdi kutsal zeytinyağına değmiş uzlaştırıcı sözler dökülüyor. Bir zamanların terörcüsünün yönettiği polisin bildirilerinde düzen, güvenlik ve huzur sözleri durmamacasına tekrarlanıyor; Fouché'nin parolası, anarşiyle mücadele. Basının özgürlüğü kısılıyor. Bir türlü arkası gelmeyen kışkırtıcı söylevlere son vermek gerekiyor. Ne Metternich, ne Seldnitzki, ne de başka biri, 'Lyon Celladı' Joseph Fouché'den daha tutucu buyrultular kaleme almıştır.

Orta halli yurttaşlar rahat bir soluk alıyor: neydi, ne olmuş bu adam diye! Ama gerçek cumhuriyetçiler, toplantılarında öfkeden kıyametleri koparıyorlar. Şu son yıllarda pek az şey öğrenmiş olan bu gibiler, hâlâ barut gibi konuşmalar yapıyorlar. Söylev üstüne söylev veriyorlar. Direktuvar kurulunu, bakanları ve anayasayı, Plütark'dan sözler okuyarak, tehdit ediyorlar, Danton ve Marat hâlâ yaşıyormuş gibi, fırtınayı bildiren çan sesleri o tarihte olduğu gibi yüz binlerce insanı kentin dış semtlerinden toparlayıvermişçesine, gözü dönmüş davranıyorlar. Ama ne de olsa Direktuvar Kurulu bu gevezeliklerden tedirginleşiyor sonunda. Ne yapmalı bu davranışlara karşı? Yöneticiler, yeni seçilmiş Güvenlik Bakanına koşuyorlar.

Kılı kıpırdamamış olan Güvenlik Bakanı: "Kulüplerini kapatacağım," yanıtını veriyor. Ötekiler, bu sözlere inanmayarak onun yüzüne bakıyor ve bu pervasız önlemi ne zaman uygulayacağını soruyorlar. Fouché, büyük bir rahatlıkla: "Yarın!" yanıtını veriyor.

Jakobinlerin eski başkanı Fouché, Bac Sokağında bulunan o radikaller kulübüne ertesi akşam gerçekten de gidiyor. O çevrede ihtilalin yüreği bütün bu yıllarda hep aynı heyecanla çarptı. Danton, Robespierre ve Marat'nın ve hatta kendisinin heyecanlı konuşmalarını dinlemiş aynı insanlar buradakiler. Robes-

pierre devrildikten ve Babeuf yenilgiye uğradıktan sonra yalnızca bu kulüpte ihtilalin fırtına günlerinin anıları hâlâ yaşıyor.

Ama aşırı duygululuk Fouché'ye yabancıdır. O isterse, geçmişini korkunç bir çabuklukla unutuverir. Rahip okulunun eski matematik öğretmeni, yalnızca gerçek güçlere değer vermesini bilir. Cumhuriyetçi görüşlerin modasının geçtiğinin farkında. Cumhuriyetin en önemli önderleri, eylemci kişileri şimdi toprağın altındalar. Bundan ötürüdür ki, şimdi bütün bu kulüpler, gevezelik toplantıları yapılan yerler durumuna düştü; biri ötekinin sözünü ağzından kapıp boşboğazlık ediyor kulüplerde. 1799 yılında Plutark'ın cümleleri ve yurtseverlik sözleri değerini yitirdi. Aşırı derecede konuşmalar yapılmış, pek çok banknot basılmış bulunuyor. Fransa (kamuoyunu denetim altında tutan Güvenlik Bakanından daha başka kim bu derece iyi bilebilir bunu?), avukatlardan, söylevcilerden, yenileyicilerden bıkmış, buyrultulardan ve yasalardan yorgun düşmüş; yalnızca huzur, düzenli bir yaşayış, barış ve düzgün bir maliye isteniliyor. Birkaç yıl savaştan sonra olduğu gibi, birkaç yıllık bir ihtilalden sonra da kişilerin ve ailenin o önlenemez bencilliği hakkını arıyor.

Değerini çoktan yitirmiş cumhuriyetçilerden biri tam da ateşli bir konuşma yaparken kapı sert bir itişle açılıyor ve Fouché, sırtında bakanlık üniforması ve yanında jandarmalarla içeri giriyor. Şaşkınlıkla yerlerinden fırlayanları buz gibi bakışlarıyla bir bir süzüyor: Ne zavallı şey bu karşısındakiler! İhtilalin düşün ve eylem kişileri olan kahramanlar ve dikbaşlılar, çoktan boyladı öteki dünyayı. Yalnızca gevezeler kaldı. Gevezelerin ağzını tıkamak için de kararlı bir davranış yeterli olacaktır. Fouché, hiç duraksamadan kürsüye çıkıyor. Jakobinler, onun temkinli ve soğukkanlı sesini altı yıl sonra yine duyuyorlar. Ama eskiden olduğu gibi konuşup özgürlükten ve baskıcılara karşı kinden söz açmıyor. Tam tersine, kuru yüzlü adam, Jakobinler Kulübünün kapatıldığını açıkça bildiriyor. Şaşkınlık öylesine büyük ki, hiç kimse direnç göstermiyor. Özgürlüğe ihanet edenleri hançerleyeceğiz, diye her zaman and içenler, öfkeyle atılıp saldırmıyorlar. Kekeliyorlar yalnızca ve usulca gerileyip salondan çıkıyorlar, büyük bir şaşkınlık içinde. Fouché'nin he-

sabı doğru çıkmıştır: Gerçek erkeklere karşı mücadele gerekir, ama gevezeleri yere sermek için bir davranış yeter.

Salonun boşaldığını gören Fouché, hiç istifini bozmadan kapıya gidiyor, kilitleyip anahtarı da cebine koyuyor. Anahtarın kilitle çevrilmesiyle Fransız İhtilali sona ermiştir aslında.

Bir makam, onu elinden tutanın davranışına göre değerlenir. Joseph Fouché Güvenlik Bakanı olduğu sırada bu makam bir bakıma İçişleri Bakanlığına bağlıdır ve yetkisi sınırlıdır. Görevi, kollamak ve rapor vermek, iç ve dış politika için malzeme toplamaktır; Direktuvarcılar da o malzemeyi bir kral gibi kullanır. Ama Güvenlik Bakanlığı Fouché'nin eline geçtikten üç ay sonra, onun yalnızca halkı değil Güvenlik Bakanının üstlerini de, öteki bakanları, Direktuvar üyelerini generaller ve bütün polis örgütünü de denetimi altına aldığını, ondan yana çıkmış olanlar dehşet, hayret ve çaresizlik içinde fark ediyorlar. Kurduğu ağ bütün makamları ve memuriyetleri sarıyor. Bütün haberler onun elinden geçiyor. Politika içinde politika, savaş içinde savaş yapıyor. Yetkilerinin sınırlarını her yere sokulacak gibi öylesine genişletiyor ki, sonunda Talleyrand, Güvenlik Bakanlığı makamının ne olduğunu öfkeyle yeniden açıklamak zorunda kalıyor: "Güvenlik Bakanı öyle bir adamdır ki, önce kendisini ilgilendiren her şeyle uğraşır, ilgilendirmeyen işleri daha sonraya bırakır."

Bütün bir ülkeyi geniş ölçüde denetimi altında tutan bu karmaşık örgütün eşsiz bir kurgusu vardır. Quai Voltaire'de binaya her gün binlerce rapor ulaşmaktadır. Çünkü bu işin tam ustası olan Fouché, birkaç ayda ülkenin her yanını casuslar, gizli ajanlar ve muhbirlerle doldurmuştur. Ama onun hafiyelerini, kapıcı odalarında, şaraphanelerde genel evlerde ve kiliselerde günlük gevezeliklere kulak veren o bilinen küçük burjuva hafiyeleriyle bir tutmamalı. Fouché'nin ajanlarının sırma kordonları, diploma giysileri ve zarif dantel ropları da vardır; onlar hem Saint-Germain Mahallesi salonlarında söyleşiye dalarlar, hem de yurtsever kişiler olup Jakobinlerin gizli toplantılarına sokulurlar. Onun parayla tutulmuş adamları arasında, Fransa'nın en parlak adlarını taşıyan Markiler ve Düşesler vardır. Evet, bütün ülkenin en gözde kadını Josephine Bonaparte'ı, ileride İmpara-

toriçe olarak bir kadını da kullanmış olmakla övünebilir. İleride efendisi ve İmparatoru olacak kişinin bürosunda çalışan sekreteri satın almış, İngiltere'de Hartwell'de Kral XVIII. Louis'nin aşçısını rüşvetle elde etmiştir. Her gevezelik rapor ediliyor ve bütün mektuplar açılıyor. Orduda, tüccarlar ve milletvekilleri arasında, şaraphanelerde ve mecliste, her yerde Güvenlik Bakanı her şeye kulak kesiliyor ve her gün binlerce haber bürosuna ulaşıyor. Önemli ve gerçek belgelerle, boşboğazlıktan öteye geçmeyen ihbarlar bu büroda gözden geçirilip eleniyor ve binlerce gizli rapor karşılaştırılıp gerçek haber elde ediliyor.

Çünkü savaşta olsun, barışta olsun, politikada ya da maliyecilikte olsun, haberin önemi büyüktür. 1799 Fransa'sında terör değil, bilgi sahibi olmak geçerlidir. Bu zavallı Thermidorcuların her birinin her halini bilmek. Kim kaç para alıyor? Kim kimden rüşvet alıyor? Üst makamı uydu yapmanın alış bedeli nedir? Komploları öğrenmek de gerekiyor. Kimisini bastırmak için, kimisini de kışkırtıp politikada her zaman tam yerinde kullanmak için! Eli açık maliye çevreleriyle borsa oynayıp yüklüce bir para vurmak için savaş alanlarını ve barış görüşmelerini de öğrenmek gerekiyor. İşte bu haber makinesi, Fouché'nin eline hep para getiriyor ve para da, o makineyi sessiz çalıştıran makine yağı yerine geçiyor. Rüşvet olarak kumar salonlarının, genelevlerin, bankaların gizlice gönderdiği milyonluk paralar Fouché'nin eline geçince yine rüşvet olarak kullanılıyor ve yeni yeni haberler getiriyor. Bir tek kişinin sonsuz çalışma gücü ve psikoloji dehasıyla birkaç ay içinde ve hiçten yaratıverdiği bu çok ince polis örgütü, işte bu yüzden, ne duruyor, ne de işlemez oluyor, hiçbir zaman.

Ama Fouché'nin kurduğu bu örgütün en eşsiz ve benzersiz yanı, yalnızca tek bir elde işlemesi. Bir yerine öyle bir vida yerleştirilmiş ki, alınca, o uğultulu devinim, o hızlı dönüş duruveriyor. Fouché, gözden düşeceği an korunabilmek için başlangıçtan beri önlem alıyor. İşbaşından uzaklaştırıldığı gün bir el hareketiyle kendi kurduğu örgütü işlemez duruma getirivereceğini biliyor. Çünkü bu tutkulu adam o örgütü devlet ya da Direktuvar ve Napoléon için değil, yalnızca kendisi için yarattı. Kendi laboratuvarında bütün haberlerden bir kimyacı gibi imbikten geçirilmiş özü, amirlerine görev gereği ulaştırmayı aklına bile

getirmiyor. Hiçbir şeyi umursamayan bir bencillikle, yalnızca vermek istediklerini veriyor. Direktuvar kurulundaki beceriksizlerin kafasını çalıştırıp planlarını anlamasına neden kendi eliyle yardım etsin? Yalnızca kendi işine yarayacakları, ille de gerekli olanları laboratuvarından çıkartıyor, geriye kalan okları ve zehirleri, kişisel öc alacağı ya da siyasal cinayet işleyeceği zaman kullanmak üzere özel deposuna kaldırıyor. Fouché'nin bildikleri, müdüriyetin bildiklerinin üstünde oluyor, hep bu yüzden de herkes için hem tehlikeli, hem de vazgeçilmez biri oluyor. Barras'ın kralcılarla pazarlıklarını, Bonaparte'ın taç peşinde koşmasını, bazan Jakobinlerin, bazan da karşı ihtilalcilerin kışkırtıcılıklarını haber alıyor, ama bunları, öğrenir öğrenmez değil, kendisi için yararlı gördüğü anda açıklıyor. Komploları bazan kışkırtıyor, bazan önlüyor. Bazan da yapma komplolar düzenliyor ve bazılarını gürültüyle ortaya çıkarıyor (katılanları da uyarıyor bir yandan, kendilerini korusunlar diye); hep iki yanlı, üç yanlı, dört yanlı oluyor. Alay edercesine herkesi aldatmaları gittikçe bir tutku halini alıyor. Bunun üstesinden gelmek için bütün gücünü ve zamanını vermesi gerekli. Günde en azından on saat çalışan Fouché, bunlardan yana hiç de tutumlu davranmıyor. Polis sırlarına ikinci elden göz atmaktansa, sabahtan akşama kadar bürosunda oturup bütün kâğıtları gözden geçirmeyi ve dosyaları kendi eliyle teker teker bir sonuca bağlamayı uygun buluyor. Bütün sanıkları bir bir kendi odasında sorguya çekiyor. Kapıları kilitliyor ve kimseyi içeri almıyor. Memurlarını bile. Önemli ayrıntıları yalnız kendisi öğrensin ve bütün ülkenin günah çıkarıcısı olarak birçok kişinin sırlarını elde bulundursun diye. Terörcülüğü de, bir zaman Lyon'da yaptığı gibi sürdürüyor. Ama o hantal ve gacırtılı giyotinle değil artık. Ruhlara korku zehiri ve suçluluk bilinci aşılayarak, dinlenildiği ve suçun ortaya çıktığı kanısını uyandırarak binlerce kişinin soluğunu kesiyor. Devlete karşı her direnci kırmak için bulunmuş 1792 modeli makine, yani giyotin, Joseph Fouché'nin 1799 polis örgütü yanında pek hantal bir alet kalır.

Fouché, kendi eliyle kurduğu bu aleti kullanmakta eşsiz bir ustadır. İktidarın en yüksek sırrının ne olduğunu biliyor. Gizlice tadını çıkarmak ve büyük bir tutumlulukla yararlanmak.

Süngü takmış öfkeli ihtilal nöbetçilerinin güçlülerinin güçlüsünün makamına girmeyi önlediği Lyon günleri geçti. Şimdi kabul odasına Saint-Germain Mahallesi bayanları giriyorlar, hem de kolayca. Fouché onların isteklerini biliyor. Biri yakınlarından birinin sürgün listesinden silinmesini, bir başkası yeğenine iyi bir iş, bir üçüncüsü utandırıcı bir davanın hasır altı edilmesini istiyor. Fouché hepsine karşı çok iyi davranıyor. Yarın kimin başının belaya gireceği bilinmeyen şu sıra falan insan, ya da herhangi bir partiyle, Jakobinler ya da kralcılarla, ılımlı politikacılarla, ya da Bonapartçılarla ne diye kötü kişi olmalı? Bir zamanlar herkesi korkudan titreten terörcü, işte bu yüzden sevimli bir hoşgörülü rolü oynuyor. Herkesin önünde, konuşmalarında da, buyrultularında da, kralcılara ve anarşistlere bütün gücüyle atıp tutuyor, ama el altından da onları uyarıyor, nabza göre şerbet veriyor. Gürültülü duruşmalardan, kanlı ve korkunç kararlardan kaçınıyor. Zorbalık yerine zorbaymış gibi davranmak, Barras ve arkadaşlarının tüylü şapkalarında taşıdığı anlamsız bir göstermelik yerine devlet mekanizmasında gizli, ama gerçek bir güç, ona yetiyor.

Fouché, böylece herkesin sevgilisi oluveriyor birkaç ay içinde; çünkü herkesle konuşan ve dostça davranarak iş sağlayan, hatta para kazanmaya yardım eden, politikaya aşırı karışmayan ve planlarına engel olmayan herkese gülümseyerek bakıp anlayış gösteren bir bakan ve devlet adamı her zaman ve her yerde sevimlilerin sevimlisidir. İnsanların inançlarını satın almak, topla tüfekle üzerlerine gitmekten daha iyi. Ölüm hükmünü uygulamaktansa adamı gizli büroya çağırıp bir çekmecede duran buyrultuyu göstermek yetmez mi? Gerçekten karışıklık olan yerde eski sert el acımasızca yapışır elbette. Ama eski terörcü, sessiz kalıp muhalefet edenlere karşı da, daha eskilerden kalma rahip sabırlılığını gösteriyor. İnsanların paraya, lükse, küçük küçük özel zevklere olan düşkünlüğünü biliyor. Öyleyse bunları karşılamalı! Sakinliği elden bırakmamalı! Cumhuriyetin başlangıcında yakalarına yapıştığı büyük bankerler şimdi rahatça istifçilik edip para yapabilirler; Fouché onlara haberler uçurur, onlar da ona kazançtan pay verir. Marat ve Desmoulins'in zamanında ısıran bir köpek olan kana susamış basın, şimdi nasıl da yaltaklanıyor bacaklarının arasında. Basın da, kır-

baçtan daha çok, pasta yemekten hoşlanıyor. İmtiyazlı yurtseverlerin gürültücülüğü kısa bir süre sonra yerini şapırtılı bir suskuya bırakıyor. Fouché her birinin önüne bir kemik attı, ya da sert bir vuruşla hepsini birer köşeye dağıttı. Fouché'nin tırnaklarını yumuşak pençelerinden çıkartmaktansa onunla dost geçinmenin çok daha iyi olduğunu şimdi bütün meslektaşları ve bütün partiler öğrendi. Herkeslerin horgördüğü bu adam işte böyle bir sürü dost ediniverdi, her şeyi biliyor ve susuyor işte. Rhône Nehri kıyısında taş taş üstünde kalmayacak gibi yıkılan kent yeniden yapılmadan, Lyon Cellatlıkları unutuluverdi ve Fouché sevilen kişi oldu.

Ülkede olup biten her şey için en sağlam haberler Fouché'de var. Politikanın en önemsiz titreşimlerini bile kaydeden aletinin başında oturan bu sağlam sinirli ve hesaplı gözlemci kadar başka hiç kimse, bin başlı ve bin kulaklı uyanıklığıyla olayların bütün ayrıntılarını böylesine tam tamına bilemez, partilerin ve insanların gücünü ya da güçsüzlüğünü daha iyi göremez.

Böyle geçen birkaç hafta, birkaç aydan sonra Joseph Fouché durumu bütün açıklığıyla kavrıyor: Direktuvar Kurulunun sonu gelmiş bulunuyor. Beş üye aralarında anlaşamıyor. Biri ötekinin arkasından dolaplar çeviriyor ve onu atlatmak için bir anlık fırsat kolluyor. Ordular yenilgiye uğramış ve maliye çökmüştür. Ülke tedirgindir. Böyle daha fazla süremez. Fouché'nin burnu koku alıyor, rüzgâr yakında yön değiştirecek diye. Barras'ın, bir Dükalık karşılığı Cumhuriyeti Bourbonne Hanedanına satmak için XVIII. Louis'yle gizlice pazarlık ettiğini Fouché'ye ajanları haber veriyor. Öte yandan meslektaşları da, Orleans Düküne göz kırpıyorlar, ya da meclisin yine kurulacağını hayal ediyorlar. Ama hepsinin de çok iyi bildiği bir şey, durumun böyle sürüp gitmeyeceği; çünkü halk iç ayaklanmalarla sarsılmış, mahkemeye çağırma kâğıtları değerini yitirmiş ve askerler bir şey başaramaz olmuştur. Dağınık güçleri yeni bir güç toparlayamazsa, Cumhuriyet çökecektir.

Durumu ancak bir diktatör düzeltebilir. Bakışlar, böyle birisini bulabilmek için boşluğa çevriliyor. Barras; "Bize bir baş ve bir kılıç gerekli!" derken, içinden de kendisini baş yerine koyuyor ve kılıcı aranmaya başlıyor. Ama zaferde büyük payları olan Hoche ve Joubert erkenden öldüler. Bernadotte, Jakobin-

lerden yana hâlâ. Hem baş, hem de kılıcı kendinde birleştirmiş tek kişi olduğu herkesçe bilinen Bonaparte'ı, Arcole ve Rivoli savaşları kahramanını, korkularından başlarından atmak için uzaklara gönderdiler; Mısır çöllerinde hiçbir amaç taşımadan manevra yapıyor. Yüzlerce mil ötedeki bu adamı hesaba katmayı düşünmüyorlar.

Ama bütün Bakanların, piramitlerin yakınında sandığı bu general Bonaparte'ın az sonra Fransa'ya ayak basacağını bilen tek kişi, Joseph Fouché'dir. Aşırı tutkulu, herkesin sevgilisi ve buyruk vermeye çok düşkün o adamı, Paris'ten birkaç bin mil öteye göndermişlerdi. Nelson, Fransız filosunu Abukir'de tahrip edince gizlice bir soluk almışlardı. Çünkü politikacılar ve entrikacılar için birkaç bin ölünün hiç önemi yoktur, bir rakibin ortadan kalkması koşuluyla. Paris'tekiler şimdi rahat uyuyorlar ve onu orduya iyice bağladıklarını sanarak bir daha geri çağırmaktan da kaçınıyorlar. Onun komutayı kendiliğinden bir başka generale bırakmak pervasızlığını göstereceğini bir an bile düşünmek istemiyorlar. Her olanak akıllarına geliyor, ama Bonaparte asla.

Ama Fouché, çok şey biliyor, hem de güvenilir kaynaklardan. Çünkü ona her şeyi haber veren, her mektubu ve her tasarıyı ulaştıran ve paralı casuslarının en pahalısı, en iyi haber alanı, Bonaparte'ın eşi Josephine Beauharnais'ten başkası değildir. Bu delişmen melezi rüşvetle elde etmek hiç de büyük bir başarı sayılmaz. Çünkü çılgınca para saçan bu kadın hep para sıkıntısı çekiyor; Napoléon'un devlet kasasından gönderdiği yüz binler, bir yılda üç yüz şapka ve yedi yüz giysi satın alan, ne parayı, ne bedenini, ne de ününü tutumlu kullanmayı bilen, üstelik o sıra kendisini pek iyi hissetmeyen bir kadının avuçlarında eriyiveriyor. Ufak tefek ve sıcakkanlı general o sıkıcı Memlûklar ülkesinde yanında bulunsun istediği halde, karısı, sevimli ve cana yakın Charles'ın ve belki birkaç kişinin daha koynuna girmiş, hatta eski sevgilisi Barras'la da yatmıştı. Bütün bunları hoşgörmeyen budala dalavereci erkek kardeşleri Joseph ve Lucien, bir Türk gibi kıskanç ve öfkeli kocaya sıcağı sıcağına yetiştirmişlerdi haberi. Şimdi biri gerekli Josephine'e, bütün yazışmaları denetleyecek ve hatırı sayılır yapan erkek kardeşlerini kollayacak bir casus. İşte bundan ötürü ve üstelik birkaç kese düka altını hatı-

rına –yazılı anılara göre bin Louis altını– ileride İmparatoriçe olacak kadın, bütün sırları veriyor, hepsinin önemlisi ve tehlikelisi de, Bonaparte'ın yakında döneceğini haber veriyor.

Bilgi edinmiş olmak Fouché'ye yetiyor. Güvenlik Bakanı yurttaş, amirlerine bilgi vermeyi düşünmüyor elbette. Önce, saltanatta hak iddia edenin eşiyle dostluğu pekleştiriyor ve haberleri sessizce değerlendirip her zamanki gibi iyi hazırlanmış olarak, karar saatinin çok gecikmeyeceğini görüyor.

Direktuvar Kurulu, 11 Ekim 1799 günü Fouché'yi acele çağırtıyor. Telgrafla iletilen haberler, inanılır gibi değil: Napoléon, geri çağrılmadan, kendi kararıyla Mısır'dan döndü ve Fréjus'a ayak bastı. Şimdi ne yapmalı? Üstlerinden buyruk almadan ordusundan ayrılan bu asi generali hemen tutuklamalı mı, yoksa nazikçe karşılamalı mı? Ötekilerin gerçekten şaşkınlıklarından daha da şaşırmış görünen Fouché, uysal davranmayı öğüt veriyor. Beklemeli! Beklemek daha doğru. Çünkü kendisi de Napoléon'dan yana, ya da ona karşı olmak için henüz bir karara varmış değil. Önce olayların akışına bir bakmalı. Ama Direktuvar Kurulunun kafasız beş başı, ordusunu yüzüstü bırakmasına karşın Napoléon'u bağışlamalı mı, yoksa tutuklamalı mı diye tartışıp dururken, halkın sesi yükseliveriyor birden: Avignon, Lyon, Paris onu muzaffer komutan olarak karşılıyor. Yolunun üstündeki bütün kentler donatılmış. Çılgınca şenlik eden halka sahneden duyuruluyor, büyük ve güçlü bir insan dönüyor, buyruk altında bir asker değil, diye. Napoléon'un Paris'e, –o günü onurlandırmak için çok geçmeden o Zafer Sokağı adı verilecek– Rue Chantereine'deki eve varmasıyla, bütün dostlarının ve kısa sürede dostları arasına girme çabasındaki kişilerin koşup gelmesi bir oluyor. Generaller, milletvekilleri, bakanlar ve hatta Talleyrand, kılıcının hakkını ele geçiren bu adama en derin saygılarını sunuyorlar. Çok geçmeden Güvenlik Bakanı da davranıyor ve Chantereine Sokağına, Bonaparte'ı ziyarete gidiyor. Ama Fransa'nın yeni efendisi bu Bay Fouché'yi pek sıradan biri sanıyor olmalı ki, sıkıcı bir ricacıymış gibi tam bir saat bekletiyor dış odada. Bu Fouché adı ona pek bir şey söylemiyor. Onu kişi olarak tanımıyor. Bu adı taşıyan birinin Lyon'daki dehşet yıllarında oldukça kötü bir rol oynadığını ha-

tırlıyor belki, yalnızca! Belki de dostu Barras'ın bekleme odasında rastlamıştır ona, bitkin ve kolu kanadı kırılmış biri olarak hafiyelik ederken. Her neyse, önemli biri değil; önemsiz bir bakanlığı ele geçirmiş açıkgözün biri. Böyleleri bekletilir. Fouché, generalin odasında gerçekten de tam bir saat bekletiliyor. Real onu öyle acınacak durumda rastlantıyla görmemiş olsaydı, yanına girebilmek için bütün Paris'in koştuğu adam bir uşağın itiverdiği odada, belki de iki üç saat daha bekleyecekti.

Bu hiç de hoş olmayan durumdan pek ürken Real, hemen generalin odasına koşuyor ve elini dokunmasıyla bir bomba gibi her şeyi allak bullak edecek bu adamı böylesine küçük görüp bekletmenin büyük yanlışlığını heyecanla anlatıyor. Bonaparte, hemen odasından çıkıyor ve Fouché'nin içeriye buyurmasını ısrarla ve incelikle rica ediyor, sonra da, yanlarında hiç kimse bulunmadan, onunla iki saat görüşüyor. İkisi ilk kez karşı karşıyalar. Biri ötekini büyük bir dikkatle süzüyor ve işime yarar mı diye ölçüp biçiyor. Birbirlerinin üstün yanlarını kaşla göz arasında fark ediyorlar. Fouché, iktidar için yaratılmış bu adamın eşsiz dinamizmini ve dehasını hemen kavrıyor. Bonaparte'ın yırtıcı hayvanlara özgü keskin bakışları da, Fouché'nin her işte kullanılabilir, her şeyi hemen kavrayıp gerçekleştiriveren iyi bir yardımcı olduğunu bir anda fark ediyor. İleride St. Helen Adasında yazdıklarında, o tarihte bütün Fransa'nın ve Direktuvar'ın durumunu Fouché gibi böyle iki saat içinde hiç kimsenin belirtememiş olduğunu, anlatır. Erdemleri arasında açık kalpliliğe pek rastlanmayan Fouché'nin Napoléon'a hemen gerçeği söylemesi, buyruğu altına girme kararını vermiş olduğunu gösterir. Daha bu ilk görüşmede roller belirmiştir. Biri efendi öteki de hizmet gören olacak, biri dünyaya biçim verecek, öteki de günlük politika yapacaktır. Ortaklaşa oyuna başlayabilirler.

Fouché, daha bu ilk karşılaşmada kendini aşırı bir güvenle Napoléon'un buyruklarına bırakır. Ama yine de kendini onun ellerine büsbütün teslim etmez. Direktuvarı iktidardan düşürüp Bonaparte'ı ülkenin tek hâkimi yapacak o komploya açıktan açığa katılmaz; bunu yapmayacak kadar dikkatlidir. Bütün hayatının temel ilkesi olan zafer kesin belli olmadan asla kesin karara varmamalı görüşüne bu konuda da sımsıkı bağlı kalır. Yal-

nızca çok tuhaf bir şey olur: Fransa'nın her zaman için kulağı delik ve görüşü keskin Güvenlik Bakanı, o günden sonraki haftalarda, aşırı aksar. Yani, birden kör ve sağır olur. Yaklaşmakta olan bir hükümet darbesi üzerine kentte fısıldanan söylentilerin hiçbirini duymaz, eline tutuşturulan mektupları görmez. Başka zamanlar hiç kusursuz işleyen haber alma çarkı, bir büyüyle bozuluvermiş gibidir. Direktuvar Kurulunun beş üyesinden ikisi komplocular arasına katıldığı ve bir üçüncüsü yarı yarıya elde edildiği halde bile, Güvenlik Bakanı, eli kulağında olan askerî darbeden sanki habersizdir. Daha doğrusu, hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranır. Direktuvara gönderdiği günlük raporlarında General Bonaparte için de, kılıçlarını sinirli sinirli şıngırdatan askeri klik için de tek satır yoktur. Ama ötekilere, yani Napoléon ve arkadaşlarına da yazılı hiçbir belge vermez. Yalnızca susmakla ihanet eder Direktuvar'a. Napoléon'dan yana davranışı da yine yalnızca susmakladır. Bekler, bekler ve bekler. İki yaşamlı yaratılışı, bu gerilim anlarından, karar saatinin en son saniyelerinden pek hoşlanır. Her iki tarafın korktuğunu, her iki tarafın kendinden yana kazanmak istediğini ve parmakları arasında terazinin titrediğini hissetmek, bu tutkulu entrikacı için dünyanın en zevkli hazzıdır. Dünya çapında bir kumarın kesin sonuca hızla yaklaştığı bu anlar, yeşil çuhalı masa başıyla ya da şehvet heyecanlarıyla ölçülemeyecek kadar eşsizdir. Olayları hızlandırabileceğini ya da önleyebileceğini bilmek ve avuçları yandığı halde kendini yine de tutup hiçbir şeye karışmamak, psikolojiden anlayan bir insanın aşırı merakıyla ve içi giderek gelişmeleri seyretmek, evet yalnızca bu kadarı bile, o buz gibi ruhlu adamın sanki sulanmış kanını ateşlendirmeye yetiyor. Yalnızca bu biçim sapık bir ruh hali, ruhça aşırı bir şehvet duygusu, sinirleri yok denecek kadar temkinli Joseph Fouché'yi coşturabiliyor. Her zamanki asık suratlı ciddiliği, karar saatinden hemen önceye rastlayan o son derece gergin anlarda bir çeşit zalim ve hınzırca neşeye yerini bırakıyor. İşte bundan dolayıdır ki, Fouché, başkalarını büyük tehlikede görünce son derece keyifleniyor. O da Suç ve Ceza'daki sorgu yargıcı gibi, suçluların sırtı korkuyla ürperdiğinde gerçekten iblisçe bir haz duyuyor. Tam da böyle saniyelerde oyalanmayı sevdiğinden bu kez de en tehlikeli bir anda ve barut fıçısı üstünde oynanacak

hoş bir komedi düzenliyor. Hükümet darbesinin patlak vermesinden birkaç gün önce (tarihi kesin olarak biliyor elbette) küçük bir davet veriyor. Bonaparte, Real ve öteki komplocular, hepsi çağrılı o geceye. Direktuvar'a karşı darbe hazırlayanların hepsinin de Güvenlik Bakanının evinde bulunduğunu sofrada fark ediyorlar. Bu da ne demek oluyor? Bonaparte ve adamları tedirginlikle birbirlerine bakıyorlar. Hükümet darbesinin bütün şebekesini topluca ortaya çıkarmak için jandarmalar kapının dışında bekliyor olmasın? Aralarından biri, dünya tarihini hatırlamış, Büyük Petro'nun Strelitz muhafızlarına verdiği o meşûm ziyafette celladın çağrılılara kendi kellelerini sunduğunu düşünmüştür belki! Ama Fouché gibi birinin evinde böyle şeyler olmaz. Bunun tam tersidir durum. Sonunda, bir konuk daha gelince komplocular şaşırır (şaka pek iblisce düşünülmüştür!) çünkü gelen, Başkan Gohier'dir, komploya kurban gidecekler-den biri. Şaşkına döndüren konuşmalara tanık olurlar. Başkan, Güvenlik Bakanından en yeni olayları sorar. Fouché, kimsenin yüzüne bakmadan ve gözkapaklarını tembel tembel oynatarak: "Ah hep o eski komplo hikâyeleri!" yanıtını verir. "Ama ben biliyorum, bunlara ne değer vereceğimi. Gerçekten böyle birşeyler varsa, yakında ihtilal alanında kanıtlandığını görürüz."

Giyotini böyle dolayısıyla dokunduruş, korkudan ödleri patlamış komplocuların sırtında soğuk bir bıçak gibi dolaşır. Fouché kendileriyle mi, yoksa ötekiyle mi alay ediyor, anlayamazlar. Onları mı alaya alıyor, Direktuvar başkanını mı? Bunu bilemiyorlar. Belki Fouché de bilemiyor bunu. Çünkü yeryüzünde onun bildiği şey, iki yanlı oynamanın verdiği haz, iki yanlı oynayışın tehlikesinden gelen gıdıklanma ve yakıcı çekicilikti r.

Güvenlik Bakanı, o akşamın neşeli şakasından sonra, karar saati gelip çatıncaya kadar, yine o tuhaf uyuşukluğuna döner, bir yandan Senatonun yarısı rüşvetle elde edilir, bir yandan ordu kazanılırken, kör ve sağır kalır. Ne tuhaf! Her zaman çok erken uyandığı bilinen Fouché, tam da o 18 Brumaire günü, Napoléon'un hükümet darbesi sabahı, şaşılacak kadar derin ve deliksiz bir uykudadır. Bütün gün de uyumak isteyecekti, ama Direktuvar'dan gönderilen iki haberci, sarsarak onu yataktan

kaldırıyor ve senatoda geçen olağanüstü şeyler, asker birliklerinin toplanması, açığa vurulan hükümet darbesi belirtileri gibi pek şaşırtıcı haberler veriyorlar. Joseph Fouché, görevi gereği şaşmış görünüyor. (Oysa bir akşam önce Bonaparte'la uzun süre görüşmüştü). Ama şimdi, ne yazık ki, artık uyuyamaz, ya da uyur gibi davranamaz. Güvenlik Bakanının giyinmesi ve Direktuvar'a gitmesi gerekiyor. Kurul Başkanı Gohier, onun şaşıp kalmışlık komedisini daha fazla oynamasına izin vermeyerek pek sert karşılıyor ve: "Sizin göreviniz bütün komploları bize haber vermekti!" diye haykırıyor. "Polislerinizin bu durumu öğrenmiş olması gerekirdi." Fouché böylesine kaba karşılanmayı sineye çekiyor ve başkasına en bağlı bir hizmetkârı olarak, buyruklarını beklediğini söylüyor. Ama Gohier, "Direktuvar'ın buyrukları olursa bunları güvenilir birine verecektir!" diye kesinlikle bu öneriyi reddediyor. Fouché içinden gülümsüyor; çünkü adına konuştuğu Direktuvar'ın buyruk verecek bir durumda bulunmadığını, beşlerden ikisinin ayrıldığını ve üçüncü üyenin de satın alındığını bu deli herif henüz bilmiyor! Ama akılsızlara öğüt vermenin ne yararı olur? Soğuk bir davranışla eğiliyor ve makamına gidiyor.

Bu makamının hangi yanda olduğunu Fouché de daha pek bilmiyor; eski hükümetin mi, yenilerin mi Güvenlik Bakanı? Bu yanın ya da öteki yanın kazanmasına bağlı. Direktuvar'la Bonaparte'tan hangisinin kazanacağı gelecek yirmi dört saat içinde belli olacak. İki gün Bonaparte için iyi geçti. Verilen sözlerle ve daha doğrusu rüşvetlerle iyice yola gelmiş olan Senato, Bonaparte'ın bütün isteklerini yerine getiriyor, onu birliklerin komutanı yapıyor ve Meclisle Senatonun toplantı yerini, ne işçi bölükleri, ne kamuoyu, ne halk diye birşeylerin bulunduğu Saint-Cloud'ya naklediyor; yalnızca güzel bir parkı olan orası iki bölük humbaracıyla sımsıkı çevrilebilir. Ama durum bu kadarla kazanılmış değil henüz. Çünkü beş yüzler arasında cansıkıcı bir alay delikanlı var ki, ne rüşvetle, ne de yıldırmakla yola geliyor. Cumhuriyeti, iktidar için hak iddia eden kişiye karşı hançer ya da tabancayla savunmak isteyen biri bile var aralarında. Bu durumda yapılacak şey, sinirlere hâkim olmak ve bir yana sempatilerle, öte yana da bağlılık yeminleriyle kapılmaktan kaçınıp sessizce beklemek, karar saatine kadar uyanık bulunmaktır.

Fouché sinirlerine hâkim oluyor. Bonaparte, atlılarının başında Saint-Cloud'a doğru yola çıkıp Talleyrand, Sieyès ve daha birkaç düzine komplocu onu izleyince, Güvenlik Bakanının aniden bir emriyle Paris kapıları tutuluyor. Güvenlik Bakanının habercilerinden başka hiç kimse kentten ne çıkabilir, ne de kente girebilir. Hükümet darbesinin başarılıp başarılamadığını, altı yüz bin Parisli içinde bu kararlı kişiden başkası bilemeyecek. Hükümet darbesi yapılırken adamları yarım saatte bir haber getiriyor, ama hâlâ kesin sonuç belli değil. Bonaparte üstesinden gelirse, Fouché bu akşam onun en güvenilir adamıdır elbette; başaramazsa, Direktuvar'ın sadık bir adamı olarak kalır ve 'İsyancılar'ı seve seve tutuklamak için buyruk bekler. Ona kadar ulaşan haberler oldukça çelişkilidir. Çünkü Fouché sinirlerine söz geçirebilirken Bonaparte'ın sinirleri iyice bozulmuştur. Bonaparte'ı Avrupa'nın tek hâkimi yapan bu 18 Brumaire günü, belki çok tuhaf, o büyük adamın hayatında en zayıf gündür. Toplar karşısında çok kararlı olabilen Bonaparte, bir insanı sözle kazanmak gereken durumlarda her zaman şaşırır. Yıllardır komuta etmeye alışmış olmak, başkasını sözle kazanmayı unutturmuştur ona. Bayrağı kaptığı gibi humbaracılarının önünde atını ileriye sürebilir. Orduları bozguna uğratabilir. Ama kürsüden konuşmakla cumhuriyetçi birkaç avukatı ürkütmeyi beceremez bu çelik gibi asker. Birkaç milletvekilinin karşı sözlerinden sinirlenen bu sırtı yere getirilemez komutanın: "Savaş Tanrısı benimledir," gibilerden boş ve anlamsız cümleler kekelediği ve dostlarının onu kaşla göz arasında kürsüden uzaklaştırmak zorunda kaldığı sahne, sık sık anlatılmıştır. Arcole ve Rivoli kahramanını gürültücü birkaç avukatın önünde utandırıcı bir yenilgiden askerlerinin süngüleri kurtarır yalnızca. Ancak yine atma binerek, saldırıp salonu boşaltmalarını askerlerine bir komutan ve bir diktatör olarak emredince, kılıcının kabzasından taşan bir güçle kendini toplar.

Akşamın yedisinde her şey belli olmuştur. Bonaparte, Konsül ve Fransa'nın tek hâkimidir. Napoléon yenilgiye uğrasa, ya da oylamada azınlıkta kalsaydı, Fouché: "Alçakça bir komplo ortaya çıkarıldı," diyen bir bildiriyi bütün Paris duvarlarına hemen yapıştırırdı. Ama bu durumda Napoléon kazandığına göre o da kazanca katılıveriyor. Paris halkı Cumhuriyetin son bul-

duğunu ve Napoléon diktatörlüğünün başladığını Bonaparte'ın kendisinden değil, Güvenlik Bakanı, Fouché'den öğreniyor. Baştan başa yalanla dolu bildiride şunlar anlatılıyor: "Cumhuriyetin çıkarlarını görüşmek için kurul Saint-Cloud'a da toplandığı sırada ihtilalci komploları ortaya çıkarmak için Beşyüzler Meclisine gitmiş bulunan General Bonaparte'ın bir cinayete kurban gitmekten kurtulduğunu ve Cumhuriyet dehasının büyük generali koruduğunu Güvenlik Bakanı olarak yurttaşlarıma duyururum. Bütün Cumhuriyetçiler rahat edebilirler. Çünkü istekleri şimdi yerine getirilecektir. Zayıf olanlar rahat bir soluk alabilirler, bundan böyle güçlüler onlardan yana olacağı için. Tedirginlik yaratanlar, kamuoyunu karıştıranlar ve kargaşalık hazırlayanlar korksunlar yalnızca. Böylelerini önleyecek bütün önlemler alınmıştır."

Fouché, esecek rüzgâra göre yön değiştirmeyi bir kez daha ve büyük bir mutlulukla başarmıştır. Zaferi kazanandan yana yön değiştirmesi öylesine pervasızca ve güpegündüz oluyor ki, geniş çevreler Fouché'yi yavaş yavaş gerçekten tanımaya başlıyorlar, Paris kenar semt tiyatrolarından birinde birkaç hafta sonra 'Saint-Cloud'un Rüzgâr Fırıldağı' adlı bir güldürü başlıyor; Fouché'nin esen rüzgâra göre yön değiştiren, ama yeniden çok hesaplı davranışlarını, adlar pek az değiştirilerek ele alan bu parodiyi herkes anlıyor ve alkışlıyor. Fouché, kişiliğini böylesine yeren bir oyunu sansürce yasaklatabilirdi elbette. Bereket, böyle şeyler yapmaktan kaçınacak bir yaradılışı var. Kişiliğini, daha doğrusu kişiliği olmadığını hiç gizlemiyor. Tam tersine, özel ününü sağlayan bu her an değişirliğini ve güvenilmezliğini daha da ortaya vuruyor. İstedikleri kadar ona gülsünler, yeter ki buyruklarını dinlesinler ve korksunlar!

Zafer kazanan Bonaparte, Fouché de onun gizli yardımcısı ve yan değiştiren adam. Asıl kurban Barras; Direktuvar'ın mutlak hâkimi bu adam, nankörlük üzerine o gün sanki dünya çapında bir ders almış oldu. Çünkü onu alaşağı edip yüklüce bir bahşişle dilenci savar gibi başlarından atan o iki adamı, iki yıl önce kendisi yaratmış, kul köle olan bu iki yaratığı hiçlikten alıp ortaya çıkarmıştı. Herkesin payını vermekten hoşlanan bu iyi yürekli, zayıf iradeli ve keyfine düşkün adam, uzaklaştırıl-

mış ve hatta sürgün edilmiş ufak tefek topçu subayı Napoléon Bonaparte'ı, sözcüğün tam anlamıyla, sokaktan almış, borcu henüz ödenmemiş yamalı asker kaputuna general kordonunu diktirmişti; onu bir anda bütün ötekilerin üstüne çıkartıp Paris Komutanlığına getirmiş, kendi sevgilisini ona vermiş, ceplerini parayla doldurmuş, İtalyan orduları başkomutanı yapmış, yani, ona ölümsüzlüğün yolunu açmıştı. Fouché'yi de beşinci kattaki o pis tavanarası odasından çıkarmış, kellesini giyotinden kurtarmış, herkesin ondan kaçtığı bir zamanda tek başına ona yardım etmiş ve sonunda başarıya ulaştırıp ceplerini parayla doldurmuştu. İşte bu ikisi, ona canlarını borçlu olan bu adamlar, iki yıl sonra ve elbirliğiyle onu çamura atıyorlar, onları kurtarmış olduğu yere. Dünya tarihinde, Napoléon ve Fouché'nin o 18 Brumaire günü Barras'a karşı yaptıkları kaba ve yüzde yüz nankörce davranışlarının benzer bir örneği daha yoktur.

Ama Napoléon'un, eski koruyucusuna karşı böylesine nankör davranışını haklı göstereçek hiç değilse bir dâhi yanı vardır. Güçlülüğü ona her hakkı verir. Çünkü yıldızları amaç bilen deha yolu, gerektiğinde insanların da üstünden geçer, tarihin görünmez buyruklarını gereğince ve derin anlamıyla yerine getirmek için, önemsiz kişileri silip yok edebilir. Ama Fouché'nin nankörlüğü, kendisini ve çıkarından başkasını düşünmeyen yüzde yüz ahlakdışı bir davranıştan başka bir şey değildir. Fouché, isterse, şaşılacak kadar aşırı bir hızla bütün geçmişini bir anda unutabilir. Meslek hayatının o andan sonrasında bu olağanüstü ustalığının şaşırtıcı örnekleri bol bol vardır. On beş gün sonra, kellesini giyotinden ve sürgünden kurtarmış olan Barras'ı sürgüne yollar ve bütün evrakını elinden alır. Kendi yalvarıp yakarma mektuplarının ve hafiyelik raporlarının ortaya çıkmasından korkmuştur belki de.

Barras, müthiş bir öfkeyle dişlerini sıkar. Yazdığı anılarını bugün bile okuyanlar Napoléon ve Fouché adı geçerken onun diş gıcırtılarını duyar gibi olurlar. Ama Napoléon'un Fouché'yi yanına almış olması onun tek avuntusudur yine de. İleriyi görmektedir peygamberce; biri ötekinden öc alacaktır. Dostlukları uzun sürmeyecektir.

Yurttaş Güvenlik Bakanı, işbirliğinin ilk aylarında, yurttaş Konsülün bütün buyruklarına derin bir saygıyla uymaktadır. Çünkü o tarihte resmi belgelerde 'Yurttaş' diye yazılıyor. Cumhuriyetin en büyük yurttaşı olmak, Bonaparte'a yetiyor henüz. Çünkü bütün güçleri aşan yüce bir görev o yıllarda genç ve çok yanlı dehayı beklemektedir. Bonaparte'ın kişiliği o yeni düzen döneminde olduğu kadar başka hiçbir zaman, daha yüce, yaratıcı ve insanlardan yana olmamıştır. Kahramanımızın yüceltici düşünceleri, ihtilali bir statüye bağlamak, başarılanları korumak, ama bir yandan da aşırılıkları yumuşatmak, zafer kazanarak savaşa son vermek ve güçlü olduğu kadar da namuslu bir barış yaparak zafere gerçek anlamını kazandırmaktır. Bir yandan da her şeyin içyüzünü öğrenmek isteyen bir ileri görüşlülükle ve yılmaz bir çabayla, tükenmez bir tutkuyla günde on saat çalışır. Napoléon Bonaparte'ın dev eylemleri, tarihin başarı diye sık sık kutladığı o atlı saldırıları ve yabancı ülkelerin ele geçirilmesi, Austerlitz, Eylau ve Valladolid de değil; onun asıl büyük başarısı, partilerin parçalayıp böldüğü Fransa'yı yaşama gücü olan yepyeni bir devlet haline getirdiği, Napoléon'un yeni kurallarının hukuku ve ahlakı demir gibi ve ama insanca bir biçimle uyguladığı yıllardır. Çünkü bu büyük dâhi devlet adamı, yönetimin her alanında eşit bir kusursuzlukla devleti sağlığa kavuşturmakta ve Avrupa'yı hoşnut kılmaktadır. Onun yaratıcı yılları işte bütün bunların gerçekleştiği yıllardır, askerlik alanında başarılar kazandığı yıllar değil. Bakanları o dönemde olduğu kadar, hiçbir zaman namuslu, tuttuğunu koparır ve yürekten bağlı olarak, yanında bulunmamışlardır. Fouché de eşsiz bir yardımcısıdır. Zorbalık ve idamlarla değil, ama karşılıklı görüşmeler ve anlayışla iç savaşa bir son verme konusunda onunla yüzde yüz anlaşmaktadır. Fouché, birkaç ay içinde bütün ülkeyi tam bir huzura kavuşturur. Terörcülerin de, kralcıların da son fesat yuvalarını dağıtır. Sokakları saldırılardan temizler. Küçük çapta ve ayrıntılar üzerinde iyi işleyen bürokratik çabasını, Bonaparte'ın büyük devlet adamı planları buyruğuna gönül isteğiyle bırakır. Büyük ve yüceltici yerler insanlar arasında her zaman bağlantı kurar. Biri hizmetlerini sunacak egemen kişiyi bulmuştur, öteki de buyruk vereceği adamını.

Bonaparte'ın Fouché'den ilk kez ne zaman kuşkulandığını, –tuhaf ama– gününe, hatta saatine kadar saptanabilmiştir, oysa yoğun yaşanan, olaylarla dolu o yılların o dönemi hep gizli kalmıştır. Yalnızca Balzac'ın keskin bakışları, en göze çarpmaz olaylarda önemliyi en küçük ayrıntılarıyla yakalayabilme alışkanlığıyla, bunu ortaya çıkarabilmiştir. Bu küçük olay, Avusturya ve Fransa'dan hangisinin savaşı kazanacağını belli edecek İtalya seferi sırasında geçmiştir. 20 Ocak 1800 günü Paris'te bakanlar ve yetkili danışmanlar, tuhaf bir hava içinde toplanmışlardır. Marengo savaş alanından gelen ulak, kötü haberler getirmiştir; Napoléon belini doğrultamayacak bir yenilgiye uğramıştır ve Fransa ordusu geri çekilmektedir. Toplantıda bulunanların her biri gizlice aynı şeyi düşünmektedir: Yenilgiye uğramış bir generalin Birinci Konsül olarak kalması olanaksızdır. Hepsi de bir yenisini düşünür onun yerine. Bu zorunluğu her birinin teker teker nasıl açıkladığı asla belli olmamıştır. Ama onu düşürmek için usulca görüşmeler yapıldığına hiç kuşku yok. Napoléon'un erkek kardeşleri bunun farkına varmış bulunuyor. Bu konuda en ileri giden Carnot oluyor ve eski güvenlik komitesinin yeniden kurulmasını istiyor. Fouché'nin ise, karakterine uygun olarak, büyük bir dikkatle susmuş olması akla en yakın olasılık; gerekirse eski efendileriyle, gerektiğinde yenilerle birlikte olmak için. Ne var ki, ertesi gün gelen ikinci bir haberci tam tersini, Marengo'da kazanılan parlak zaferi bildiriyor; General Desaix, Bonaparte'ın askerlikteki eşsiz öğretisiyle, son dakikada yardıma gelmiş ve yenilgi, zafere dönüşüvermiştir. Birinci Konsül Bonaparte, birkaç gün sonra gidişinden yüz kez daha güçlenmiş olarak ve iktidarına büyük bir güvenle dönüyor. Bütün Bakanlarının ve yakınlarının o ilk yenilgi haberi gelince kendisini silkip atıverdiğini hemen öğreniyor elbette. İlk kurban, aşırı gitmiş olan Carnot'dur; Bakanlığı elden gidiyor. Ötekiler de, Fouché de, yerlerini koruyorlar. Aşırı dikkatli Fouché'nin ihaneti kanıtlanamadı, ama bağlılığı da elbette kuşkuludur. Tehlikeli işlere girmiş değil, ama yüzünü ak edecek bir hareketi de görülmedi: yani her zamanki kişiliğini yine ortaya koydu: işler rastgiderse güvenilebilir, işler ters giderse güvenilemez kişi. Bonaparte onu azarlamıyor, cezalandırmıyor da. Ama o günden sonra ona güvenmiyor.

Zamanın akışı içinde hemen hemen göze çarpmamış bu önemsiz küçük olayın, daha başka ve psikolojik etkileri görülüyor. Çünkü bu olay, yalnızca kılıç ve zaferle kurulmuş bir hükümetin ilk yenilgiyle hemen düşeceğini, kan ve soy temeline dayanmayan her hükümet başının hiç gecikmeden ve tam zamanında yeni dayanaklar araması gerektiğini apaçık gösteriyor. Kendi gücünü iyi bilen Bonaparte, dâhi yaradılışta kişilerin yükseliş ânında kapıldığı o sonsuz iyimserlik içinde, böyle küçük bir uyarıyı anlamazlıktan gelmiş olabilir. Ama erkek kardeşleri onun gibi düşünmüyor. Çünkü Napoléon –çoğu anlatılışlarda unutulmuştur– Fransa'ya yalnız değil, aç ve haris bir aile çevresiyle sarılı olarak gelmiştir. İşsiz dört erkek kardeşi yetip de artan Napoléon'un, kızkardeşleri giyinsin diye ve anasının hatırına zengin bir fabrikatör kızıyla evlenmesi gerekmişti. Ama şimdi onun böylesine umulmadık yükselişini görünce hepsi de eteklerine yapışıyorlar, bütün aileyi birlikte yükseltsin diye. Onlar da yükselip tantanaya katılmak istiyorlar. Bütün Fransa'yı, sonra da bütün dünyayı Bonaparte'ların bir aile çiftliği yapmak istiyorlar. En küçük bir deha parıltısından yoksun pis ve doymak bilmez hoyratça soygunculuk tutkularıyla, kardeşlerine şiddetle saldırıyorlar. Halkın sevgisini kazanmaya bağlı bir iktidarı, veraset yoluyla sürekli ve her etkiden uzak krallığa çevirmesi için. Her biri için birer hükümdarlık kurmasını, kendisinin de kral ya da imparator olmasını istiyorlar. Baden'li bir prensesle evlenmek için Josephine'i boşamasını istiyorlar. Çar'ın kızkardeşi, ya da Habsburg'lardan bir kız almasını ileri sürmeyi göze alan henüz yok! Çevirdikleri sürekli dalaverelerle Napoléon'u eski arkadaşlarından, düşüncelerinden gittikçe uzaklaştırıyorlar. Cumhuriyetçilikten gericiliğe, özgürlükçü olmaktan baskıcılığa itiyorlar.

Sürekli dalavereler çeviren, bu doymak bilmez ve sevimsiz çevre karşısında tek başına kalmış olan Josephine, Birinci Konsülün eşi, ne yapacağını gerçekten kestiremiyor. Daha çok yükselme ve tek başına hâkim olma yolunda attığı adımla Napoléon'un daha çok uzaklaştığını Josephine biliyor; çünkü bir kral ya da imparator sülalesinin devamlılığının tek koşulunu yerine getiremeyecektir. Taht için bir varis veremeyecek ve böylece de iktidarın sürekliliğini sağlayamayacaktır. Bonaparte'ın akıl ho-

calarından pek azı onunla birliktir. Çünkü dağıtacak parası olmadığı gibi her zaman gırtlağına kadar da borç içindedir. O tarihte Josephine'e en bağlı görünen kişi de, Fouché. Akla hayale gelmez başarıları ve tutkuları sonsuz artan Napoléon'un namuslu kalmış her cumhuriyetçiyi anarşist ve terörcü diye inatla kovuşturması, Fouché'nin kuşkulu bakışlarından kaçmıyor. Victor Hugo'nun sözleriyle: 'Napoléon, şimdiden Bonaparte'ın altında ezilmiş bulunuyor'du; generalin arkasından imparator ve yurttaşın altından da Sezarlık peşinde bir iktidar adamı ortaya çıkmıştı. Ama cumhuriyetten yana olarak ve krala karşı oyunu kullanmış, cumhuriyete bütün varlığıyla bağlı biri olarak cumhuriyetin ve cumhuriyetle yönetilecek bir devlet biçiminin sürekliliğine büyük bir ilgi besliyor. Bundan ötürüdür ki, mutlakiyet idaresinin her biçiminden korkuyor ve Josephine'den yana olarak gizli ya da açıktan açığa mücadele ediyor.

Onun bu davranışı, ailece bağışlanmıyor. Korsikalıların aşırı kinciliğiyle, onun her adımını gözlüyorlar. İşlerini bozan bu adamı ilk tökezleyişinde çukura yuvarlamak için sabırsızlıkla uzun süre bekliyorlar.

Günün birinde fırsat çıkıveriyor. 1800 yılının 24 Aralık günü, Bonaparte, Haydn'ın Yaratılışı'nın Paris'te ilk sunuluşunda bulunmak üzere operaya giderken, daracık Nicaise Sokağında arabasının hemen arkasında bir bomba patlıyor. Barut ve mermilerin patlayışı öyle korkunç oluyor ki, birçok ev yıkılıyor. Bir suikast. Söylendiğine göre, sarhoş olan arabacının atları çılgınca sürmesiyle kurtulabiliyor Birinci Konsül. Ama parçalanmış ve kanlar içinde kırk ceset sokağı kaplıyor. Araba, kurşun yemiş bir hayvan gibi, basıncın etkisiyle havaya kalkıyor. Yüzü mermer gibi hareketsiz ve sapsarı olmuş Bonaparte, çılgınca alkışlayan halka ne denli soğukkanlı olduğunu göstermek için, operaya yolculuğunu sürdürüyor. Locada yanında oturan Josephine sinir buhranları geçirir ve gözyaşlarını gizlemezken, Napoléon hiçbir şeyi umursamayan yüz çizgileriyle konseri dinliyor. Haydn Babanın hoş ezgilerine ve çağıltılı alkışlara, zorlama bir sakinlikle borçluluğunu belirtiyor.

Ama onun böylesine soğukkanlı davranışının ne denli zorlama olduğunu, bakanları ve danışmanları operadan Tuilerie'ye

döndüğünde seziyorlar. Öfkesi en çok Fouché'ye boşalıyor. Hiç kımıldamayan bu solgun yüzlü adamın üstüne yürüyor çılgınca; Güvenlik Bakanı olarak onun böyle bir komployu çoktan sezmiş olması gerekirdi, ama o, canice bir hatır sayışla eski suçortağı Jakobinleri koruyor. Fouché kendi görüşünü büyük bir soğukkanlılıkla açıklıyor. Bu suikastin Jakobinlerle ilgisi hiç de kanıtlanmış değil. Fouché'nin kanısınca kralcılar ve İngiliz parası başrolü oynadılar. Ama böylesine soğukkanlılıkla bir karşı görüş ileri sürülmesi, Birinci Konsülü daha da öfkelendiriyor: "Her hükümete karşı olan bu alçak, bu terörcü Jakobinler hep kargaşalık çıkarmaktan başka bir şey düşünmezler. Bu reziller, beni yok etmek için binlerce kişinin canına kıymaktan hiç çekinmezler. Ama onlara adaletimi öyle bir göstereceğim ki, bir daha unutamayacaklar." Fouché, kuşkusunu bir daha açıklamayı göze alıyor. Ateşli bir yaratılışı olan Korsikalı, bu sözler üzerine Güvenlik Bakanının üstüne atılıyor sanki ve Josephine kocasını yatıştırmak için araya girip kolundan tutmak zorunda kalıyor. Ama Bonaparte karısının kolunu itiyor ve Jakobinlerin bütün cinayetlerinden Fouché'yi sorumlu tutan uzun bir konuşma yapıyor. Paris'teki o Aralık günü olaylarını, Nantes'da cumhuriyetçilerin yaptıklarını, Versailles'de tutukluların boğazlanmasını bir bir sayarak karşısındakinin geçmişini iyi hatırladığını Lyon celladına açıkça belirtiyor. Ama, Bonaparte sesini yükselttikçe, Fouché daha da inatla susuyor. Yağan suçlamalara, Güvenlik Bakanı sonunda bir açık verdi diye, alaycı bakışlarla süzen saray adamlarına ve Napoléon'un erkek kardeşlerine karşın, onun demirden bir maskeyi andıran yüzünde tek çizgi oynamıyor. Bütün suçlamaları bir taş kadar sert ve serinkanlılıkla geri çeviriyor ve Tuilerie'den ayrılıyor.

Bakanlıktan uzaklaştırılması artık kaçınılmazdır. Çünkü Napoléon, Josephine'in Fouché'den yana sözlerinin hiçbirini kabule yanaşmıyor ve: "Kendisi de Jakobinlerin ileri gelenlerinden değil miydi?" diye öfkeyle haykırıyor. Onun Lyon'da ve Loire'de yaptıklarını ben bilmiyor muyum? Fouché'nin davranışlarını açıklamaya, Lyon ve Loire yeter bana." Yeni Güvenlik Bakanının kim olacağı üzerine tahminler yürütülmeye başlanıyor hemen. Gözden düşüvermiş Fouché'ye saray insanları he-

men sırt çeviriyor ve Fouché'nin (kimbilir kaçıncı kez) sonu gelmişe benziyor.

Bu olayı izleyen günlerde durum daha iyileşmiyor. Bu suikastı Jakobinlerin düzenlediği kanısından Bonaparte'ı caydırmak kabil olmuyor; önlemler ve sert cezalar istiyor. Ona ve ötekilere karşı hâlâ direnerek bu konuda daha başka izler üzerinde olduğunu söyleyen Fouché'yi alaya alıyorlar ve horgörüyorlar. Bütün sersemler kahkahayla gülüyorlar ve böylesine apaçık bir şeyi hâlâ ortaya çıkaramayan dar görüşlü Güvenlik Bakanıyla alay ediyorlar. Bütün düşmanları, bu yanlış görüşünde direniyor diye bayram ediyorlar. Fouché hiçbirine yanıt vermiyor. Tartışmıyor da. Susuyor. O iki hafta boyunca hep susuyor, hiç karşı gelmeden her denileni yapıyor. Eski Jakobinlerden ve radikallerden –Guyan'a, yani o 'kuru Giyotin'e gönderilmek üzere– yüz otuz kişilik bir liste hazırlaması istendiğinde bile. Fransa'nın tek hâkimi olabilmek için, Napoléon'un İtalya'da birkaç milyon çaldığını herkesin yanında söylemekten başka bir suçu olmayan Arena ve Topino'yu, 'Tepedekiler'in en son temsilcilerini, mahkeme önüne çıkarmak için gerekli buyruğu gözünü kırpmadan hazırlıyor. Suçluluğuna inanmadığı kişilerin sürgüne gönderilmesine ya da idam edilmesine seyirci kalıyor. Günah çıkarma gizliliğiyle eli kolu bağlı bir rahibin, suçsuz birinin hüküm giymesine gık demeden bakması gibi. Çünkü, ötekiler onunla alay ededursun ve Napoléon bu inatçılığından ötürü onu her gün acı bir alayla suçlasın, kralcılardan Chouans'ın o suikasti gerçekten hazırlayan kişi olduğunu kanıtlayan kesin bilgiler Fouché'nin kimselerin sızamadığı odasında birikmektedir. Bakanlar Kurulunda ve Tuilerie Sarayının bekleme odasında yöneltilen bütün suçlamaları umursamaz bir sakinlikle karşılarken gizli odasına en usta ajanlarını toplayıp büyük bir çabayla çalışıyor. Su gibi para dağıtıyor. Fransa'nın en usta casuslarını ve hafiyelerini harekete geçiriyor. Bütün kentin tanıklığına başvuruyor. Bombanın yerleştirildiği parçalanmış arabanın eski sahibi belli olmuş, arabayı satın alanların kimler olduğu iyice anlaşılmış bulunuyor. Fouché'nin bir buluşu olan ve sürgündekilerle kralcıların hepsinin 'hayat hikâyeleri' yazılı kitapta suikastçilerin adları bir bir saptanmıştır, ama Güvenlik

Bakanı hâlâ susmaktadır. Alaya alınmasına ve düşmanlarının bayram etmesine hâlâ yiğitçe göğüs germektedir. Topladığı bilgilerle, hiç yırtılmayacak bir ağ dokumaktadır, gittikçe daha hızla. Birkaç gün daha geçsin, zehirli örümcek kıskıvrak ağın içinde kalacaktır. Yalnızca birkaç gün daha! Çünkü, öfkeden gözü dönmüş ve onurunu yitirmiş olan Fouché, Bonaparte'a ve kendisini hiçbir şeyi haber almamış olmakla suçlayan herkese karşı küçük ya da orta çapta bir başarı kazanmak istemiyor; o da Marengo çapında kesin, ezici ve büyük bir zafer istiyor.

Fouché, on dört gün sonra yumruğunu indiriyor. Suikasti kimlerin düzenlediği ve olayın bütün ipuçları ortaya çıkarılıyor. Fouché'nin önceden sezdiğine tam tamına uygun bir sonuç. 'Tepedekiler'in, 'Chouans'ların en korkuncu olan Cadoudal'un önderliği altında çalışan kralcı komplocular. İngilizlerden de para almışlar. Bu rapor, Fouché'nin düşmanlarını bir yıldırım gibi çarpıyor; çünkü yüz otuz insanı boş yere ve haksız olarak mahkûm ettiklerini ve kafasının içindekileri gizlemesini bilen bu adamı hoyratça alaya aldıklarını anlıyorlar. Hiçbir zaman yanılmayan Güvenlik Bakanı halkın gözünde şimdi daha güçlü, daha saygıdeğer ve daha korkulur bir kişi olmuştur. Bonaparte, soğukkanlılığı ve hesaplılığıyla bir kez daha haklı çıkmış olan bu çelik iradeli ve temkinli adama öfkeyle karışık bir hayranlıkla bakıyor, istemediği halde "Fouché, pek çok kişiden daha iyi bir yargıya varmasını başardı," demekten kendini alamıyor. Hakkı var. Sürgünden dönenlere ve o partiden olan herkese karşı çok uyanık bulunmalı! Ne var ki, bu olay Fouché'ye Bonaparte'ın yanında yalnızca saygınlık sağlıyor, sevgi değil. Çünkü başına buyruk yöneticiler, bir yanlışlarından, bir haksızlıklardan ötürü uyaran kişiye asla borçluluk duymazlar. Savaşta hayatı tehlikeye düşen kralı kurtaran ve erdemli kişinin öğüdüne uyup hemen savuşacağına kralın borçluluk duyacağını uman askerin, üste kellesini vermesinden söz açan Plütark hikâyesi daha doğru çıkıyor. Krallar, zayıf anlarında kendilerini görenleri sevmezler. Diktatör yaradılıştakiler de, akıl danıştıkları kişinin bir kez olsun kendilerinden daha zeki olmasından hoşnut kalmazlar.

Fouché, Güvenlik Bakanlığı gibi dar bir çevrede olabileceğinden çok daha fazla bir zafer elde etti. Ama Bonaparte'ın son iki yılda konsüllüğünde elde ettiği zaferlerin yanında ne kadar küçük kalır kendi başarısı! Diktatör, kazandığı bir sıra zaferi hepsinden daha güzel yeni bir zaferle taçlandırdı: İngiltere ile kesin barış yaptı ve kiliseyle uzlaşmaya vardı. Dünyanın bu en büyük iki gücü, Bonaparte'ın başarılı eylemleri ve planlı olduğu kadar yaratıcı üstünlüğü sayesinde Fransa'nın düşmanı olmaktan çıkmış bulunuyor. Ülke rahatladı, maliye işleri düzene girdi, particiliklere son verildi ve çatışmalar yumuşatıldı. Zenginlik yine alıp yürüyor, endüstri yeniden gelişiyor, güzel sanatlar heyecan olanaklarına kavuşuyor ve Augustus'ün kendini Sezar ilan edeceği yeni bir dönem başlayacak, hem de çok yakında. Bonaparte'ın bütün sinir sistemini ve kafasının içinden geçenlerin hepsini çok iyi bilen Fouché, Korsikalının oynadığı bu oyunla neye varmak istediğini çok iyi seziyor; Cumhuriyetin bir numaralı kişisi olmak artık yetmiyor, kurtardığı bu ülke ömrü boyunca ve sürgit hem kendisinin, hem de bütün ailesinin olsun istiyor. Cumhuriyetin bir Konsülü olarak –cumhuriyetçiliğe hiç yakışmayan– bu tutkusunu elbette açıkça söylemiyor. Ama güvendiklerine de el altından açılıyor, Senatonun olağanüstü bir güven gösterisi olarak, borçluluğunu belirtmesini istediğini söylüyor. Bonaparte, imparatorluk tacını ona versinler diye ortaya atılacak kul köle birini, bir Mark Anton'u içinden özlüyor; hilenin bin çeşidini bilen ve her kalıba girebilen Fouché, onun borçluluğunu şimdi kazanabilir.

Ama, Fouché böle bir role yanaşmıyor, ya da yanaşmadığını açığa vurmuyor. Ondan yanaymış görünerek Bonaparte'ın niyetlerini el altından baltalıyor. Bonaparte'ın erkek kardeşlerine ve aile çevresine karşı koyuyor ve kocası mutlakiyet yolunda en son adımı da atacak korkusuyla titreyen Josephine'in yanında yer alıyor; çünkü böyle bir durumda onun uzun süre eşi olarak kalamayacağını biliyor Josephine. Fouché, Josephine'i açıkça cephe almasın diye uyararak: "Sakin davranın!" diyor. "Eşinizin yoluna engeller koyup işlerini bozuyorsunuz. Kaygılarınızla onun canını sıkıyorsunuz. Benim öğütlerim de canını sıkar." Fouché, kendine özgü davranışlarıyla, haris istekleri el altından önlemeyi daha uygun buluyor. Bonaparte sahte bir alçakgönül-

lülükten hâlâ vazgeçmemiş göründüğü halde Senato, 'Parlak bir belirti örneği' ortaya koymaya kalkışınca, Fouché, Cumhuriyete yürekten bağlı o büyük adamın Birinci Konsüllük mevkiinin on yıl için güvene alınmasından başka bir isteği olmadığını fısıldayanlar arasında yer alıyor. Bonaparte'ı böylece onurlandırıp sevindireceklerine inanmış senatörler, büyük bir törenle o kararı veriyorlar; ama hiç de istemediği bir çeşit sadakayla buluşan Bonaparte, dalaverenin iç yüzünü kavrayıp ipleri elinde tutanı da anladığından, öfkeden köpürüyor. Senato kararını sunan heyeti, soğuk birkaç sözle geri çeviriyor. Şakaklarında altın imparatorluk tacının ürperti veren dokunuşunu hisseden kişi için tatsız on yıl, bir tekmeyle kenara atılacak içi boş bir cevizdir.

Bonaparte alçakgönüllülük maskesini sonunda çıkarıp atıyor ve isteğini apaçık söylüyor: ömrü boyunca Konsül olmak istiyor! Bu sözün kılıfı altında, görmesini bilen herkese, yarının imparatorluk tacı parlamaktadır. Bonaparte daha o tarihte öylesine güçlenmiştir ki, halkın milyonlarca çoğunluğu bu isteğini yasallaştırıyor ve onu ömrü boyunca Fransa'nın tek yöneticiliğine yükseltiyor. Cumhuriyet sona ermiş ve Mutlakiyet başlamıştır.

Tacı bir an önce ele geçirmek için sabırsızlanan Bonaparte'ın en büyük isteğini engellemiş olan Fouché'yi, erkek ve kızkardeşler çevresi de, Korsikalı ailenin öteki çevreleri de unutmamıştır. Yerine böyle sapasağlam yerleştikten sonra bu cansıkıcı uşak bozuntusunu daha neden tutuyor diye hepsi birden Bonaparte'ı sıkıştırıyorlar. Bütün ülke Bonaparte'ın ömür boyunca Konsül kalmasını onayladığını açıkça ilan ettiğine, çatışmalar mutlulukla çözümlendiğine ve ikilikler ortadan kaldırıldığına göre, hem ülkeyi denetleyen, hem de kendi karanlık dolaplarını göz önünde bulunduran bu işgüzar nöbetçi neden hâlâ ayakta kalsın? Onu uzaklaştırmalı! Ömrü boyunca hep dolaplar çeviren ve güçlükler çıkaran bu adamın hesabını görmeli! Hepsi bir ağızdan ve hiç soluk almadan, ısrarla ara vermeden henüz bir karara varamamış olan Bonaparte'ı sıkıştırıyorlar.

Aslında Bonaparte da paylaşıyor onların görüşünü. Pek çok şey bilen ve hep daha fazlasını bilmek isteyen bu adam, kendi aydınlığı arkasına sokulan bu korkunç gölge onu da tedirgin ediyor. Ama şu sıra büyük bir başarı kazanmış ve ülkede

sonsuz bir saygı toplamış olan böyle bir Bakanı uzaklaştırmak için bir gerekçe bulmalı. Şu da var ki, bu adamın gücü kendisiyle birlikte artmış bulunuyor; böyle birini, açıkça düşmanı etmemek daha doğru olur. Bütün sırlarda onun bir parmağı var. Korsikalı ailenin öyle pek de temiz sayılmayacak her girdi çıktısını yakından biliyor; bu bilgiler yüzünden, onu kabaca horgörmek, küçültmek olmayacak. İşte bütün bunlardan ötürüdür ki, Fouché'nin uzaklaştırılmasını herkese karşı pek kurnazca haklı gösterecek bir başka yol bulunuyor. Fouché görevinden alınmıyor; ama onun eşsiz ve pek ustaca yönetimi yurttaşların göz altında bulundurulmasını gerektirmediğinden Güvenlik Bakanlığı bundan böyle kaldırılıyor. Yani, bakan görevinden uzaklaştırılmıyor, Güvenlik Bakanlığı kaldırılıyor ve böylece de Fouché zararsız duruma getiriliyor. Hem de gürültüsüzce.

Aşırı kuşkulu Fouché'nin kapı önüne bırakılıvermek gibi sert bir girişimden, fazla alınmaması için büyük bir titizlik gösteriliyor. Makamının elinden alınmasının karşılığı Senatoda üyelik veriliyor. Bonaparte, görevinden uzaklaştırılan Fouché'ye yazdığı ve rütbesinin yükseltildiğini bildiren mektupta sözcüğü sözcüğüne şöyle diyor: "En güç koşullar altında Güvenlik Bakanlığı görevini yürütmüş olan Yurttaş Fouché, yeteneği, çalışma gücü ve hükümete bağlılığı sayesinde olayların gerektirdiği koşullara uygun davranmasını her zaman bilmiştir. Kendisine Senatoda bir üyelik veren hükümet, yeniden bir Güvenlik Bakanına gereksinim duyulacağı günler gelirse, Fouché dışında güvenine değer başka birini bulamayacağını da bilmektedir."

Bonaparte bu kadarla yetinmiyor; bir zamanın komünistinin eski düşmanı parayla barıştığını da sezdiğinden, bir çeşit emeklilik demek olan bu yeni mevkiinde ona eşsiz bir altın köprü de sağlıyor. Eski Güvenlik Bakanı, polis örgütünün para işlerini tasfiye sırasında kalan iki milyon dört yüz bin frankı verdiğinde, Bonaparte da bunun yarısını, yani bir milyon iki yüz bin frankı bağışlayıveriyor. Hepsi bu kadar da değil. On yıl önce: "Bu kirli ve baştan çıkarıcı maden parçası," diye atıp tutarak parayı küçük görmüş olan bu adama, Senato üyeliğinden başka, Aix yöneticiliği, yani Marsilya'dan Toulon'a kadar uzanan ve değeri milyonları bulan küçük bir Prenslik de veriliyor. Bonaparte, onu iyi tanıyor. Fouché'nin tedirgin ve dalavere çe-

viren elleri vardır. Bu elleri bağlayamayacağına göre, altınların ağırlığıyla kımıldamaz duruma getirmek, daha doğru. İşte bundan ötürüdür ki, böylesine saygı gösterilerek ve büyük bir özenle makamından uzaklaştırılan bir başka Bakana tarihte rastlanmaz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İMPARATORUN BAKANI

(1804-1811)

Joseph Fouché, hayır hayır, son Ekselans Bay Senatör Fouché, 1802 yılında ve Birinci Konsülün tatlılıkla ileri sürdüğü isteğe uyarak, on yıl önce uzaklaştığı özel hayatına dönüyor. Canlara kıyan, dünyanın gidişini değiştiren, tehlikelerle dolu ve alınyazısına bağlı yanı ağır basan bir on yıl. Ama Fouché böyle zamanlardan iyi yararlanmasını bilir. 1794'teki buz gibi ve yoksul bir tavanarası odasına dönmüyor şimdi. Tam tersine, Cerutti Sokağında güzel ve iyi döşenmiş bir ev satın alıyor, bir zamanlar belki de 'aşağılık bir aristokrat'a, ya da 'alçak bir zengin'e ait olan bir ev. İleride Rotchild'lerin oturacağı Ferrières'de göz kamaştırıcı bir yazlık ediniyor ve eyaletteki küçük prensliğinden sürekli gelir akıyor. Dahası var. Soylu kişilerin işi olan simyabilimini örnek bir ustalıkla uygulayarak her şeyden altın yapmasını başarıyor. Koruduğu borsacılar kazançlarından ona da pay veriyor. Fouché, topraklarını çıkarına uygun olarak genişletiyor. Birkaç yıl daha geçerse, ilk komünist beyannamesinin altına adını yazmış bu adam, Fransa'nın ikinci en varlıklı kişisi ve bütün ülkenin en büyük toprak sahibi olacaktır. Lyon Kaplanı, işini bilir bir istifçi, kurnaz ve tutumlu bir sermaye adamı ve usta bir tefeci olmuştur. Ama politika alanında yükselişin sağladığı bu masallara özgü zenginlik, manastır eğitimiyle büsbütün yerleşmiş o doğuştan varyemezliğinde hiçbir değişim yapmıyor. On beş milyonun sahibi Fouché, kendi payına, günde on beş metelikle zor geçindiği o tavanarası odasındakinden daha değişik bir hayat sürmüyor. Sigara içmiyor, içki içmiyor. Kadınlar için, ya da böbürlenmeler için on para harcamıyor. Babayani bir toprak ağası gibi çocuklarını alıp –yoksulluktan ölen iki çocuktan sonra üç yeni çocuk

daha– çayırlarda sakin gezintiler yapıyor, arada bir küçük toplantılar düzenliyor, karısının tanışları çalgı çalarsa onları dinliyor, kitap okuyor ve zeki söyleşilerden hoşlanıyor. Ama, bu kemikli yüzlü, bu dengeli ve kendi halinde görünüşlü insanın iç dünyasında, ruhunun derinliklerinde politika kumarına korkunç bir düşkünlük, dünya çapında oyun oynamanın tehlikelerinden heyecanlanmak gizli. Komşuları onun bu yanlarını hiç fark etmiyorlar. Onların gözünde bu Fouché, iyi bir çiftlik yöneticisi, eşsiz bir aile babası, eşine düşkün bir kocadır. Onu resmi görevlerinden tanıyanlardan başka hiç kimse, bu sessiz ve neşeli yaradılışın arkasında yine ileriye atılıp olaylara karışmak tutkusunun geri itildiğini ve gittikçe tedirginleştirdiğini bilemez.

Çünkü iktidar, görenleri taş eden periler gibidir! Onu bir kez gören, bakışlarını bir daha ondan ayıramaz, büyülenip kalır. Hüküm sürmenin ve buyruk vermenin sarhoşluğunu bir kez tatmış olan, bundan asla vazgeçemez. Kendi isteğiyle bundan vazgeçmişlere örnek bulabilmek için dünya tarihi sayfalarını çevirelim: binlerce ve on binlerce ad arasında, Sulla ve V. Karl'dan başka milyonlarca insanın alınyazısıyla oynamak gibi kötü bir eğilimden gönül hoşluğuyla ve aklı başında olarak kendini kurtarabilmiş pek pek bir düzine kişi bulabiliriz! Sarhoş içmekten, kumarcı oyun oynamaktan, kaçamak avcı avlanmaktan ne kadar vazgeçebilirse, Joseph Fouché de politikayı o kadar bırakabilir. Rahat ona batıyor. Eski Roma'nın erdem örneği ve devlet adamı Cincinnatus'u hatırlatır yapmacıklı ve başarılı umursamazlığına karşın, politika kumarının oyun kâğıtlarına yine dokunabilmek için parmak uçları yanmakta ve sinirleri gerilmektedir. Görevinden uzaklaştırıldığı halde, Güvenlik Bakanlığını gönüllü olarak sürdürür, rapor yazmak alışkanlığını yitirmemek ve büsbütün unutulmamak için, Birinci Konsüle her hafta gizli raporlar gönderir. Tam bir hoşnut olmasa da, entrikacı ruhu bundan keyif duyar, bununla oyalanır. Sözde bir kenarda duruyor olması, sonunda dizginleri yine eline alıp milyonlarca kişi üzerinde, dünyanın alınyazısı üzerinde ağır basacağı ânı, iktidarı, hırsla bekleyişten başka bir şey değildir.

Bonaparte, Fouché'yi zorlayan sabırsızlığı birçok belirtilerden fark eder, ama anlamazlıktan gelir; bu aşırı zeki ve son de-

rece çalışkan adamı, kendinden uzak tutabildiği sürece bir kenarda bırakacaktır. Gizlilikten ve entrikadan hoşlanan inatçı yaratılışı fark edileli beri Fouché'ye ille de gerekli değilse, kimseler iş vermiyor. Birinci Konsül, onu lütuflara boğuyor, her çeşit başka işe yöneltiyor, sunduğu parlak raporlar için teşekkür ediyor, Bakanlar Kurulu toplantılarına arada sırada çağırıyor ve her olanaktan yararlanıp kazanmasına, servetini daha da arttırmasına göz yumuyor, rahat dursun diye. Ama bir tek şeye inatla hiç yanaşmıyor: Elinden geldiğince Güvenlik Bakanlığını yeniden kurdurmayacak ve onu yeniden Güvenlik Bakanı yapmayacak.

Güçlü olduğu ve yanlışlardan kaçınabildiği sürece, Bonaparte için böylesine aşırı zeki ve düşündürücü bir adam hiç de gerekli değil. Eşsiz dehasının büyük zaferiyle yetinip unvan denilen o yalancı parıltıya kapılmadığı, Bonaparte olmakla yetindiği ve kendine güvenini yitirmediği sürece. Ne var ki, eşsiz ve üstün kişiliğiyle, güçlülüğüyle hiç kimseden korkmaması gereken Bonaparte, geçmişin gölgesinden, işbaşından uzaklaştırılmış Bourbonne'ların aciz ününden ürkmektedir. Bundan ötürüdür ki, Talleyrand'ın da sözüne kanarak, devletler hukukunu çiğner ve Enghien Dükünü tarafsız bölgeden jandarmalarla getirtip kurşuna dizdirtir. Onun bu yaptığı için Fouché'nin şu sözleri pek ünlüdür: "Bu yaptığı, cinayetten daha kötü bir şey, büyük bir yanılgı!"

Bu idam, Bonaparte'ın çevresinde bir koku ve dehşet, hoşnutsuzluk ve kin bomboşluğu oluşturuyor. Çok geçmeden hiçbir şeyi gözden kaçırmayan bin gözlü polis örgütünün koruyuculuğunu yine gerekli buluyor.

Sonra, hele 1804 yılında Birinci Konsüllüğe yükselişinin en son basamağına tırmanmak için, becerikli olduğu kadar da vicdansız bir yardımcı gerekiyor. Eyere sıçramak için yine bir seyise gerek var. İki yıl önce ömrü boyunca konsül olduğunda en büyük tutkusunun gerçekleştiğini sanmıştı, ama başarılarla yükseldikçe bunu şimdi yeterli bulmamaktadır. Yalnızca yurttaşlar arasında başyurttaş olmak yetmiyor artık, uyrukların efendisi, uyruklara hükmeden kişi olmak istiyor. Ateş gibi yanan alnını imparatorluk tacının altın armasıyla serinletmek tutkusuyla yanıp tutuşuyor. Ama Sezar olmak isteyen kişi için bir Antonius

gereklidir. Fouché, uzun süre Brutus (hatta eskiden Catilina) rolünü oynamış olmasına karşın, iki yıldır politika orucu tutmanın verdiği açlıkla, bir çeşit bataklık olmuş Senatodan imparatorluk tacını koparmaya iyice istekli görünüyor. Para ve bol bol söz veriyor oltasının yemi olarak. Oyunların en görülmemişi karşısında dünya şaşıp kalıyor. Jakobinler Kulübünün eski başkanı ve şimdilerin ekselansı öyle kuşkulu kişilerle el sıkışıyor ve uzun uzun direnip fısıltıyla konuşuyor ki, sonunda, kaypak yaratılışlı birkaç kişi şöyle bir istek ortaya atıyor: "Hükümetin sürekliliğini önderin hayatından sonra da güvene alarak fesatçıların bütün umutlarını yıkacak bir sistem bulmalıyız!" Bu cümlenin fazlalıklarını atınca, ömrü boyunca Konsül Bonaparte'ın arkasında veliaht bırakacak bir İmparator Napoléon niyeti kalır öz olarak. Senatonun Bonaparte'a sunduğu: 'Başladığını tamamlayarak ölümsüzleştirmesi' yollu o köpekçe yaltaklanma dilekçesi, belki de Fouché'nin kaleminden çıkmıştır. Cumhuriyetin kesin olarak gömülmesinde, Konvansiyonun eski milletvekili Jakobinler Kulübünün sabık başkanı, Lyon Celladı, bir tarihte Cumhuriyetçilerin en aşırısı ve bütün baskıcılara karşı olan Nantes'lı Joseph Fouché kadar canla başla kürek sallayanı pek azdır.

Hizmetin karşılığı gecikmez. Bir tarihte yurttaş Fouché'yi, yurttaş Konsül Bonaparte'ın görevlendirmesi gibi, iki yıl süren altın dolu bir sürgünden sonra şu 1804 yılında da Ekselans Bay Senatör Fouché'yi, Majeste İmparator Napoléon yine Bakanlığa getirir. Joseph Fouché beşinci kez bağlılık andı içer; ilki o tarihte henüz krallık olan bir hükümete, ikincisi yeni Cumhuriyete, üçüncüsü Direktuvara, dördüncüsü de Konsüllüğe idi bu yeminlerin. Ama şimdi kırk beşindedir. Yeni yeni andlar, bağlılıklar ya da ihanetler için daha ne kadar zamanı kalmıştır? Dinlenmiş olmanın taze gücüyle, yeni İmparatora ettiği yemin gereği, eski gözağrısı rüzgârlar ve dalgalar ortamına atar kendini. Ama gerçekte, bir an bile rahat bırakmayan kendi tutkusunun tadını çıkarmak için.

Dünya tarihi sahnesinde, daha doğrusu, sahne arkasında, iki insan, alınyazısının yakınlaştırdığı Napoléon ile Fouché, her ikisi de aşırı dirençli olduğu halde, on yıldır karşı karşıya bu-

lunmaktadırlar. Napoléon, Fouché'yi sevmediği gibi Fouché de Napoléon'dan hiç hoşlanmaz. Gizliden gizliye birbirlerinden tiksinmelerine karşın, düşmanca iki ayrı ucun çekiciliğiyle, birbirlerine yararlı olmaktadırlar. Fouché, Napoléon'un iç dünyasında gizli o tehlikeli ve büyük iblisi çok iyi biliyor; buyruğunda olmanın böylesine onurlandırıcı üstün bir dehayı dünyanın daha onlarca yıl bir daha çıkaramayacağını da biliyor. Öte yandan Napoléon da, temkinli, casus bakışları böylesine çabuk görüp hemen yansıtıveren bu adam kadar, hiç kimsenin kendisini iyi anlayamayacağını, iyilik için de kötülük için de kullanılabilir bu çok yetenekli politikacının, bu yüzde yüz kul köle kişinin tek bir kusuru olduğunu biliyor: Hiç kimseye sınırsız bağlanamayışı, bağlanmaması.

Çünkü Fouché, hiçbir zaman ve hiçbir kimseye uşaklık edemez ve hele oda hizmetçiliği hiç. İç dünyasının özgürlüğünü, kafasının içinden geçenleri bir başkasının hatırına asla feda etmez. Tersine, eski cumhuriyetçiler yeni soylu kişiler olup İmparatorun ünü karşısında önemlerini yitirdikçe, akıl veren kişiler olmaktan çıkıp dalkavuklar ve çanak yalayıcılar durumuna düştükçe, Fouché'nin sırtı daha sertleşmekte, daha dikleşmektedir. Gittikçe Sezarlaşan ve hep kendini haklı gören İmparatora bir başka görüşle açıktan açığa karşı çıkılamaz elbette. Çünkü Tuilerie Sarayında açık yürekli arkadaşlık, yurttaşın yurttaşla özgürce konuşabilmesi gibi âdetler kalkalı çok oldu; eski savaş arkadaşlarının ve erkek kardeşlerinin kendisine yalnızca "Majeste!" diye hitap etmelerini isteyen ve eşinden başka hiçbir ölümlünün senli benli konuşmasına izin vermeyen İmparator, Bakanlarından akıl danışmayı hiç istemiyor artık. Yurttaş Bakan Fouché, Yurttaş Konsül Bonaparte'ın yanma eskiden olduğu gibi açık yakalı, rahat Jabo'sunu giyip serbest adımlarla gidemiyor. Bakan Joseph Fouché şimdi katı ve yüksek yakası sırmalı, daracık olduğu kadar da süslü ve nişanlar takılı saray üniforması içinde, siyah ipek çoraplar ve ayna gibi parlatılmış pabuçlar giyip şapkasını elinde tutarak girebiliyor İmparator Napoléon'un huzuruna. Bay Fouché'nin, "Asaletmeap!" diye söze başlamadan önce komploda işbirlikçisi ve eski arkadaşının önünde saygıyla eğilmesi gerekiyor. Yerlere kadar eğilerek içeriye girmesi, yerlere kadar eğilerek saygılarını sunması ve içli dışlı söyleşiler

değil, verilen sert buyrukları hiç karşı gelmeden dinlemesi gerekiyor. Tutkulu insanların en öfkelisi olan İmparatora hiçbir zaman karşı gelinemez.

En azından açıkça karşı gelinemez. Fouché, Napoléon'u çok iyi tanıyor görüş ayrılığında kendi görüşünü ona zorlamayacak kadar. İmparatorluk döneminin bütün öteki dalkavuk ve kul köle bakanları gibi o da buyruklar alıyor. Tek ve küçük bir farkla: Buyrukları her zaman değil, kendi isteğine göre yerine getiriyor. Uygun bulmadığı tutuklama buyrukları aldı mı, tehlikede olanı usulca uyarıyor. Ya da, cezayı yerine getirmek zorunda kalırsa, bunu kendisinin değil, İmparatorun ısrarla istediğini her yerde belirtiyor. Ama gönül almaları ve iyi davranışları, hep kendi bağışı olarak anlatıyor. Napoléon'un tutkusu –açıktan açığa arttıkça– gerçekte de başlangıçtan beri tutku dolu yaradılışı, şaşılacak kadar dediğim dedik ve sınır tanımaz hale geliyor; Fouché de sevimlileşiyor ve hoşgörülü oluyor. İşte böylece, İmparatora karşı tek bir söz etmeden, yalnızca ufak tefek işaretler ve susuşlarla, belli, ama hiçbir zaman elle tutulamayan bir direnç bir muhalefet kuruyor, Tanrının yeni gölgesine karşı. Fouché, ona gerçekleri zorla anlatmak gibi tehlikeli bir zahmeti bırakalı çok oldu; İmparator ve krallara, eski adları Bonaparte da olsa, böyle davranılamayacağını biliyor. Yalnızca bazı bazı günlük raporlarının şurasına burasına gerçekleri hızırca sokuşturuyor. 'Bana göre', 'Bence' diyerek kendi bağımsız düşünce ve görüşünü açıklamış olacağına, raporlarında: 'Anlatıldığına göre', ya da 'Bir elçinin söylediğine göre,' diye yazıyor. Günlük raporlarını, böylece, imparatorluk ailesiyle ilgili haberlerle de daha ilginç yapmanın yolunu buluyor. Napoléon kızkardeşleri için hep de iğrenç ve yüz kızartıcı şeyleri 'Kötü niyetli söylentiler' diye yazılmış olarak okumak zorunda kalınca, kanı çekilmiş dudaklarını ısırıyor; Fouché'nin usta kalemiyle rapora İmparator üzerine de bilerek sokuşturduğu çirkin ve zehir gibi notlara sessizce katlanması gerekiyor. Kötülerin kötüsü Fouché, keyfi kaçmış efendisine zaman zaman hoşa gitmeyen gerçekleri, tek laf etmeden sunuyor, hiç ilgilenmezmiş gibi ve büyük bir saygıyla ayakta durup kaya gibi efendisinin bunları okurken nasıl da boğulacak gibi olduğunu izliyor. Fouché, imparatorluk giysilerini sırtına geçireli beri eski akıl hocasını ancak titrek ve

beli büküK görmek isteyen Teğmen Bonaparte'tan böyle küçük küçük öc alıyor.

Bu iki erkek arasında hiç de dostça bir hava esmediği belli. Fouché, Napoléon için hiç de rahatlık verici bir köle değil. Napoléon da, Fouché için hoş bir efendi değil. Polis raporlarından bir tekini bile önceden inanmış olarak masasına rahatlıkla koydurmuşluğu yok. O atmaca bakışlarıyla, ufak bir çelişme, önemsiz bir yanlışlık bulabilmek için bütün satırları teker teker gözden geçiriyor, Sonra, Korsikalı yapısının bütün pervasızlığıyla patlayıveriyor ve karşısındaki Bakan bir okul öğrencisiymiş gibi, sövüp sayıyor. Kapının dışında bekleyen, anahtar deliğinden gözetleyen öteki Bakanların anlattıkları hep birbirine uygun düşüyor: Fouché'nin büyük bir soğukkanlılıkla direnmesine İmparator müthiş öfkelenmektedir. Ama onların tanıklıkları olmasa da (çünkü o günlerin anı yazıları ancak büyüteçle okunabiliyor) durumun böyle olduğu biliniyor; çünkü mektuplarda bile İmparatorun komutan sesi gürlemektedir: "Polis, basını gereği gibi denetlememektedir," gibi cümlelerle bunca yılın ustasına öğüt vermekte, ya da "Güvenlik Bakanlığında okuma yazma bilen yok diyeceği geliyor insanın, çünkü hiçbir iş yapılmıyor!" ya da: "Yetki çevrenizin dışına çıkıp dış işlere karışmamanızı hatırlatırım!" diye azarlanmaktadır. Napoléon'un onu başkalarının önünde, yaverlerinin ve Bakanları Kurulunun yanında yerin dibine soktuğu, yüzlerce yazıdan anlaşılıyor; öfkeden ağzı köpürdüğünde Lyon Cellatlığını hatırlatıp "Kral katili, hainin birisin!" demekten bile çekinmemektedir. Ama cam kadar hareketsiz bir gözlemci olan ve bu öfke patlayışlarının bütün aşamalarını on yıldır öğrenmiş bulunan Joseph Fouché, bütün bunları, onun ateşli yaratılışından ötürü ya da kendini tutamayarak yaptığını biliyor. Ama Napoléon'un bazı bazı iyice bilinçli olarak, bir aktör gibi kavga ettiğini de bilir ve onun ne sahici, ne de uydurma öfkelenmelerine –İmparator çok değerli bir porselen vazoyu ayaklarının önüne fırlatınca korkusundan titreyen Avusturya Elçisi Cobezl gibi– aldırır; İmparatorun ne sahici, ne de yalancılıktan öfkeleri onu hiç şaşırtmaz. Bu gürültülü öfke patlayışları karşısında gözünü kırpmadan olduğu yerde sakin sakin durur, kireç gibi bembeyaz yüzü bir maskeyi andı-

rır, sinirleri en ufak bir heyecan belirtisini açığa vurmaz. Odadan çıkarken belki yalnızca alaycı ya da hınzırca bir gülümseyiş kırışığı belirir, ince dudaklarının çevresinde. İmparator, "Siz bir hainsiniz, kurşuna dizdirmeli sizi!" diye haykırdığında bile hiç ürkmez, sesinin tonunu değiştirmeden, görev gereği gibi: "Majeste, ben bu düşüncede değilim!" yanıtını verir. Yüz kez kovulur, işinden atılmakla, sürgünle tehdit edilir, ama İmparatorun ertesi gün yine kendisini çağırtacağına olan güveninden gelme yüzde yüz bir sakinlikle odadan ayrılır. Her defasında da haklı çıkar. Çünkü Napoléon, bütün kuşkusuna, öfkesine ve içini dolduran nefrete karşın on yıl süreyle ve son ânına kadar Fouché'yi yanından uzaklaştıramaz.

Fouché'nin Napoléon üzerinde böylesine etkili oluşuna, çağdaşlarının hiçbiri akıl erdiremese de, onun büyücülük ve uyuşturuculuk gibi bir yanı yoktur. Bu etkinlik, çaba ve beceriklilikle, sistemli gözlemlerle hesaplı kitaplı olarak elde edilmiştir. Fouché çok şey bilir, hatta gerektiğinden de fazlasını değil yalnızca; onun isteklerine karşı olarak da İmparatorun bütün sırlarını bilir, sonsuz ve akıllara durgunluk veren haber toplayışıyla efendisini güç durumlara sokar. İmparatorun eşi Josephine'den en gizli yatak sırlarını öğrenir, Bonaparte'ın tırmanış basamaklarında attığı her adımı Barras'dan öğrenmiştir. Para babalarıyla ilişkileri sayesinde İmparatorun bütün özel varlık durumunu bilir; Bonaparte ailesinin yüzlerce kirli işinden hiçbiri, erkek kardeşlerinin kumarcılıkları ve kızkardeşi Pauline'nin yatak serüvenlerinden hiçbiri onun gözünden kaçmaz. Efendisinin evlilik hayatında yaptığı kaçamaklar da ondan gizli kalmaz. Napoléon gecenin on birinde kılık değiştirip bir pelerine bürünerek Tuilerie'nin gizli bir yan kapısından usulca çıkar ve bir sevgilisine giderse arabanın nereye gittiğini, İmparatorun o evde ne süre kaldığını, ne zaman geri döndüğünü Fouché ertesi gün öğrenmiş bulunur ve dünyaya hükmeden bu adamı, gözdeniz sizi uygunsuz bir oyuncu bozuntusuyla aldatıyor, diye utandırabilir kimi zaman. İmparator kendini ister istemez ona iyice teslim etmek zorunda kalır. Fouché'nin tek gücü, Balzac'ı hayran bırakan yanı da bu: her şeyi ve her olayı bilmesi.

Ne var ki, Fouché, İmparatorun her işini, bütün plan, söz ve düşüncelerini denetlemekte gösterdiği titizlikle kendi sırları-

nı gizlemekte büyük bir çaba gösteriyor. Fouché ne İmparatora ne de herhangi birisine kendisinin gerçek niyet ve tasarılarını açıklıyor. Dağlar gibi yığılı haber malzemesinden, yalnızca kendi işine gelenleri bildiriyor. Ötekilerin hepsi, Güvenlik Bakanının yazı masasının gözünde kilitli duruyor. Fouché, bu en son kalesine kimseleri yanaştırmıyor. Kimseye sır verememek, yakınına kimseyi yaklaştırmamak; kimsenin sokulamayacağı ve kendi hesabına kullanamayacağı bir makamı elinde bulundurmanın eşsiz hazzını, bu tek tutkusunu sürdürüyor. Napoléon'un arkasına birkaç casus koyması, bundan ötürüdür ki boşuna. Fouché onları sersem yerine koyuyor, ya da onları görevlendirene yanlış ve değersiz haberler uçurtarak, kendi hesabına yararlanıyor. Bu casusluk ve karşı casusluk oyunu, yıllar geçtikçe daha iğrençleşiyor, hileler artıyor ve davranışlar dürüstlükten iyice uzaklaşıyor; evet, biri gittikçe daha çok hükmetmek, öteki de daha az hükmedilmek isteyen bu iki adam arasındaki hava gittikçe bulanıklaşıyor, bozuluyor. Napoléon'un gücü arttıkça Fouché, canını sıkar oluyor. Fouché güçlendikçe, Napoléon'dan daha çok nefret ediyor.

Ayrı ayrı dünyaların adamı olmaktan ileri gelen bu özel düşmanlığın arkasında çağın gittikçe artan gerilimi yavaş yavaş belirmektedir. Çünkü Fransa sınırları içinde yıldan yıla bir istek ve bir karşı istek gittikçe daha belirli olarak ortaya çıkmaktadır: ülke artık yine barış isterken, Napoléon hep savaş istemektedir. 1800 yılının Bonaparte'ı, ihtilalin mirasçısı ve koruyucusu olarak, ülkesi, milleti ve Bakanlarıyla yüzde yüz birlikti; 1804 yılının Napoléon'u, on dokuzuncu yüzyılın İmparatoru ise, ülkesini ve ulusunu çoktan unutmuş, Avrupa'ya ve dünyaya hükmedip ölümsüzlüğe ulaşmaktan başka bir şey düşünmez olmuştur. Kendisine emanet edilen görevi büyük bir ustalıkla yerine getirdikten sonra, aşırı gücüne dayanarak yeni ve daha zor görevler yüklenir; karışıklığı bir düzene sokar, ama sonra kendi başarısını zorla karışıklığa geri iter. Bu yüzden, pırıl pırıl ve keskin zekâsına bir durgunluk geldi anlamı verilmemelidir. Asla! Napoléon'un insanüstü yanlarıyla aşırı ve kılı kırk yararcasına kafasını işlettiğini, en son ânına kadar uyanık kaldığını, ölüm döşeğinde titrek bir elle yazdığı vasiyetname, bütün yaptıklarının bütünleyicisi olan bu belge gösterir. Ama

böylesine uyanık bir akıl, insanoğluna özgü ölçüleri çoktan yitirmiştir; akla sığmayacak isteklerinin gerçekleşmesinden sonra daha başkası da eklenemezdi. Dünya çapında bir kumarın bütün kurallarına aykırı olarak, ruhun böylesine işitilmemiş kazançlara ve aşırı davranışlara alıştıktan sonra, inanılmazı büsbütün inanılmazlarla geride bırakmanın hazzından vazgeçmesi nasıl beklenilebilir! Napoléon, en çılgınca serüvenlerinde bile, İskender, On İkinci Karl, ya da Cortez kadar pek az şaşırır. O da onlar gibi, en büyük zaferlerini kazanırken olanakların gerçekçi ölçüsünü yitirmiştir. Ama, aklın kusursuz işleyişinde görülen bu aşırılık, zihnin olağanüstü bir oyunu olarak, bulutsuz gökyüzü altında Mistral fırtınası gibi, tek bir insanın yüz binlere karşı bir cinayeti olduğu kadar insanlık tarihinin de zenginleştiricisi olan o büyük eylemleri getirir. İskender'in Yunanistan'dan Hindistan'a seferi –bugün bile hâlâ masal gibi geliyor– Cortez'in yolculuğu, On İkinci Karl'ın Stockholm'dan Poltawa kıyılarına yürüyüşü, Napoléon'un İspanya'dan Moskova kapılarına sürüklediği altı yüz bin kişilik kervan, yüreklilik ve pervasızlık örneği bu büyük başarılar, günümüz tarihi için, Yunan mitolojisinde Promete ve Devlerin Tanrılara karşı savaşlarına benzer bir anlam taşır: Kendini yüceltmek ve yiğitlik at başı gidiyor. İnsanoğlunun varabileceği başarıların en aşırısı ve en yükseğini elde etmek istiyor olmalı. Napoléon, imparator tacını şakaklarında hissedeli beri bu en aşırı amaca varma yolunda durmamacasına çaba gösteriyor. Başarıları arttıkça amaçlarının sayısı, kazandıkça pervasızlığı, alınyazısını değiştirici zaferleri çoğaldıkça daha aşırılarını istemek tutkusu artıyor. Bundan ötürüdür ki, çevresindekilerin –zafer borazanlarıyla kulakları sağırlaşmamış ve başarılarla gözleri kamaşmamışsa–, Talleyrand ve Fouché gibi zeki ve aklı başında kişilerin ürpermeye başlaması kadar olağan bir şey yoktur. Onlar, dönemi, yaşadıkları çağı ve Fransa'yı düşünüyorlar. Napoléon ise yalnızca kendisinden sonraki zamanı, tarihi ve efsaneleşmeyi düşünüyor.

Sağduyuyla tutku, aklı başında kişiyle insanüstü kişilik arasında tarih boyunca sürüp giden bu çatışma, Fransa'da yüzyıl başlarında belirli kişiler biçiminde ortaya çıkıyor. Napoléon savaşla yüceldi, hiçlikten imparator tahtına yükseldi. Durmamacasına savaş istemesi ve hep daha büyük, daha güçlü düşmanlar

araması, bundan ötürüdür ki, çok olağan. Savaşa sürdüklerinin sayısı akıl almayacak kadar artmaktadır. 1800 Marengo Savaşında otuz bin kişiyle zafere ulaşmıştı. Beş yıl sonra üç bin insanı sürüyor savaş alanına. Bir beş yıl sonra ise, hem de savaştan bıkmış ve çok kayıp vermiş ülkesinden, bir milyon asker topluyor. Savaşa ve tahta böylesine düşkünlüğün eninde sonunda felakete sürükleyeceği, ordusundaki en zavallı kapı kuluna, kafası hiç işlemeyen bir köylüye bile anlatılabilir. Fouché'nin, Moskova Seferinden beş yıl önce ileriyi görüp Metternich'e: "Sizi yenerse Rusya ile Çin kalacaktır yalnızca!" demesi ilginçtir. Ama yalnızca tek bir insan, Napoléon'un kendisi, durumu kavramıyor, ya da gözlerini eliyle kapatıyor. Austerlitz zaferini sonra da Marengo ve Eylau –iki saate sıkıştırılmış bir dünya tarihi– gibi zaferleri yaşamış kimseyi, saray balolarında üniformalı dalkavukları huzura kabul etmek, her yanı donatılmış ve süslenmiş operada oturmak, milletvekillerinin cansıkıcı konuşmalarını dinlemek ne heyecanlandırır ne de hoşnut eder; evet ordusunun başında dolu dizgin Avrupa'nın her yanına saldırıp orduları bozguna uğratır ve kralları satranç taşı gibi parmağının bir dokunuşuyla devirip yerine başkalarını geçirirse, Invalide Katedralinde yüzlerce bayrak dalgalanırsa ve yeni kurulmuş hazine dairesi Avrupa soygunlarıyla gittikçe zenginleşirse, sinirleri ancak dinçleşebilir bir süre. Alaylar, kolordular ve ordular başka bir şey düşünemiyor. Fransa'ya, bütün ülkeye, bütün dünyaya, tümüyle savaşa sürülecek kayıtsız şartsız kendi öz malı gözüyle bakıyor nicedir: '*La France, c'est moi*'[1] diyor. Ama adamları arasında hâlâ direnenler var; Fransa'nın önce Fransa'nın olduğunu, Fransızların, Fransız yurttaşlarının, Korsikalı bir aileye krallıklar armağan edip bütün Avrupa'yı bir Bonaparte çiftliği yapmak zorunda olmadığını gizliden gizliye düşünüyorlar. Askere çağrı listeleri kentlerin giriş yerlerine yıldan yıla daha sık asıldıkça, Portekiz sınırlarında, Polonya ve Rusya'nın karlı steplerinde ölmek, ya da kimsenin akıl erdiremediği bir amaç için kullanılmak üzere on sekiz ve on dokuz yaşındaki gençler evlerinden zorla koparılıp askere alındıkça, onların da hoşnutsuzluğu artıyor. Kendi yıldızlarından başkasını görmez olmuş İmparatorla, ülkelerinin bitkin düştüğünü ve sabırsızlaştığını görebi-

[1] Fransa ben'im. (Yay.)

lenler arasındaki çatışma gittikçe sertleşiyor. Gittikçe dediğim dedik ve başına buyruk olan bir insan, en yakınlarının da öğütlerine kulak asmayacağından, çılgınca yuvarlanan tekerleği nasıl durdurtup kaçınılmaz hale gelen uçuruma yuvarlanıştan kurtarabilsek diye, gizlice düşünüp birbirlerine akıl danışmaya başlıyorlar. Çünkü sağduyuyla tutkunun kesin olarak ikiye ayrılacağı ve Napoléon ile adamlarının en zeki olanı arasında mücadelenin başlayacağı an uzak değildir.

Napoléon'un savaşa aşırı ve ölçüsüz düşkünlüğüne karşı başlayan gizli direnç, akıl hocaları arasında birbiriyle hiç geçinemeyenleri, Fouché ile Talleyrand'ı bile sonunda işbirliğine götürüyor. Napoléon'un bakanlarının en değerlerinden ve dönemin çok ilginç insan sarrafı olan bu iki kişi birbirlerinden hiç hoşlanmıyorlar. Birçok durumlarda birbirlerine pek benzediklerinden belki de! Her ikisi de gerçeği iyi gören düşünce adamıdırlar, gerektiğinde hiçbir şeyden çekinmeyen ve edepsizleşebilen birer genç Machiavel olmasını da bilirler. İkisi de papaz okulunda öğrenim görmüş, ihtilalin ateşli günlerinde görgülerini arttırmışlardı. Para ve onur konularında ikisi de aynı derecede vicdan tanımaz bir soğukkanlılığa sahiptir. Cumhuriyete, Direktuvar'a, Konsüllüğe, İmparator ve Krala ikisi de aynı bağımsızlıkla ve vicdanlarının sesine hiç kulak vermeden hizmet etmişlerdir. Oynak yaradılışta olan bu iki usta karakter oyuncusu, dünya tarihi denilen sahnede birbirlerine sık sık rastlamışlardır: İhtilalci olarak, Bakan olarak, ya da Kralın buyruğunda. Düşün yanları bir olduğundan ve diplomasi alanında aynı rolleri bölüştüklerinden rakiplerin sert öfkesi ve taş gibi soğuk kavrayışıyla nefret ederler birbirlerinden.

İkisi de birbirinin tıpkısı ahlakdışı tiplerdendir. Ama kişiliklerinde görülen bu benzerliğe karşılık, soy sop bakımından çok değişiktirler. Çünkü önemsiz bir tüccarın oğlu olan Joseph Fouché hiç kimsenin değer vermediği bir papaz okulu öğretmeni olarak ve birkaç metelik aylık için manastırda matematik ve Latince dersi verdiği sıralarda, Talleyrand, Périgord Dükü ve Autun Piskoposu olarak eski bir prens soyundandır, koca bir Fransız eyaletinin ruhani başkanı sıfatıyla mor Toga giymektedir. Talleyrand, Fransa Cumhuriyetinin, Londra maslahatgüza-

rı ve seçkinlerin ünlü bir sözcüsü olduğu sırada, Fouché kulüpte yaltaklanıp sağa sola koşarak bir milletvekilliğini güçlükle ele geçirebilmiştir. Talleyrand, arabasından alkışlar arasında inen yüksek birisi olarak ihtilale yukarıdan gelmiş, orta sınıfın yanına varmak için birkaç basamak inmiştir. Fouché ise oraya bin bir güçlükle ulaşabilmiştir. Çıkış yerlerinin böylesine değişik olması yüzündendir ki, ayın özelliklerinin rengi başka başkadır. Talleyrand, bütün davranışlarıyla üst perdeden olan Napoléon'a soylu kişinin küçümser serinkanlılığıyla hizmet eder. Fouché ise, yükselmek isteyen bir memurun aşağıdan alan çalışkanlığı ve hamaratlığıyla. Birbirlerine benzedikleri konularda bile başka başkadırlar. Talleyrand da parayı sever, ama soylu kişi olarak, kumar masasında ve kadınlarla har vurup harman savurmak için. Tüccar oğlu Fouché ise, sermaye adamı olarak parayı işletmek ve büyük bir tutumlulukla biriktirmek için. Talleyrand için iktidar hayatın tadını çıkarmak için bir aracı, yeryüzünün en zevkli şeylerinin tadına varmak için en iyi ve en kibar yol, lüks bir hayata, kadınlara, ziyafet sofralarına sahip olmak demektir. Fouché ise birçok milyonu olduktan sonra bile, manastırda alıştığı aşırı tutumluluğunu hiç bırakmaz. İkisi de toplumdaki köklerinden büsbütün kopamazlar. Périgord Dükü Talleyrand, terörün en korkunç günlerinde bile asla tam bir halk adamı ve Cumhuriyetçi olamadığı gibi, Joseph Fouché de yeni elde ettiği Otranto Dükü unvanına ve parıl parıl sırmalı üniformasına karşın gerçek bir aristokrat olamamıştır.

Bu ikisinin en göz kamaştırıcısı, büyüleyicisi ve belki de önemlisi, Talleyrand'dır. Çok eski kültür miraslarıyla biçimlenmiş, on sekizinci yüzyıl ruhuyla esnekleşmiş beyni, diplomasi oyunlarından hayatın daha bir sürü heyecanlandırıcı oyunları kadar hoşlanır, ama çalışmaktan da nefret eder. Kendi eliyle bir mektup yazdığı çok seyrek görülmüştür. Hayatın bütün keyiflerini iyice çıkarmak isteyen ince beğenili biri olarak, kaba işleri başkalarına yaptırıp o ensiz ve yüzüklü eliyle sonuçları şöyle bir toplamaktan hoşlanır. En karmaşık durumları bir bakışta kavrayıveren öğrenimi ona yeterli gelmektedir. Doğuştan ve iyi yetişmiş bir psikolog olarak, Napoléon'un dediği gibi, bütün düşüncelere bürün-, hiçbir öğüt vermeden isteğini herkese benimsetir. Gözüpek dönüşlerde, çabucak kavrayışlarda, tehlikeli

anlarda büyük bir esneklikle yön değiştirmelerde başarı sağlar. Ayrıntılarla uğraşmayı, kan ter içinde çalışmayı horgörür ve hiç yanaşmaz. En az çabayla yetinmeye olan bu sevgisi, kesin kararlarda en yoğun biçimi seçmesi, göz kamaştırıcı söz oyunlarına ve özdeyişlere olan büyük yeteneğine de uygun düşüyor. Uzun raporlar yazmaz. İyi düşünülmüş tek bir sözle bütün bir durumu, bir insanı anlatır. Fouché ise böylesine özlü bir dünya görüşünden iyice yoksundur. Yüzde yüz doğru sonuç elde edebilmek için bir arı çalışkanlığıyla sayısız ilmikler atar, çabayla oraya buraya gider gelir, binlerce ve binlerce gözlemi bir araya getirir, sonra bunları toplayıp birleştirir. Fouché'nin yöntemi çözümleyicidir. Talleyrand ise gönül gözüyle her şeyi görüverir. Birincisi bütün başarısını aşırı çalışkanlığına, ötekisi de kafasını hızla çalıştırmasını borçludur. Tarihin bir buluşu olan ve ikisi de birbirinin tam tersi bu çiften daha uygununu hiçbir sanatçı ortaya koyamaz; tembel olduğu kadar dâhi ve ani buluşlu Talleyrand'la, Fouché gibi uyanık bin gözlü bir yaratığın, uzağı da yakını da gören ve tutkuyla çalışkanlığı nefsinde toplayan yüzde yüz eşsiz bir dehanın yanında yer alabilmesi, ancak tarihin oyunudur.

Ama aynı cinsin değişik örneklerinden olan bu iki insan birbirinden müthiş nefret eder. İşte yüzdendir ki, Talleyrand ile Fouché, birbirlerini çok iyi tanımaktan gelen bir duyguyla ve derin bir içgüdüyle birbirlerinden tiksiniyorlar. Soylu kişi Talleyrand, önemsiz şeyler üzerinde çalışan, haberler toplayan ve raporlar uçuran bu aşırı soğukkanlı gözcü Fouché'den, ilk günden beri hiç hoşlanmıyor. Öte yandan Fouché de, Talleyrand'ın hafifliklerine, israflarına, üstten bakan kibar hallerine ve kadın tembelliğini andıran gevşek davranışlarına müthiş kızıyor. Bundan ötürüdür ki, her ikisi de birbirleri için yalnızca zehirli ve iğneli sözler kullanıyorlar. Talleyrand: "Fouché kendisini çok iyi tanıdığı için başka insanları hor görüyor!" derken gülümsüyor. Fouché de, Talleyrand başbakan yardımcılığına atandığında: *"Il ne lui manquait que ce vice- là,"*[1] diye alay ediyor. Birbirlerini kızdırmak için ellerinden geleni yapıyorlar ve birbirlerine zarar verecek hiçbir olanağı kaçırmıyorlar. Biri çevik, ötekisi çalışkan olan bu iki adamın birbiri i böylesine tamamla-

[1] Bir de bu erdemsizliği eksikti. (Yay.)

yan özellikleri, onları Napoléon için önemli bakanlar durumuna getiriyor. Birbirlerinden müthiş nefret etmeleri ise Napoléon'un pek işine yarıyor. Çünkü biri ötekini aşırı çalışkan yüz hafiyeden daha iyi göz hapsinde tutuyor. Fouché, Talleyrand'ın her yeni rüşvet olayını, sefihliğini ve ihmalciliğini sıcağı sıcağına yetiştiriyor. Talleyrand da, Fouché'nin her yeni gizli işini, dalaveresini hemen haber veriyor. Çok olağanüstü bu iki Bakan, Napoléon'a hem hizmet ediyorlar, hem de onu koruyorlar. Kafası çalışan bir psikolog olan Napoléon, iki Bakanın bu derece yarışma halinde olmasından büyük ölçüde yararlanıyor ve böylelikle onları hem kışkırtıyor, hem de gemlerini elinde tutuyor.

Fouché ve Talleyrand'ın böyle dirençli yarışma ve düşmanlık hali, Parislileri yıllarca pek eğlendiriyor. Tahtın hemen ayak ucunda usanmadan oynanan bu komedinin ayrıntılarını Molière'den sahneler gibi seyrediyorlar; tek yöneticinin bu iki kulu, birbirlerini iğneler ve acı alaylarla tedirgin ederken Tanrılar kadar üstün ustanın bu çekişmeyi seyredişine baktıkça neşeleniyorlar. Napoléon da, bütün ötekiler de eğlenceli bir kedi köpek oyunu beklerken, berikiler rollerini değiştiriverip çok ciddi bir ortak oyuna başlıyorlar. Çekişmeyi ilk kez bir yana bırakıp Bonaparte'a karşı ortak öfkelerini güçlendiriyorlar. 1808 yılındayız ve Napoléon yeni bir savaşa başlamıştır; o âna değin yaptığı savaşların en anlamsızı ve hiçbir yararı dokunmayacak olan İspanya Savaşına. 1805'te Avusturya'yı ve Rusya'yı yenmişti. 1807'de Prusya'yı bozguna uğrattı. Almanları ve İtalya yarımadasındaki devletleri uydusu yaptı. İspanya'ya düşmanlık için en küçük bir neden yok. Ama sıradan bir adam olan kardeşi Joseph (Birkaç yıl sonra Napoléon kendi ağzıyla: "Kendimi sersemler uğruna feda ettim," diyecektir) de bir taht istiyor ve sırada el altında bir taht bulunmadığından, milletler hukukunu hiçe sayarak bunu İspanya hanedanının elinden zorla almaya karar veriyor. Yine davullar gümbürdüyor, yine taburlar yürüyüşe geçiyor, bir bir güçlükle toplanmış paralar yine su gibi akıyor ve Napoléon, sarhoşlukların en tehlikelisi olan zafer sarhoşluğuyla yine kendinden geçiyor. Böylesine savaş düşkünlüğü, en kalın kafalıları bile yavaş yavaş kızdırmaya başlamıştır. Fo-

uché de, Talleyrand da –Fransa'yı daha bir yedi yıl felaketten felakete sürükleyecek olan– savaşı asla uygun örmüyorlar ve İmparator ne onu, ne de ötekini dinlemediğinden, usluca yakınlaşıyorlar birbirlerine. Mektuplarını, öğüt yazılarını İmparatorun öfkeyle buruşturup bir köşeye fırlattığını biliyorlar. Mareşallere, generallere, kılıcına güvenen askerlere ve hele Korsikalı aileden olanlara nicedir devlet adamlarının sözü geçmiyor. Çünkü Bonaparte ailesinden olanların her biri, yoksul geçmişini kısa sürede hermin bir kürkle örtmek istiyor. Söz hakkı ellerinden alınmış olan Talleyrand ve Fouché, bu durumda sözsüz bir politika oyununa başlayarak, deyimin gerçek anlamıyla bir 'sahne darbesi' yapıyorlar herkesin önünde; kafa tuttuklarını açıklamak ister gibi birleşiyorlar.

Sahneyi dramatürji açısından Fouché'nin mi, yoksa Talleyrand'ın mı böylesine başarılı hazırladığı bilinmiyor. Olay şöyle geçiyor: Napoléon İspanya'da savaşırken Paris'te baş döndürücü bir şenlikler ve neşeler havası esmektedir –Kışları kara ve yazları kasırgaya alışıldığı gibi her yıl bir başkası patlak veren savaşlara da alışılmıştır–; ünlü başbakan yardımcısının Saint-Florentine Sokağındaki evinde de (Napoléon Valladolid'de, kir pas içindeki karargâhında ordu emirlerini yazarken) 1808 Aralık ayında bir gece binlerce mum ışıldamakta ve müzik sesleri duyulmaktadır. Talleyrand'ın pek sevdiği güzel kadınlar, göz kamaştırıcı bir sosyete, yüksek devlet danışmanları ve Dışişlerinin elçileri hep birlikte eğlenmektedirler. Neşeli söyleşiler ve danslarla keyfediyorlar. Birden, her yandan fısıltılar ve mırıltılar başlıyor, dans duruyor ve konuklar şaşkınlık içinde toplanıveriyorlar bir araya. Buraya ayak basacağı hiç kimsenin aklına gelemeyecek olan bir adam giriyor içeriye: kuru yüzlü Fouché; bugüne kadar bu eve bir tek kez ayak basmadığını ve Talleyrand'ın ondan amansızca nefret ettiğini bilmeyen yok. Ama baksanıza, Dışişleri Bakanı büyük bir incelikle karşılıyor Güvenlik Bakanını, çok sevdiği bir dostu konuk gelmişçesine içtenlikle selamlıyor ve aşırı bir dostlukla koluna giriyor. Sanki okşarcasına davrandığı pek belli bir yakınlıkla, salondan geçiriyor konuğunu ve yan odalardan birine girip şezlonga otururak usul usul konuşuyorlar. O gece orada olanların hepsi de büyük bir meraka kapılıyor. Bu büyük ve şaşırtıcı olayı, ertesi sabah

bütün Paris öğrenmiştir. Böylesine birden ve ama göze çarpıcı barışmanın sözü ediliyor her yerde. Bunun anlamını herkes anlamıştır. Köpekle kedi ancak aşçıbaşıya karşı böyle birden anlaşır: Fouché ile Talleyrand'ın dost oluvermesi, Bakanlarının Napoléon'a açıkça cephe alması demektir. Bu komplonun asıl nedenlerini öğrenebilmek için bütün hafiyeler hemen harekete geçiyor. Bütün elçiliklerde çok acele raporlar yazılıyor, Metternich acele ulakla Viyana'ya: "Bü birleşme aşırı yorgun bir halkın isteklerine uygundur," diye haber uçuruyor. Ama Napoléon'un kız ve erkek kardeşleri de harekete geçip İmparatora saçmasapan haberler gönderiyorlar özel ve acele ulaklarla.

Haber, özel ulakla, yıldırım hızıyla ulaşıyor İspanya'ya. Napoléon, kırbaçlanmışçasına müthiş bir hızla Paris'e dönüyor. Paris'ten gelen mektubu alınca en yakınlarını bile yanına çağırmıyor. Dudaklarını ısırıp öfkesini içine atıyor ve dönüş için hemen emirleri veriyor. Talleyrand'la Fouché'nin yakınlaşması, kaybedilmiş bir meydan savaşından daha müthiş bir etki yapıyor. Dönüşü çılgınca bir hızla oluyor. Valladolid'den on yedisinde yola çıkıyor, on sekizinde Burgos'da ve on dokuzunda Bayonne'dadır. Hiçbir yerde durulmuyor. Kırbaçlana kırbaçlana koşmaktan bitkin düşmüş atlar sık sık ve büyük bir çabuklukla yenileriyle değiştiriliyor ve Napoléon, ayın yirmi ikisinde bir bora gibi Tuilerie'yi allak bullak ediyor; ertesi günü de, Talleyrand'ın ince buluşlu güldürü oyununa, dramatik bir sahneyle karşılık veriyor. Generaller ve Bakanlarıyla sırmalar içinde bütün saray adamları, figüranlar olarak eksiksiz hazır bulunduruluyor. İmparatorun isteklerine karşı en ufak bir direnişi nasıl da bir yumrukta ezdiğini herkes açıkça görmeli. İmparator bir gün önce çağırttığı Fouché'yi, odasına kimseyi almadan, iyice hırpalamıştır; bu gibi soğuk duşlara alışkın olan Güvenlik Bakanı, kılını kıpırdatmadan her şeye katlanmış, yuvarlak ve becerikli sözlerle özür dileyip tam zamanında işin içinden sıyrılmasını bilmiştir. İmparator, böyle kul köle kişilere hafif bir tekme yeter, diye düşünüyor. Ama daha güçlü bilinen Talleyrand'ı da herkesin önünde azarlamalı. O sahne pek çok anlatılmıştır. Gerçekten de tarihin dramatik yapısında daha ilginç bir örnek yoktur. İmparator, önce genel deyimler kullanıyor ve kendisi

Paris'te bulunmadığı sırada bazı kişilerin alçakça davranışlarını yeriyor. Ama sonra, Talleyrand'ın serinkanlı umursamazlığına köpürerek, büyük bir sertlikle ona dönüyor: Talleyrand, kolunu duvarın pervazına yanlamış ve kendisi şömineye dayanmış kayıtsız ve hareketsiz durmaktadır. Bir güldürü gibi düşünülmüş olan ibret dersi, bütün saray mensuplarının önünde gerçek bir öfke örneği oluveriyor; İmparator, yaşlı ve deneyimli Bakanına en aşağılık sövgüleri savuruyor. "Sen hırsızın birisin," diyor; "sözünü tutmayan döneğin birisin," diyor; "para için kendi babasını bile satan, para hatırına her şeyi yapan biri," olduğunu söylüyor; Enghien Dükünün öldürülmesi suçunu ve İspanya Savaşını onun üstüne atıyor. Bir çamaşırcı kadın bile komşu kadına böylesine pervasızca kapı ağzında sövmez, ihtilalin en kıdemli kişisi Périgord Düküne, Fransa'nın en gözde diplomatına Napoléon'un sövdüğü gibi.

Bu sözleri dinleyenler donup kalıyorlar. Hepsi tedirginleşiyor. Hepsi seziyor: İmparator şu anda kötü duruma düşmüştür. Yalnızca Talleyrand bütün bu saldırılar derisinin kalınlığından işlemiyormuş gibi bir ilgisizlikle –kendisi için yazılmış bir yerginin okunuşu sırasında uyuyakaldığı söylenir– böyle sövgülerin kendisini küçük düşüremeyeceğine güvenen aşırı bir yukarıdan bakışla dinliyor ve yüzünde en küçük bir kırışma belirmiyor. Fırtına dindikten sonra da, cilalı döşeme tahtalarında ayağını sürükleyerek uzaklaşıyor ve bekleme salonuna geçip de uşak, pardösüsünü giydirirken, gümbürtülü yumruk indirmelerin tümünden daha öldürücü olan: "Böyle büyük bir adamın böylesine kötü yetişmiş olması çok yazık," sözlerini söyleyivermekle yetiniyor.

Ertesi günü Talleyrand'ın mabeyincilik rütbesi kaldırılıyor ve kıskanç yaradılışlılar Fouché'nin de işinden atıldığını okumak için 'Moniteure'ün daha sonraki günlerde hükümet haberlerini karıştırıyorlar. Ama umdukları olmuyor ve Fouché işinin başında kalıyor. Atılışını yaparken, her zaman olduğu gibi, daha güçlü birini paratoner olarak kullanmıştır. Lyon Cellatlığını birlikte yaptığı Collot, sıtma yatağı adaya sürülmüş, ama Fouché'ye bir şey olmamıştır. Direktuvar'a karşı mücadelesinde bön yamağı Babeuf kurşuna dizilir, Fouché'ye dokunan olmaz. Koruyucusu Barras yurtdışına kaçmak zorunda kalır, Fouché yine

yerindedir. Bu kez de yine ön adam, yani Talleyrand düşer ve ama Fouché yerinde kalır. Hükümetler, devlet biçimleri, görüşler ve insanlar değişir, yüzyılın değiştiği bu büyük kasırgada her şey yıkılır ve ortadan silinir, ama Joseph Fouché, bu bir tek insan, bütün ayrı kanılara hizmet durumunda aynı yerde kalır.

Fouché iktidarda kalır, hatta daha da fazlası: Napoléon'un akıl hocalarından en bağımsızının pek ustalıkla atlatılıp yerine her şeye kafa sallayan birinin getirilmesi Fouché'nin gücünü daha da arttırır. Ama daha önemlisi, rakibi Talleyrand'dan başka Napoléon'un da uzaklaşmasıdır. Çünkü yıllardan 1809'dur ve Napoléon her yıl olduğu gibi savaşmaktadır; bu kez Avusturya'ya karşı.

Napoléon'un Paris'ten ve işlerden uzaklaşması Fouché'nin her zaman pek hoşuna gider. Ne kadar uzağa giderse o kadar iyi, ne kadar uzun süre kalırsa o derece iyi; Avusturya, İspanya, Polonya'da, ama en çok yine Mısır'da olmasını istiyor. Çünkü İmparatorun aşırı güçlü ışığı kendinden başka herkesi gölgede bırakıyor, bütün davranışlarından yaratıcılık taşan hali ve başına buyruk olmanın verdiği üstünlüğüyle bütün istekleri uyuşturuyor. Ama o bir yüz mil uzaklaşıp da meydan savaşlarına komuta eder, yeni savaş planları hazırlarken, Paris'te kalmış olan Fouché ara sıra da olsa buyruklar verip alınyazısına hükmeder ve İmparatorun enerjik ellerine bağlı bir kukla durumundan kurtulur.

Böyle bir olanağı Fouché sonunda ve ilk kez 1809 yılında ele geçirir. Napoléon'un alınyazısını değiştiren bir yıldır bu 1809. Çünkü dış yanlarıyla büyük başarılarına karşın askerlik durumu o güne kadar asla böylesine tehlikeye girmemiştir. Bozguna uğratılmış Prusya'nın ve güçlükle yola getirilmiş Almanya'nın şurasına burasına dağılmış garnizonlarda hemen hemen silahsız on binlerce Fransız, silaha sarılmak için yalnızca bir sesleniş bekleyen yüz binlerce kişiye nöbetçilik etmektedir. Avusturyalıların Aspern'de yaptığı gibi bir ikinci başarı, Elbe'den Rhone'a kadar tetikte bir halkın kükremesine ve ayaklanmasına yol açacaktır. İtalya'da da durum daha iyi değildir. Papa'ya karşı kötü davranış bütün İtalya'yı sertleştirmiştir. Prusya'nın küçük düşürülmesinin bütün Almanya'daki tepkisi gibi. Buna kar-

şılık Fransa yorgundur. Ebro'dan Weichsel'e kadar dağılmış imparatorluğun askerlik gücüne yeni bir darbe başarılırsa, iyice sarsılmış demir gibi güçlü devi yere serme olanağı da belki doğar. Böyle bir darbe planını hazırlayanlar İngilizlerdir, Napoléon'un can düşmanları. İmparatorun birlikleri Aspern, Roma ve Lizbon'a dağılmış bulunduğu sırada dosdoğru Fransa'nın kalbine yürüyerek önce Dünkerk Liman çevresini ele geçirip Anvers'i zaptetmeyi ve Belçikalıları ayaklanmaya zorlamayı kararlaştırırlar. İngilizler, savaş ustası Napoléon, orduları, mareşalleri ve toplarıyla şimdi çok uzaklarda diye hesaplıyorlar; bütün Fransa, önlerinde hiçbir savunusuz apaçık duruyor.

Ama Fouché işinin başındadır. 1793'te Convention yönetimi sırasında on binlerce askeri birkaç haftada toplamış olan Fouché'nin enerjisi o günden bu yana azalmamıştı. Ama ancak karanlıkta iş görebiliyordu, dalavere ve entrikalarla başarı sağlayabiliyordu. Joseph Fouché, yalnızca bir kukla, Napoléon'un bir oyuncağı olmayıp gerektiğinde İmparator kadar kararlı, ne yapacağını bilen biri gibi davranabileceğini ulusuna ve bütün dünyaya göstermek için, şu anda ortaya çıkan bu göreve büyük bir tutkuyla sarılıyor. Sonunda, bir kez olsun –gökyüzünden düşüvermişçesine eşsiz bir fırsat– Fransa'nın askerlik ve düşün alınyazısının tek bir adama bağlı bulunmadığının açık açık kanıtlanması gerekiyor. Fouché, Napoléon'un hiç de gerekli olmadığını buyrultusunda büyük bir pervasızlıkla açıkça belirtiyor; Belediye Başkanına gönderdiği mektupta: "Napoléon'un dehası Fransa'ya ışık tutsa bile, düşmanı geri püskürtmek için ille de kendisinin burada bulunmasının gerekli olmadığını Avrupa'ya kanıtlayalım," diye yazıyor. Bu güvenli ve pervasız sözlerini eylemle doğruluyor da. Çünkü 31 Ağustosta İngilizlerin, Walcheren Adasına ayak bastıklarını öğrenir öğrenmez, Güvenlik Bakanı ve İçişleri Bakanı olarak (geçici bir süre için bu Bakanlık da ondadır) ulusal muhafız birliklerinde görev alanların –ihtilalden bu yana köylerinde sakin yaşıyorlar, terzilik, çilingirlik, kunduracılık ve çiftçilik yapıyorlar– askere çağrılmasını istiyor. Bunu duyan öteki Bakanlar dehşete düşüyorlar. Nasıl olur da, İmparatordan izinsiz, yalnızca kendi sorumluluğuyla böyle büyük çapta bir önleme başvurabilir–. Özellikle Savunma Bakanı, bir sivilin, yetkisiz birinin kendi kutsal makamına burnunu

sokmasına köpürüyor ve bütün gücüyle direniyor; ülkeyi telaşa vermektense, Viyana'da Schönbrunn Sarayında bulunan İmparatordan seferberlik izni istemeli, İmparatorun buyruğunu beklemeli. Ne var ki, İmparator, soru ve yanıt için, her zaman olduğu gibi, posta arabası yolculuğuyla iki hafta uzaktadır; Fouché ise, ülkeyi telaşa vermekten ürkmüyor. Napoléon da böyle yapmıyor mu? Güvenlik Bakanı tedirginlik ve kargaşalık istiyor bütün içtenliğiyle. Böylece bütün sorumluluğu kendi üzerine alıyor. Tehdit altında bulunan eyaletlerde bütün erkekler, hemen savunmaya koşsunlar diye davullar ve buyruklarla İmparator adına çağrılıyorlar. Bütün bu önlemlerin hiçbirinden haberi olmayan İmparator adına! Fouché pervasızlığını daha da ileri götürüyor: geçici olarak derlenmiş bu kuzey ordusu başkomutanlığına Bernadotte'u getiriyor. Oysa, Napoléon, erkek kardeşinin eniştesi olmasına karşın, ondan nefret etmektedir ve sürgüne göndermiştir. Fouché işte böyle birini, İmparatora, Bakanlara ve bütün düşmanlarına karşın, sürgünden getirtiyor; bu önlemini İmparatorun uygun bulup bulmaması umurunda değildir. Önemli olan, başarıya ulaşarak herkese karşı haklı çıkmaktır.

Kesin karar anlarında böylesine pervasız davranışlar Fouché'ye gerçek yücelikten birşeyler katıyor. Bu sinirli iş, canlı beyin hep büyük görevler için kendini yer bitirir, ama ona yalnızca küçük küçük işler verilir; oynar gibi üstesinden geliverdiği işler. Sonra da arta kalan gücünü ve zamanını çoğu saçma olan kötü dalaverelere harcamayı dener. Ama gerçekten dünya çapında bir anla karşı karşıya kalınca –Lyon'da ve Napoléon düştükten sonra Paris'te olduğu gibi– büyük bir ustalıkla üstesinden gelir. Napoléon'un 'ele geçirilmez kent' dediği Vlissingen, Fouché'nin ileriyi daha iyi gördüğünü kanıtlamak ister gibi, birkaç gün sonra İngilizlerin eline geçer. Ama Fouché'nin izin almadan kurduğu ordu bu arada zaman kazanmış, Anvers korunur duruma getirilmiştir. İngilizlerin bu yarma saldırısı da, böylece tam ve çok pahalı bir yenilgiyle sona erer. Ülkenin yönetimi Napoléon ele alalı beri bir Bakan ilk kez, başına buyruk savaş sancağını dalgalandırıp yelkenleri şişirmiş, rotasını çizmiş ve bu bağımsız davranışıyla da Fransa'yı çok güç bir durumdan

kurtarmıştır. O günden sonra Fouché'nin yeni bir mevkii ve eskisinden daha başka bir kendine güveni vardır.

Bu arada ise Başbakanın, Savunma Bakanının yakınma mektupları Schönbrunn Sarayına ulaşmıştır; bu sivil Bakanın pervasızlığından şikâyetler yağmaktadır. Fouché, ulusal muhafızları askere almış ve ülkeyi savaş durumuna sokmuştur! Hepsi de, Napoléon'un bu aşırı davranışı dizginleyeceğini ve Fouché'yi görevinden uzaklaştıracağını umarlar. Ama şaşılacak şey, İmparator, Fouché'nin aldığı önlemlerin ne parlak sonuç verdiğini daha öğrenmeden, kestirip atıveren enerjisiyle, herkesin umduğunun tam tersini yapıyor. Başbakana kaba bir yanıt yazıyor: "Böylesine olağanüstü bir durumda yetkilerinizden hemen hiç yararlanmamış olmanıza canım sıkıldı. Daha ilk haber duyulur duyulmaz, yirmi bin, kırk bin, hatta elli bin ulusal muhafızı silah altına almalıydınız."

Savunma Bakanına da sözcüğü sözcğüne şöyle yazıyor: "Yalnızca Bay Fouché'nin elinden geleni yaptığını görüyorum. İşinin ehli olmayan kişi ise tehlikeli ve onur kırıcı bir hareketsizlikte direndi." Ürkek ve kılı kırk yaran meslektaşlarını, Fouché böylece atlatmış olmakla kalmıyor, Napoléon'un onaylamasıyla, sarsmış da bulunuyor. Fouché, Talleyrand'a ve Başbakana karşın, Fransa'da en ön plana geçiyor. Yalnızca buyruk almak değil, gerektiğinde buyruk da verebileceğini ondan başka gösteren çıkmadı. Fouché'nin tehlike anlarında eşsiz davranışlar yapabileceği hep görülecektir. En zor bir durumla karşı karşıya kalsa, bir anda kavrayan enerjisiyle ve büyük bir pervasızlıkla üstesinden gelir. En karmaşık düğümleri çözüp içinden çıkabilir. Ama kavrayıp ele alışta ne denli ustaysa, politika sanatının en ince yanı olan tam zamanında bırakabilmek sanatından, yazık ki, hiç anlamıyor. Bir işe elini sokunca bir daha çekemez. Hele bir düğümü çözdü mü, onu yeniden kördüğüm etmek gibi iblisçe bir oyundan kendini alamaz. Bu kez de böyle oluyor. Kalleşçe yandan vuruş, Fouché'nin çabukluğu ve hemen toparlayıp atılışıyla püskürtüldü. Büyük sayıda insan ve malzeme kaybına uğrayan, bundan da kötüsü prestijlerini yitiren İngilizler, ordularını gemilere bindirip ülkelerinin yolunu tuttular. Şimdi rahat rahat her şey eski duruma getirilebilir, askere alınmış olan ulusal muhafızlara borçluluk belirtilir ve onur birlikle-

riyle yerlerine gönderilir. Ama Fouché'nin tutkusu bir kez kan kokusu almış bulunuyor. İmparator rolü oynamak, üç eyalette davullar çaldırıp buyruklar çıkarmak ve meslektaşlarının gırtlağına yumruğunu dayamakta eşsizdir. Böylesine eşsiz günler şimdi sona mı ersin? Kendi başarı gücünün her gün, her saat keyfini çıkardığı şu sıra mı? Hayır, Fouché bunu düşünmüyor bile. Yeni bir düşmanı icat etmek pahasına da olsa, savaşı ve savunmayı sürdürmek daha hoş. Davulların gümbürtüsünü sürdürmeli, tedirginlikler yaratmalı, ülkeyi bir kasırgayla sarsmalı. İngilizlerin sözde Marsilya'ya bir çıkarmaya yapmaya niyetlendiklerini ileri sürüp yeni bir seferberlik emri veriyor. Bütün Piemont, taşra ve hatta Paris'te ulusal muhafızlar, herkesin şaşkına çevirerek askere alınıyor. Oysa ülkenin hiçbir yanında ve kıyılarda düşmandan eser yok. Tek neden, Fouché'nin başının dönmüş olması, uzun süredir yoksun kaldığı örgütleme ve silah altına alma keyfine kendini kaptırması; dünyaya hükmetmek isteyen kişinin uzakta olması, Fouché'nin iç dünyasında uzun süredir baskıda kalmış, önlenmiş eylem kişiliğini ortaya çıkarıveriyor.

Ama bütün ülke, bütün bu ordular kime karşı? diye şaşkınlıkla soruyor. İngilizler görünürlerde yok. Fouché'nin meslektaşlarının en iyi niyetlileri bile yavaş yavaş kuşkulanmaya başlıyorlar: kafasının içindekileri kimsenin okuyamadığı bu adam çılgınca asker toplamalarıyla ne yapmak istiyor? Kendi başarı gücüyle sarhoş olmuş Fouché'nin yalnızca gizli bir kumar keyfi çıkardığını hiçbiri anlayamıyor. Fransa'nın hiçbir yerinde bir tek süngü, bir tek düşman görünmediğinden, her gün gittikçe arttırılan bu seferberlik hazırlıklarını, Fouché'nin daha başka planlarıyla açıklıyorlar. İmparator yeni bir Aspern yenilgisine uğrarsa, ya da bir başka Friedrich Straps daha başarılı bir suikast yaparsa, Fouché'nin eskisi gibi hemen Cumhuriyeti ilan edeceğini ileri sürüyorlar. Schönbrunn Sarayındaki genel karargâha mektup üstüne mektup yağıyor, bu Fouché ya aklını kaçırdı, ya da bir komplo hazırlıyor diye. Sonunda, Napoléon bütün iyi niyetine karşın kuşkuya kapılıyor. Fouché'nin ileri gittiğini ve ona yine haddini bildirmek, gerektiğini anlıyor. Onu iyice bir azarlıyor: "Değirmenlerle çarpışan bir Don Kişot" olduğunu söylüyor ve eski mektuplarının sertliğiyle: "Aldığım

bütün haberler, Piemeont'ta, taşrada, Dauphiné'de ve Languedoc'ta ulusal muhafızların silah altına alındığı yolunda!" diye yazıyor. "Hiç de gerekmezken bütün bunların anlamı ne? Hem de benim hiçbir emrim ve iznim olmadan!" Bu durumda Fouché, yüreği sızlayarak büyüklük oyunundan çekilmek zorunda kalıyor, İçişleri Bakanlığını da bırakması gerekiyor. İtiliyor, itiliyor ve eski Güvenlik Bakanlığı köşesine sıkıştırılıyor; vaktinden önce ülkeye dönmüş ünlü efendisinin Güvenlik Bakanı oluyor yine.

Ama ileri gitmiş de olsa, ülkenin büyük bir tehlikede olduğu bir sırada Fouché bütün o korkak öteki Bakanlar arasında tam zamanında ve doğru bir iş yapmıştı. Bundan ötürüdür ki, Napoléon, daha başkalarına çoktan verdiği bir onurlandırmayı ondan uzun süre esirgemiyor. Fransa'nın kanla sulanmış topraklarında yeni bir soylular sınıfı yetiştirildiğinden ve bütün Generallere, Bakanlara ve hatta yamaklarına soyluluk unvanı verildiğinden, aristokrasinin eski düşmanı Fouché'nin de soylu kişi olmasına sıra geliyor.

Kont unvanı daha önce gizlice verilmiş bulunuyordu. Ama bir zamanların Jakobin'i bu unvanlar merdiveninde daha yüksekte bir basamağa çıkmalı. Bir zamanların önemsiz Korsikalı teğmeni, bir tarihte komünist ve manastırdan kaçmış papaz okulu öğretmeni Joseph Fouché'ye o andan başlayarak 'Otranto Dükü' unvanını kullanma hakkını tanıyan bir fermanı parşömen kâğıdına yazıp mühürlüyor; Schönbrunn Sarayının göz kamaştırıcı imparatorluk odasında ve haşmetli imparator olarak. Günlerden 15 Ağustos 1809. Fouché, gerçi, Otranto'da ne savaştı, ne de güney İtalya'nın bu kırlık yerlerini gördü. Ama bir zamanların koyu Cumhuriyetçisini unutturmak için böyle yabancı ses uyumlu ve dolgun bir aristokrat adı tam yerinde bir buluş. Çünkü gereği gibi çağıltılı söylenirse bu dük adının arkasında Lyon celladının, tek çeşit ekmekten ve servetlere elkoymaktan yana bir Fouché'nin gizlendiği akla gelmez. Tam bir şövalye gibi olması için, dükalığının belirtisi olan yepyeni bir arma da veriliyor.

Ama çok tuhaf: böylesine tehlikeli bir oyunu Napoléon'un kendisi mi düşündü, yoksa armacıların bi psikolojik şakası mı başardı? Her neyse! Otranto Dükünün armasının ortasında al-

tından bir sütun var. Altını büyük bir tutkuyla seven biri için çok uygun. Altından sütuna bir de yılan sarılmış. Yeni dükün diplomasi alanındaki esnekliklerini kibarca belirtmek istercesine, belki Napoléon'un çok zeki bir armacıbaşısı olmalıydı! Çünkü Joseph Fouché için bundan daha uygun bir arma düşünülemezdi.

ALTINCI BÖLÜM

İMPARATORA KARŞI MÜCADELE

(1810)

Örnek insanlar her zaman bütün bir kuşağı yüceltmiş ya da çökertmiştir. Napoléon çapında birisinin yakınında yaşayanlar, ya küçülüp onun büyüklüğü karşısında ortadan kaybolmak yolunu tutmuş, ya da onun örneğine bakıp kendi gücünü sınırsızca denemek istemişlerdir. Napoléon'un çevresinde yaşayan erkeklerin seçebileceği iki yol vardı: ya ona kulluk etmek ya da rakibi olmak. Çünkü böylesine üstün bir varlığın sıradan kişilere tahammülü yoktur.

Fouché, Napoléon yüzünden dengesinden olmuş kişilerdendir. Hiçbir şeyle yetinmeyen, durmamacasına kendi kendini aşmak için kudurtucu bir itiliş duyan Napoléon gibi tehlikeli bir örnek, Fouché'nin iç dünyasını zehirlemiştir. O da efendisi gibi olmak, gücünün sınırlarını durmamacasına genişletmek ister; sakin ve sebatlı olmak, huzurdan hoşnutluk duymak alışkanlıklarını o da yitirmiştir. Napoléon'un Schönbrunn Sarayından başında zafer armasıyla Paris'e dönüp dizginleri kendi eline alması Fouché için büyük bir hayal kırıklığı olur. Keyfinin istediği gibi yönettiği, ordular toplayıp bildiriler çıkardığı, korkak meslektaşlarını hiçe sayarak en pervasız önlemlere başvurduğu, koca bir ülkede sonunda bir baş olabildiği ve dünyanın geleceğinin söz konusu edildiği büyük masada kumara oturduğu o aylar ne eşsizdi! Joseph Fouché, şimdi yine yalnızca Güvenlik Bakanlığıyla yetinsin, hoşnutsuzları ve gazete dedikoducularını göz altında bulundursun, hafiyelerinin günlük raporlarını okuyup yavan bültenini hazırlasın. Talleyrand hangi kadınla ilgi kurdu, ya da dün borsada pay senetlerinin düşmesine kim neden oldu gibi sersemce şeylerle ilgilensin! Hayır, her an yeni bir olay yaşamak tutkusuyla kıvranan Fouché gibi tedirgin biri için bütün bun-

lar, dünyada olup bitenlere el uzatalı ve büyük politika yönetimine katılalı beri, çok önemsiz şeyler, küçümsenecek kâğıt kırpıntıları. Büyük parayla kumara alışanlar, ufak çapta şeylerle yetinmez olurlar. Fouché, Napoléon'un yanında da eyleme geçebileceğini bir daha göstermek hevesinde. Bu düşünceden kurtulamıyor.

Ama Rusya'yı da, Almanya, Avusturya, İspanya ve İtalya'yı da yenmiş, Avrupa'nın en eski hanedanından bir arşidüşesin kendisine eş olarak sunulduğu bir insanın, Papayı ve Roma'nın binlerce yıllık egemenliğini yere serip yeni bir dünya imparatorluğunu Paris'te kuruvermiş bir kişinin yanıbaşında yapılacak ne kalmıştır? Tutkular içinde kıvranan Fouché, yapılabilecek bir görev bulabilmek için tedirgin, sinirli ve hasetli bakışlarla her yanı gözlüyor. Gerçekten de var böyle bir görev; dünya egemenliği kalesinin en yüksek mazgalı henüz görülmemiştir: İngiltere'yle barış yapılmazsa koskoca yapıda bir gedik kalacaktır. Fouché, Avrupa çapında bu en son ve büyük eylemin, Napoléon'suz ve hatta Napoléon'a karşı, tek başına üstesinden gelmek istiyor.

İngiltere –1809'da da tıpkı 1795'te olduğu gibi– Fransa'nın başlıca düşmanı, en tehlikeli rakibi... Napoléon'un bütün istekleri Akkon kapılarında, Lizbon siperleri önünde ve dünyanın öte yanlarında, hep o sinirsiz, soğukkanlı, ne istediğini iyi hesaplamış Anglosakson gücüne çarptı ve Avrupa'nın her yanını ele geçirmiş olan büyük önder, dünyanın öte yarısından, denizlerden yoksun kaldı. Napoléon onları kıstıramadı, onlar da Napoléon'u; iki taraf da birbirinin hakkından gelebilmek için yirmi yıla yakındır çaba gösteriyor. Bu çılgınca savaş her iki tarafı da müthiş zayıf düşürdü. İki taraf da açıkça söylemekten kaçınıyorlar, ama yoruldular. Fransa'da, Anvers'de ve Hamburg'daki bankalar, İngiltere ticaretlerini engelleyeli beri, iflas ediyorlar. Öte yandan, Times Nehri satılamamış mal yüklü gemilerle doldu. İngiliz ve Fransız paraları gittikçe düşüyor. Her iki ülkenin işadamları, bankerleri ve her alanda sağduyulu insanları, anlaşma yolu arıyorlar, büyük bir çekingenlikle ve sessizce görüşmeler yapıyorlar. Ama Napoléon akıldan yana zayıf erkek kardeşi Joseph'in İspanya tacını korumasına ve kızkardeşi Karoline'in Napoli tahtında kalmasına daha çok önem veriyor gibi. Hollan-

da aracılığıyla ve güçlükle sağlanmış barış görüşmelerini kesiyor ve müttefiklerine, İngiliz gemilerini ablukaya alıp mallarını denize döksünler diye amansızca baskı yapıyor. Avrupa karasında İngiltere'ye karşı girişilen bu ablukaya katılması için, Rusya'ya bile gözdağı mektupları yağdırmaya başladı. Tutkusu, sağduyuyu bir kez daha boğdu. Barıştan yana olanlar son dakikada yürekli davranıp eyleme geçmezlerse savaşın sürüp gitme tehlikesi başgösterdi.

İngiltere'yle vakitsiz kesiliveren bu barış görüşmelerinde Fouché'nin de parmağı vardır. İmparator ve Hollanda kralına aracıyı o buldu; bir Fransız maliyecisi, sonra bir Hollandalı ve daha sonra da bir İngiliz. Her savaşta ve her zaman olduğu gibi anlaşma yolunda hükümetlerarası gizli görüşmeler, gücü denenmiş altın köprüden geçer. Ne var ki, bu seferki görüşmeler İmparatorun sert bir buyruğuyla yarıda bıraktırıldı. Ama, Fouché bundan hoşlanmadı. Görüşmeleri neden sürdürmesin! Görüşmeler, pazarlıklar, söz vermeler ve çılgınca hareketler onun en çok hoşlandığı aşırı düşkünlüklerdir. İşte bundan ötürü de pervasızca bir plan kurar. Görüşmeleri kendi sorumluluğu altında yürütecektir. Ama bunu İmparatorun görevlendirmesiyle yaptığı kanısını uyandırmak ister. Yani, kendi ajanlarını da, İngiliz makamlarını da, İmparatorun kendi aracılıklarıyla barışı sağlama çabasında olduğuna inandırmaya çalışır; gerçekte bütün ipler yalnızca ve yalnızca Otranto Dükünün elindedir. Oysa, bu davranışı, İmparator adının olduğu kadar kendi Bakanlık makamının, dünya ölçüsünde ve görülmemiş bir küstahlıkla kötüye kullanmasıdır. Böyle gizli kapaklı işler, böylesine iki yanlı ve girdili çıktılı oyunlar, bir değil aynı anda üç ya da dört kişiyi birden oyalamalar, doğuştan entrikacı Fouché'nin değişmez özellikleridir. Öğretmenin ense kökünde sırıtan bir öğrenci gibidir, İmparatora göstermeden gizli işler çevirmekten hoşlanır; yalnızca dalavere çevirmiş ve aşırı gitmiş olmanın keyfi için zorlanmayı ve itilip kakılmayı, –hiçbir şeyden ürkmeyen bir oğlan çocuğu gibi– göze almaktan çekinmez. Politika alanında gizli işler çevirmekten hoşlandığı, yüzlerce örnekten biliniyor; ama görünüşe göre İmparator adına, aslında ise İmparatora karşı olarak Fransa ve İngiltere arasında barış için İngiliz Dışişleri

Bakanlığıyla el altından yaptığı görüşmeler gibi çok tehlikeli, pervasız ve başına buyruk bir başka eylemine rastlanmaz.

Gizli plan dâhice hazırlanmıştır. Fouché, bu işte kullanmak üzere en karışık maliyecilerden –birkaç kez zindanı boylamış olan– banker Ouvrard'ı kullanıyor. Adı pek kötüye çıkmış olan bu heriften Napoléon müthiş tiksiniyor, ama Fouché onunla birlikte borsa oyunları çevirmekte bir sakınca görmüyor. Fouché onunla çalışırken kendini güvende buluyor, çünkü Ouvrard birçok kez onu kötü durumlardan kurtarmıştır, kendisine pek bağlıdır. Fouché, işte bu Ouvrard'ı Hollanda bankerlerinden Labouchère'e gönderiyor; hatırı sayılır kişilerden olan Hollandalı banker de, Londralı bir banker olan kayınbabasına büyük bir iyi niyetle başvuruyor ve onun aracılığıyla İngiliz hükümetiyle ilişki sağlıyor. Böylece de, bir çeşit çılgınca topaç çevirme oyunu başlıyor: Fouché'nin, İmparator adına bu işe giriştiğinden en küçük bir kuşku duymayan Ouvrard, Hollanda hükümetine bu isteği resmi olarak ulaştırıyor. Bu güvenceyle yetinen İngilizler, görüşmeleri iyice ciddiye alıyorlar. İngiltere Napoléon'la görüşmeler yaptığını sanmakta, ama yalnızca Fouché'yle pazarlık ettiğini bilmemektedir. Oysa, Fouché, görüşmelerin gelişmesini Napoléon'dan büyük bir titizlikle gizlemektedir. Çünkü konuyu önce iyice yoluna koyup güçlükler ortadan kaldırıldıktan sonra İmparatorun ve Fransız milletinin karşısına bir mucize yaratıcısı gibi çıkmak ve başı yukarıda olarak: "İngiltere ile barış hazır! Hepinizin istediği, şiddetle arzuladığı, ama hiçbir diplomatımızın başaramadığı bu işi ben Otranto Dükü tek başıma ve kendi çabamla başardım!" demek istemektedir.

Ama çok yazık. Sersemce bir rastlantı bu eşsiz ve heyecanlandırıcı satranç oyununu altüst ediyor. Napoléon, genç karısı Maria Louise'le birlikte, erkek kardeşi Lui'i görmek için Hollanda'ya gidiyor. Parlak karşılama törenleri Napoléon'u bir süre için politikadan uzaklaştırıyor. Ama kardeşi Kral Lui, günün birinde rastgele bir konuşma sırasında, İngiltere'yle İmparatorun bilgisi altında yapılan gizli görüşmelerde ilerleme olduğunu söylüyor. Napoléon bunu duyunca şaşıp kalıyor. Sonra, o hiç hoşlanmadığı Ouvrard'a hem de şu sıra Anvers'te rastlamış olduğunu birden hatırlıyor. Neler oluyor acaba? İngiltere'yle

Hollanda arasında bu gidiş gelişlerin anlamı ne? İmparator, bu şaşkınlığını belli etmiyor. Hollandalı bankerin mektuplaşmalarını arada bir kendisine göstermesini, önemsemeden, kardeşinden rica etmekle yetiniyor. Bu isteği hemen yerine getirilen Napoléon Hollanda'dan Paris'e dönerken yolda mektubu okuyor. Hiç haberi olmadan bir gizli görüşme yapılıyor gerçekten. Napoléon, Otranto Dükünün kaçamak avlanma izlerini sonsuz bir öfkeyle bulup çıkarıyor; Fouché, kendisinden habersiz ve yaban yerlerde avlanmaktadır. Hileci Fouché yüzünden kendisi de hileci olmuş Napoléon, o ikiyüzlüyü uyarıp elden kaçırmamak için, kuşkusunu naziklik maskesi altına gizliyor önceleri. Jandarma komutanı ve Rovigo Dükü Savary'ye açılmak ve Banker Ouvrard'ı sessizce tutuklayıp bütün kâğıtlarına el koymasını emretmekle yetiniyor.

Sonra, yani 2 Haziranda ve bu emirden yalnızca üç saat sonra, Güvenlik Bakanını Saint-Cloud'a çağırıyor, Banker Ouvrard'ın yolculuklarından ne derece haberli olduğunu, onu kendisinin Amsterdam'a gönderip göndermediğini, hiçbir giriş yapmadan ve büyük bir kabalıkla soruyor. Şaşırdığı halde içine düştüğü kapanın henüz farkında olmayan Fouché, yakayı ele verdiği zamanlar yaptığı gibi davranıyor; ihtilal günlerinde Chaumette'e ve Direktuvar sırasında Babeuf'e karşı davrandığı gibi, suçortaklarını ele vermekle kendini kurtarmak istiyor. Ah şu Ouvrard'ın burnunu sokmadığı iş yoktur, diyor ve bütün bu işin pek çocukça bir hevesten öteye geçmediğini ileri sürüyor. Ama Napoléon'un güçlü pençesinden kolay kolay kurtulunamaz; İmparator: "Bütün bunlar senin dediğin gibi çocuksu dolaplar değil!" diye gürlüyor. Efendisinden habersizce, düşmanca görüşmeler yapmak –hem de onun bilmediği ve belki de asla uygun göremeyeceği koşullarla–, görevini savsaklamanın en korkunç örneğidir. Buna, görevini kötüye kullanmak derler. Buna, en güçsüz bir hükümet bile göz yumamaz. "Ouvrard'ı hemen tutuklayınız!" Fouché, bu sözler karşısında irkiliyor. Bir bu eksikti! Ouvrard'ı tutuklamak ha! Ouvrard her şeyi söyleyiverirdi. Fouché, İmparatoru kararından caydırmak için bin dereden su getiriyor. Ama polisin bankeri çoktan tutukladığını bilen İmparator, düzenleri ortaya çıkan Fouché'yi alaylı alaylı dinlemekle yetiniyor. Napoléon, bu küstahça dolabı çevirenin

kim olduğunu öğrenmiştir. Ouvrard'ın el konulan kâğıtları da Fouché'nin bütün oyununu çok geçmeden ortaya koyuyor.

Uzun süredir biriken kuşku bulutlarından şimşekler çakmaya başlıyor bu durum karşısında. Ertesi günü, pazardır. Napoléon, ayinden sonra –birkaç yıl önce papayı tutuklatmış olan Napoléon, kutsal pederin damadı olarak şimdi yine dine bağlıdır– bütün bakanlarını ve saray ileri gelenlerini bir sabah toplantısına çağırıyor. Tek bir kişi görünürlerde yok: Otranto Dükü. Bakan olduğu halde bu toplantıya çağırılmamıştır. İmparator, meclisine katılanları masanın çevresine topladıktan sonra, hemen şu soruya geçiyor: "Makamını kötüye kullanıp efendisinden gizli olarak yabancı bir devletle ilişki kuran bir bakan için ne düşünürsünüz? Kendi düşüncesine uygun görüşmeler yapıp bütün bir ülkenin politikasını hiçe saymasına ne dersiniz? Görevini böylesine kötüye kullanan biri için bizim yasalarımızda ne ceza vardır?" İmparator, bu sert ve kesin sorusundan sonra çevresine bakıyor; bütün akıl hocalarının ve şu yaratıkların hepsi de: 'sürgün edilmeli' ya da 'cezaların en ağırı verilmeli,' diye acele öneriler yapacak sanılır ilk bakışta. Ama o da nesi! İmparatorun öfkeli oklarını kime nişan aldığını hemen sezmiş olan bakanlar, müthiş bir suskunluğa bürünüyorlar. Çünkü aslında hepsi de hak veriyorlar Fouché'ye; barış için gösterdiği bu aşırı çabaya. Katışıksız kapı kulları olarak da, Fouché'nin, İmparatora oynadığı oyundan ötürü seviniyorlar. Talleyrand (şimdi bakan değildir, ama büyük bir makam işgal etmiş bir kişi olarak böyle önemli bir toplantıya çağrılmış bulunuyor) içinden gülümsüyor; iki yıl önce uğradığı hakareti hatırlamıştır. Şu sırada Napoléon'un ve Fouché'nin içinde bulundukları kaygılı durumu düşünüyor. Talleyrand ikisini de sevmez. Sonunda, büyük Başbakan Cambacérès suskunluğu bozuyor ve uzlaştırıcı bir dille konuşuyor: "Çok yanlış bir adım atılmış bulunduğundan hiçbir kuşkumuz yok; ne var ki, suçlu bu hatayı aşırı bir hizmet görme çabasından ötürü işlemiştir." Napoléon öfkeyle: "Aşırı hizmet görme çabasıymış!" diye gürlüyor. Yanıttan hiç hoşlanmamıştır. Çünkü o bağışlatıcı nedenler değil, başına buyruk davranışların her türlüsünü açıkça cezalandıracak bir örnek istiyor. Olup bitenleri heyecanla anlatıyor ve bakan bulunanların Fouché'nin yerini alacak bir ad söylemelerini bekliyor.

Ama yine aynı durumla karşılaşıyor: bakanlardan hiçbiri, hiç de hoş olmayan böyle bir durum için söz almakta acele etmiyor; çünkü Fouché korkusu, Napoléon'dan korkularından hemen sonra gelir. Sonunda yine Talleyrand yardımcı oluyor, zeki ve nükteli sözleriyle. Yanında oturan bakana dönüp usulca: "Bay Fouché'nin hata işlediğinde hiç kuşku yok," diyor. "Ama ondan sonra aynı makam için bir ad vermem gerekirse, Bay Fouché'den bir başkasını söyleyemem yine de." Kendi eliyle böylesine yüreksiz kapı kulları yaptığı Bakanlarının bu davranışından hoşnut kalmayan Napoléon toplantıya son verip Başbakanı çalışma odasına çağırıyor: "Bu bayların düşüncesini sormak gerçekten de değmezmiş! Onlardan ne gibi öneriler alınabileceğini gördünüz. Kararımı vermeden onlara danışmayı ciddiye aldığımı düşünmemişsinizdir elbette. Kararımı verdim: Rovigo Dükünü Güvenlik Bakanı yapıyorum." İmparator, adı geçenin böylesine hoş olmayan bir haleflik için ne düşüneceğini ve bundan hoşnut kalıp kalmayacağını hiç sormadan onu aynı akşam: "Sizi Güvenlik Bakanı yaptım!" diye sert bir buyrukla karşılıyor. "And içip hemen işinizin başına gidin!"

Fouché'nin işine son verilmesi günün başlıca konusu oluveriyor; bütün kamuoyu biranda Fouché'den yana oluvermiştir. Her zaman iki taraflı oynayan Güvenlik Bakanı, özgürlüğe alışmış ve sınırlandırılmayı sevmeyen Fransızların böylesine sevgisini, ihtilalin yükselttiği bir adamın katlanılması güç baskıcılığına direnci sırasında olduğu kadar bir daha kazanmış değildir. Savaş çılgını İmparatorun isteğine karşı, İngiltere'yle barış yolu aramanın cezalanması gereken bir suç olduğunu kabule kimse yanaşmıyor. Kralcılardan, Cumhuriyetçilerden Jakobinlere kadar bütün partiler ve Dışişlerine bağlı bütün elçiler, Napoléon'un bu en son korkusuz bakanının işinden atılmasını, barış düşüncesinin elle tutulur bir yenilgisi saymakta birleşiyor. Napoléon, kendi sarayında bile, yatak odasına kadar her yerde, ilk eşi Josephine'den ikinci eşi Maria Louise'ye kadar herkesin Joseph Fouché'yi savunduğunu görüyor. Maria Louise, babası olan Avusturya İmparatorunun güvenebileceği tek yakını diye salık verdiği adamın uzaklaştırılmasından pek sarsılıyor. İmparator çekemedi diye, bir insanın kamuoyu önünde saygınlığının

artması kadar başka hiçbir olay, o sırada Fransa'da hüküm süren ruh halini bu denli belirtemez. Yeni Güvenlik Bakanı Savary, Fouché'nin görevden uzaklaştırılmasının uyandırdığı yıkıcı izlenimi şu ilginç sözlerle toparlar: "Salgın bir hastalık patlak verdi haberi, benim Güvenlik Bakanlığına atanmam kadar korku uyandırmazdı." Joseph Fouché'nin bu son on yılda, İmparatorla birlikte güç kazandığı bir gerçektir.

Hangi yollardan olduğu bilinmiyor, ama bunun etkileri Napoléon'a kadar ulaşmış olmalı! Çünkü İmparator, Fouché'yi makamından attıktan sonra hemen yumuşak bir tavır takınıyor. İşbaşından uzaklaştırılması, tıpkı 1802'de olduğu gibi, bir başka makama atanmak biçiminde parlak bir örtüyle örtbas edilmek isteniyor. Otranto Dükü, elinden alınan Güvenlik Bakanlığına karşılık, devlet danışmanlığıyla onurlandırılıyor ve imparatorluğun Roma Büyükelçiliğine atanıyor. Korku ve öfke, suçlama ve borçluluk, aşırı kızma ve uzlaşma duyguları arasında bocalayan İmparatorun ruh halini, yazdığı şu özel mektup kadar başka hiçbir belge bütün niteliğiyle ortaya koyamaz: "Sayın Otranto Dükü, nice hizmetlerde bulunduğunuzu biliyorum. Bana bağlı olduğunuzu ve hizmetimde aşırı bir çaba gösterdiğinizi de sanıyorum. Ama sizi buna karşın bakanlık makamında bırakamayacağım. Çünkü böyle davranmazsam pek çok şey kaybetmiş olacağım. Güvenlik Bakanlığı sonsuz ve yüzde yüz güven isteyen bir makamdır. Oysa siz, çok önemli bir konuda beni tedirgin edip devleti de tehlikeye koyalıberi bu güven kalmamıştır. Bu hareketinizi iyi niyetli aşırı bir heyecan diye bağışlayamam. Güvenlik Bakanlığı makamı için taşıdığınız özel görüş, devletin güvenliğiyle bağdaşmıyor. Bağlılığınızdan kuşku duymamakla birlikte sizi aralıksız göz altında bulundurmam pek yorucu olurdu ve bana yakışmazdı. Ama benim isteklerime ve niyetlerime uygun olup olmadığına bakmaksızın kendi başınıza buyruk yaptığınız birçok şey sizi göz altında tutmamı gerektiriyordu. Böyle şeylerden hoşlanmadığımı yıllardır belli etmemin hiçbir etkisi olmadığına bakarak davranışlarınızı bundan böyle değiştireceğinizi de umamam. Niyetlerinizin temizliğine inandığınız için, iyi niyetle de pek çok kötülüğe yol açılabileceğini aklınız almıyor. Büyük yeteneğinize ve bağlılığınıza olan güvenim hiç sarsılmamıştır. Bu görüşümü çok yakında ka-

nıtlayacağımı ve hizmetinizden yine yararlanacağımı umarım" Bu satırlar, Napoléon'un, Fouché'ye karşı çok içtenlikli duygularını gizli bir anahtar gibi açıp ortaya koymaktadır. İstek ve isteksizliğin, değer vermek, nefret ve gizli saygı duygularının her cümleden nasıl taştığını iyice anlamak için bu küçük hacimli ustaca mektubu, bir ikinci kez okumak zahmetini göze almalı! Karşısında köle görmek isteyen İmparator, başına buyruk bir insanla karşılaşmanın öfkesi içindedir. Ondan kurtulmak ister, ama kendisine düşman etmekten de korkar. Onu kaybettiğine üzülür, ama tehlikeli birinden yakasını sıyırdığı için de mutludur.

Ne var ki, Napoléon'un kendine olan güveni ne denli büyükse, Güvenlik Bakanının bu duygusu da o derece büyüktür; Fouché çoğunluğun kendinden yana olmasıyla daha da güçlenir. Hayır, Otranto Dükü görevinden kolay kolay uzaklaştırılamayacaktır. Joseph Fouché'ye kapıyı göstermenin ne demek olduğunu Napoléon anlamalı ve onun yerine geçmeyi göze alan kişi Bakanlık koltuğuna değil, bir yabanarısı kovanına oturduğunu fark etmelidir. Fouché, bu eşsiz mekanizmayı şu küt parmaklı Savary gibi hantalın biri için on yılda kurmuş değil; böylesine beceriksiz bir herif, kendisinin gece gündüz ölesiye çalışarak ortaya koyduğundan, öz başarısıymış gibi yararlansın, diye hiç değil. Hayır, Fouché'nin makamından ayrılması Napoléon ve Savary'nin sandığı kadar kolay olmayacak. Joseph Fouché'nin yalnızca aşağıdan almasını değil, dişlerini göstermesini de çok iyi bildiğini Napoléon ve Savary öğrenmelidir.

Fouché, başı önünde olarak makamından uzaklaşmamaya kararlı. Yarım yamalak bir uzlaşmadan, her şeyi kabullenmiş bir kendini bırakıştan yana değil. Açıktan açığa direnecek kadar sersem değil elbette, böylesi yaradılışına da uygun düşmez. Yalnızca bir şaka, esprili ve neşeli küçük bir şaka yapmak istiyor; Parislilerin hoşuna gidecek ve Otranto Dükünün Savary'ye bir dersi olacak, küçük bir şaka. Joseph Fouché'nin aşırı kızgın olunca iğneleyici bir şaka yapma isteği duyduğu, yüceldiği anlarda yürekliliğinin tuhaf ve tehlikeli bir pervasızlık halini aldığı, iblisçe kişiliğinin en ilginç yanı diye her zaman ileri sürülmüştür. Yanına yaklaşana yumruğunu yapıştırmaz; hele çok öf-

keliyse karşısındakini deli edercesine kamçı indirir. Bu faka basmayan ve içine kapanık insanda tutku içgüdüsü olarak ne varsa, böyle olaylarda köpüre köpüre dışa taşar; öfkesini gizlediği bu sözümona neşeli anları, baskı altında tuttuğu kızgınlıklarını ve yaradılışının şeytanca yanlarını ortaya çıkarıverir.

Evet, yerine geçecek olana keskin bir şakacık yapmalı. Bu da pek güç olmasa gerek. Hele söz konusu olan, zavallı sersemin biriyse; Otranto Dükü, büyük üniformasını giyer, yüzüne olağanüstü incelikli bir anlatım verir ve yeni Güvenlik Bakanını makamında karşılamaya hazırlanır. Rovigo Dükü Savary görünür görünmez, onu sevimli sözler ve iltifatlar yağmuruna boğar. Onu kutlaması, böyle onurlandırıcı bir makama İmparatorca seçilmesinden ötürü değil yalnızca; kendisini pek yoran ve nicedir omuzlarına ağır bir yük olan bu makamı kabulünden ötürü de, ona borçluluklarını belirtiyor. Oh, şimdi, böylesine yorucu bir işten kurtulup azıcık dinlenebileceği için pek mutlu, pek hoşnuttur. Çünkü bu makam ne yorucu, ne nankör bir makamdır, sayın dük bunu çok yakında anlayacaktır. Hele bu gibi işlere alışık olmadığına göre; her neyse, biraz karışık işleri yoluna koyması için ona seve seve yardımcı olmak ister. Görevinden alınması pek ani olduğundan Bakanlığın işleri pek düzenli değil şu sıra. Bunun için birkaç gün gerekir elbette. Ne var ki, sayın Rovigo Dükü razı olursa, Fouché bu küçük zahmeti seve seve üzerine alır; eşi Otranto Düşesi de bu sırada taşınma işini rahatça yoluna koymuş olur. İyi kalpli Rovigo Dükü Savary, karşısındakinin kötü niyetini nereden sezsin! Herkesin kötü ve hileci diye anlattığı biri tarafından böylesine dostça karşılandığı için sevinçli bir şaşkınlığa kapılmıştır. Gösterdiği bu aşırı yakınlıktan dolayı Otranto Düküne büyük bir içtenlikle teşekkür eder. Dilediği kadar işinin başında kalabilir elbette. Savary, herkesin çok yanlış tanıdığı iyi yürekli Fouché'nin önünde saygıyla eğilir ve heyecanla elini sıkar.

Yeni Güvenlik Bakanını böylece atlatarak kapıyı arkasından kapatırken, Fouché'nin yüzünü kimsenin görmemiş ve başkalarına anlatmamış olması çok yazık. Fouché, sersem herif diye düşünmüş olmalı; işleri düzene koyacak ve kendisinin on yılda bin bir güçlükle topladığı en yeni sırları derli toplu dosyalarla ve işe yarar durumda onun kaba saba ellerine mi bıraka-

cak? Yüzlerce haberi toparlayıp değerlendiren ve eşsiz olduğu kadar da sessiz ve gözlerden uzak mekanizmasını bütün dişlileri, bütün tekerlekleriyle yeniden elden geçirip pırıl pırıl mı bırakacak o serseme? Budala, görürsün sen!

Çılgınca bir eylem başlıyor hemen. Fouché, güvendiği bir dostunu yardıma çağırmıştır. Çalışma odasının kapısı büyük bir titizlikle sürgüleniyor. Önemli ve gizli kâğıtlar dosyalarından koparılıp çıkarılıyor çabuk çabuk. Eski Güvenlik Bakanı, bir tarihte silah olarak kullanabileceği türden suçlayıcı ve ele verici olanlarını kendi özel amaçları için yanına alıyor ve kalanları hiç umursamadan yakıyor. Kibarların oturduğu Saint-Germain semtinde, ya da orduda ve sarayda kimlerin hafiyelik ettiğini Bay Savary neden öğrensin? Böylesi onun işini kolaylaştırırdı. Bütün bu listeleri yakmalı! Kapıcı, kâhya, orospu gibi nasıl olsa önemli bir haber getirmeyen değersiz muhbirlerin ve curnalcıların listesini bırakabilir Savary'ye. Kartonlar büyük bir hızla boşaltılıyor. Dışişlerindeki Kralcıların adlarını taşıyan çok değerli listeler, gizli yazışmalar ortadan kaldırılıyor. Bir karışıklık meydana getiriliyor, siciller yok ediliyor, dosyalara yanlış numaralar konuyor, şifreler değiştiriliyor. Yeni Bakanın en önemli memurları –eski, ama gerçek efendileri Fouché'ye hizmetlerini sürdürsünler diye– hafiye olarak gizli servise geçiriliyorlar. Joseph Fouché, dev makine hiçbir şeyin farkında olmayan yeni Bakanın ellerinde işlemez olsun diye, bütün vidaları gevşetiyor ve dişlileri bir bir kırıyor. Fouché, Napoléon rahat bir karargâh bulamasın diye kutsal kentleri Moskova'yı ateşe veren Ruslar gibi, ömrü boyunca kurduğu sevgili mekanizmasını kendi eliyle tahrip ediyor. Ocağın bacası dört gün dört gece tütüyor ve bu iblisçe çalışmalar dört gün dört gece sürüyor. İmparatorluğun sırlarının bir daha ele geçmemek üzere dumanla uçup gittiğini, ya da Ferriéres'deki çekmecelere taşındığını kimsecikler fark edemiyor.

Bütün bunlar bittikten sonradır ki, yeni Bakanın önünde yerlere kadar yine eğilen Fouché, onu makamına buyur ediyor. Savary'nin elini sıkıyor ve borçluluklarını belirtiyor. Aslında, hemen yola çıkıp Roma'daki işine gitmesi gerekiyor. Ama o, Ferriéres'deki sarayına gitmeyi daha uygun buluyor. Fouché'nin kendisine oynadığı oyunu fark edince öfkesinden kudu-

racak yeni Bakanın çılgınca haykırışını sabırsızlık ve keyifle sarayında bekleyecektir.

Evet, oyun çok iyi düşünülmüş, ustalıkla oynanmış ve sonuna kadar pervasızlıkla sürdürülmüştür. Ama Joseph Fouché, bu şakacı dolabı çevirirken yazık ki, bir düşünce yanlışından kurtulamamıştır. Çünkü, o şakayla karışık oyununu deneyimsiz yeni Bakana oynadığını sanmıştır. Ama bu korkuluğu Bakanlık koltuğuna getiren efendisinin şakadan hoşlanmadığını unutmuş bulunuyor. Napoléon'un kuşkulu bakışları Fouché'nin davranışlarını gözlüyor. Fouché'nin, makamını bırakmakta gösterdiği bu uzun boylu savsaklama, Roma yolculuğunu hep geriye atması, İmparatorun hoşuna gitmemiştir. Joseph Fouché'nin yardımcılarından Ouvrard için yaptırdığı kovuşturma da, hiç beklenmedik bir sonuç vermiştir. Fouché'nin daha önce de bir başkası aracılığıyla İngiliz hükümetine raporlar gönderdiği anlaşılmıştır. Napoléon'u ciddiye almamak bugüne kadar kimseye yaramış değildir. 17 Temmuzda sert bir kamçı gibi başlayan bir mektup geliyor Napoléon'dan: "Bay Otranto Dükü, Lord Wesesly'nin görüşünü öğrenmek üzere Bay Fagan adında birisiyle yolladığınız mektubu ve benim asla öğrenmemiş olduğum yanıtı göndermenizi rica ederim." Böylesine sert ve borazan sesini andıran mektup bir ölüyü bile daldığı uykusundan uyandırabilirdi. Ama kendine aşırı güvenin ve kendini beğenmişliğin sarhoşluğu içinde bulunan Fouché, İmparatorun mektubuna yanıt vermekte hiç acele etmiyor. Bu arada Tuillerie Sarayı allak bullak olmuştur. Güvenlik Bakanlığı gizli arşivinin soyulduğunun farkına varan Savary, büyük bir şaşkınlıkla İmparatora koşup durumu bildirir. Bir ikinci, bir üçüncü mektup yıldırım hızıyla gelir: 'Bütün Bakanlık evrakının hemen teslimi!' için. İmparatorun buyruğunu Fouché'ye ulaştıran hükümet sekreterine, Otranto Dükünün yasalara aykırı olarak yanında götürdüğü bütün kâğıtları teslim almak görevi de verilmiştir. Şaka bitmiş, çekişme başlamıştır.

Şakanın bittiği bir gerçek: Fouché'nin şimdi bunu anlaması gerekiyor. Ama şeytan girmiş sanki içine, dünyanın en güçlü adamı Napoléon'la ciddi olarak boy ölçüşmek istiyor. İmpara-

torun gönderdiği adama, gerçeğin tam tersi olarak, çok üzgün olduğunu, çünkü yanında hiçbir mektup bulunmadığını söylüyor, hepsini yakmış olduğunu öne sürüyor. Fouché'nin bu sözlerine elbette, hiç kimse ve hele Napoléon, inanmıyor. İmparator, onu ikinci kez ve daha sert, daha ısrarlı uyarıyor; İmparatorun ne denli sabırsız bir insan olduğunu herkes bilir. Ne var ki, şimdi akılsızlığın yerini inatçılık ve inatçılığın yerini pervasızlık almıştır. Çünkü Fouché, yanında hiçbir kâğıt alıkoymamış bulunduğunu tekrarlıyor ve İmparatorla ilgili bütün özel belgeleri sözde yakmış olduğu iddiasını bir çeşit şantajcılıkla belgeliyor. Joseph Fouché, kendisine büyük güven besleyen İmparatorun vermiş olduğu bir görevi alaycı bir tavırla tekrarlıyor: İmparatorun iki kardeşinden biri hoşnutsuzluğunu açıkladı mı, bunu hemen örtbas edecektir. O tarihlerde her iki erkek kardeş de, bir sürü şikâyet ileri sürdüğünden, Fouché bu gibi yazı ve mektupları yanında saklamamayı başlıca görevi bilmişti. İmparatorun kızkardeşi için de bir sürü iftira ileri sürülmüş ve haşmetli efendisi bu söylentileri ve buna yol açan akılsız davranışların aslını öğrenmek göreviyle kendisini onurlandırmıştı. Bu sözlerin anlamı çok belli, hatta belliden de fazla: Fouché pek çok şeyler bildiğini ve sıradan bir uşak gibi atılıvermek istemediğini İmparatora anlatma çabasındadır. Bu sözlerin taşıdığı şantaj tehdidini kavrayan haberci, böylesine yüzsüzce bir yanıtı efendisinin katlanabileceği bir biçimde anlatmakta çok zorluk çekmiş olmalıdır. İmparator bu durum karşısında çileden çıkıyor. Öylesine öfkeleniyor ki, onu biraz yatıştırmak ve cansıkıcı durumu düzeltmek için, yola gelmez Fouché'yi yanındaki kâğıtları teslime razı etmeyi, Massa Dükü üzerine alıyor. Yeni Güvenlik Bakanı Rovigo Dükü de kendi payına Fouché'yi uyarıyor. Ama Joseph Fouché bütün bunları hep aynı incelik ve kararlılıkla yanıtlıyor: yazık, pek yazık, pek çok yazık ki, kâğıtları büyük bir gizlilik içinde yakmış bulunmaktadır. Fransa'da ilk kez bir adam, İmparatora açıkça karşı çıkmaktadır.

Bu kadarı da fazla. Napoléon'un on yıl süreyle Fouché'yi küçümsemesi gibi Fouché de İmparatoru önemsememiştir. Yoksa, birkaç gizli kapaklı işi dokundurmakla onu sarsabileceğini ummazdı. Çar Alexander'ın, Avusturya İmparatorunun,

Saksonya Kralının kızlarını vermek istediği, önünde bütün Alman ve İtalyan prenslerinin öğrenci gibi titrediği böyle birine Bakanlarının yanında karşı çıkabilmek; Avrupa ordularının hiçbirinin karşı duramadığı birine bu mumya suratlı, bu kuru yüzlü entrikacı söz dinlememezlik edebilir mi? Hayır, Napoléon çapında biri kendisinin böylesine alaya alınmasına izin vermez. İmparator, Gizli Polis Şefi Dubois'yı hemen çağırtıyor: 'Aşağılık ve alçak Fouché' için ağzına geleni söylüyor ve bastığı yeri güm güm öttüren sert adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıp birden gürlüyor: "Ama bir zamanlar taptığı Convention ve Direktuvar'a alçakça ihanet ettiği gibi bana davranılmayacağını bilmeli. Benim gözlerim Barras'dan daha iyi görür. Benim kolay kolay oyuna gelmeyeceğimi bilsin! Söyleyin ona dikkat etsin kendine! Benim rapor ve notlarımın onda bulunduğunu biliyorum ve bunları hemen geri vermesini ısrarla istiyorum. Bu istediğini yerine getirmeye yanaşmazsa, hemen on jandarma gönderip onu zindana attırın! Bir duruşmanın ne kadar kısa süreceğini ben ona gösteririm."

Durum kötüye gitmektedir. Hem de, Fouché gibi birinin bile kuyruğunu sıkıştıracak kadar. Fouché, eskiden buyruğu altında çalışan Dubois'nın, bütün mektuplarına el koymasına katlanmak zorunda kalıyor; bu yüzden başı derde girebilirdi, ama tehlikeli olabilecek derecede önemlileri daha önce ortadan kaldırmıştı bereket. Ama, durumunun sarpa sardığını yeni anlamaya başlıyor. Müthiş bir çabuklukla mektup üstüne mektup yazıyor. İmparatora ve Bakanlara yazdığı bu mektuplarda, kendisi gibi dürüst, doğruluktan yana, kişiliğine güvenilir, efendisine bağlı bir Bakana gösterilen güvensizlikten yakınıyor; hele bu mektupların birinde rastlanılan: "Benim kişiliğimde değişme diye bir yan yoktur," cümlesi gerçekten eğlendiricidir ve ak kâğıda kara mürekkeple yazılmış bu sözler onun ne denli değişebildiğini kendi elyazısıyla belgeler. Fouché, tam on beş yıl önce Robespierre'le olduğu gibi uzlaşıverip felaketi önleyebileceğini umuyor. Açıklamalarını, daha doğrusu bağışlanma dileklerini İmparatora sunmak için hemen bir arabaya binip Paris'in yolunu tutuyor.

Ama iş işten geçmiştir. Yıllar yılı hep oyun oynadı, herkesi alaya aldı. Bütün uzlaşma ve bağışlanma kapıları suratına ka-

panmış bulunuyor; Napoléon'a açıkça kafa tutan bir kişinin herkesin önünde alçaltılması gerekir. Napoléon'dan bir mektup alıyor; İmparatorun o güne kadar hiçbir Bakanına yazmadığı türden taş gibi sert, bıçak gibi keskin bir mektup. Mektup değil bir tekme: "Bay Otranto dükü, bundan böyle hizmetimde bulunmanızı istemiyorum. Yirmi dört saat içinde bölgenize gitmeniz gerekiyor." Roma Elçiliğine atanmasıyla ilgili yeni hiçbir söz yoktur mektupta. Bütün görevlerinden büyük bir sertlikle uzaklaştırılıyor, hem de sürgün ediliyor. Yeni Güvenlik Bakanına gerekli emir de verildi, buyruğun hemen uygulanması için.

Gerilim olağanüstü ve iki yanlı oyun aşırıydı; şimdi de hiç beklenmedik bir olay geçti: Fouché bir anda çöküverdi; hiçbir şeyin farkında olmadan damlarda dolaşan bir uyurgezerin sert bir ses duyunca durumunun korkunçluğunu fark edip boşluğa uçuvermesi gibi. Giyotine iki adım kala bile korkmayan ve düşünebilen Fouché, Napoléon'un sert bir vuruşu altında acınacak bir halde çöküyor.

Bu 3 Haziran 1810 günü, Joseph Fouché için bir tür Waterloo Savaşıdır. Sinirleri müthiş sarsılmıştır. Yurtdışına çıkmak için Bakana koşup pasaport alıyor, her mola yerinde atları değiştirip hiç durmadan Roma'ya kadar çılgın bir yolculuk yapıyor. Oraya varınca da yerinde duramıyor, kızgın ocak üstünde iri bir fare gibi oradan oraya deli gibi koşuyor. Ya Parma'da, az sonra Floransa'da, daha sonra Livorna'da. Buyrultu gereği bölgesine gitmiyor. Müthiş bir korkuya kapılmış, deliye dönmüştür. Napoléon'un ulaşamayacağı bir yerde bulunmaktan, bu korkunç pençeden uzak olmaktan başka bir şey düşünmüyor. İtalya eninde sonunda Avrupa'dır ve bütün Avrupa bu korkunç adamın uydusudur. İşte bundan ötürüdür ki, Livorno'da bir gemi kiralıyor; özgürlük ve güvenlik ülkesi Amerika'ya gidecektir. Ama fırtına, deniz tutması ve İngiliz ..ruvazörleri korkusuyla gerisin geri dönüyor. Deliye dönmüş olan Joseph Fouché yine arabaya atlıyor, bir limandan ötekine, bir kentten ötekine gidip geliyor; Napoléon'un kızkardeşlerinden, prenslerden ve eski dostlarından yardım dileniyor. Sonra gözden kaybolup yine ortaya çıkıyor ve izini bir bulup bir kaybeden polisleri müt-

hiş kızdırıyor; korkudan aklı başından gitmiş, deliye dönmüş bir hali var. O güne kadar sinir nedir bilmemiş Joseph Fouché, bütünüyle bir ruh çöküntüsünün hastanelik örneği sanki. Napoléon, adamlarının en soğukkanlısı ve korkusuzu sayılan bu Fouché'ye yaptığı gibi, hiçbir rakibini tek bir yumrukta asla böylesine yere serememiştir. Saklanıp yine ortaya çıkması, çılgınca oradan oraya koşmaları günlerce, haftalarca sürüyor. Biyografisini pek ustaca yazmış olan Madelin, "Belki kendisi de bilmiyor, o sırada nereye gitmek ve ne yapmak istediğini. Napoléon'un korkunç öcünden kurtulmanın tek çaresi arabayla oradan oraya dolaşmak sanıyor olmalı," diye yazıyor! Oysa, Napoléon'un bu söz dinlemez adamına kötülük etmeyi çoktan unuttuğu yüzde yüz. Napoléon yalnızca sözünü geçirmek ve kâğıtları geri almak istemişti; bunu da başardı. Çünkü Fouché İtalya'da posta arabasını atları çatlatırcasına sürerek kentten kente yolculuk ederken, Paris'te bulunan karısı çok daha aklı başında davranıyor; İmparatorun isteklerine onun adına boyun eğiyor. Kocasını kurtarmak isteyen Otranto Düşesinin, hileyle alıkonulan gizli belgeleri el altından Napoléon'a geri verdiğinden kuşku duyulamaz. Çünkü Fouché'nin şantaj için dokundurduğu o gizli kâğıtlardan bir daha söz edilmedi. Fouché'nin elinde bulunan belgelerden Napoléon'la ilgilileri ortadan kayboluverdi. İmparatorun yükselişinde rastlanabilecek kuşkulu durumları ortaya koyan bazı kâğıtların Barras'tan satın alınması gibi. Napoléon'un resmi biyografisine uygun düşmeyen bütün belgeleri ya kendisi, ya da sonraları üçüncü Napoléon, yok ettirmiştir.

Sonunda izin çıkıyor: Joseph Fouché bölgesine, Aix'e dönebilir. Büyük fırtına yatıştı, şimşekler sinirleri yıpratmakla yetindi ve murdariliğe dokunmadı. Bir av hayvanı gibi çılgınca oradan oraya koşan Fouché, 25 Eylül günü çiftliğine ulaştığında 'sapsarı ve bitkin bir halde olup' düşünceleri ve konuşmaları tam bir çöküntüyü ortaya koymakta'dır. Ama sinirlerinin iyice dinlenmesi için bol bol vakit bulacaktır. Çünkü bir kez olsun Napoléon'a karşı çıkan kişi genel ve resmi işlerden uzun süre yoksun bırakılır. Aşırı tutkulu Joseph Fouché, uygunsuz şakası-

nın karşılığını ödemek zorundadır: dalgalar onu yine diplere, derinliklere atar. Fouché üç yıl boyunca makamdan ve saygınlıktan yoksun kalır; üçüncü sürgünü başlamıştır.

YEDİNCİ BÖLÜM

İSTEK DIŞI ARA

(1810-1815)

Joseph Fouché'nin üçüncü sürgünü başladı. Görevi elinden alınan Güvenlik Bakanı ve Otranto Dükü, Aix'teki gösterişli sarayına yerleşiyor ve başına buyruk prensler gibi yaşıyor. Elli ikisine gelmiş olan Joseph Fouché, politika hayatının bütün heyecanlarını ve oyunlarını, başarının ve başarısızlığın her çeşidini, alınyazısı okyanusunda suların o sonu gelmez alçalıp yükselişini bol bol yaşadı. Güçlü İmparatorun lütuflarından da, yüzüstü bırakılmışlığın umutsuzluğundan da payını aldı. Günlük bir lokma ekmek tasası çekecek kadar yoksul da oldu, sonsuz varlıklı da. Nefret de edildi, sevildi de. Göklere çıkarıldığı da oldu, horgörüldüğü de. Ömrünün altın kıyısına ulaşmış Joseph Fouché, Dük, Senatör, Ekselans, Bakan, Devlet Danışmanı, birkaç kat milyoner bir insan olarak ve kendi isteğinden gayrısına ve kimseye kulak asmadan şimdi mola verebilir, başını dinleyebilir. Yaldızlı makam arabasına binip keyifli gezintiler yapıyor, soylu kişileri görmeye gidiyor, eyaletinden yükselen saygı gösterilerine ve Paris'ten gizlice fısıldanan sevgi belirtilerine kulak veriyor. Sersem memurlarla her gün uğraşmak ve dediği dedik İmparatorun eziyetlerine katlanmak zorunluluğundan kurtulmuştur. Hoşnut görünüşüne bakılırsa, Otranto Dükü kendini pek rahat hissetmekte. Ama bu hoşnut görünüşün ne kadar yalancıktan olduğunu, çoğu yeri epeyce su götürür anılarında (yüzde yüz doğru) şu parça açığa vurur: "Her şeyi öğrenme alışkanlığı öylesine içime işlemiş ki, burada da yakamı bırakmadı; son derece rahat, ama alabildiğine tekdüze sürgün hayatının cansıkıcılığı yüzünden yakamı ondan kurtaramadım," ve '[illegible]kildiği bu yerin hoş yanı', kendi açıklamalarına göre, eyaletin [illegible]umuşak kır güzellikleri değil, büyük kent-

ten sağladığı gizli haberler ve curnallardır. Çünkü, "Güvenilir dostlarım ve adamlarım aracılığıyla yaptığım gizli mektuplaşmalar sayesinde Paris'ten aldığım aralıksız haberler birbirini doğruluyordu. Sözün kısası, Aix'de özel polis örgütümü kurmuş bulunuyorum," diyor.[1] Tedirginlerin tedirgini Fouché, görev olarak elinden alınan şeyi burada şimdi aldığı raporlarla yine yapmakta; Bakanlıklara girmesine izin yok, ama o şimdi, başkalarının gözüyle de olsa, anahtar deliklerinden gözetlemenin tadını çıkarıyor, başkalarının kulağıyla katılıyor danışma toplantılarına ve hepsinden önemlisi, yine ortaya çıkabileceği dünya tarihinin kumar masasına, yine sokulabileceği bir fırsatı günün birinde acaba bulabilecek miyim, diye kulak kabartıyor.

Ama, Otranto Dükü daha uzun süre bir kenarda beklemek zorunda; çünkü Napoléon'a henüz gerekli değil. İmparator, güçlülüğünün en yüksek noktasında; Avrupa'yı dize getirmiştir, Avusturya İmparatoruna damat olmuştur –bütün isteklerinin başında gelen bu isteğini gerçekleştirdi–, Roma Krallığına getirdiği bir erkek evladın babasıdır. Bütün Alman ve İtalyan prensleri, taçlarına ve tahtlarına dokunmamak lutfunda bulundu diye, yaltaklanmaktan bir hal oluyorlar. En son ve tek düşman İngiltere bile kararsızlık geçirmeye başladı. Napoléon öylesine güçlendi ki, Joseph Fouché gibi ele avuca sığmaz ve güvenilmez birinin yardımını gülümseyerek itebilir. Sayın dük, sakin ve rahat düşünüp taşınmaya bol bol vakit bulduğu o günlerinde, güçlülerin en güçlüsü bu İmparatorla boy ölçüşmeye kendini iten üstünlük çılgınlığını kavramış olmalıdır. İmparator kin besleyerek bile Fouché'yi onurlandırmıyor; alınyazısının hızla tırmandırıp oturtuverdiği görkemli tepede, bir tarihte kürküne sokulmuş olan ve bir silkinişte atıverdiği küçük ve zavallı böceği çoktan unutmuştur. İmparator onun ne her işe burnunu sokma huyunun, ne de ortadan kaybolduğunun farkında bile değil; Napoléon için Fouché diye biri yok. Makamından at-

[1] Otranto Dükünün 1824 yılında Paris'te yayınlanmış olan anılarından, bu biyografi çalışmalarım için hemen hemen hiç yararlanmadım: çünkü yer yer aslından parçalar da bulunmakla birlikte bir başkasına yazıldığına hiç kuşku yok. İki yanlı oynamanın büyük ustasının bu anıların hazırlanmasına, ne dereceye kadar katıldığı bilim adamlarını bugün de boşuna uğraştırmaktadır. Fouché için: "Ünlü sahtekâr," diyen Heinrich Heine'nin, "Sahtekârlığını o hale getirdi ki, ölümünden sonra bile sahte anılarını yayınlattı," şakası, bu görüşün yanlışlığı ortaya çıkarılıncaya kadar, yürürlükte kalacaktır. (Stefan Zweig)

tığı Fouché'ye günün birinde Paris'ten iki saat ötede Ferrières'deki sarayına dönebilme iznini vermesi, ondan korkmadığını ve hiçe saydığını çok iyi gösterir. Ama, daha yakına gelmesine de izin yok elbette; kendisine kafa tutmayı göze alan birisi Paris ve Tuilerie'ye giremez.

Joseph Fouché, bomboş geçen o iki yılında, yalnızca tek bir kez çağrılır saraya. Napoléon Rusya'ya savaşa hazırlanmaktadır ve herkesin konuştuğu böyle bir anda Fouché de bir kez görüşünü açıklayabilir. Fouché, sözlerine inanmak gerekirse, amansızca uyarıcı bir konuşma yapmış ve (doğru yazılmışsa) anılarında da yer alan bir muhtıra sunmuştur, ama Napoléon, kendi isteklerine uymayan sözleri artık dinlemez olmuştur, sözlerinin körü körüne kabul edilmesinden başka hiçbir tavırdan hoşlanmaz. Savaştan vazgeçmesini salık verenler, büyüklüğünden kuşku duyan kimselerdir. Bundan ötürü sözleri buz gibi karşılanan Fouché, sarayına, bomboş günlerle geçireceği sürgün hayatına geri gönderilir. Altı yüz bin askerin başına geçen Napoléon, büyük eylemlerinin en pervasızı ve çılgıncası olan Moskova Seferine çıkmıştır.

Joseph Fouché'nin bu olağanüstü ve çok yanlı hayatının tuhaf bir gidişi vardır; yükseliş anlarında her şey yolunda gider, düşüşlerinde tersine döner. Olayların ulaşamayacağı bu ıssız sarayında, talihsizliğin gazabına uğramış bir insan olarak, sıkıcı günler yaşamak zorunda kaldığı ve uğradığı hayal kırıklıklarından ötürü manevi destek, şefkatle teselli arandığı şu sırada, karısını yitirir; yirmi yıl boyunca bütün tehlikeli işlerinde yanından ayrılmamış, onu her zaman sevgisiyle desteklemiş tek insan olan hayat arkadaşını. İlk sürgününü geçirdiği o tavan arasında doğan ilk iki çocuğu, her şeylerden çok sevdiği yavrucukları da ölmüştü; bu üçüncü sürgününde de sevgili hayat arkadaşı onu bırakıvermiştir. Böylesine birini yitirmesi, görünüşe göre duygusuz olan bu insanı can evinden vurmuştur. Çünkü hiçbir partiye ve görüşe bağlanmayan ve hemen oyun ediveren bu içine kapanık adam, çirkin karısına büyük bir sevgiyle bağlı bir koca ve ailesinin üstüne titreyen bir babaydı. Memurların kuru suratlarının içten pazarlıklı kişilikler gizlemesi gibi, tehlikeli ve güvenilmez Joseph Fouché'nin iç dünyasında da, eşine çok bağlı

bir küçük burjuva, taşra Fransa'sının evine düşkün kocalarından biri, kendisini dar aile çevresinde güvende bulabilen yapayalnız bir insan yaşamaktadır. Bu hileci diplomat, iç dünyasının gölgeli yanında iyilik ve doğruluk diye ne kalmışsa, saray şenliklerine, ziyafetlere, kabul törenlerine bir gün olsun gitmeyen, tehlikeli oyunların hiçbirine katılmadan köşesinde yalnızca erkeği için yaşayan karıcığına sessiz bir sevgiyle gizlice aktarmıştır. Özel hayatının ulaşılmaz temelinde bütün gözlerden uzak böyle bir denge unsuru vardı; bu unsur, onun hareketli, bir kumardan farksız, her an değişen politik varlığının yükünü hafifletirdi. İşte böylesine bir dayanak, hem de en çok yardım arandığı bir anda elinden gidivermiştir. Bu taş gibi duygusuz insanın gerçekten sarsıldığı, mektuplarından yükselen çok sıcak, çok inandırıcı, çok insancıl üsluptan anlaşılıveriyor. Yeni Güvenlik Bakanı Rovigo Dükü yarı kaçık birinin hükümet devirme girişiminden ötürü ve Parislilerin alayları arasında hapsi boylayıp da dostları, Fouché'yi yine makamına geçsin diye zorlayınca, politika hayatına her ne biçimde olursa olsun dönmeyi reddeder ve: "İnsan çılgınlıklarının her çeşidine yüreğimi kapattım," der, "İktidarın benim için hiçbir çekiciliği kalmadı. Başımı dinlemek, bugünkü halime en uygun durum olmakla kalmıyor, çok da gerekli. Genel işler, bundan böyle gözümde kargaşalık, tedirginlik ve tehlikeden başka bir anlam taşımıyor." Derin acının öğretisi, akıllı kişiyi daha da akıllandırmışa benziyor. Yaşlanmaya başlamış olan Fouché, bitip tükenmek bilmeyen sersemce tutkularla dolu bir dönemden sonra ve korkunç yirmi yılın hayat arkadaşının yanıbaşında ölüverişini göreli beri, başını dinlemek ve iç dünyasını rahata kavuşturmak istemektedir. Ruhunu dolduran bütün entrika tutkuları bir daha parlamamak üzere sönüvermiş, doymak bilmeyen ve yerinde duramayan bu tedirgin iç dünyanın iktidar tutkusu en sonunda kuruyuvermiş gibidir.

Ama ne acı bir alay! O güne kadar tedirginlikten kurtulamamış Fouché'nin, ilk kez hiçbir makamda gözü olmadığı ve yalnızca dinlenmek istediği bu ânında, en büyük Napoléon onu zorla göreve çağırıyor.

Napoléon'un bu davranışı sevgisinden, yakınlık duymasından, güven beslemesinden değil. İlk kez yenilgiyle Paris'e dönen İmparator, Fouché'ye karşı müthiş bir güvensizlik duyduğundan bunu yapmıştır. Çünkü Napoléon, Paris'e sancakları dalgalanan büyük ordusunun önünde ak atını sürüp Zafer Anıtını geçerek değil, tanınmamak için kürkünün yakasını çenesine kadar çekmiş bir halde ve gece karanlığında sığınmıştır. Bütün zamanların en eşsiz ordusu, Rus steplerinde donmuş, yenilmezlik ışıltısının sönmesi bütün dostları uzaklaştırıvermiştir. Daha düne kadar yerlere eğilen krallar ve imparatorlar, yenilgiye uğramış Napoléon Bonaparte karşısında, saygıdeğer kişiler olduklarını hiç gecikmeden hatırlayıveriyorlar. Silahlanmış bir dünya, sertlerin serti eski efendilerinin karşısına dikiliyor. Rusya steplerinden doğru kazaklar at koşturuyor, İsveçli Bernadotte hak iddia eden bir düşman olarak ortaya çıkıyor, kayınbabası İmparator Franz, Bohemya'da ordusunu hazırlıyor, yağma edilmiş ve uydu durumuna getirilmiş olan Prusyalılar öc alma sevinciyle başkaldırıyor. Düşüncesiz açılmış bir sürü savaşın ektiği düşmanlık tohumları, yakılmış, altüst edilmiş ve çekmediği kalmamış Avrupa topraklarında filiz veriveriyor; o yılın sonbaharında ise Leipzig'te iyice olgunlaşacaktır. Dünyaya egemen olmak isteyen aşırı tutkulu tek bir insanın on yılda kurduğu dev yapı her yanından sallanmakta ve çatırdamaktadır. Bonaparte'ın İspanya'dan, Westfalya'dan, Hollanda'dan ve İtalya'dan kovulan erkek kardeşleri kurtuluşu kaçmakta buluyorlar. Napoléon için yapılacak tek şey, bütün çabasını toplamak ve sonuna kadar dayanmaktır. İmparator, her şeyi çok iyi gören eşsiz bakışlarıyla durumu kavrıyor ve eskisinin on katı bir çabayla en son ve kesin savaşa hazırlanıyor. Fransa'da ata binmesini bilen, ya da arka çantası taşıyabilecek kim kalmışsa askere alınıyor. Rus kışının dondurucu bozkırlarının bozgununu toparlamak için İspanya'dan, İtalya'dan, her yerden en gözde birlikler geri getiriliyor. Fabrikalarda binlerce insan gece gündüz kılıç ve top yapıyor, kıyıda köşede ele geçirilmiş hazineler altın para basmak için kullanılıyor, Tuilerie'nin gizli dairelerinde duran birikmiş ne varsa ortaya çıkarılıyor, kaleler onarılıyor, doğudan ve batıdan yola çıkan ordular Leipzig üzerine ağır ağır ilerlerken, her yönde diplomasi ağları kuruluyor. Fransa'yı çepeçevre saracak

olan bu dikenli telörgünün hiçbir yerinde en küçük bir boşluk, zayıf bir nokta, güveni tehlikeye düşürecek bir durum kalmamalı. Bütün olasılıklar bir bir gözden geçiriliyor, cepheden olduğu kadar arkadan bir saldırıya karşı da güvenlik önlemleri alınıyor. Çünkü Rusya Seferinde olduğu gibi çılgının, ya da kötü niyetlinin biri çıkıp halkın, Napoléon'a olan güvenini sarsmaya kalkışmamalı. Güvenilmeyen hiç kimse kalmamalı geride. Tehlikeli kişiler gözaltında bulundurulmalı.

İmparator, bu en son ve kesin sonuçlu savaşta ağır basabilecek her şeyi, her olanağı ve tehlikeyi düşünüp taşınıyor. Tehlikeli olabilecekler arasında Joseph Fouché'yi de unutmuyor. Onu unutmamış, ama kendini güçlü hissettiği sürece onu küçümsemiş olduğu anlaşılıyor. Şu anda kendini tehlikede gören Napoléon güvenini yine sağlama almak zorunda. Kendisine düşmanlığı dokunabilecek hiç kimse onun arkasından Paris'te kalamaz. Fouché'yi kendine dost bilmeyen Napoléon, kararını vermiştir: Fouché, Paris'ten uzaklaşmalıdır.

Bu tedirgin ve entrikacı ruhlu adamı, yeni tuzaklar hazırlamasın diye tutuklayıp bir kaleye atmak için elle tutulur bir neden yok. Ama elini kolunu sallayarak Fransa'da dolaşmasına da izin verilemez. Onun düzen çevirmeye düşkün ellerini bağlamanın en iyi yolu, Fouché'yi elden geldiğince Paris'ten uzak bir yerde bir makamın başına geçirmek olur. Dresden'de genel karargâhta işlerin ve savaş hazırlıklarının kargaşalığı arasında Fouché için böyle bir makam araştırılıyor; Fouché'yi onurlandıracağı kadar ondan gelecek tehlikeyi de önleyecek bir makam. Böylesi de kolay kolay bulunamıyor. Ama Napoléon uygun bir iş bulamayınca, yeni bir makam uyduruyorlar, yani bir tür olmayan bir makama getiriyorlar: İşgal altındaki Prusya topraklarının yöneticiliğine. Güzel, onurlandırıcı ve önemli bir iş olduğundan hiç kuşku yok, ne var ki, küçük bir aksaklığı var; bir 'ama' ile ilintili. Çünkü bu makamın kullanılması, Napoléon ordularının Prusya'yı işgal etmesine bağlı. Oysa, savaş olayları bunu pek düşündürecek gibi değil. Çünkü Blücher, İmparatorun Saksonya kanadını düşündürücü bir biçimde bastırmaya başladı. İmparatorun 10 Mayısta Otranto Düküne yazdığı aşağıdaki satırlar, bu atamanın, olmayan bir makama yapılmış bir şaka olduğunu gösteriyor: "Prusya Kralının topraklarına girer gir-

mez sizi çağırtıp oraların yönetiminin başına geçirmek niyetindeyim. Bunu Paris'te kimsenin bilmesini istemiyorum. Görünüşe göre herkes sizi çiftliğinizde bilmeli, gerçekte burada benim yanımda bulunduğunuz sırada. Yalnızca, İmparatoriçe biliyor sizin buraya geleceğinizi. Bana bağlılığınızın ve hizmet isteğinizin yeni belgelerini verebilecek duruma çok yakında kavuşacağınızdan çok hoşnutum." İmparator, Joseph Fouché'nin kendisine bağlılığına hiç mi hiç inanmadığı için ona işte böyle yazıyor. Efendisinin gizlemeye çalıştığı hoşnutsuzluğu hemen fark eden Otranto Dükü, kuşkulu ve isteksiz, Dresden yolculuğuna çıkıyor. Anılarında: "Paris'te kalmamdan korkan İmparatorun beni rehine olarak elinin altında bulundurmak için yanına çağırttığını hemen anlamıştım," diye yazar. Yarının Prusya kral naibi, böyle düşündüğü içindir ki, Dresden'e gitmekte pek acele etmez; çünkü aslında onun danışmanlığını değil, eli kolu bağlı olmasını istediklerini anlamıştır. Ancak 29 Mayıs'ta Dresden'e varır ve karşısına çıktığı İmparatorun ilk sözü: "Sayın Dük, geç kaldınız!" olur.

Prusya hükümetini Fouché'nin yönetimi altına vermek gibi gülünç bir bahanenin Dresden'de sözü bile edilmez elbette. Zaman böyle şakaları akla getiremeyecek kadar ciddileşmiştir. Ne var ki, Fouché şimdi el altındadır ve olayların birbirini kovaladığı Dresden gibi bir yerden az öteye göndermek için bereket başka ve eşsiz bir görev bulunmuştur. Bu yeni görev daha önceki uydurma görevden farklıdır, ama yine de yüzlerce kilometre uzaktadır Paris'ten: İllirya Eyaleti Genel Valiliği. Napoléon'un eski bir arkadaşı olarak bu eyaleti yöneten General Junot birdenbire çıldırınca, ne yapacaklarını bilemedikleri Fouché'ye bir iş bulunmuş olur. İmparator, bu kısa ömürlü yeni görevini Fouché'ye bildirirken gülümsemekten kendini alamaz; o ise her zamanki uysallığıyla yerlere kadar eğilir ve hemen yola çıkmaya hazır olduğunu söyler.

'İllirya' adında bile bir operet havası var. Şu son zorlama barışta Friaul, Karintiya, Dalmaçya, İstirya ve Trieste'den kalan topraklar birleştirilip yamalı bohça bir devlet ortaya çıkarıldı. Gözü dönmüş sarhoşların ve gerçekleri göremeyen bir diplomasinin yapımı, yaşama gücü olmayan saçma bir varlık! Birleştirici

ülküden, anlam ve amaçtan yoksun sözümona bir devlet! Küçük toprak sahibi köylülerin yaşadığı küçük Laibach kenti de hükümet merkezi. Fouché, dibi görünmüş kasalar, cansıkıntısından esneyen birkaç düzine memur, pek az sayıda asker ve Fransızların bir an önce uzaklaşmasını bekleyen bir halktan başka şeyle karşılaşmaz. Aşırı bir çabuklukla çatılmış bu yapma devlet her yanından parçalanmaya başlamıştır; birkaç top atışı, bu sallantılı yapıyı gürültüyle çökertmeye yeter. Top atışları kısa bir süre sonra duyulur. Napoléon Bonaparte'ın kayınbabası İmparator Franz, damadına karşı harekete geçmiştir. İllirya hayali böylece sona eriverir. Joseph Fouché, çoğu Hırvatlardan kurulu birkaç alay askerle ciddi bir direnç gösteremeyeceğini çok iyi bilmektedir; çünkü Hırvatlar daha ilk top atışında eski arkadaşlarından yana geçmeye çoktan hazırdırlar. Bu yüzden, daha ilk anda geri çekilişten başka şey düşünmez. Ama bu düşüncesini ustalıkla gizlemek için, dış yanıyla tasasız büyük bir devlet adamı gibi görünmek ister; balolar, çağrılar düzenler, gündüzleri gösterişli geçit törenleri yaptırır, ama geceleri de kasaları ve devlet evrakını gizlice Trieste'ye taşıtır. Devletin sözümona başı ve yöneticisi olarak bütün çalışmalarını, adım adım dikkatle ve elden geldiğince az kayıpla ülkeyi boşaltmakla sınırlamıştır; her zamanki soğukkanlılığını ve çabucak karar veren enerjisini bu stratejik geri çekilişte de büyük bir ustalıkla gösterir. Laibach'tan Görz'e, Görz'den Trieste'ye, Trieste'den Venedik'e hiç kayıp vermeden çekilebilmesi, öylesine ihtiyatlı ve adım adım gerileyebilmesindendir. Memurların hemen hepsini, bütün kasaları ve çok değerli malzemeyi bu kısa ömürlü İllirya yöneticiliğinden alıp götürebilmiştir. Ama şu gülünç ve sözümona eyaletin elden gitmesinin lafı mı olur! Çünkü Napoléon bu savaşların en önemlisi ve sonuncusu olan Leipzig Meydan Savaşını ve böylece de dünya egemenliğini yine o günlerde kaybetmiştir.

Joseph Fouché verilen görevi yerine getirmiştir. Hem de en kusursuz ve onurlandırıcı biçimde. İllirya yöneticiliği diye bir şey kalmadığına göre, şimdi yine özgürdür ve bu yüzden de, Paris'e dönmek ister elbette. Ne var ki, Napoléon böyle düşünmemektedir. Fouché hem de şu sıra Paris'e dönemez. Napolé-

on'un Dresden'de söylediği: "Fouché gibi biri bugünün koşulları altında Paris'te bırakılamaz," sözleri, Leipzig yenilgisinden sonra iki, hatta yedi kat daha geçerli olmuştur. Fouché uzaklaştırılmalı, her ne pahasına olursa olsun, Paris'ten çok uzaklarda tutulmalı! İmparator, sayıca beş kat daha üstün kuvvetlere karşı savunma görevinin büyük sorumluluğu altında bile, Fouché'ye yeni bir görev bulup savaş sırasında bir kötülük yapmasını önlemek ister; kımıl kımıl parmaklarını Paris'e uzatmaması için az buçuk diplomasi ve entrika olanağı verebilir ona! Böyle düşünen Napoléon, önce Napoliye gönderir Fouché'yi; İmparatorluktan daha çok kendi tahtının kaygısına düşmüş olan enişte si Napoli Kralı Murat'ya görevini hatırlatıp ordusuyla yardıma gelmesini sağlasın diye. Fouché'nin bu görevi nasıl gerçekleştirdiği bilinmiyor; Napoléon'un eski süvari generalinin İmparatora bağlı kalması için çaba gösterip göstermediği, ya da gevşek durumunda onu destekleyip desteklemediği tarih sayfalarında pek aydınlatılmış değil. Ne var ki, Napoléon'un asıl amacı gerçekleşmiş, Fouché, sonu gelmeyen görüşmelerle tam dört ay Alplerin ötesinde, bin mil uzakta alıkonulabilmiştir. Avusturyalılar, Prusyalılar ve İngilizler Paris üzerine yürümeye başladığı anda bile Fouché Roma, Floransa, Napoli, Lucca ve Cenova arasında durmamacasına ve boşuna gidip gelmekte, yerine getirilmesi olanaksız bir görev için boş yere çaba göstermektedir. Çünkü Avusturyalılar buralarda da ilerliyorlar. İllirya'dan sonra İtalya da –Fouché'ye gösterilen ikinci ülke de– elden çıkmakta. Sonunda, mart başlarında İmparatorun, kendini tedirginleştiren bu adamı gönderebileceği toprakları kalmamıştır. Hem, Fransa'da buyruğunun geçeceği bir yer gösterecek halde de değildir. Bu durum karşısında Joseph Fouché, 11 Mart günü Alpleri aşıp ülkesine döner. İmparatorun dâhice buluşlarıyla Fransa sınırları içinde her türlü politika entrikalarından tam dört ay uzak tutulduktan sonra. Joseph Fouché zincirlerini sonunda kopardığı anda ise tam dört gün gecikmiş durumdadır.

Fouché, Üç İmparator Birliklerinin Paris'e yürüdüğünü Lyon'da öğreniyor. Demek, Napoléon birkaç gün içinde düşürülüp yeni bir hükümet kurulacaktır. Tutku dolu sabırsızlığıyla kavrulmakta olan Joseph Fouché: "İşlerin içinde parmağı bu-

lunsun ve en iri lokmalara konsun," istiyor elbette. Ama ilerleyen birlikler, kestirmeden Paris yolunu kapamış bulunduğundan, Fouché, Toulouse ve Limoges üzerinden dolambaçlı ve uzun bir yoldan gitmek zorunda kalıyor. Bindiği posta arabası Paris'e varabildiğinde günlerden 8 Nisandır. Geç kalmış olduğunu ilk bakışta fark ediyor. Geç kalan her zaman haksız çıkar. Napoléon ustaca ileri görüşlüğüyle onu Paris'ten uzak tutmakla, Fouché'nin bütün düzenlerinin ve hilelerinin öcünü almıştır; çünkü ele geçirebileceği hiçbir şey kalmamıştır. Paris çoktan dize gelmiş, Napoléon alaşağı edilmiş, XVIII. Louis Kral olmuş ve yeni hükümet Talleyrand'ın başkanlığında ve bütün Bakanlarıyla kurulmuştur. Bu aşağılık topal, tam vaktinde ortaya çıkmış ve Fouché'den önce davranıp hemen taraf değiştirmiştir. Rusya Çarı şu sırada onun sarayında konuktur. Yeni Kral, güvenlik örnekleriyle onu şımartıyor. Bütün Bakanlıklara keyfince atamalar yapmış olan Talleyrand, bu sırada İllirya'da boşuna vakit öldürmüş ve İtalya'da oradan oraya koşarak sözde diplomatlık etmiş Otranto Düküne karşı alçakça davranıp ona hiçbir makam ayırmamıştır. Onu hiç kimse beklememiştir. Onunla kimse ilgilenmiyor. Ondan kimse hiçbir iş istemiyor. Kimse ondan bir yardım beklemiyor ve ona akıl danışmıyor. Joseph Fouché, hayatında çoğu kez başına geldiği gibi, kolu kanadı kırılmış biridir yine.

Napoléon'un en büyük rakibi olmuş kendi çapında birini, hiç umursamadan silkip atabileceklerine uzun süre inanmak istemiyor. Gizliden gizliye ya da açıkça hizmetini sunuyor; Talleyrand'ın bekleme odasında, Kralın erkek kardeşinin yanında, İngiliz elçisiyle birlikte, Senatonun toplantı salonlarında, sözün kısası her yerde ona rastlıyorlar. Ne var ki, ona kimsenin kulak astığı yoktur. Napoléon'a bir mektup yazıp Amerika'ya göç etmesini salık veriyor ve bunun bir kopyasını da Kral XVIII. Louis'ye gönderip yaltaklanıyor. Ama hiçbir yanıt alamıyor. Bakanlara dilekçe verip durumuna uygun bir makam istiyor; nazik ve çekinerek kabul ediyorlar yanlarına, ama hiçbir yardımda bulunmuyorlar. Araya kadınlar koyarak, ya da eskiden koruduğu kişilerin öğütleriyle yaptığı girişimler de boşuna. Bütün makamlar dolu ve saygıdeğer kişilerden hiçbiri, Otranto Düküne dostluk yapmış olmak için yerinden kımıldamaya ni-

yetli değil. Bu durum karşısında Fouché'nin yapabileceği tek şey, yine valizini alıp Ferrières'deki sarayına dönmektir. Karısı öldüğüne göre, şimdi yalnızca tek bir yardımcısı var: zaman. Zaman hep yardımcı olmuştur ona, bu kez de onu yüzüstü bırakmayacaktır.

Gerçekten de öyle oluyor: zaman ona yine yardım ediyor. Havada barut kokuları dolaştığını Fouché çok geçmeden seziyor. Kulağı kirişte olanlar, bir tahtın ayaklarının gıcırdadığını, çatırdadığını Ferrières'den bile duyarlar. Fransa'nın yeni efendisi XVIII. Louis, yanlış üstüne yanlış yapıyor, ihtilali bilmezlikten gelmek hoşuna gidiyor ve yirmi yıllık burjuva egemenliğinden sonra, Fransızların soylu yirmi aileye metelik vermeyeceğini anlamak istemiyor. Aylıkları yarıya indirildiği için budala Kralın böyle aşağılık ve pintice davranışları karşısında öfkeyle homurdanan subaylar ve generallerden oluşan çevresini de küçümsüyor. Subaylar ve generaller, Napoléon bir geliverse o yararlı ve eşsiz savaşlara yine kavuşurlar, diye düşünmekteler. O zaman yine saldırıp yabancı ülkeleri yağma eder, mesleklerinde ilerler ve dizginleri yine ele geçirirlerdi. Bir garnizondan ötekine gizli haberciler gidip gelmeye ve orduda yavaş yavaş bir darbe hazırlığı yapılmaya başlandı bile. Kendi yarattığı polis örgütüyle ipleri büsbütün koparmamış olan Fouché, kulak verip duyduğu bazı şeyler üzerine düşünmeye başlıyor. Sonra, sevgili Kral, Otranto Dükünü Güvenlik Bakanı yapsaydı, her şeyi öğrenirdi, diye gülüyor içinden. Ama bu saray dalkavuklarını ne diye uyarmalı? Şimdiye kadar Fouché'nin yükselişleri, baştakilerin alaşağı edilmesinin rüzgârıyla olmuştur hep. Bu düşünceyledir ki, hiç sesini çıkarmıyor, köşesine büzülüyor, kımıldamıyor ve maça hazırlanan bir güreşçi gibi soluğunu tutuyor.

5 Mart 1815 günü Tuilerie'ye kasırga gibi dalan bir ulak, Napoléon'un Elbe Adasından kaçıp 1 Martta altı yüz adamıyla Fréjus kıyılarına çıktığı yollu inanılmaz bir haber getiriyor. Ama Kralın adamları haberi gülümseyerek ve küçümseyerek karşılıyorlar. Bu derece büyültülen şu Napoléon'un aklından zoru olduğunu, onlar her zaman söylemişlerdi. Altı yüz kişiyle –yok canım, gerçekten gülünecek şey– bu çılgın herif koca bir

Kralla, arkasında bütün Avrupa ordularının hazır durduğu XVIII. Louis ile çarpışacak? Bu durumda heyecanlanmaya, tasalanmaya hiç gerek yok. Bir avuç jandarma yola getirir bu zavallı serüvenciyi. Napoléon'un eski silah arkadaşlarından Mareşal Ney'e, onu yakalama emri veriliyor. Mareşal, o düzen bozucuyu yakalamakla yetinmeyip 'Demir bir kafese koyarak bütün Fransa'da dolaştıracağına' da Krala büyük bir ağız kalabalığıyla söz veriyor. XVIII. Louis ve adamları, her türlü kaygıdan uzak ve içleri rahat olarak Paris'te gezintiler yapıyorlar, hiç değilse ilk sekiz günde, 'Moniteur' gazetesi, olup bitenleri alaylı bir dille yazmasını sürdürüyor. Çünkü kötü haberler çok geçmeden artıyor. Napoléon hiçbir yerde bir direnmeyle karşılaşmıyor, karşı gönderilen bütün alaylar, onu durdurmak şöyle dursun, ona katılıp minicik orduyu güçlendiriyorlar. Napoléon'u yakalayıp demirden bir kafese koyacağını söylemiş olan Mareşal Ney, eski başbuğuna katılıyor. Napoléon, sancaklarını dalgalandıra dalgalandıra Grenoble'a giriyor. Sonra da Lyon'a giriyor. Önceden içine doğan şey bir haftada gerçekleşecek ve İmparatorluğun kartallı sancağı, Notre-Dame Kilisesinin kulelerinde dalgalanacaktır.

Kral sarayında panik başgöstermiştir. Ne yapmalılar? Gittikçe devleşen bu çığı ne gibi setlerle durdurmalı? Kral, Kralın akıl hocaları prensler ve kontlar, halktan uzaklaşma isteklerini ve 1792 ile 1815 arasında Fransa'nın bir ayaklanma geçirmiş bulunduğunu zorla unutmalarının ne denli sersemlik olduğunu pek geç fark ediyorlar. Hemen sevimli olmanın bir yolunu bulmalı! Şu sersem halka onları gerçekten sevdiklerini, istek ve haklarına saygı duyduklarını gösterivermeli. Cumhuriyetçi ve demokrasiden yana bir yönetim konusunda ellerini çabuk tutmaları gerekiyor! Krallar ve imparatorlar, demokrasiden yana kişiler olduklarını akıl ettiklerinde iş işten geçmiş bulunur her zaman. Cumhuriyetçileri kazanmak için ne yapsalar acaba? Kolay, çok kolay! Onlardan birini, Kralın ak zambaklı bayrağına kızıl bir cila çekecek sağcı radikal birisini, Bakanlıklardan birinin başına geçiriverirler! Ama nerede bulmalı böyle birisini? Düşünüp tanışıyorlar ve Fouché adlı biri akıllarına geliyor; daha birkaç hafta önce bütün bekleme odalarında saatler saati oturmuş, Kralın ve Bakanlarının masalarına bir sürü öneri yığ-

mış olan bu Fouché, tam aradıkları adam. Evet, aradıklarının ta kendisi, her işte ve her zaman kullanabilecekleri tek kişi. Onu, çekildiği köşeden hemen getirtmeli! Direktuvar, Konsül, İmparatorluk ya da Krallık sırasında hangi hükümetin başı sıkışmışsa, yararlı bir aracı ve işleri yoluna koyabilir biri gerektiyse, bir tarihte elinde kızıl bayrakla öne atılmış olan ve diplomatların en güvenilmezi sayılan kaypak Joseph Fouché'ye başvurulmuştur hep.

Otranto Dükü, birkaç hafta önce kendisini pek soğuk karşılayıp başlarından savmış olan aynı kont ve prenslerin şimdi saygıyla ve acelecilikle kendisine başvurup bir bakanlık sunmaları, hatta zorla bakan yapmaya kalkışmaları karşısında derin bir haz duyuyor. Ama eski Güvenlik Bakanı, saatin on üçü çaldığı böyle bir anda, Bourbonne Hanedanıyla gizli işlere girişmeyecek kadar iyi biliyor politik durumun içyüzünü. Joseph Fouché, bir doktor gibi acele çağrıldığına göre, can çekişmenin başladığını seziyor ve birçok bahane ileri sürüp büyük bir incelikle bu öneriyi geri çevirirken, kendisine biraz daha erken başvurmuş olmaları gerektiğini dokunduruyor. Napoléon'un birlikleri yaklaştıkça Kral sarayındakilerin onur duyguları da erimektedir; hükümette görev alması için Fouché'yi gittikçe daha çok sıkıştırıyorlar, hatta tehdit ediyorlar. Kral XVIII. Louis'nin erkek kardeşi bile onunla gizlice görüşmek istiyor. Ama Fouché bu kez kararından caymıyor; kişiliğinin ve inancının sağlam oluşundan değil, çürük bir işe hevesli olmadığından ve XVIII. Louis ile Napoléon arasında bir çeşit tahterevallide oturmayı daha rahat bulduğundan. Joseph Fouché, artık çok geç, diye yatıştırıyor Kralın kardeşini; Kral güvenilir bir yere gitmeye baksın, Napoléon'un bu yeni serüveni uzun sürmeyecektir. Kendisi de bu arada İmparatora karşı çalışmak için elinden geleni yapacak. Ona güvensinler, yeter. Bu sözleriyle açık bir kapı bırakmış oluyor. Zafer Bourbonne'larda kalırsa onların yardımcısı rolünü oynayabilir. Öte yandan, Napoléon kazanırsa, Bourbonne'ların önerisini geri çevirdiğini büyük bir onurla ileri sürebilir. İki yana da güven verme sistemini sık sık denemiş olan Fouché, hem İmparatorun, hem Kralın adamı olmak, iki efendiye birden hizmet etmek istemiyor bu kez.

Ama bu kez eğlendirici olaylar da geçiyor; Fouché'nin hayatında alınyazısı değişimlerinde, acıklı anların, gülünç sahnelere yerini bıraktığı çok görülmüştür. Bourbonne'lar bu arada birşeyler öğrenmişlerdir. Napoléon'dan, Fouché gibilerini tehlikeli zamanlarda arkada bırakmamak gerektiğini. Napoléon'un Paris üzerine hızla ilerlediği ve Kralın yola çıkmasına üç gün kaldığı bir sırada, davranışlarından kuşku duyulan Fouché'nin hemen tutuklanıp Paris'ten götürülmesi emri veriliyor polise. Kralın Bakanı olmayı kabul etmediği için.

Bu hiç de hoş olmayan tutuklama buyruğunu yerine getirmesi gereken o günlerin Güvenlik Bakanı Bourrienne, –tarih, aşırı şaşırtmaları gerçekten pek sever– Napoléon'un çok yakın bir çocukluk dostu, savaş okulundan da arkadaşıdır; Mısır Seferinde onunla birlikte bulunmuş, uzun süre sekreterliğini yapmış, İmparatorun yakınlarının hepsini tanımıştır; bu bakımdan da Fouché'yi iyi tanır. Bu yüzden, Otranto Dükünü tutuklama buyruğunu alınca, biraz ürker ve yapması pek mi gerekli diye sormayı göze alır. Kral büyük bir sertlikle buyruğunu yenileyince, kafasını iki yana sallar bir kez daha; bu iş pek kolay olmayacak gibilerden. Böylesine malın gözü bir herif, güpegündüz yakalatır mı kendini? Bu gibileri tuzağa düşürmek için zaman ve bir sürü beceriklilik gereklidir. Onun bu düşüncesi doğru çıkıyor. 16 Mart 1815 günü öğleden önce saat on birde, Otranto Dükünün arabasını bulvarda çeviren polisler, Güvenlik Bakanı Bourrienne'in buyruğu gereği tutuklandığını söylüyorlar. Bir gün bile soğukkanlılığını yitirmemiş olan Fouché, üst perdeden gülümseyerek: "Bir zamanlar senatörlük etmiş biri böyle sokak ortasında tutuklanmaz," karşılığını veriyor. Sonra, uzun süre yanında çalışmış olan polisler şaşkınlıklarından daha kurtulamadan, arabacısına haykırıyor, "Atları kırbaçla," diye ve araba uçar gibi uzaklaşıyor evine doğru. Ağzı açık polisler kalakalıyor ve uzaklaşan arabanın toz bulutuna bakıyorlar. Borrienne'in hakkı varmış! Robespierre'den, Convention'dan ve Napoléon'dan yakasını kurtarabilmiş biri kolay kolay yakalanamaz.

Serseme dönmüş polislerin, Fouché'yi ellerinden nasıl kaçırdıklarını dinleyen Bourrienne, işi biraz daha sıkı tutmaya karar veriyor; çünkü şimdi otoritesi söz konusudur. Kendisiyle böylesine oynanmasına izin veremez. Cerutti Sokağındaki evi

her yanından sardırıyor ve kapıya nöbetçi koyduruyor. Tepeden tırnağa silahlandırılmış görevliler, kaçağı tutuklamak için merdiveni tırmanıyorlar. Ama Fouché, onlara yeni bir oyun daha hazırlamıştır; zor ve gergin durumlarda hemen, her zaman başardığı o eşsiz oyunlarından birini daha oynayacaktır. İnsanları yanıltıp şakalaşmaktan tehlikeli anlarında pek hoşlandığı çok sık görülmüştür. Hiçbir şeyden çekinmeyen pişkin ve hileci Fouché, onu tutuklamaya gelmiş memurları büyük bir incelikle karşılıyor ve tutuklama buyruğuna bir göz atıyor. Evet, buyrukta hiçbir eksik yan yoktur. Haşmetli Kralın buyruğuna karşı gelmesi düşünülemez elbette. Sayın baylar salonda lütfen biraz beklerlerse o da ufak tefek bazı işlerini bitirir ve hemen çıkarlar birlikte. Bunları büyük bir incelikle söyleyip memurları inandıran Fouché, yan odaya geçiyor. Memurlar, Fouché kendine çekidüzen versin diye sabırla beklerler. Eski bir senatör, eski bir Bakan ve sarayda hatırı sayılan bir yankesici gibi kolundan yakalanıp bileklerine kelepçe takılmaz ya! Kuşkulanıncaya kadar bir süre daha beklerler, hem de büyük bir saygıyla. Ama Fouché hâlâ geri gelmeyince, yan odaya geçerler ve onu ellerinden kaçırdıklarını anlarlar. Politika kargaşalığının ortasında gerçek bir komedi oynanmıştır. Elli altısında olan bu politika kurdu, o tarihte henüz icat edilmemiş sinemada ancak görülebileceği gibi, bahçe duvarına bir merdiven dayamış ve polisler kendini bekleyedursun, yaşına göre büyük bir çeviklikle tırmanıp Kraliçe Hortense'nin komşu bahçesine geçerek savuşmuştur. Akşamüstü bunu duyan Paris halkı kahkahalarla güler. Ama bu gibi şakalar ve oyunlar uzun sürdürülemez; Otranto Dükü, uzun süre gizlenemez, bütün kent onu tanır. Ne var ki, Fouché'nin hesabı doğru çıkmıştır, yalnızca birkaç saatliğine tutuklanır. Çünkü Kral ve adamları, Napoléon'un hızla ilerleyen atlı birliklerinin eline düşmek kaygısı içindedirler şimdi. Tuilerie Sarayında valizler büyük bir çabuklukla hazırlanır. XVIII. Louis o sert tutuklama buyruğuyla, Fouché'ye, İmparatora bağlılık belgesini –aslında yok böyle bir şey– vermiş oluyor. Onun bağlılığına İmparator asla inanmayacak olsa da. Ama Napoléon, onun başardığı yeni oyunu haber alınca gülmekten ve bir çeşit öfkeli hayranlıkla: "Böyle yaman herif görmedim!" demekten kendini alamayacaktır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

NAPOLÉON'LA KIYASIYA MÜCADELE

1815: YÜZ GÜN

19 Mart 1815 geceyarısı on iki sularında Tuilerie Sarayının bahçesine on iki araba girer; koskoca bahçe kapkaranlık ve bomboştur. Sarayın gizli yan kapılarından biri açılır ve elinde meşale tutan bir uşak görünür. Uşağın arkasında, güçlükle yürüyen tıknefes ve aşırı şişman adam, XVIII. Louis'dir; kendisine hâlâ bağlı soylu kişilerden ikisine yaslanmıştır. On beş yıllık sürgünden döndükten az sonra, sisli ve karanlık bir gecede ülkesinden yine uzaklaşmak zorunda kalan hasta Kralı görenler pek acınırlar. Sarsak ve acıklı haliyle saygıdeğerliğini yitirmiş yaşlı adam, saltanat arabasına bindirilirken, alandakilerin çoğu yerlere kadar eğilir. Sonra atlar koşmaya başlar ve öteki arabalar saltanat arabasını izler. Alaya eşlik eden muhafızların atlarının çakıllarda bıraktığı sert nal sesleri duyulur bir süre. Koskoca alan yine karanlığa ve sessizliğe gömülür; tanyeri ağarıncaya, 20 Mart sabahının ilk ışıkları aydınlatıncaya kadar. Elbe Adasından, Paris'e dönmüş İmparator Napoléon Bonaparte'ın yüz gün sürecek egemenliğinin ilk günü başlamıştır.

Önce bir merak dalgası sarar her yanı. Vahşi bir av hayvanı gibi kovalanan, XVIII. Louis, İmparator gelmeden kaçabildi mi, diye meraktan burun delikleri titreyenlerin yoğun merakı. İşadamları, aylaklar, sabah gezintisine çıkmışlar, yaradılışlarına göre ürkek ya da sevinçli birbirlerine haber üstüne haber fısıldarlar. Saat onda kalabalık iyice artar. Yığın itişe kakışa çevreyi doldurmuştur. Yığın halinde her zaman daha yürekli olan insanlar: "Yaşasın İmparator!" "Yerin dibine batsın Kral!" diye haykırmayı göze alır. Sonra atlılar yaklaşır birden; Krallıkta aylıkları yarıya indirilen subaylar kokuyu almışlardır. Savaşçı İmparatorun yurda dönmesiyle kendilerine yine iş çıkacak, aylık-

ları artacak, onur nişanları alacaklar, mesleklerinde ilerleyeceklerdir: Exelman'ın buyruğunu sevinç çığlıklarıyla karşılayıp Tuilerie'yi işgal ederler. Sarayın böylesine kansız ve kolayca el değiştirmesi üzerine borsada tahviller hemen yükselir. Yüzlerce yıllık krallık sarayında, öğleye kalmaz, üç renkli bayrak yine dalgalanmaktadır. Tek bir atış olmadan.

İmparatorluk sarayından yararlanmış yüzlerce kişi, 'İmparatora bağlı kalmış' kim varsa, saray bayanları, uşaklar, vekilharçlar, aşçıbaşılar, eski devlet danışmanları ve protokol müdürleri, Kralın ak zambaklı bayrağı dalgalandığı günlerde hizmetlerine ve kazançlarına izin verilmeyen herkes, ihtilalin yıkıntıları arasından Napoléon'un alıp saray çevresine yükseltiverdiği yeni soylular, ortaya çıkmaya başlar. Generaller ve subaylar hepsi büyük üniformalarını giymişlerdir. Elmaslar, uzun kılıçlar ve nişanlar göz kamaştırmaktadır. İmparatoru karşılamak üzere açılan odalar hemen hazırlanır, Krallık arması çabucak kaldırılır. Koltukların ipekli kumaşlarında parıldayan Krallık zambağının yerini Napoléon arısı alır. Herkes gecikmeden yerini almak ve daha ilk bakışta 'İmparatoruna bağlı kişi' görünebilmek için titremektedir. Bu arada akşam olmuştur. Sırmalı giysili uşaklar, balolarda ve büyük kabul törenlerinde olduğu gibi bütün mumları ve kollu şamdanları yakarlar. Yine imparator sarayı oluvermiş, Tuilerie'nin ışıl ışıl pencereleri, ta Zafer Anıtından görülmekte ve meraklı yığınları saray bahçesine çekmektedir.

Sonunda, akşamın dokuzunda, dörtnala atların çektiği araba görünür; arabanın sağında, solunda, önünde ve arkasında her rütbeden atlılar yer almıştır ve hepsi de kılıçlarını sallamaktadır sevinçle. Çok geçmeden Avrupa ordularına karşı çekecekleri kılıçlarını! Yığının sevinçli: "Yaşasın İmparator!" çığlıkları, gümbürtülü bir patlayış gibi yükselir, pencerelerin geniş dörtgenlerinde uzun yankılar bırakır. Sevinçten çılgına dönmüş yığın, kıyıyı döven koca bir dalga gibi atılır arabanın üstüne ve askerler bu denli sevgi gösterisinden İmparatorun canını korumak için kılıç kullanırlar. Sonra da, kendilerini toplayıp kutsal kişiyi, büyük savaş tanrısını, yığının kulakları sağır eden uğultusu arasında derin bir saygıyla taşıyarak merdivenleri çıkarırlar ve İmparatorlarını saraya ulaştırırlar. Yirmi gün önce Elbe Adasından

bir sürgün olarak ayrılmış Napoléon, mutluluktan gözlerini kapamış ve dudaklarında uyurgezerlerin gülümseyişi, Fransa İmparatorluk tahtına askerlerinin omuzlarında taşınarak böyle kavuşur. Napoléon Bonaparte'ın en son zaferidir bu. Napoléon, böylesine inanılmaz bir sıçrayışı, karanlık uçurumun dibinden iktidarın en yüksek doruğuna böylesine bir düşsel uçuşu son kez yaşamaktadır. Dalgaların gürleyişini hatırlatan o pek poşlandığı 'Yaşasın İmparator!' sesleri kulak zarlarında son kez uğuldar. İmparator, iktidarda olmanın baş döndürücü hayat iksirini, gözleri kapalı ve yüreği heyecanlı, bir dakika, iki dakika, on dakika doyasıya tadar. Sonra, sarayın kapılarını kapattırır, subayları geri göndertir ve bakanları çağırtır; çalışma başlar. İmparator, alınyazısının armağanını savunmak zorundadır.

Koşup Paris'e dönenlerle doludur bütün salonlar. Ama daha ilk bakış, hayal kırıklığına yol açar; İmparatora bağlı kalanlar, en değerliler, en zekiler ve en önemliler değildir. Napoléon'un bakışları, saray adamları, aşırı nazik kimseler, makam peşinde koşanlar ve meraktan gelmiş olanlarla karşılaşır. Kafası işleyen pek az kişi ve bir sürü üniforma! Yükselme günlerinin gerçek arkadaşları olan pek çok mareşal, hiçbir özür bildirmeden gelmemiştir, kimisi sarayından çıkmamayı uygun görmüş, kimisi de Kraldan yana geçmiştir. Hiçbir yan tutmayanlar da vardır. Ama çoğu ona karşıdır. Bakanlarının en akıllısı, dünya çapında olan Talleyrand görünürlerde yoktur. Göze çarpanlar, yeni Krallıklara getirdiği kendi erkek kardeşleri, kendi kızkardeşleri, karısı ve öz oğludur. Kalabalığın çoğu bir sürü dilekle gelenlerdir. Değerli kişilerin sayısı pek azdır. Binlerce insanın sevinç çığlıkları hâlâ kanını kaynatsa da, İmparator, zaferinin büyüklüğüne karşın ilk tehlikeyi sezecek kadar ileri görüşlüdür. Derken, bekleme odalarından sevinçli şaşkınlık sesleri duyulmuş ve sırmalı fraklı üniformalı kişiler saygıyla yol açıvermiştir. Biraz gecikmiş bir araba gelmiştir. Geç kalınmıştır, ama beklenmez. Kendiliğinden gelinmiştir, ama küçük saray insanları gibi yaltaklanmadan. Arabadan inen, çelimsiz, solgun ve herkesin yakından tanıdığı Otranto Düküdür. Otranto Dükü, saygıyla yol açanların arasından kimseye teşekkür etmeden ağır ağır geçer; ne düşündüğünü açığa vurmayan durgun gözleri yarı kapalıdır. Onun herkesçe çok iyi bilinen bu hali, olağan rahatlı-

ğı büyük bir hayranlık uyandırır ve uşaklar: "Sayın Otranto Düküne yer açın!" diye seslenirler. Onu yakından tanıyanlar, uşakların bu seslenişini biraz değiştirip; "Fouché'ye bir yer!" diye tekrarlarlar. "Şu sıra İmparatora en gerekli adam odur!" Fouché, İmparator daha hiçbir karar vermeden, kamuoyunca seçildi bile. Bunda hiçbir kuşku yok. Fouché, bir dilek ileri sürmek için değil, saygıdeğer, önemli ve güçlü kişi olarak geliyor. Gerçekten de böyle karşılandı. Napoléon onu bekletmiyor; bakanlarının en eskisini, rakiplerinin en kıdemlisini, bağlısını, hemen kabul ediyor. Neler görüştükleri üzerine pek az şey biliniyor; Mısır'da yenilgiye uğrayıp kaçan Bonaparte'la –generallikten konsüllüğe yükselmesine yardım etmesine ve aralarında sıkı bir yakınlık başlamasına yol açan– o ilk görüşmelerinde olduğu gibi. Ne var ki, bir saat sonra İmparatorun yanından ayrıldığında, Fouché yine Bakandır üçüncü kez. Güvenlik Bakanlığına getirilmiştir.

Napoléon'un, Otranto Dükünü Güvenlik Bakanlığına getirdiğini bildiren 'Moniteur'deki yazının daha mürekkebi kurumadan, birbirleriyle yine ilişki kurduklarına İmparator da yeni Güvenlik Bakanı da sevinmemiştir. Daha fazlasını beklemiş olan Fouché hayal kırıklığına uğramıştır. Tutkuyla için için yanan birisi için Güvenlik Bakanlığı makamı doyurucu gelmez artık. 1796 yılının yarı aç, herkesin horgördüğü ve küçümsediği Jakobinlerinden Joseph Fouché için kurtuluş ve değerlendirilme sayılan böyle bir atama, 1815 yılının birkaç kat milyoner ve ünü yaygın Otranto Dükü için, dolgun aylıklı önemsiz bir memurluktan öteye geçemez. Başarılar kendine güvenini arttırmıştır. Masa yerine bütün bir kara parçasında ve ülkelerin alınyazısı ortaya konulup oynanan kumarlar, Avrupa diplomasisinin oynadığı heyecanlı kumarlar ona çekici gelmekte ancak; kendisiyle boy ölçüşebileceği tek insan olan Talleyrand tam on yıl yolunu kesti. Fouché, bu en tehlikeli rakibinin Napoléon'a kafa tuttuğu ve Avrupa'nın bütün ordularını Viyana'da İmparatora karşı birleştirdiği şu sırada en uygun bakanlık olan Dışişleri Bakanlığını alabileceğini umuyor. Ama kendini beğenmiş Napoléon –bunda haklı da–, böylesine önemli bir görevi onun becerikli, aşırı becerikli ve güvenilmez ellerine bırakmaya yanaşmıyor.

Ancak, Güvenlik Bakanlığını, o da istemeyerek, önüne atmakla yetiniyor. İmparator, tehlikeli derecede tutkulu bu insanın birazcık iktidar verilmezse ısırıcı olabileceğini biliyor. Ama Güvenlik Bakanlığı gibi yetkileri sınırlı bir makamda bile güvenilmez Fouché'yi her an göz altında bulundurmak için kendi adamlarından birini, Otranto Dükünün can düşmanı Rovirgo Dükünü, Jandarma Komutanlığına getiriyor. Yeni anlaşmalarının daha ilk gününde eski oyun böylece başlamış oluyor; Napoléon, Güvenlik Bakanının arkasına kendi adamlarını polis olarak takıyor. Fouché de, imparatorluk politikasının yanısıra, ya da onun arkasından, kendi özel politikasını güdüyor. İkisi birbirini aldatıyorlar. İkisi de açık kartla oynuyor. Sürekli üstünlüğün daha güçlüde mi, yoksa daha kurnaz olanda mı kalacağı, soğukkanlı olanın mı, ya da ateşli yaradılışta olanın mı kazanacağı söz konusudur yine.

Joseph Fouché, Güvenlik Bakanlığını istemeye istemeye, ama yine de kabul eder. Bu eşsiz ve tutku dolu zekâ kumarcısının acınacak bir aksak yanı var: Dünya kumar masası başından bir saat için bile uzak kalmamak, yalnızca seyirci olmamak isteği. Elinde hep kâğıt bulunsun, kozla oynasın, kâğıt karıştırsın, hile yapsın, şaşırtma versin, direnşin ve blöf yapsın ister. Her zaman bir masa başında bulunmak zorundadır; masa Kralcıların, İmparatorluğun, ya da Cumhuriyetçilerin olmuş, hiç önemi yoktur. Önemli olan, orada bulunmak ve işin içinde parmağı olmaktır. Neresi olduğunun önemi yoktur. İktidarı canevinden vurabilecek bir Bakanlığın başında bulunsun da, ister sağcıların, ister solcuların, Kralın ya da İmparatorun olsun! Önüne fırlatılıveren en döküntü bir iktidar olanağını bile geri çevirecek ahlak ve onur gücünden, ya da sinir sisteminin uyardığı akıldan yoksundur. Verilen her işi, her zaman kabul eder. Onun için insanın ya da olayın niteliği hiç önemli değildir; kumar her şeydir.

Napoléon da, Fouché'yi aynı isteksizlikle hizmetine almıştır. Loşlukta dolaşmaktan hoşlanan bu adamı on yıldır tanır ve onun kendi öz kumar zevkinden başkasına hizmet etmeyeceğini bilir. İmparator, bu adamın kendisini bir kedi ölüsü gibi yüzüstü bırakacağını, en tehlikeli durumda yanından uzaklaştıracağını da bilir; tıpkı Girondist'lere, Robespierre'e, Terörcülere,

Thermidorcu'lara, kurtarıcısı Barras'a, Direktuvar'a, Konsül'e ihanet ettiği gibi. Ama şimdi kendisine gereklidir bu adam, ya da gerekli olduğunu sanmaktadır. Fouché, her zaman kullanılabilir adam niteliğiyle, İmparatoru büyülemiştir. Otranto Dükünün de Napoléon'un dehasına hayran kalması gibi. Böyle birisini eli boş çevirmek çok tehlikelidir. Böylesine güvenliksiz bir durumda Fouché'yi düşman etmeyi Napoléon bile göze alamaz. İmparator, en tehlikesiz olanı seçiyor: onu uğraştıracak, görevler ve makamlarla oyalayacak ve güvenmese de, hizmetinde kullanacak. Napoléon ileride St. Helen Adasında, Fouché'yi hatırlayarak: "Gerçeği bana oyun edenlerden öğrendim her zaman," demekten kendini alamaz. İmparatorun en öfkeli anlarında bile bu Mefisto kişiliğin olağanüstü yeteneğine saygı beslediği sezilir. Çünkü dâhilerin katlanamadığı ve tedirginleştiği şeylerin başında, sıradan kişilikler gelir. Bile bile aldatılan Napoléon, Fouché'nin kendisini yine atlattığını bilmektedir. İmparator, susuzluktan yanan birinin zehirleneceğini bile bile suya uzanması gibi, zeki ve güvenilmez Fouché'nin hizmetini, kendisine bağlı, ama işe yaramaz birini kullanmaktan yeğ bulur. On yıl sürmüş kıyasıya bir düşmanlık, akıl erdirilmese de, çoğu kez şöylesine bir dostluktan daha yaklaştırır insanları birbirine.

Joseph Fouché, buyruk altında bir Bakan olarak, İmparatora on yıl hizmet etti; zeki ve dâhi Napoléon'un karşısında on yıl süreyle hep yenilgiye uğradı. 1815 yılının en son mücadelesindeyse, Napoléon, ünlü olmanın sarhoşluğunu bir kez daha ve en son olarak yeniden yaşadı; bulunduğu o yabancı adadan hiç ummadığı bir anda alınyazısının kartal kanatlarıyla İmparatorluk tahtına uçuverdi. Onunla çarpışsın diye gönderilen ve kendi askerlerinden yüz kat sayıda kalabalık alaylar, pelerinini görür görmez silâhlarını bırakıverdiler. Sürgündeki adam, altı yüz kişiyle yola çıkan Napoléon, yirmi gün sonra koskoca ordusunun başında Paris'e girdi. Şimdi yine Fransa Krallarının karyolasında yatmaktadır; kulaklarında binlerce kişinin çığlıklarının uğultusuyla. Ama birkaç gün sonra uyandığında nelerle karşılaşacak ve hayal dolu düşler sert gerçeklerle nasıl da silinivereceklir! Yeniden İmparatordur, ama yalnızca bir unvan olarak. Çünkü bir zamanlar ayaklarının dibinde kul köle olmuş

dünya, o günlerin yüce efendisini tanımazlıktan gelir. Napoléon Bonaparte, mektup ve buyrultular yazar, barıştan yana ateşli demeçler gönderir. Gülümseyerek ve omuz silkerek karşılanır bütün bunlar, yanıt vermeye bile değer görülmezler.

İmparatorun gönderdiği ulaklar, prensler ve krallarca sınırlarda yakalanıp kaçakçılar gibi tutuklanırlar, hiç umursamadan. İmparatorun dolambaçlı yollardan Viyana'ya ulaşabilen bir tek mektubunu, Metternich, zarfını bile açmadan atıveriyor konferans masasına. Napoléon'un çevresi boşalıveriyor, eski dostlar ve yol arkadaşlarının her biri bir yana savruluyor. Berthier, Bourrienne, Murat, Eugen Beanharnais, Bernadotte, Augereau, Talleyrand ya kendi mülkleri olan çiftliklerde yaşıyorlar, ya da Napoléon'un düşmanlarının adamı olmuşlardır. İmparator, kendini de başkalarını da yanıltmaya çabalıyor, ama boşuna. İmparatoriçenin ve Roma Kralının dairelerini parlak bir gözalıcılıkla hazırlatıyor, hemen yarın Paris'e dönüyorlarmış gibi. Ama gerçekte Marie Louise, sevgilisi Cicisbeo Neipperg'le gönül eğlendirmekte ve biricik oğlu Schönbrunn Sarayında İmparator Franz'ın göz hapsi altında kurşundan Avusturya askerleriyle oynamaktadır. İmparatorun üç renkli bayrağı kendi ülkesinde bile saygı görmüyor. Güneyde ve doğuda ayaklanmalar oluyor. Sürgit askere alınmaktan usanç getirmiş köylüler, atlarını yine top arabalarına götürmeye gelen jandarmalara ateş açıyorlar. Napoléon'un adına alaycı duvar ilanları yapıştırılıyor yollara: "Madde I. Savaşta boğazlatmak için yılda üç yüz bin kişiye ihtiyacım vardır. Madde II. Gerektiğinde bu sayıyı üç milyona yükselteceğim. Madde III. Bütün bu kurbanlıklar boğazlanma yerlerine posta ile gönderilecektir." Dünyanın barış istediğine hiç kuşku yok. Aklı başında olan herkes, istenmeden çıkagelmiş Napoléon'u, barıştan yana olduğuna inandırmazsa, kovmaya hazırdır. Ama ne acıklı bir alınyazısıdır ki, ilk kez olarak gerçekten baş dinlemek ve iktidarda bırakılırsa dünyayı rahat ettirmek isteyen savaşçı İmparatora kimse inanmak istemiyor şimdi. Gelirlerinin elden gitmesinden pek korkan orta halli yurttaşlar, barışta işleri bozulmuş olan aylıklı subayların ve mesleği askerlik olanların sevincine katılmıyor; bu yüzden de, Napoléon seçim hakkını tanıyınca, İmparatordan öc alıyorlar, on beş yıl boyunca hep kovalanmış ve baskı altında tutul-

muş 1792 ihtilalcilerinden Lafayette ve Lanjuinais'yi seçiyorlar. Fransa'da işbirliği yapacağı kimse, gerçekten kendisinden yana insanlar, akıl danışabileceği yakın bir çevre kalmamıştır. İmparator, canı sıkkın ve öfkeli, dolaşıp duruyor bomboş sarayında. Sinirleri ve heyecan gücü zayıf düşmektedir; kimi zaman kendini tutamayıp haykırıyor, kimi zaman derin bir uyuşukluğa dalıyor. Gün ortasında uyumak için yatağa girdiği oluyor. Beden yorgunluğundan değil, ruh çöküntüsünden gelen bir iç yorgunluğuyla saatler saati kurşun gibi yatıyor. Cornot bir gün dairesine girdiğinde, gözleri yaşlı İmparatoru, Roma Kralı oğlunun tablosunu dalgın dalgın süzer buluyor; yakınlarına yakınıyor: "Parlak yıldızım bıraktı beni," diye. Başarılarının en yüksek noktasını geride bıraktığını sezen tedirgin İmparator, değişik istekler arasında bocalıyor titreyerek. Zaferden zafere koşmaya alışmış olan, isteksiz, umutsuz ve her anlaşmaya hazır İmparator, sonunda savaşa atılıyor. Ama acizlerin başı üzerinde zaferin dolaştığı hiçbir zaman görülmemiştir.

1815 yılının Napoléon Bonaparte'ı, alınyazısının ödünç verdiği sözümona bir iktidar giysisiyle dolaşan göstermelik bir İmparatordur. Onun bu durumuna karşı Fouché de tarihte en güçlü yıllarını yaşıyor. Çelik sertliğiyle vuran ve hile bölmesine her zaman gizlenebilen sağduyu, sürekli dönüp duran tutkudan daha az yıpratıcıdır. Joseph Fouché, imparatorluğun yeniden kuruluşuyla yıkılışı arasında geçen o yüz günde olduğu kadar başka hiçbir zaman böylesine becerikli, düzenci ve kaypak olmamıştır. Napoléon'a değil, Fouché'ye çevrilmiştir bütün bakışlar, kurtarıcı diye. Bütün partiler –anlaşılmaz ve akıl almaz bir şey– imparatorun Bakanına, İmparatordan daha çok güven gösteriyor. XVIII. Louis'den, Cumhuriyetçilere, Kralcılara, Londra'ya, Viyana'ya kadar herkes ve her yer için görüşmeye değer tek kişi, bu Fouché'dir; onun hesaplı kitaplı ve soğukkanlı sağduyusu, barışa susamış ve yorgun dünya için, karmakarışık bir fırtınaya kapılmış ve durmamacasına yön değiştiren Bonaparte'a İmparator unvanını yeniden vermeye yanaşmayanların hepsi Fouché'ye değer veriyor ve onu sayıyorlar. İmparatorluk Fransa'sının devlet temsilcilerinin tutuklandığı ve zindana atıldığı aynı sınırlar, büyülü bir anahtar dokunmuş gibi, Otranto

Dükünün gizli ulaklarına açılıveriyor. Wellington, Metternich, Talleyrand, Orleans Dükü, Çar, Krallar ve herkes, onun ajanlarını büyük bir incelikle kabul ediyor ve o âna değin hepsini aldatmış olan bu insan, dünya kumarında en güvenilir oyun arkadaşı oluveriyor. Fouché'nin parmağını şöyle bir oynatması, isteğinin yerine getirilmesi için yetiyor. Vendee'liler ayaklanmıştır ve kanlı bir savaş başlamak üzeredir. Fouché'nin bir adamıyla bir tek görüşme yaptırması, iç savaşı önlemesine yetiyor. Açık yürekli bir hesap ileri süren Fouché, "Şu sıra ne diye Fransız kanı aksın hâlâ?" diyor. "Birkaç ay içinde İmparator ya kazanacak, ya da batacaktır. Belki de hiç dövüşsüz kucağınıza düşüverecek bir şey için ne diye savaşacaksınız? Silahlarınızı bırakın ve bekleyin bir süre!" Böylesine aklı başında ve duygudan yana kupkuru anlatımlara aklı yatan kralcı generaller, Fouché'nin ileri sürdüğü anlaşmayı kabul ediyorlar. Yurtdışından ve yurtiçinden herkes önce Fouché'ye başvuruyor; ona sormadan Parlamento hiçbir karar vermiyor. Napoléon, sözümona kendi adamı Fouché'nin her atılışını nasıl önlediğine, seçimleri nasıl da ona karşı yönelttiğine, cumhuriyetçi bir parlamentoyla işbirliği edip baskıcı isteklerini nasıl engellediğine, elinden hiçbir şey gelmeden, seyirci kalmak zorundadır; Fouché'den kurtulmak için çırpınıp duruyor, ama hoşlanılmayan bir uşak gibi eline biraz para tutuşturup onu emekliye ayırdığı dediğim dedik zamanlar nerde! İmparator Napoléon, Güvenlik Bakanını makamından atıncaya kadar Bakan onu tahtından edebilir şu sıra.

Saati saatine uymadığı halde yine de hesaplı kitaplı, çok yanlı ve amacı iyice belli o haftalar dünya diplomasi tarihinin en eşsiz politika örnekleridir. Fouché'nin ülkücü rakibi Lamartine bile, Fouché'nin hile çevirmede büyük ustalığını kabul ederek: "Eşi pek az görülmüş bir pervasızlık ve etkili bir çekinmezlik örneği verdiğini kabul etmek zorundayız," diye yazar. "Kafasının içi bir sürü işin sorumluluğuyla doluydu her gün." Convent günlerinden kalma utanç ve öfke duygularına tek başına karşı çıkar ve öylesine pervasızdır ki, hiçbir yıpranma, ya da aşağılık duygusu belirtisi göstermez. Fouché, ortaya yeniden çıkan baskıcı yönetim ve kendi çabasıyla canlandırmak isteği özgürlük havası arasında pervasız olduğu kadar yürekli bir oyun sürdürür. Bir yanda kendi çıkarları için Fransa'yı kurban eden

Napoléon vardır, öte yanda ise tek bir yurttaşını bile savaşta boğazlatmak istemeyen Fransa. Bu ikisi arasına acımasızca sıkışıp kalmış olan Fouché, İmparatoru yıldırır. Cumhuriyetçilere yaltaklanır, Fransa'yı yatıştırır, Avrupa uluslarına el sallar, XVIII. Louis'ye gülümser, yabancı krallıklarla el altından yazışır ve bütün bu davranışlarıyla da her şeyi askıda bıraktırmayı başarır. Tarihin gereken ilgiyi henüz göstermediği yüz yanlı, çok güç, alçaltıcı olduğu kadar da yüceltici dev bir rol; ruh yanı soylu değil, ama yurt sevgisinden kahramanlıktan yoksun denilemez. Böyle bir durum, yurttaşı efendisinden üstün, Bakanı İmparatordan daha çok sözü geçer yapar. İmparatorluk, restorasyon ve özgürlük arasında hakem durumuna gelmiştir. Ne var ki, bu hakemlik iki yanlı oynayışın sonucudur. Tarih, Fouché adını lanetle yazarken, yüz gün süren bu dönemde gösterdiği pervasızlığı, partilere davranış üstünlüğünü ve düzen çevirmede ustalığını yadsıyamayacaktır. Saygıdeğer kişilikten yoksun ve erdemsiz gerçek devlet adamı olunabilseydi, Fouché yüzyılının en başta gelen devlet adamları arasında yer alırdı.

Şair ve devlet adamı Lamartine, havayı çok yakından izleyen bir çağdaşı olarak, Fouché için bu yargıya varmıştır. On milyon ölünün cesedi toprak olduktan, savaş sakatları gömüldükten ve Avrupa'nın yarası çoktan iyileştikten sonra, yani bir elli yıl geçip Napoléon efsanesi başlayınca, Fouché haksız ve çok sert yargılanabilir elbette. Kahramanlık efsanelerinin her çeşidi tarih için manevi bir miras olagelmiştir her zaman; kendisinde, ille de yaşamış olması gerekmeyen aşırı ucuz bir sürü erdem arar, her mirasta olduğu gibi: sayısız insanın ölmesi, yüzde yüz kendisini veriş, çılgınlık derecesinde kahramanlık, aklın alamayacağı kahramanca ölümler ve pek tuhaf görünen saçma bağlanışlar! Napoléon döneminin vazgeçilmez politika tekniği kahramanlarını ya 'çok bağlı', ya da 'hain' kişiler olarak görür; çabası ve zekâsıyla ülkesini barışa ve düzene kavuşturan konsül, Birinci Napoléon'la, savaş hastası, kendi iktidar tutkusu için gözünü kırpmadan dünyayı canice serüvenlere sürükleyen ve Metternich'e bir Timurlenk edasıyla: "Benim çapımda bir erkek on milyon insanın can vermesini hiç umursamaz!" diyebilen sonraların o Sezarlık taslayan budalası arasında hiçbir ayrım yapmaz.

Tarihin Napoléon efsanesi, kendi felaketine kör bir tutkuyla koşan bu gözü dönmüş ve ruhuna iblis girmiş insanı yumuşatmak için karşı çıkan, alçalıp küçülmeyen, mantığına zincir vurdurmayan aklı başında bir Fransızı, Talleyrand'ları, Bourrienne'leri ve Murat'ları, kızgın bir Dante gibi cehenneme atar. Hele Fouché'ye, bütün hainlerin en haini ve şeytanın avukatı gözüyle bakılır. Tarihin anlattığına göre, Fouché'nin 1815'te Bakanlığı yine kabul etmesinin tek nedeni, hançeri sırtına saplayabilmektir; XVIII. Louis'ye ve Avrupa krallarına satılmıştır daha önceden. Fouché 20 Mart sabahı XVIII. Louis saraydan uzaklaşırken: "Siz, Kralı kurtarmaya bakın, Krallığın kurtarılmasını bana bırakın!" demiştir sözde! Bakanlık makamına oturduğu gün: "İlk görevim İmparatorun bütün planlarını bozmak. Üç ay sonra daha güçlü olacağım ve bu arada beni öldürtmezse dize gelmek zorunda kalacak!" dediği de söylenir. Bu sözler sonradan yakıştırılmamışsa, tarihlerin iyice tutması bakımından hazin bir tahmin.

Ama Fouché'ye başlangıçtan beri XVIII. Louis'nin adamı, Kralca satın alınmış bir ajan gibi Bakanlığı kabul etmiş biri diye bakmak, onu aşırı küçük görmektir; onun akıl almaz iblisçe kişiliğinin karmaşık ve eşsiz iç dünyasını tanımamak demektir. Fouché'nin ahlak kurallarını hiçe sayan ikiyüzlü bir hileci ve hele gerektiğinde ihanetin her çeşidine çok yatkın biri olmadığı elbette söylenemez. Ama Fouché'ye bu damgayı vurmak, onun düzen ve hilelere susamış ve bu uğurda her şeyi göze almış ruhu için pek sudan olur. Birini, hatta Napoléon gibi birini aldatıvermek değil, onun asıl isteği, herkesi aldatmaktır. Herkesi kuşkuda bırakmak ve oyuna getirmek ister. Her yanıyla ve her yana karşı aynı anda oynar, önceden düşünülmüş planlara asla uymaz. Sinirlerini hiçe sayan, Değişimler Tanrısı Prometeus olmaktan hoşlanır. Tutkulu politikacı mizacı, bir Franz Moor'a, bir III. Richard'a, ne yapacağı önceden belirli bir entrikacıya değil, kendini bile şaşırtacak aşırı renkli rollere hayrandır yalnızca. Güçlükleri güçlük diye sever ancak; güçlükleri iki kat, dört kat zorlaştırır isteyerek. Tek bir ihanetle yetinmez, defalarca ve çok yanlı ihanet etsin ister. Fouché'yi en iyi tanımış olan Napoléon'un, St. Helen Adasında söylediği şu sözler büyük anlam ta-

"Bütün ömrümce ihaneti yüzde yüz başarabilen tek insan

olarak Fouché'yi tanıdım." Joseph Fouché rastgele ihanet eden biri değil, tam bir ihanet örneğidir. İhaneti dâhilikle buluşturmuş bir yaradılışı vardır. Bunu başarabilmiş tek insandır. Çünkü ihanet etmek onun için bir amaç, başarı için başvurulan bir yol değildi, yaradılışında vardı. Fouché'nin gerçek kişiliğini daha iyi anlayabilmek için savaşlarda iki yanlı çalışan tanınmış casuslarla kıyaslamalı onu; böyleleri yabancı devletlere sırlar verip karşılığında yine pek değerli bilgiler ele geçirirler ve böylece bir bu yana, bir öteki yana taşınarak sonunda aslında kimin hesabına çalıştıklarını kendileri de bilmez olurlar. İki taraftan da para alırlar ve hiçbirine bağlı kalmazlar. Gerçekten de bu iki yanlı oyunun, bir oraya bir öteye gidiş gelişlerine, iki arada yaşayışa kendilerini öylesine verirler ki, maddi olmaktan hemen hemen çıkmış, öldürücü ve iblisçe bir haz duyarlar. Ancak terazinin bir kefesi kesin olarak ağır basıncadır ki, kumar tutkusunun yerine sağduyu geçer; kazançtan pay almak için. Fouché de böyledir, zafer kesinleşince o da kesin karara varır. Convent'de böyle davranmıştır, Direktuvar'da böyle, Konsül yönetiminde ve İmparatorlukta böyle. Savaş sırasında hiç kimseden yana değil, ama savaş bitince kazanandan yanadır her zaman. Grouchy verilen görevin üstesinden gelebilseydi, Fouché de (hiç değilse birkaç zaman için) İmparatoruna en bağlı Bakan olurdu. Ama Napoléon savaşı kaybedince onu yüzüstü bırakır ve ondan ayrılır. Fouché, kendini savunmayı hiç de gerekli bulmadan ve o alışılmış hınzırca yaradılışına uygun olarak yüz günlük dönemdeki davranışını şu kesin sözlerle anlatır: "Napoléon'a ben değil, Waterloo Savaşı ihanet etti."

Güvenlik Bakanının bu iki yanlı hilelerine Napoléon'un köpürmüş olmasına hak vermemek elde değil. Çünkü İmparator kendi kellesinin bu kez söz konusu olduğunu iyi biliyor. Kuru, sıska ve kansız yüzü solgun Fouché, sırtında koyu renk giysisi, on yıldır olduğu gibi her sabah İmparatorun yanına yine girmekte ve raporunu sunmaktadır; durumu bütün açıklığıyla ortaya koyan ve gerçeğe yüzde yüz uygun bir rapor. Fouché'den başkası olayları böylesine iyi göremez, dünya durumunu böylesine açık seçik anlatamaz, her şeyin derinliğine inip her şeyi olduğu gibi gösteremez.

Napoléon'un üstün zekâsı bunun böyle olduğunu hissetmiştir. Ama, Fouché'nin bildiği her şeyi kendisine söylemediğini de hisseder. Yabancı devletlerden Otranto Düküne haberciler geldiğini biliyor; kendi hükümetinin bir Bakanı, öğleden önce, öğleyin ve geceleri, Kralcıların gizli ajanlarını kapısı kilitli odasında kabul ediyor. İmparatordan habersiz görüşmeler yapıyor, ilişkiler kuruyor ve bunların hiçbirini ona açmıyor. Acaba bütün bunlar, Fouché'nin inandırmak istediği gibi, bilgi toplamak için mi, ya da gizli dalavereler çevirmek için mi? Yüzlerce düşmanla çevrilmiş, her yandan sıkıştırılmış bir insan için katlanılması güç bir güvensizlik! Napoléon'un bazı bazı dostça, bazı da ısrarla uyarması, kimi zaman kaba sözlerle suçlaması boşuna; Fouché'nin incecik dudakları kilitlenmiş gibi kapalı kalıyor, cam gibi gözleri duygusuz. Joseph Fouché'ye yaklaşmanın, sırlarını öğrenmenin olanağı yok. Napoléon, nöbetler içinde kıvranıyor, onu nasıl yakalayabilse diye! Her şeyi bilen bu adamın, kendisine mi, yoksa düşmanlarına mı ihanet ettiğini nasıl öğrenebilir? Böylesine ele geçmez Fouché'yi nasıl yakalayabilse, böylesine içine kapanık Fouché'nin düşüncelerini nasıl öğrense?

İşte –en sonunda– bir çözüm, bir iz, bir yol gösterici, hatta bir kanıt; gizli polis, Güvenlik Bakanını kollamak için İmparatorun görevlendirdiği özel polis, sözümona bir Viyana bankası memurunun Nisanda Paris'e gelip Otranto Dükünü gördüğünü ortaya çıkarıyor. Adamın hemen arkasına düşüp tutukluyorlar –bundan Güvenlik Bakanının bilgisi yoktur elbette– ve Elysee Sarayında Napoléon'un karşısına çıkarıyorlar. Ağzından laf alıncaya kadar sıkıştırıyor ve hemen kurşuna dizmekle gözdağı veriyorlar; adam, Metternich'in gizli mürekkeple yazılmış bir mektubunu Fouché'ye getirdiğini ve mektupta iki tarafın güvenilir adamlarının Basel'de buluşmasının ileri sürüldüğünü açığa vurmak zorunda kalıyor sonunda. Napoléon köpürüyor, düşmanlarının bir Bakanından kendi Güvenlik Bakanına böyle bir mektup gelebilmesi ihanetin en büyüğüdür, diye. İlk aklına gelen de, efendisine bağlılıktan ayrılmış Fouché'yi hemen tutuklamak ve bütün evrakına el koydurmak oluyor elbette. Ama, yakınları onu bundan vazgeçiriyorlar; henüz hiçbir belge yok; aşırı dikkatliliği herkesçe bilinen Otranto Dükünün gizli bir tertibin ipucunu verecek bir şeyi kâğıtları arasında bırakmayacağına

kuşku yok. İmparator, bu durumda Fouché'nin, kendisine bağlılığını bir denemek istiyor önce. Onu yanına çağırıyor, hiç alışkın olmadığı bir değişmeyle ve kendi Bakanından öğrendiği bir davranışla durumu iskandil için, Avusturya'yla görüşme olanağı bulunup bulunmadığını soruyor. Adamın tutuklanıp her şeyi açığa vurduğundan habersiz Fouché, Metternich'in mektubundan hiç söz açmıyor ve Bakanının dalavereciliğine iyice inanmış olan İmparator, yalancı bir sakinlikle onu huzurundan çıkartıyor. Ama onun suçluluğunu kanıtlamak isteyen Napoléon –böyle tatsız bir durumda olmasına karşın, bir Moliere güldürüsünün bütün yanlış anlaşılmalarına yer verilmiş– bir komedi hazırlatıyor. Metternich'in adamının gizli buluşma parolası, tutuklanmış olan ajandan öğrenilmiştir. İmparator, güvenilir adamlarından birini, Fouché'nin temsilcisi diye gönderir; Avusturya ajanı gizli kapaklı her şeyi hiç kuşku duymadan konuşunca, İmparator, Fouché'nin ihanetine iyice inanmakla kalmayacak, ihanetin derecesini de öğrenmiş olacaktır. Napoléon'un adamı hemen o akşam yola çıkar. İki güne kalmaz Fouché'nin maskesi düşecek ve kendi kazdığı kuyuya yuvarlanacaktır.

Ama ne kadar çabuk davranılırsa davranılsın, bir yılan ve yılan balığı gibi kanları soğuk hayvanlar elle yakalanamaz. İmparatorun hazırlattığı komedinin başarılı bütün komedilerde olduğu gibi, bir de karşı yanı vardır. Napoléon'un, Fouché'yi göz altında tutan gizli polis kullanması gibi Joseph Fouché de, efendisinin gizli işlerini öğrenmek için İmparatorun yazıcılarını satın almıştır. Fouché'nin adamları da, İmparatorun adamlarından daha az becerikli değillerdir. Napoléon'un adamının Basel'de 'Üç Kral' Otelinde o sözümona buluşma için yola çıktığı gün, Güvenlik Bakanı, İmparatorun bir yakınından bütün komediyi öğrenmiş ve tehlike kokusunu almıştır. Sürpriz karşısında bırakılmak istenilen Güvenlik Bakanı, ertesi sabah günlük raporunu verirken efendisini hayrette bırakıverir. Fouché, görüşme sırasında birden elini alnına götürüverir ve pek önemsiz bir şeyi unutmuş olan biri gibi davranarak: "Ah efendim!" der, "Metternich'ten bir mektup almış olduğumu bir sürü önemli iş arasında size söylemeyi unuttum. Gizli mürekkeple yazılmış mektubu okuyabilmem için gerekli tozu da adama vermediği

için bir dolap çevrildiğinden kuşkulanmıştım. Bundan ötürüdür ki, size ancak bugün haber verebiliyorum." Kendini daha fazla tutamayan İmparator: "Fouché, sen hainin birisin!" diye haykırır. "Seni astırmam gerekirdi." Kılı bile kıpırdamayan soğukkanlı Güvenlik Bakanı, "Ben böyle düşünmüyorum, Ekselans!" yanıtını verir.

Napoléon öfkesinden çılgına dönmüştür. Şeytana külahını ters giydiren bu aşağılık adam, hiç de beklenmeyen bu itirafı yapıvermekle yine elinden kaçmıştır. İki gün sonra Paris'e dönen adam, Basel buluşması üzerine önemli birşeyler değil, epeyce cansıkıcı haberler anlatır. Avusturyalı ajanın halinden anlaşıldığına göre, aşırı dikkatli Fouché, aleyhinde bir ipucu vermeyecek kadar ustalıklı davranmış ve efendisinden gizli olarak o pek hoşlandığı oyunu oynamak, bütün olanakları kendi elinde tutmakla yetinmiştir. Ama Napoléon'un adamı hiç hoşa gitmeyecek haberler de getirmiştir. Avrupa devletleri, Fransa'da her çeşit hükümetle anlaşmaya hazırdırlar, ama başında Napoléon Bonaparte bulunmamak koşuluyla. İmparator öfkesinden dudaklarını ısırır. Eli kolu bağlanmıştır. Gölgede dolaşmaktan hoşlanan Fouché'yi gizlice arkadan vurmak isterken kendisi öldürücü bir darbe yemiştir.

Fouché'nin umulmadık karşı darbesi, İmparatora fırsatı kaçırtır. Bunun farkında olan Napoléon yakınlarına: "İhaneti pek belli," der, "ama Metternich'le ilişkisini kendisi bana açmadan önce kovmadım onu yazık ki... Şimdi fırsatı kaçırdım. Gerekli bir bahane yok. Kuşkusuna her şeyi kurban eden baskıcının biri diye, şimdi her yere haber yayar aleyhimde." İmparator, yenik duruma düştüğünü çok iyi görmesine karşın, mücadelesini en son dakikaya kadar sürdürür; ikiyüzlü Fouché'yi kendisinden yana kazanabilir, ya da bir şaşırtmacayla yere vurabilir mi, diye! Her yola başvurur. Güveni, güler yüzü, hoşgörüyü ve temkinli davranışı bir bir dener. Ama duyduğu şiddetli istek, her yanı hep bir biçimde yontulmuş ve perdahlanmış değerli taşlara benzeyen Fouché'ye çarpıp parçalanır. Çünkü elması bin bir parçaya ayırmak, ya da fırlatıp atmak olabilir, ama içi yine de görülmez. Kuşkular içinde kıvranan Napoléon'un sinirleri daha fazla dayanmaz sonunda; Carnot, Fouché'nin eziyeti-

ne daha fazla dayanamayan İmparatorun çaresizliğini açığa vurduğu heyecanlı sahneyi: "Bir gün Bakanlar toplantısının ortasında Napoléon, 'Sayın Otranto Dükü bana ihanet ediyorsunuz!' diye haykırdı," cümlesiyle anlatır ve şöyle der: "Elimde kanıtlar var bu konuda." Sonra, masanın üstünde duran fildişinden bir bıçağı alıp, 'Şunu alıp göğsüme saplasanız yaptıklarınızdan daha dürüst davranmış olurdunuz!' diye bağırdı. "İstesem sizi kurşuna dizdirebilirim. Bu davranışıma herkes hak verirdi. Bunu neden yapmadığımı sorarsanız, sizi horgördüğüm ve değer terazimde birkaç gram bile bir ağırlığınız olmadığı için derim," İmparatorun kuşkusunun yerini aşırı öfkesinin, kuşkuyla kıvranmanın yerini de kinin aldığı, bu sözlerden iyice anlaşılmaktadır. Fouché, böylesine kafa tutabilmiş birisini Napoléon'un asla bağışlamayacağını çok iyi bilir. Ama İmparatorun pek zavallılaşmış iktidar yeteneklerini iyice hesapladığı için, küçümseyen bir ileriyi görüşle dostlarına: "Bu kudurgan adamın dört haftaya kalmaz sonu gelecek," der. Bunu bildiği için de o sıra bir anlaşmaya varmayı düşünmez bile. Kesin mücadele sonunda birinden biri ortadan çekilmek zorunda kalacaktır. Ya Napoléon yenilecek, ya da kendisi! Fouché kazanılmış bir savaşın Paris'e varacak ilk müjdecisinin kendisinin makamından atıldığının da habercisi olacağını bilir. Hatta tutuklanması buyruğunu da getirecektir belki! Saat tam yirmi yıl geriye sıçrıyor birden: 1793 yılının en güçlü kişisi Robespierre de, iki haftaya kadar bir kelle koparılması, ya Fouché'nin ya da kendi kafasının koparılması gerektiğini aynı kesinlikle söylemişti. Ama Otranto Dükü o günlerden bu yana kendine daha çok güvenir olmuştur. Napoléon'un öfkesinden korunmasını söyleyen bir dostunun uyarmalarını ve o tehditçi sözleri küçümseyerek hatırlayıp: "Ne var ki, onun kafası koptu," diye gülümsüyor.

Temmuzun 18'inci günü Invaliden Katedralinin önünde birden toplar gümbürdemeye başlıyor. Paris halkı sevinç ve heyecanla kulak veriyor. Parisliler bu tunçtan seslerin ne anlama geldiğini on beş yıldır biliyor: bir zafer kazanıldı, bir savaş zaferle sonuçlandı. 'Moniteur', Blücher ve Wellington'un yüzde yüz yenilgisini haber veriyor. Pazar güneşi altında pırıl pırıl bulvarlarda insan selleri akıyor; daha birkaç gün öncesi karar-

sızlık içinde olan kamuoyu birden yön değiştirip İmparatora bağlı ve İmparatora hayran oluveriyor. Ama en yanılmaz ölçü olan borsada tahviller biraz düşüyor; çünkü Napoléon'un her zaferi, savaşın uzatılması demek. Bu tunçtan yankılara kulak verenler arasından belki yalnızca tek bir adam, Güvenlik Bakanı Fouché titriyordur. Dediği dedik İmparatorun zaferini kellesiyle ödemesi gerekeceğinden.

Ama ne acıklı ve düşündürücü bir olay: Paris'te Fransız toplarının şenlik atışları yaptığı aynı saatlerde Waterloo'da İngiliz topçusu Fransız piyadesi ve muhafız birliklerini çoktan dağıtmış bulunuyor; hiçbir şeyin farkında olmayan başkent, ışıklarla donandığı sırada tozu dumana katan Prusya atlıları, kaçan ordunun son kalıntılarını kovalıyor.

Hiçbir şeyin farkında olmayan Paris'in bu güveni bir gün daha sürüyor. Ama 20 Temmuzda ilk korkunç haberler, birer ikişer çıkmaya başlıyor. Soluk yüzlü insanlar, dudaklarını iyice kısarak, birbirine fısıldıyorlar söylentileri. Odalarda, sokakta, borsada, kışlalarda ve her yerde herkes bir felaketten söz ediyor mırıldanarak. Oysa gazeteler uyuşuvermiş, hiçbir şey yazmıyor. Birden müthiş bir korkuya kapılmış olan başkentte her kafadan bir ses çıkıyor, herkes birşeyler mırıldanıyor, yakınıyor, kaygılanıyor ya da umuda kapılıyor.

Yalnızca tek bir kişi var eyleme geçen: Fouché, Waterloo yenilgisini (herkesten önce elbette) öğrenir öğrenmez, Napoléon'u hemen ortadan kaldırılması gereken iğrenç bir kadavra olarak görmeye başladı. Mezarını kazmak için de hemen kazmaya yapışıyor. Zaferi kazanan tarafla hemen ilişki kurmak için, Wellington Düküne hiç vakit geçirmeden mektup yazıyor. Bir yandan da eşsiz bir psikoloji örneği vererek, "Napoléon ilk olarak hepinizi evlerinize gönderir," diye milletvekillerini uyarıyor. "Her zamankinden daha öfkeli dönecek ve hemen diktatörlüğe başvuracak!" diyor. Bunu fırsat sayıp Napoléon'a hemen haddini bildirmeli. Aynı günün akşamı Parlamento yola getirilmiş ve Bakanlar, İmparatorun aleyhinde kazanılmış bulunuyor. Napoléon, Paris'e ayak basmadan sırtını yere getirip yine iktidarı ele almak için en son fırsat. Sonunda, en sonunda gelen bu saatlerin efendisi, sözünü geçiren kişisi, Napoléon Bonaparte değil, Joseph Fouché'dir.

Sabah kızıllığının sökmesinden pek az öncedir; kapkara geceyi bir kefen gibi sarınmış eski bir saltanat arabası (Napoléon'un asıl arabası içinde tahtı, kılıcı ve bütün kâğıtlarıyla Beücher'in eline geçti) Paris'e girer ve Elysée Sarayına doğru hızla yol alır. Daha altı gün önceki ordu buyrultusunda aşırı bir heyecanlılıkla: "Yürekli olan her Fransız için ya zafer kazanmak, ya da ölmek zamanı gelmiş bulunuyor!" diye yazan kişi ne zafer kazanmış, ne de ölmüştür, ama Waterloo'da ve Ligny'de onun uğrunda altmış bin insan savaş alanında can vermiştir. O ise hızla Paris'in yolunu tutmuştu, iktidarı kurtarmak için; bir tarihte Mısır'da ve bir başka zaman Rusya'da yaptığı gibi. Gecenin karanlığına bürünüp kente gizli girmek için arabayı yavaşlattırmıştır. Doğruca Tuillerie'ye gidip Fransa halkının temsilcilerini İmparatorluk Sarayında kabul edeceğine, bozuk sinirlerini yatıştırmak için kentten uzakça ve daha küçük olan Elysée Sarayına sığınır.

Arabadan kolu kanadı kırılmış ve bitkin bir adam iner; bu kaçınılmaz sonucu bağışlatmak için sonradan yakıştırma açıklamalar aranır gibi karmakarışık ve birbirini tutmaz sözler kekeleyerek. Sıcak bir banyoyla biraz kendine geldikten sonra Bakanlarını toplantıya çağırır. Öfke ve acınma arasında bocalayan tedirgin Bakanlar, kolu kanadı kırılmış adamın ateşli konuşmasına gerçek olmayan derin bir saygıyla kulak verirler; yeniden yüz bin kişiyi askere almak ve binek atlarına el koymak hayaliyle konuşan Napoléon (oysa verecek hiçbir şeyi kalmamış taşradan yüz kişi bile askere alamayacağını hepsi de bilmektedir) bir sürü peşin hesaplar yapmakta ve iki haftaya kadar müttefiklerin karşısına iki yüz bin askerle yine çıkacağını ileri sürmektedir. Aralarında Fouché de bulunan Bakanlar, başları yere eğik, ayakta durmaktadırlar. Böyle ateşli söylevlerin bu dev kişinin iç dünyasında o bir türlü sönmeyen iktidar tutkusunun son titreşimleri olduğunu hepsi bilmektedir. Fouché'nin önceden haber verdiği gibi, bütün askerlik ve politika güçlerinin tek bir elde birleşmesi gerekçesiyle diktatörlüğü istemektedir karşılarındaki adam. Kabul edilmeyeceğini bilerek bunu Bakanlardan istemesi, zaferi kazanmak için son bir olanağı benden esirgediler, diye onları tarih önünde suçlu düşürmek içindi belki de!

Bakanların hepsi de büyük bir dikkatle açıklıyor görüşlerini; üzgün ve çılgın bir heyecan içindeki bu adamı sert bir sözle kırmaktan utanç duyuyorlar. Yalnızca Fouché konuşmuyor. Susuyor. Çünkü o, Napoléon'un bu en son atılımını engellemek için her şeyi yaptı ve bütün önlemleri çoktan aldı. Fouché, ölen bir insanın umutsuzlukla en son çırpınışlarını bir klinik olayı diye büyük bir soğukkanlılıkla gözden geçiren, nabzının ne vakit duracağını, direncini ne zaman yitireceğini meslek merakıyla önceden hesaplayan bir doktor gibi ve hiç acımadan dinliyor bu boşuna mücadele söylevini. Otranto Dükünün kansız ve kuru dudakları arasından tek söz çıkmıyor. Mahvolmuş, her şeyini yitirmiş bir kimsenin umutsuz söylevinin ne önemi kalmıştır! Çünkü İmparator burada kendini coşturmak ve zorlanmış hayal gücüyle başkalarını da coşturmak için çırpınırken yalnızca bin adım ötede, Tuilerie Sarayında Millet Meclisinin toplandığını ve artık hiçbir engele çarpmayan kendi istek ve talimatına uyarak acımasız, ama sağduyuya uygun kararlar aldığını, Fouché bilmektedir.

Fouché'nin kendisi, tıpkı 9. Thermidor'da olduğu gibi bu 21 Temmuz günü de milletvekilleri toplantısında görünmüyor elbette! O loş bir köşede bataryalarını ateşledi, savaş planını hazırladı, en isabetli adamı ve en doğru ânı seçti, karşı saldırı için: Napoléon'un acıklı olduğu kadar gülünç rakibi Lafayette'i kullanacak. Lafayette çeyrek yüzyıl önce Amerikan bağımsızlık savaşı kahramanı olarak Fransa'ya dönmüş pek genç ve soylu bir kişidir, ama iki ayrı dünyada da büyük ünü var; ihtilal bayrağını taşıyan, yeni düşüncelerin öncüsü, halkının gözdesi olarak iktidarın bütün sarhoşluklarını çok erken tatmıştır. Ama sonra birden, neredeyse hiçlikten, Barras'ın yatak odasından çıkagelen ufak tefek bir Korsikalı, yırtık pelerinli ve pençeleri aşınmış kunduralı sıradan bir teğmen, Lafayette'in kurduğu ve başladığı her şeyi iki yılda kendine aktarıp onun yerini ve ününü elinden almıştı; böyle şeyler unutulmaz. Üzgün ve kızgın genç soylu kişi, taşradaki çiftliğinde oturup homurdanırken, sırtına yaldızlı imparator pelerinini geçirmiş olan öteki, Avrupa prenslerini ayağına getirir ve yeni bir baskı yönetimi başlar; dehaya dayanan bu yeni baskı yönetimi eski dönemin soylularına daha sert davranır. Bu yeni parlayan güneş, ıssız çiftliğe azıcık olsun ışık

bağışlamaz. Marquis de Lafayette sırtında gösterişsiz giysiyle Paris'e geldiğindeyse, birden sivrilivermiş Bonaparte'ın gözüne çarpmaz bile; generallerin sırmalı giysileri ve kan denizinde yetişmiş mareşallerin üniformalarının parıltısı, onun çoktan tozlanmış ününü unutturmuştur. Lafayette unutulmuştur. Yirmi yıl boyunca kimse onun adını bile hatırlamaz. Saçları ağarır, bir zamanların yiğit delikanlısı kuru bir sıska olur. Hiç kimse, hiçbir yere çağırmaz onu. Ne orduya, ne Senatoya. Herkesin küçümsediği bu insan, La Grange'daki çiftliğinde gül yetiştirir ve iri taneli patates toplar. Hayır, tutkulu bir kişi böylesine unutkan olamaz. 1815'te ihtilal yıllarını hatırlayıveren halk, bir zamanların gözdesini yine seçip, Napoléon sözlerini ona yöneltmek zorunda kalınca, Lafayette'in yanıtı soğuk ve ölçülü olur; düşmanlığını unutamayacak kadar aşırı onurlu, dürüst ve aşırı doğru, insandır.

Ama, şimdi Fouché'nin itmesiyle ileri atılınca, içinde birikmiş kin onu zeki ve güçlü yapmıştır sanki. Eski günlerin ihtilal bayrağını taşıyan kişinin sesi, ilk kez olarak yine yükselir kürsüden: "Özgürlükten yana eski dostların tanıyacağı sesimi bunca yıl sonra yine yükseltmiş olmam vatanın tehlikede bulunduğunu sizlere haber vermek zorunda kalışımdandır. Vatanı kurtarmaya şimdi yalnızca sizlerin gücü yetecektir." İlk olarak yine ağza alınmış olan özgürlük sözü Napoléon'dan kurtuluş anlamını taşıyor şu anda. Lafayette'in bu önerisi, Meclisi dağıtmak ve yine bir hükümet darbesi yapmak için her girişimi şimdiden önlemiştir; millet temsilcilerinin sürekli toplantı halinde bulunduğu ve Meclisi dağıtma suçunu işleyecek kişinin vatan haini sayılacağı, büyük bir heyecanla karara bağlanır.

Böyle sert bir bildirinin kime seslendiği bellidir; bunu haber alan Napoléon suratının ortasına bir yumruk indirilmiş gibi olur. Öfkeyle: "Savaşa gitmezden önce bunların hepsini yerlerine göndermeliymişim!" der. "Şimdi iş işten geçti!" Gerçekte ise ne iş işten geçmiştir, ne de geç kalınmıştır. Tüy kalemini kâğıda dokunduruverip tam zamanında tahtı oğluna bırakmasıyla özgürlüğe kavuşabilir. Ya da, Elysée Sarayından bir adım ötedeki toplantı salonuna gider ve kararsız bir koyun sürüsünden farksız meclise yalnızca orada bulunmuş olmakla, isteklerini zorla kabul ettirebilir henüz. Ama, enerjik kişilerin kesin karar döne-

meçlerinde tuhaf bir duraklamaya kapıldığı gibi şaşırtıcı ve akıl ermez durumlar dünya tarihinde her zaman görülmüştür; bir çeşit ruh uyuşukluğuna tutulurlar. Wellenstein Ayaklanma olayından önce, Robespierre, 9. Thermidore gecesi, hatta şu ilk dünya savaşının önderleri, aşırı çabuk davranışların bile daha az yanlış olacağı anlarda felakete yol açan kararsızlıklara kapılmıştır. Napoléon da kendi geleceğinin kesin karara bağlanacağı böyle bir anda ilgisizlikle dinleyen birkaç Bakanı karşısına almış, geçmişin yanlışları üzerinde bir sürü laf edip şunu bunu suçlamakta, hayallere kapılıp yapmacık ve gerçekten aşırı heyecanlanmakta, ama harekete geçme yürekliliğini gösterememektedir. Bol bol konuşur, ama harekete geçmez. Tarih sanki hep aynı hayat çevresinde tekrarlanırmış, politikada kıyaslanmaların en tehlikeli yanlışlar olduğunu bilmezmiş gibi, 18 Brumaire günü de yapmış olduğu gibi, erkek kardeşi Lucien'i gönderiyor öteye, milletvekillerini kazansın diye. Kendisi gitmiyor. Ne var ki, o tarihte Lucien zafer kazanmış bir kardeşin cerbezeli avukatlığını yapıyordu ve bileği güçlü humbaracılarla kararlı generaller ondan yanaydı. Dahası da var. O günden bu yana on beş yılda on milyon insanın savaşta öldüğünü, Napoléon unutmak bahtsızlığını göstermiştir. Lucien kürsüye çıkıp Fransız halkını kardeşinin davasını nankörce yüzüstü bırakmış olmakla suçlayınca, hayal kırıklığına uğramış halkın, insan kasabı İmparatora duyduğu ve baskı altında birikmiş bütün öfkesi, Lafayette'in sözlerinde dile gelip boşanıverir; unutulmaz sözler, barut fıçısına kıvılcım sıçramış gibi patlar ve Napoléon'un en son umudunu bir vuruşta parçalar. Lafayette, Lucien'e "Kardeşinize yeterince yardım etmemiş olmakla bizi suçlamayı nasıl göze alabiliyorsunuz?" diye gürler. "Oğullarımızın ve erkek kardeşlerimizin kemiklerinin bağlılığımıza en güçlü belgeler olduğunu unuttunuz mu? Afrika çöllerinde Tajo ve Vistül kıyılarında ve Moskova'nın buzlu bozkırlarında on yıldır üç milyon Fransız, tek bir adam için can verdi. Bugün de bizlerin kanı pahasına Avrupa'ya karşı savaşmak isteyen bir adam için. Bir tek adam uğrunda bu kadarı yeter, bin kez yeter! Şimdi bizlerin görevi bu vatanı kurtarmaktır!" Bütün milletvekillerinin gök gürleyişini andıran alkışları, Napoléon'un belki aklını başına getirir ve kendiliğinden tahtı bırakmasının tam zamanı olduğunu anlar, diye dü-

şünenler olabilir. Ama bu dünyada iktidarı bırakmaktan daha güç bir şey yoktur. Napoléon karar veremez ve bu kararsızlığı tahta oğlunun geçmesini engeller, kendisinin de özgürlüğünü elinden alır.

Şimdi Fouché'nin sabrı taşmıştır. Tedirgin İmparator kendiliğinden çekilmiyorsa onu zorla uzaklaştırmak gerekecektir; manivela hemen ve doğru kullanılırsa böyle dev gibi ünlüler bile alaşağı edilir. Fouché, kendisinden yana milletvekillerini bütün gece doldurur ve ertesi gün Meclis, tahtı bırakmasını emredercesine ister Napoléon'dan. Ama iktidar tutkusu kanına işlemiş birine bu da yeterince açık bir uyarı olmamışa benzer. Napoléon şu ya da bu kişiyi lafla yola getirmeye çalışmaktadır hâlâ. Sonunda, Fouché'nin dürttüğü Lafayette şu kesin sözleri ağzından çıkarır: "Kendiliğinden bırakmaya yanaşmazsa tahttan indirilmesini ben önereceğim."

Daha düne kadar dünyaya hükmeden Napoléon'a onuruyla tahtı bırakması için yalnızca bir saat süre verirler. Tahtından vazgeçmesi için yalnızca bir saat düşünme payı! Ama o, bu bir saati politikaya değil boşuna gösterişlere kullanır. 1814'te Fontainebleau'da generallerinin önünde davrandığı gibi: "Nasıl?" diye bağırır. "Zor mu kullanacaklar? Böyle davranırlarsa tahttan çekilmem. Parlamento denilen gözü dönmüş bu Jakobinler sürüsünün içyüzünü halka açıklayıp çil yavrusu gibi dağıtmalıydım. Ama kaybettiğim zamanı yine kazanırım." Aslında kendisine daha çok yalvartmak istiyor, daha çok şey koparmak için; gerçekte de Bakanları daha saygılı ve çekingen davranıyorlar. 1814'te generallerin yaptığı gibi. Fouché susuyor yalnızca. Haberler haberleri izliyor. Saatin yelkovanı acımasızca koşuyor. Sonunda, İmparator –tanıkların anlattığına göre– alaycı olduğu kadar müthiş kinli bir bakışla süzüyor Fouché'yi ve karşısındakini küçümseyen bir davranışla: "O baylara yazınız, rahat dursunlar!" diyor. "Onları hoşnut edeceğim." Fouché kurşunkalemiyle hemen birkaç satır karaladığı kâğıdı, Parlamentodaki adamlarına gönderiyor, durumu bildiriyor. Napoléon da, tahttan çekilişini erkek kardeşi Lucien'e yazdırmak için sarayın uzak bir odasına çekiliyor.

Napoléon birkaç dakika sonra yine çalışma odasına dönüyor. Önemli satırlar taşıyan kâğıdı kime vermeli? Korkunç olduğu kadar düşündürücü bir olay! Bu satırları yazması için kalemi zorla eline tutuşturan ve şu anda Tanrı Hermes gibi hiç kımıldamadan bekleyen, yalvarmalara kulağı tıkalı bir haberciden farksız aynı adama! İmparator, tek bir söz söylemeden uzatıyor kâğıdı. Fouché de, güçlükle elde edilen bu belgeyi hiçbir söz söylemeden alıyor ve yerlere kadar eğiliyor.

Ama Napoléon'un önünde bu son eğilişidir.

Meclisin toplantısında bulunmamıştı, Otranto Dükü Fouché; ama zaferin kesin olarak belli olduğu şu anda, tarih çapında önemli kâğıdı elinde tutarak, içeri giriyor ve basamakları ağır ağır çıkıyor. Kuru ve sert parmaklı entrikacı eli, gururla titremiş olmalı. Çünkü zafer onda kaldı, Fransa'nın en güçlü adamını ikinci kez yendi; bu 22 Temmuz günü onun yeni bir 9. Thermidore zaferidir. Fouché, eski efendisiyle vedalaşmak ister gibi, dokunaklı bir sessizliğe gömülmüş olan Meclise birkaç söz söylüyor. Kupkuru ve heyecansız sözleri, yeni kazılmış bir mezara bırakılan yalancı çiçeklere benziyor. Ama duygunluk bu kadarla kalıyor. Bu devin elinden iktidar zorla alınıp sırtı yere getirilmiş değil. Şimdi toparlanmalı ve yıllardır özlemini çektiği bu çok değerli dakikalardan yararlanmalı. Bu düşünceyledir ki, geçici bir hükümet, beş kişilik bir Direktuvar kurulmasını ileri sürüyor; bunu önerirken sonunda kendisinin seçileceğini önceden biliyor. Ne var ki, bunca zamandır özlediği başına buyruk yönetim olanağını yine elden kaçırmak tehlikesi beliriyor. En tehlikeli rakibine açık yürekliliği ve cumhuriyetten yana inancıyla çok başarılı yardımlarından daha yeni yararlanmış olduğu Lafayette'e seçimde arkadan bir çelme atıyor gerçi; ama seçimlerin ilk turunda Carnot 324 oy alıyor, kendisi de yalnızca 293. Geçici yeni hükümetin başkanlığına Carnot'nun geleceğine hiç kuşku yoktur.

Ama Fouché kumarcıların en hilecisidir: hedefe varılmasına yalnızca bir parmak kala, rezilce olduğu kadar sevimli oyunlarından birini oynar. Seçim sonuçlarına göre başkanlık elbette Carnot'nun ve Fouché her zamanki gibi bu hükümette de yine ikinci adamdır: Oysa, yetkileri sınırsız birinci adam olmak iste-

mektedir. Bu düşünceyledir ki, hilelerinin en kurnazcasına başvurur. Beşler Kurulu toplanır toplanmaz ve Carnot hakkı olan başkanlık makamını almak üzere bulunduğu bir sırada, Fouché çok olağan bir davranışla meslektaşlarına: "Usulüne uygun hareket edelim," önerisinde bulunur. Carnot, hayretle: "Usulüne uygun sözüyle ne demek istiyorsunuz?" diye sorunca da, büyük bir saflıkla: "Genel sekreterimizi ve başkanımızı seçmemizi," yanıtını verir ve sahte bir alçakgönüllülükle: "Başkanlık makamı için ben oyumu elbette size vereceğim," diye ekler. Oyuna gelen Carnot, incelikle: "Ben de size," yanıtını verir. Ne var ki, üyelerden ikisi önceden gizlice elde edilmiştir Fouché'den yana. Böylece ikiye karşı üç oy alan Fouché, Carnot nasıl bir oyuna getirildiğini kavramaya vakit bulamadan başkanlık koltuğunu oturuverir. Napoléon ve Lafayette'ten sonra Carnot çapında çok sevilen birini de atlatmak mutluluğunu elde etmiştir. Şu anda Fransa'nın alınyazısı Carnot'nun değil, hilecilerin en hilecisi Joseph Fouché'nin elinde bulunmaktadır. İmparator 13 Haziran dan 18 Hazirana kadar, yalnızca beş gün içinde iktidarı kaybetti. Joseph Fouché, 17 Hazirandan 22 Hazirana kadar yalnızca beş gün içinde iktidarı ele geçirdi. Şuna buna hizmetten kurtulmuştur artık: ilk kez Fransa'nın sınırsız hâkimi olmuştur. O çok sevdiği baş döndürücü dünya politikası kumarını oynayabilmek için şimdi özgürdür. Tanrılar kadar özgürdür.

İlk önleme başvurur: İmparatoru uzaklaştırmak. Napoléon'un gölgesi bile Fouché gibi birini rahatsız eder. Napoléon iktidarda bulunduğu sırada, bu hiç güvenilmeyen Fouché'nin Paris'te olmasından nasıl tedirginleşmişse, eski Güvenlik Bakanı da, eski İmparatorun kül rengi peleriniyle kendi arasına birkaç bin mil bir uzaklık koymadan rahat soluk alamayacaktır. Napoléon'la bir daha görüşmekten kaçınıyor –aşırı duygulanmaların sırası mı?– dost görünüşlü pembe bir kâğıtla belli edilmemeye çalışılmış yazılı buyruklar göndermekle yetiniyor. Ama bu solgun pembe kâğıttan naziklik örtüsünü de çok geçmeden sıyırıveriyor ve tahtından edilmiş Napoléon'a bütün güçsüzlüğünü acımasızca gösteriyor. Napoléon'un orduya gönderdiği aşırı heyecanlı bir ayrılış demecini çöp sepetine atıveriyor; ertesi günü Moniteur'de sözlerini boşuna arayıp bulamayan Napoléon şaşı-

rıyor. Bu sözlerinin yayınlanmasını Fouché yasaklamıştır. Fouché bir İmparatorun sözlerini yasaklasın! Bir zamanlar hizmetinde olan bu adamın sınırsız bir pervasızlıkla ve kendinden habersizce çevirdiği işlerin henüz farkında değildir; ama bu zorlu yumruğun dirençli baskısı altında sonunda durumunu kavrayıp Malmaison'a taşınır. Ama, orada kalır ve direnir. Daha uzağa gitmek istemiyordur. Oysa Blücher ordusunun Dragon atlıları yaklaşmakta ve Fouché saat başında acı ihtarlar yollamaktadır, aklını başına toplayıp ortadan kaybolsun diye. Ama tahtından düşürüldüğünü artık acı acı duyan Napoléon, iktidara büsbütün yapışır. En sonunda yola çıkması için araba bahçede beklerken, parlak bir buluş gelir Napoléon'un aklına; İmparator olarak değil, yalnızca bir general olarak bir kez daha birliklerinin başına geçip ya zafere ulaşmak, ya da ölmek ister. Ama kafası işleyen Fouché böyle romantik önerileri ciddiye almaz ve öfkeyle: "Bu adam bizimle alay mı ediyor?" diye haykırır. "Ordunun başına yine geçmesi Avrupa'ya yeni bir meydan okuyuş olur ve Napoléon'un kişiliğine hiçbir zaman hiçbir iktidar güvenmez." Fouché, İmparatorun bu isteğini ulaştıran generali azarlar; onu başka yere götüreceğine böyle haberlerini ulaştırdı diye. Sonra, yük olmaya başlamış Napoléon'un hemen uzaklaştırılmasını emreder. Napoléon'a yanıt vermeyi bile gerekli bulmaz. Yenilgiye uğramış kişiler için Fouché bir gram mürekkebi çok görür.

Fouché şimdi serbesttir ve amacına ulaşmıştır; elli altı yaşında olan Otranto Dükü Joseph Fouché, Napoléon'un hesabını gördükten sonra, sınırsız iktidarın en yüksek noktasında tek başınadır. Buna ulaşmak için tam çeyrek yüzyıl ne dolambaçlı ve karmakarışık yollarda dolaştı durdu. Solgun yüzlü ve ufak tefek bir tüccar çocuğuydu, saçlarının tepesi yuvarlak kazınmış hüzünlü bir papaz okulu öğretmeni oldu. Sonra Halk Meclisine, Konsüllüğe ve en sonunda Otranto Düklüğüne yükseldi. Ama hep İmparatorun hizmetinde olarak. Şimdi, artık, kimsenin hizmetinde değil; en sonunda tutkusunu gerçekleştirdi, Fransa'nın tek hâkimi oldu. Hile düşünceyi, alınyazısı dehayı yendi. Bir tarihte çevresini sarmış olan bütün bir ölümsüzler kuşağı uçurumun dibini boylamıştır. Mirabeau öldü. Marat öldürüldü. Robespierre'in, Desmoulins'in, Danton'un başları gi-

yotinle koparıldı. Birlikte konsül olduğu Collot, insanların sıtmadan kırıldığı Güyan Adasına sürgün edildi. Lafayette'in kolu kanadı kırıldı. İhtilal arkadaşlarının hiçbiri şimdi yoktur, hepsi ortadan kaybolmuştur.

Fouché bütün partilerin güvenilir kişilerince serbest seçimle Fransa'nın yönetimini elinde tutarken, Napoléon, eski püskü giysiler içinde ve önemsiz bir generalin sekreteri diye sahte bir kimlik kâğıdıyla, kıyıya doğru kaçmaktadır. Murat ve Ney, kurşuna dizilmelerini bekliyorlar. Napoléon'un lütfuyla krallığa yükseltilmiş aile yakınları, şimdi ülkesiz ve parasız, bir sığınaktan ötekine şaşkın ve aylak dolaşıp duruyorlar. Dünya çapında bu eşsiz dönemin ünlü kişileri, bütün bir kuşak birer birer battı ve yalnızca o yükseldi; loşlukta tasarlayıp el altından işler karıştırma sabırlılığına, bıkmaz usanmaz direncine borçlu bu durumunu. Fouché'nin usta eli altında Bakanlıklar, Senato ve Millet Meclisi balmumundanmış gibi kolayca her biçimi alıveriyor. Başka zamanlar pek sert olan generaller, emeklilik elden gidecek diye titriyor ve yeni başkana kuzu kuzu boyun eğiyorlar. Bütün bir ülkenin yurttaşları ve halkı Fouché'nin vereceği kararları bekliyor. XVIII. Louis selam yolluyor, Talleyrand ulak gönderiyor, Waterloo Zaferinin kahramanı Wellington dostça haberler iletiyor; dünyanın alınyazısının bütün ipleri, ilk kez onun elindedir, hem de eşsiz bir açıklıkla. Fouché'yi sayısız görevler bekliyor. Yenilmiş ve bitkin düşmüş bir ülkeyi, yaklaşan düşmanlardan korumak, boşuna ve aşırı heyecanlı dirençleri önlemek, kolay barış koşulları elde etmek hep onun görevidir. En uygun devlet biçimini, devlete en uygun başı, yıkıntı ve kargaşalıktan yeni bir düzen, sürekli bir düzen ölçüsü bulması da gerekiyor. Böylesine güç görevler ise, büyük ustalık ve hemen karar verebilen bir kafa ister.

Herkesin şaşırdığı ve ne yapacağını bilemez olduğu böyle bir anda, Fouché'nin önlemleri son derece verimli, iki, hatta pek çok yanlı planları şaşılacak kadar güvenilir oluyor gerçekten de. Herkesin aklını çelip yalnızca kendi aklının yattığını yapmak için herkesle dost geçiniyor. Parlamento önünde, Napoléon'un oğlundan yana, Carnot'ya karşı Cumhuriyetçi, müttefiklerin yanında Orlean Dükünden yana gözükürken, eski Kral XVIII. Louis'ye doğru yöneliyor usulca. Hiç farkına varıl-

mayan, sessiz ve becerikli dönüşlerle ve gerçek hedefini en yakın arkadaşlarından da gizleyerek bir rüşvet bataklığında dalavereler çevirip Kralcılara yöneliyor, eline teslim edilmiş hükümet adına Bourbonne'larla pazarlığa girişiyor, ama bir yandan da Bakanlar Kurulunda, Parlamentoda Bonaparte'çı ve Cumhuriyetçi rolü oynamayı sürdürüyor. Psikoloji açısından onun bu çözüm yolu doğrudur. Akıtacak bir damla kanı kalmamış, yanıp yıkılmış ve yabancı birliklerin işgaline uğramış Fransa'yı kurtarmak ve sarsıntısız bir geçiş sağlamak için krala hemen teslim olmak gerekir. Fouché, gerçeği seziş gücüyle bunu çabucak kavrar ve Bakanları, ulusun, ordunun, Meclisin ve Senatonun direncine bakmayıp kendi isteği ve gücüyle bu zorluğu gerçekleştirir.

Ama o günlerde aklı iyi çalışan Fouché'nin –acıklı yanı da bu– bir eksiği vardır, hem de çok büyük ve önemli bir eksiği: Dava uğrunda kendisini ve çıkarlarını unutamaması. Başarıların doruğuna ulaşmış, tarihin ve çağının övdüğü, milyonlar sahibi ve elli altı yaşında politika kurdu, önüne sürülen en son bir çıkarı, o günlerde gösterdiği büyük ustalığa karşın, geri çeviremez. Ama yirmi yıl süreyle iktidar tutkusuyla kavrulmuş ve hep o özlemle yaşamış biri, önüne çıkan fırsattan kolayca vazgeçemez; Fouché de, tıpkı Napoléon gibi, başkası tarafından alaşağı edilinceye kadar bir dakika önce olsun davranıp kendiliğinden bırakamaz iktidarı. İhanet edeceği efendisi bulunmadığı bu anda ise, kendi geçmişine sırt çevirir. Yenilmiş Fransa'yı şu sıra eski efendisine geri vermek, doğruyu gören ve yürekli bir politikanın gereği olan eylemdir. Ama bunun karşılığını Krallığın bir Bakanlık makamıyla ödetmek, bahşiş almak, pek aşağılık bir davranış, cinayetten de öteye bir suçtur. Gözü dönmüş Fouché, dünya politikasında birkaç saatçik daha parmağı bulunsun diye, böylesine bir sersemlik yapar. Hiçbir şeyle düzeltilemeyecek olan bu çok büyük sersemlik, Fouché'yi tarih önünde her zaman alçaltmıştır. Bin basamağı büyük bir beceriklilik, esneklik ve sabırla bir bir tırmandı da, hiç gerekli olmayan beceriksiz tek bir ayak sürçmesiyle en alt basamağa yuvarlanıverdi.

Hükümeti bir Bakanlık ödeneği karşılığı XVIII. Louis'ye nasıl sattığı konusunda, bereket çok ilginç bir belge var elde;

diplomasi görüşmelerinde başka zaman çok dikkatli Fouché'nin bütün sözleri bir bir yazılı az sayıda belgelerden biri. Krala bağlı olanların içinde kararlı tek bir kişi, Toulouse'dan Baron von Vitrolles bir ordu toplamış ve yine Fransa'ya dönen Napoléon'la o yüz gün sırasında çarpışmıştır; sonunda tutsak düşüp Paris'e getirilince, İmparator hemen kurşuna dizdirmek istemiş, ama Joseph Fouché engel olmuştur buna. Çünkü o hoşgörüden yana olmuştur her zaman. Hele, günün birinde kullanılabilecek düşmanlara karşı. İşte bu durumda, savaş divanı kararı serbest bırakılmasını istemek için hemen Fouché'ye koşan, o da bunu yerine getirilinceye kadar, Baron Vitrolles askerî cezaevine atılmıştı yalnızca. Canı tehlikede olan baronun eşi 23 Haziranda Fouché'nin Fransa'da her şeye hâkim olduğunu öğrenir öğrenmez, kocasının serbest bırakılmasını istemek için hemen Fouché'ye koşar, o da bunu yerine getirir; çünkü Bourbonne'ları kazanmaya pek önem vermektedir. Özgürlüğüne kavuşmuş olan kralcı önder ertesi gün gelir ve borçluluğunu sunar.

Cumhuriyetçi olarak devletin başına seçilmiş Fouché ile koyu kralcı baron arasında pek dostça politika görüşmeleri, işte bu durumun sonucudur: Fouché: "Ee, ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye soruyor ve "Gent'e gitmek niyetindeyim, arabam kapının önünde bekliyor," yanıtını alıyor. "Yapabileceğiniz en akıllıca hareket budur, çünkü burada güvende değilsiniz.", "Krala ulaştırmak üzere bana vereceğiniz bir şey var mı?", "Oo, yok canım. Hayır, hiçbir şey! Ama Majeste'ye lütfen şunu söyleyin: kendisine bağlılığımı göz önünde bulundurabilir. Tuileries'ye yakında gelmesi, yazık ki, yalnızca benim elimde değil." "Ama bunun yakında gerçekleşmesi yalnızca size bağlı kanısındayım." "Sandığınızdan çok daha az! Güçlükler pek büyük. Şu var ki, Parlamento durumu epeyce kolaylaştırdı. Biliyorsunuz (bunu söylerken gülümser) II. Napoléon'u resmen başa getirecekler." "Nasıl, II. Napoléon mu?" "Elbette, böyle başlamak gerekiyordu." "Bunun ciddiye alınmaması gerektiğini sanıyorum ben." "Böyle söylemekte haksız değilsiniz. Enine boyuna düşündükçe bunun pek saçma olduğu kanısına vardım. Ama ne çok sayıda kişinin hâlâ burada sımsıkı bağlı olduğunu tahmin edemezsiniz. Dostlarımdan bazıları, hele Carnot, II. Napoléon'la her şeyin kurulacağına inanıyor." "Bu şaka ne kadar sü-

rer?" "I. Napoléon'dan kurtulmak zorunluğu yakamızı bırakmadıkça." "Ya sonra ne olacak?" "Bunu ben nereden bileyim? Yaşadığımız bu zamanda yarının ne olacağını kestirmek güçtür." "Ama meslektaşınız Carnot, Napoléon adına çok bağlı ise sizin bu tasarıdan kurtulmanız güçleşir." "Haydi canım! Carnot'yu tanımıyorsunuz iyi ki. Onu bundan caydırmak için, 'Bütün Fransız Ulusunun Hükümeti'ni ilan etmek yeter. 'Fransız Ulusu' sözünü duymaya görsün! Düşünsenize bir!" Bu sözlerden sonra ikisi de güler. Cumhuriyetçilerin seçtiği Otranto Dükü, Kralın adamıyla birlikte kendi arkadaşını alaya alır. Anlaşmaya başlamışlardır bile. Baron Vitrolles: "Doğrusu da böyle, böyle de olacak!" diye başlar konuşmasına. "Ama umarım ki, II. Napoléon'dan ve 'Fransız Ulusu'ndan sonra Bourbonne'ları da düşünürsünüz elbette." Fouché: "Elbette!" yanıtını verir. "Orlean Dükünün de sırası gelecek." Baron Vitrolles: "Ne, Orlean Dükü mü?" diye şaşkınlığını açığa vurur. "Orlean Dükü mü dediniz? Herkese sunulmuş ve bütün dünyayla pazarlık konusu yapılmış bir tahtı sayın Kralın kabul edeceğini mi sanıyorsunuz?" Fouché, susar ve gülümser.

Ama Baron de Vitrolles, anlayacağı kadarını anlamıştır. Fouché, bu birkaç sözü, bu alaycı ve hileci sözleriyle amacını ona anlatmış oldu. İsterse güçlükler çıkaracağını ve Kral Louis yerine II. Napoléon'un, ya da Orlean Dükünün başa geçirilebileceğini dokundurmuş oldu, ama bu üç olanaktan hiçbirine de aşırı bağlı bulunmadığını ve her üçünü de XVIII. Louis için bir kenara itebileceğini de dokundurdu... Eğer... Bu eğer sözü ağzından çıkmadı, ama Baron de Vitrolles çoktan anladı; belki onun bakışlarındaki bir gülümseyişten, belki de bir hareketinden. Baron de Vitrolles, yolculuğundan vazgeçme kararını o anda veriyor: Paris'te, Fouché'nin yakınında kalacaktır. Kralla serbestçe mektuplaşmak koşuluyla. Öteki koşullarını da ileri sürüyor: Adamlarını Gent'e, Kralın karargâhına göndermek için yirmi beş pasaport gerekli her şeyden önce. Cumhuriyetçilerin pek keyiflenmiş olan Güvenlik Bakanı, Cumhuriyetin düşmanına: "Elli, yüz, kaç tane isterseniz!" yanıtını veriyor. "Sizinle her gün bir kez görüşme izni de isterim." Otranto Dükü yine neşeyle: "Bir kez yetmez!" yanıtını veriyor. "İki kez. Bir sabah, bir de akşam!" Baron de Vitrolles şimdi Paris'te kalabilir ve Ot-

ranto Dükünün koltuğu altında Kralla görüşmelere başlayabilir... Paris kentinin kendisine açık olacağını bildirir... Eğer... Evet, XVIII. Louis, Krallığın yeni hükümetinde Otranto Dükü ne bir Bakanlık verirse!

Fouché'nin bir Bakanlık koltuğu bahşişi karşılığı Paris kapılarını kolayca açabileceğini duyan XVIII. Louis, başka zamanlar pek ağırkanlı olan Bourbonne, öfkesinden köpürür ve: "Asla!" diye haykırır, nefret ettiği bu adı hükümet listesine koymak isteyenlere. Kardeşinin ölüm kararını imzalamışlardan birini, kiliseye ihanet etmiş bir papazı, gözü dönmüş bir dinsizi ve Napoléon'a uşaklık etmiş bu adamı, sarayına sokacağını sanmaları kadar saçma bir şey olamaz. Ama kralların, politikacıların ve generallerin bu gibi: "Asla!" sözlerini ne derece ciddiye almak gerektiğini tarih göstermiştir. Onların bu "Asla!" sözleri her zaman bir uzlaşma başlangıcı olmuştur. Paris kenti kilisede bir ayin yapmaya değmez mi? IV. Henri'den bu yana kralların iç dünyaları cetlerine karşı iktidar uğrunda bu gibi suçlarla yüklü değil mi? Saray mensupları, generaller, Wellington ve özellikle Talleyrand (bu sonuncusu evlenmiş bir piskopos olarak sarayda kendi durumunda biri daha bulunsun istiyor) kısaca herkes tarafından sıkıştırılan XVIII. Louis, yavaş yavaş bocalamaya başlar. Tek bir adamın, yalnızca Fouché'nin Paris kapılarını bir dirençsiz açtırabileceğini herkes temin ediyor krala! Bütün partilerin ve politikacıların adamı olan ve tahta geçecek herkesin, her zaman üzengisini başarıyla tutmuş bulunan Fouché, kan dökülmesini önleyebilir ancak! Dahası da var: Bir zamanların Jakobin'i aklı başında tutucunun biri olmuştur nicedir; pişmanlık getirmiştir. Napoléon'u da çok kurnazca idare etmiştir. Kral, en sonunda vicdanını rahatlatmak için –"Zavallı kardeşim, halimi bir görsen!" demiş olmalı!– günah çıkartıp Fouché'yi, Neuilly'de gizlice kabule razı olur. Evet, gizlice. Çünkü halkın seçtiği bir önderin, bir Bakanlık koparmak için ülkesini ve tahta sahip çıkan bir insanın Krallık için namusunu sattığını, Paris'te kimse duymamalıdır. Yeni çağlar tarihinin en yüz kızartıcı olaylarından biri sayılan bu alışveriş, karanlıkta, eski Jakobinlerden Fouché ve henüz kral olmamış Louis arasında, yalnızca Talleyrand'ın tanıklığı önünde yapılır.

Ancak bir Shakespeare'in düşünebileceği bu korkunç ve akıllara sığmaz olay, Neuilly'de geçer. Kutsal Louis'nin soyundan gelmiş XVIII. Louis, erkek kardeşinin katillerinden birini, Convention Meclisine, İmparatora, Cumhuriyete Bakanlık etmiş ve yedi kez andını bozmuş Fouché'yi, kendisine bağlılığını belirtmek ve sekizinci kez and içmesi için orada huzura kabul eder. Bir zamanların piskoposu, sonra Cumhuriyetçi, daha sonra İmparatorun adamı olan Talleyrand getirir, suçortağını. Bir ayağı aksak olan Talleyrand, yürürken güçlük çekmemek için, kolunu Fouché'nin omzuna koymuş, Chateaubriand'ın alaycı sözleriyle: 'Rezillik, ihanete yaslanmış'tır. Dinsiz ve çıkarcı iki insan, kutsal Louis'in halefliğine böylesine bir kardeşlikle birbirine sokulmuş olarak yaklaşır. Önce, yerlere kadar eğilirler. Sonra, Talleyrand ağır görevi üzerine alır ve Krala, kardeşinin katilini Bakan olarak sunar. Kuru yüzlü Fouché, kralın önünde diz çöküp and içerken her zamandan daha solgundur. Çünkü öldürdüğü kardeşin kanını damarlarında taşıyan bir eli öpmekte, Lyon'da kiliselerini yağma ettirip alçalttığı aynı Tanrı adına and içmektedir. Fouché gibi birisi için bile çok zor şey!

Otranto Dükü, Kralın huzurundan ayrılırken işte bu yüzden hâlâ solgundur; şimdi de o yaslanır topal Talleyrand'a. Fouché hiç konuşmaz. İskambil oynar gibi ayin duası yapan bu küstah ve sahte piskoposun iğneli dokundurmaları bile daldığı derin suskunluktan uyandırmaz onu.

Fouché, imzalanmış Bakanlık genelgesi cebinde olarak, gece Paris yolunu tutar; hiçbir şeyin farkında olmayan meslektaşlarının hepsini ertesi sabah Tuilerie'den kapı dışarı edecek, bir gün sonra da saygıyla açıklayacaktır, aralarında kendisini bir bakıma rahat hissetmediğini. Efendilerine hiçbir zaman bağlı kalmamış bu hizmet eri tek bir kez özgür oldu, ama –kaderinin eşsiz bir çelişkisi– aşağılık duygulu kişiler, özgürlüğü asla kaldıramaz ve kulluklarına dönerler yeni baştan. Daha dün güçlü ve kendisine güvenilir bir kişi olan Fouché de, yeni bir efendi edinir, serbestlemiş ellerini yeni bir iktidar prangasına sımsıkı bağlar (oysa kendisini alınyazısına yön verici bir durumda sanmaktadır). Ne var ki, çok geçmeden pranganın kızgın damgasını da taşıyacaktır bedeninde.

Ertesi gün, müttefik ordular Paris'e girerler ve gizli anlaşma gereğince Tuilerie'yi işgal edip milletvekillerinin suratına kapıları kapatıverirler. Şaşırmış görünen Fouché, bunu fırsat bilir ve süngüleri protesto için hükümetten çekilmelerini ileri sürer arkadaşlarına. Onlar da Fouché'nin aşırı heyecanlı davranışlarına kapılıp oyuna gelince, taht –önceden kararlaştırılmış olduğu gibi– bir gün için boş kalır, Paris de hükümetsiz. XVIII. Louis, yeni Güvenlik Bakanının parayla düzenlediği sevinç gösterileri arasında Paris'e varır ve bir kurtarıcı olarak heyecanla karşılanır: Fransa yeniden Krallık olmuştur.

Fouché'nin arkadaşları, nasıl bir ustalıkla atlatılmış olduklarını şimdi anlamışlardır. Fouché'nin satılma karşılığının ne olduğunu da 'Moniteur'den öğrenirler. Dürüst, inancına bağlı ve hiçbir zaman satın alınamayan (yalnızca biraz dar görüşlü) Carnot, işte bu durumda öfkesini tutamaz ve Kralcılara yeni kapılanmış olan Güvenlik Bakanına: "Hain herif, ben şimdi nereye gideyim?" diye haykırır, karşısındakini küçümseyerek.

Ama, Fouché de, onu küçümseyerek: "Sersem herif, nereye istersen git!" karşılığını verir.

9. Thermidore'dan kalmış son iki Jakobin arasında geçen bu kısa, ama her ikisinin de kişiliğini çok iyi belirten bu ikili konuşma böylece bitiverir. Yakın tarihin akıllara durgunluk veren büyük dramı ihtilal ve pırıltılı görüntüsü Napoléon seferleri, dünya tarih sahnesinden geçip gitmiştir. Yiğitçe serüvenler çağı kapanmıştır. Sıradan yurttaşların günleri başlamıştır artık.

DOKUZUNCU BÖLÜM

DÜŞÜŞ VE ÖLÜMLÜLÜK

(1815-1820)

Napoléon'un yüz gün süren ara oyunu, 28 Temmuz 1815'te biter ve beyaz atların çektiği gösterişli bir saltanat arabasına binmiş olan Kral XVIII. Louis başkent Paris'e girer. Eşsiz bir karşılama töreni yapılır. Fouché iyi çalışmıştır. Sevinçli yığınlar arabayı sarar. Evlerde beyaz bayraklar dalgalanmaktadır. Beyaz bayrak bulamayanlar, bastonların ucuna bezler ve masa örtüleri takıp pencerelere asmışlardır. Gece olunca kent ışıklar içinde pırıl pırıldır. Sevinçten kendinden geçenler, işgal ordusundaki İngiliz ve Prusya subaylarıyla dans ederler. Düşmanca hiçbir ses duyulmaz. Ne olur ne olmaz diye, önlem alan jandarmanın gerekmediği anlaşılır. Yeni Güvenlik Bakanı, bütün Hıristiyanların kralı yeni efendisi, Fransa'nın yeni egemeni için gerçekten de iyi hazırlık yapmıştır. Otranto Dükü, daha bir ay önce İmparator Napoléon'a çok bağlı ve saygılı davrandığı aynı Tuilerie Sarayında, şimdi Kral XVIII. Louis'yi beklemektedir; yirmi iki yıl önce aynı evde ölüm hükmünü verdiği baskıcı Kralın erkek kardeşini. Şimdi de kutsal Louis'nin oğlu önünde derin bir saygıyla yerlere kadar eğilmekte ve mektuplarının altını 'Majestelerinin en bağlı tebaası ve kulunun derin saygılarıyla' diye imzalamaktadır. Kendi eliyle yazdığı bir düzine raporun altında tıpkı böyle yazılıdır.

Fouché cambazının büyük sıçrayışları arasında bu son yaptığı kadar aşırısı yoktur, ama politika ipinde bu kadarla kalacaktır. Gerçi şimdilik her şey yolunda gidiyordur. Kral, tahtını pek sağlam hissetmediği sürece, Bay Fouché'yi kullanmakta hiçbir sakınca görmez. Şu da var: Böylesine ustalıklı cambazlık yapabilen birisi şu sıra gereklidir de. Her şeyden önce seçimler için. Çünkü Saray, Millet Meclisinde güvenilir bir çoğunluk istiyor.

Böyle bir iş çevirmek için şu 'denenmiş' Cumhuriyetçi ve halk adamının üstüne bir başkası yoktur. Ayrıca, daha bir sürü kanlı işin de üstesinden gelmek gerekiyor. Bu aşınmış eldiveni neden kullanmasınlar? Sonra çıkarıp atıverir o eldiveni Kral ve kendi soylu elleri kirlenmemiş olur.

Hemen ilk günler düzeltilmesi gereken böyle kirli bir iş de var. Fransa'ya dönen büyük karıştırıcıya o yüz günlük iktidarında hizmet edenlerin ceza görmeyeceğine ve genel af çıkarılacağına, Kral sürgünde bulunduğu sırada, gerçi söz verdi. Ama masa başına oturunca daha başka konuşulur; krallar tahtı hak ettiklerini ileri sürdükleri sırada verdikleri sözleri tutma konusunda kendilerini pek az sorumlu sayarlar. Kendi bağlılıklarıyla pek övünen aşırı kralcılar, tahtın sağlama alındığını görünce, Napoléon'un yüz gününde ak zambaklı sancaktan uzaklaşan herkesin cezalandırılmasını istemeye başladılar. Her zaman için kraldan daha kralcı düşünen kralcılar tarafından iyice sıkıştırılan XVIII. Louis, sonunda karşı duramıyor. Siyasi suçluların listesini hazırlamak gibi üzücü ve ağır iş de Güvenlik Bakanına düşüyor.

Otranto Dükü bu görevden hiç hoşlanmıyor. Zaferi kazanmış güçlü kişiden yana geçmek gibi çok akıllıca bir davranıştan sonra, böylesine önemsiz bir şeyden dolayı insanları cezalandırmak da neden? Bütün Hıristiyanların Kralının Güvenlik Bakanı Otranto Dükü, böyle bir suçlular listesinin en başında –Napoléon'un Güvenlik Bakanı olarak– kendi adının yer alması gerektiğini de hatırlıyor pek haklı olarak. Pek kötü bir durum! Fouché bu tatsız görevden hileyle kurtulmayı deniyor önce. Başlıca suçluların adının yazılacağı bir liste değil –böylesi istendi– büyük boy bir sürü kâğıdı dolduran üç, dört yüz, hatta bazılarının ileri sürdüğüne göre bin isimlik bir liste getirip ya bunların hepsi cezalandırılmalı ya da kimseye bir şey yapılmamalı diyerek, herkesi şaşırtıyor. Fouché, kral böylesine yüreklilik gösteremeyeceğinden şu tatsız iş de yoluna girer diye umuyor. Ama Bakanlar Kurulunun başında, yazık ki, Talleyrand vardır. Kurnazlıktan yana Fouché kadar tilki olan Talleyrand, dostu Fouché'nin kuyruğunun fena sıkışmış olduğunun farkına varmıştır. Fark edince, daha çok gırtlağını sıksınlar diye direniyor. Talleyrand, listede yalnızca birkaç düzine ad kalıncaya kadar çiziyor. Sonra,

ölüm ya da sürgün cezalarının yerine getirilmesi gibi çok ağır ve üzücü bir işi yine Fouché'ye yüklüyor.

Fouché'nin yapacağı en akıllıca davranış, şapkasını başına geçirip saray kapısını çekerek uzaklaşmaktı. Ama Fouché'nin zayıf yanı birçok kez belirtildi: Aşırı tutkusu içinde müthiş zeki davranmasını bilir, ama bir alan dışında: Tam zamanında vazgeçmesini beceremez. Fouché bir Bakanlık makamını isteğiyle bırakmaktansa, bütün kin, kızgınlık ve tatsızlıkları üzerine almaya razıdır. Bundan ötürü de, suçlular listesini hazırlar. Genel öfke uyandıran bu listede Fransa'nın en soylu ve ünlü kişileri vardır ve eski Jakobinlerden Fouché o adların yanlarına notlar koymuştur. Cumhuriyetin kurucusu ve 'zaferin hazırlayıcısı' Carnot, pek çok savaşları zafere ulaştıran ve Rusya Seferi ordusundan kalanları kurtaran Mareşal Ney, geçici hükümette Fouché ile birlikte bulunmuş olanların hepsi, Convention'dan ve ihtilal günlerinden kalmış en son arkadaşları yer almıştır bu listede. Ölüm ve sürgün anlamını taşıyan o korkunç listede, son yirmi yılda eylemleriyle Fransa'yı üne kavuşturmuş olan herkesin adı vardır.

Tek bir kişinin, yalnızca Otranto Dükü Joseph Fouché'nin adı yazılı değildir. Daha doğrusu, onun adı yazılmamış değil. Otranto Dükünün adı da var. Ama suçlanmış ve onurlanmış Napoléon Bakanlarından biri olarak ve metinde değil. Ya ölüme, ya da sürgüne gönderen cellatbaşı diye.

Eski Jakobinlerden Fouché'nin vicdanını böylesine sert lekelemesi karşısında Kral biraz olsun borçluluğunu belirtmekten kendini alamaz. Otranto Dükü Fouché'yi son bir kez onurlandırır. Beş yıldır dul yaşayan Fouché, yeniden evlenmeye karar vermiştir. Hem de, bir zamanlar 'Aristokratların kanına susamış' bu adam, Kontes Castellano gibi yüksek aristokrasiden biriyle evlenerek mavi kanlılarla bir bağ kurmak istemektedir; yani, bir tarihte Nevers'de sık sık tekrarladığı sözlerle 'tepelerine yasanın kılıcının inmesi gereken o hainler çetesi'nden biriyle Joseph Fouché, o günlerin kanlı Jakobinciliğinden yüzde yüz arınmış, dünya görüşünü değiştirmiş ve bunun neşeli bir türü örneğini vermiştir. 1815 Ağustos ayında kiliseye gitmesi, 1793'te olduğu gibi 'bağnazlığın yüz kızartıcı belirtisi' çarmıh

ve mihrapları çekiçle parçalamak için değil, başında ruhani ayin tacı bulunan papazın önünde –1797'de o tacı bir eşeğin kulaklarına geçirtip alaya aldığını unutmuş gibi– ve aristokrat eşiyle diz çökmek içindir. Çünkü, Fouché, Kontes Castellano ile evlenmesinin taşıyacağı anlamı biliyor. Aristokrasinin geleneklerine göre, evlenme belgeleri sarayın ve soylu kişilerin en ileri gelenlerince imzalanır. XVIII. Louis, kardeşinin katilini hem yücelten, hem de alçaltan ve dünya tarihinde bir benzeri daha bulunmayan bu belgeyi ilk imzalayandır. Bu kadarı fazla, hem de pek fazla! Kral katili bir insanın, boynunu giyotinle parçalattığı bir Kralın kardeşinden evlenme tanıklığını rica etmesi, yüzsüzlüğün bu derecesi, aristokrat çevrelerde müthiş bir kızgınlığa yol açar. Daha düne kadar kralcıların karşısında yer almış olan bu aşağılık dönek, diye homurdanıyorlar, gerçekten de saraydan ve aristokrasidenmiş gibi davranmaya başladı. Hem böylesine 'aşağılık bir ihtilal kalıntısı'nın, iğrenç bedeniyle Bakanlık makamını kirletmesi neden gerekli?

Kralın Paris'e dönmesine yardım ettiği doğru. Fransa'nın en değerli kişilerini suçlamak için o kalleş elini uzattığı da bir gerçek. Ama şimdi onu defetmenin zamanı geldi artık. Paris'e girebilmek için sabırsızlıkla beklediği günlerde Kralı sıkıştıran, kan dökülmeden kente girebilmesi için Otranto Dükünün, bakan yapılmasında direnen aynı soylu kişiler, şimdi Fouché'nin adını bile duymak istemiyorlar; Lyon'da yüzlerce rahip ve aristokratı mermilere parçalattırmış ve XVI. Louis'nin idamını istemiş Joseph Fouché adında birisinden başkasını hatırlamamakta direniyorlar. Fouché, Kralın bekleme odasından geçerken bir sürü aristokratın kendisini selamlamadığını, ya da kışkırtıcı bir küçümseyişle arkalarını döndüğünü fark etmiştir. 'Lyon celladı'na karşı kundaklayıcı yazılar birden ortalığı kaplıyor ve elden ele dolaşıyor. 'Canlanan Fransa' adını taşıyan yurtsever bir dernek, 'Kralın çığırtkanları' ve 'uyanık Macaristan' kuruluşları, toplantılar düzenleyip ak zambaklı bayrağın bu utanç verici lekeden bir an önce temizlenmesini açıkça istiyorlar. Ama, Joseph Fouché, iktidar söz konusu oldu mu, koltuğuna daha da güçlü sarılır. O günlerde Fouché'yi göz altında bulundurmuş olan bir casusun gizli raporunda, Fouché'nin tutunabilmek için dönenip durduğu yazılıdır. Otranto Dükü, işgal kuvvetlerine

güveniyor, kraldan fazla kralcı davrananlara karşı onu korurlar diye. Rus Çarını ziyaret ediyor, Wellington ve İngiliz Elçisiyle her gün saatlerce görüşüyor. Bütün diplomasi oyunlarına başvuruyor. Bir yandan yabancı birliklerden yakınarak halkı kazanmak isterken, bir yandan da aşırı raporlarıyla Kralı korkutuyor. Waterloo Savaşı kahramanı Mareşal Wellington'u, Krala aracı olarak gönderiyor, bankacıları, kadınları ve en son dostlarını harekete geçirsin diye. Hayır, gitmeye hiç niyeti yok! Bu mertebeye ulaşmak için vicdanı pek çok şeye katlandı, savunmalarla yetinmedi. Usta bir yüzücü gibi bazan yan, bazan sırtüstü yüzerek politika denizinde batmamayı birkaç hafta daha başardı gerçekten. O casusun belirttiğine göre, bütün o günlerde çok güvenli bir hali vardı ve belki de gerçekten güvenliydi. Çünkü bir yirmi beş yıl durmadan yükselmişti. Bir Napoléon ve bir Robespierre'le başa çıktıktan sonra, bön birkaç aristokrat için ne diye kaygılansındı. İnsanları oldum olası küçümseyen Fouché, nicedir insanlardan korkmuyor; tarihin büyük kişilerini oyuna getirmiş ve onlardan daha çok hayatta kalmıştır.

Ama, insanları iyi tanıyan bu yıllanmış hileci, bir şeyi öğrenemedi, hiç kimsenin de öğrenemeyeceği bir şeyi: ölülerle mücadeleyi! Öc Alma Tanrıçası Erinnye örneği bir hayaletin kral sarayında dolaştığını Fouché hiç düşünmedi. XVI. Louis ve Marie Antoinette'in öz kızı, ailenin o büyük katliamdan kurtulabilmiş tek kişisi olan Angoulême Düşesinin de sarayda yaşadığını hatırlamadı. Kral XVIII. Louis, Fouché'yi ne de olsa bağışlayabilir. Çünkü, krallık tahtını bu eski Jakobin'e borçlu eninde sonunda; böyle yüklü miraslar, –tarihte çok örneği var– en yüksek çevrelerin kardeş acısını bile bazı bazı hafifletebilir. Ama, XVIII. Louis'nin bağışlaması pek de güç olmaz, çünkü o korkunç zamanları kendisi yaşamadı; oysa XVI. Louis'nin ve Antoinette'in o korkunç günleri Angoulême Düşesinin kanına daha çocukluğunda yerleşmiştir. Unutulmayacak korkunç anıları, hiçbir şeyle yatıştırılamayacak kin duyguları var. Öylesine çok şey başına geldi ve ruhuna işledi ki, bu korkunç Jakobinlerden hiçbirini bağışlayamaz. Saint-Cloud Sarayında kapı nöbetçisini öldürüp kanlara bulanmış pabuçlarıyla anacığının ve sevgili babasının karşısına dikilen ihtilalcileri, o korkunç geceyi başın-

dan sonuna kadar yaşamış küçük kız, unutabilir mi? Daha başka anılar da var! Babası, anası, erkek kardeşiyle birlikte bir arabaya tıkılıp alaycı ve sevincinden çılgın yığınların arasından geçerek ve her an ölümle burun buruna, Paris'e, Tuilerie'ye zorla götürülüşleri! Küçük kız, gözü dönmüş yığınların anacığının oda kapısını ve özel dairesini baltalarla parçaladığı ve babasının başına kırmızı külah göğsüne bir mızrak koyarak alaya aldığı 10 Ağustosu da yaşadı. Hele, kilisenin altındaki mahzende geçen o korkunç günler! Annelerinin yakın arkadaşı Düşeş Lambelle'nin saçları dağınık kanlı başını mızrağa geçirip pencereden gösterdikleri anlar! Giyotine götürülen babasıyla vedalaşması, daracık bir odada açlığa ve pisliğe terk edilen küçük erkek kardeşinden ayrılışı! Marie Antoinette'in yargılanması günlerinde onu durmadan sorguya çekip eziyet eden ve anaçağı küçük oğluyla sözde cinsel ilişkide bulundu diye tanıklığa zorlayan kırmızı külahlıları, Fouché'nin arkadaşlarını nasıl unutsun? Anasının kollarından zorla uzaklaştığı ânı ve Kraliçeyi giyotine götüren arabanın kaldırımlara çarpan tekerlek seslerini kanından atabilir mi? XVI. Louis'nin ve Marie Antoinette'in kızı olarak, zindanda bütün o korkunç anları yaşamış bir insan olarak, hayır! Çünkü o korkunç anları XVIII. Louis gibi, gazetelerden, ya da başkalarından öğrenmiş değil. Bütün bunlar nice korkuyla, işkenceyle ve acıyla yerleşti çocuk ruhuna. Babasının katillerine, anacığına bin bir işkence edenlere, çocukluk dünyasının umacısı bütün Jakobinlere ve ihtilalcilere duyduğu kin daha geçmedi, bütün bunların henüz öcü alınmadı.

Böyle anlar unutulamaz. Düşes Angoulême, amcasının yeni Güvenlik Bakanı Fouché'ye, babasının ve anacığının katili bu adama asla elini uzatmamaya ve onunla aynı yerde bulunup aynı havayı solumamaya yeminlidir. Güvenlik Bakanını sarayda herkesin önünde aşırı bir kışkırtıcılıkla küçümsüyor her zaman. Bu katilin, kendi inancına ihanet etmiş bu herifin bulunduğu hiçbir şenliğe, hiçbir törene katılmıyor. Düşes Angoulême'in bu dönek herifi böylesine açıkça, ateşli ve alaycı küçümseyişleri, başkalarının onur duygularını da kamçılıyor yavaş yavaş. Kralın durumu güvene alınınca da, bütün Kral ailesi bu kardeş katilini Tuilerie'den hakaretle kovmasını XVIII. Louis'den istiyor.

XVIII. Louis'nin, Joseph Fouché'yi hiç de istemeyerek, yalnızca pek işine yarayacağı için bakan yaptığı biliniyor. Şimdi kendisine artık gerekli olmayan bu adama isteyerek, hatta sevinçle yol verebilir. Henüz hiçbir şeyin farkında olmayarak hâlâ 'En bağlı kulunuz' diye imza atan Fouché'nin sözü edilince: "Zavallı düşesi bu iğrenç yüzü görmekten kurtarmalı," diyor gülümseyerek. Convention ve Napoléon günlerindeki yakın arkadaşına Tuilerie'de istenmediğini söylemesi için öteki dönek, Talleyrand görevlendiriliyor.

Talleyrand bu görevi seve seve kabul ediyor. Kralcıların dümen suyunda gitmek de kolay iş değil. Safra atarsa mutluluk gemisini daha başarıyla su üstünde tutabileceğini umuyor. Bakanları arasında en ağır safra, Kral katili bu eski suçortağı Fouché'dir. Onu güverteden atıvermeyi, görünüşe göre hiç de hoş olmayan bu işi şaşılacak bu ustalıkla başarmasını biliyor. Yerinden atıldığını Fouché'ye kaba bir resmilikle bildirmiyor. Hayır, biçimlere son derece saygılı bu eski usta, bu kendine güvenli aristokrat, Bay Fouché'ye sonu gelmiş bulunduğunu anlatabilmek için çok ince bir yol seçiyor. On sekizinci yüzyılın bu en son gerçek aristokratı, entrikalarına ve oyunlarına kulis olarak her zaman salonları seçmiştir. Bu tepeden inme görevden uzaklaştırma işine de çok hoş bir biçim buluyor. Talleyrand ile Fouché, 14 Aralık akşamı bir gece toplantısında buluşuyorlar. Yemekler yeniyor, havadan sudan konuşuluyor; hele Talleyrand pek keyifli görünüyor. Herkes onun çevresini sarıyor; güzel kadınlar, saygıdeğer kişiler, gençler ve herkes yanına sokuluyor, söyleşi ustasını can kulağıyla dinlemek için. Talleyrand, gerçekten de olağanüstü güzel şeyler anlatıyor bu akşam. Çok eski günleri, Convention'un tutuklama buyruğundan az önce Amerika'ya kaçışını anlatıyor ve o büyük ülkeyi heyecanla övüyor. Ah, oraları ne hoştu! Balta girmemiş ormanlar, Kızılderili kabileler, bilinmezlerle dolu büyük nehirler, kocaman göller ve bu romantik yeni dünyada yepyeni bir insan soyu! Çelik gibi, çalışkan, güçlü, savaşmasını bilen, özgürlükten yana, örnek yasaları olan, olanakları sınırsız yepyeni bir dünya! Evet, orada öğrenecek çok şey var. Yeni ve daha iyi yarınlar bu uyuşuk Avrupa'da olduğundan bin kez daha canlı öğrenilir. Talleyrand, orada oturmalı, orada çalışmalı diye hayranlıkla yükseltiyor sesini;

Birleşik Amerika'da elçi olabilmek kadar, hiçbir makam daha çekici görünmüyor gözüne...

Sonra, bir rastlantıylaymış gibi sözünü kesiverip Fouché'ye dönüyor: "Sayın Otranto Dükü, böyle bir makamı ister miydiniz?" diye soruyor.

Fouché sararıyor. Anlamıştır. İçinden kuduruyor; eski tilki bütün saray görevlilerinin önünde nasıl da ustaca ve pervasızca atıverdi onu koltuğundan! Hiç yanıt vermiyor. Ama birkaç dakika sonra ayrılıyor ve evine dönüp istifasını yazıyor. Toplantıda kalan ve neşesi daha da artan Talleyrand, evine dönerken, yakınlarına: "Bu kez kafasını kesin olarak kopardım!" diye açıklıyor, dudaklarında çarpık bir gülümseyişle.

Fouché'nin böylesine sert bir tekmeyle koltuğundan atılmasını az buçuk örtmek için, yalnızca biçim gereği, önemsiz bir makam veriliyor. Bu yüzdendir ki, 'Moniteur' gazetesi, "Kral katili Joseph Fouché Güvenlik Bakanlığından atıldı," diye yazmıyor ve haşmetli Kral XVIII. Louis'in, Ekselans Otranto Dükünü Dresden Sarayında elçiliğe atadığı bildiriliyor. Çünkü tarihteki yerine de, eriştiği koltuğa da hiç uygun düşmeyen böylesine değersiz bir işi Fouché'nin elbette kabul etmeyeceğini umuyor herkes. Ama hiç de öyle değil! Fouché'de biraz sağduyu kalmış olsaydı, kendisi gibi kral katilinin tutucu bir krallık hizmetinde kalmakla mahvolacağını ve bir daha toparlanamayacağını, birkaç ay sonra dişlerini bile sökeceklerini kavrardı. Ama kör tutkusu, bir zamanların gözünü budaktan sakınmayan yırtıcı ruhunu iyice köpekleştirmiştir. Napoléon'un en son dakikaya kadar yalnızca mevkiine değil, hatta İmparatorluk unvanı tuzağına da sımsıkı sarılması gibi, Fouché çok daha küçük hesaplarla bu son ve pek önemsiz elçilik makamına tutunuyor. Ömrü boyunca başkalarına hizmet etmiş olan Fouché, iktidarın en küçüğüne bile balçık gibi yapışmıştır; bütün öfkesine ve kırgınlığına karşın bu kez de boyun eğiyor. Daha altı ay önce kendi yardımıyla, yine kral olmuş yeni efendisine: "Haşmetlimin bana lütfettiği elçiliği büyük bir borçluluk duygusuyla üstleniyorum!" diye yazarak iyice küçülüyor; elli yedi yaşındadır ve en azından yirmi milyonu vardır. Sonra eşyasını ve ailesini alıp

küçük Dresden Krallığına gidiyor, bütün ömrünü orada kralın elçisi olarak geçirecekmişçesine yerleşiyor.

Ama, uzun süredir korktuğu şey az sonra gerçekleşir. Bourbonne'ların yeniden iktidara geçmemesi için yirmi beş yıl boyunca kıyasıya mücadele etmişti, iki dudağının arasından çıkmış ve XVI. Louis'yi cellat baltasına göndermiş olan 'ölüm' sözünün hesabını soracaklarını yerinde bir içgüdüyle bildiğinden; aralarına sokulup koyu bir kralcı görünerek onları yanıltacağını ummuştu budalaca. Oysa, bu davranışıyla başkalarını değil, kendisini aldatmış oldu. Çünkü Dresden'deki odasına yapıştırdığı duvar kâğıtları daha kurumadan, çalışma ve yatak odalarının hazırlanması biter bitmez, Fransız Parlamentosunda fırtına patlıyor. Otranto Dükü adını kimse ağzına almıyor. Bu adı taşıyan saygıdeğer insanın yeni kralları XVIII. Louis'yi Paris'e zaferle getiren kişi olduğunu hepsi unutuvermiştir. Hepsi de, 'Kral katili' bir Fouché'den, 1792'de kralı ölüme gönderen Nantes'li Joseph Fouché'den, 'Lyon Celladı'ndan söz ediyor ve 'Tanrının kutsal kralı'na el kaldırmış olan, 32'ye karşı 302 oy gibi ezici bir çoğunlukla hüküm giyiyor: Ömrü boyunca Fransa'dan uzakta sürgünde yaşayacak ve hiçbir aftan yararlanamayacaktır. Bunun anlamı, o önemsiz elçiliğin de elden gitmesi! Bundan böyle, yalnızca Bay Fouché'dir artık; ne ekselans, ne onur nişanı sahibi, ne senatör, ne bakan, ne saygıdeğer bir kişidir. Acımasızca, hakaretle sokağa atılmıştır. Bu Fouché'nin Dresden'de kendi adına kalmasından da hoşlanılmayacağı ilgililere duyurulmuştur. Binlerce insanı sürgüne göndermiş adamın kendisi şimdi, yirmi yıl sonra, Convention'cuların en sonuncusu olarak, vatansız, lanetlenmiş ve sürgün durumundadır. İktidar günlerinde onu kazanmak için çevresinde dönen partiler, şimdi bütün gücünü yitirmiş bir insanın üstüne büyük bir kinle atılırlar. Bu durumda ona hiçbir hile, hiçbir dalavere ve protesto yardım edemez. Gücünü yitirmiş bir iktidar kişisi, kolu kanadı kırılmış bir politikacı, oyuna gelmiş bir dalavereciden daha zavallı biri yoktur, bu dünyada. Joseph Fouché, insanlığa yararlı bir ülküye, manevi bir tutkuyla asla hizmet etmeyip ömrü boyunca hep ve yalnızca anıların ve ölümlü kişilerin gözüne girmekle yetinmiş olmanın suçunu şimdi çok geç, ama kat kat faiziyle ödeyecektir.

Nereye gitse? Fransa'dan sürülen Otranto Dükü, başlangıçta hiç tasalanmıyor. Çarın gözdesi, Waterloo'nun zafer kazanmış komutanı Wellington'un yakını, güçlülerin güçlüsü Avusturya Başbakanı Metternich'in dostu değil mi? İsveç tahtına oturttuğu Bernadotte'lar, ya da Bavyera prensleri ona teşekkür borçlu değil mi? Bütün diplomatları yıllardır yakından tanımıyor mu? Avrupa'nın bütün kralları ve prensleri onun gözüne girebilmek için yıllardır çırpınmadı mı? Joseph Fouché, şöyle bir dokundurmakla bütün ülkelerin onu konuk etmek için birbiriyle yarışacağını sanıyor. Ne var ki, iktidarını yitirmişlere dünya tarihinde güçlülerden çok başka davranılır. Çar sarayından da, Wellington'dan da hiçbir çağrı gelmiyor, bütün dokundurmalarına karşın. Belçika, isteğini geri çeviriyor, sınırlarının içinde yeterinden çok sayıda eski Jakobin barınıyor diye. Bavyera Kralı büyük bir ustalıkla yan çiziyor. Dostu bildiği Prens Metternich de, aşırı soğuk davranıyor. Otranto Dükü ille de Avusturya topraklarına gelmek isterse, buna karşı çıkmamak dostluğunu elbette gösterirler. Ama Viyana'ya asla gelemez, orada gerekli değildir; İtalya'ya gitmesine de izin yok. Olsa olsa, küçük bir Avusturya eyaletinde, Viyana'nın çok yakınında bulunan aşağı Avusturya olmamak ve rahat durmak koşuluyla, oturabilir. Evet, eski dostu Metternich hiç de fazla istekli görünmüyor. Milyoner Otranto Dükünün bütün parasını Avusturya'da toprak satın alma, ya da devlet tahviline yatırma önerisi, hatta oğlunu İmparatorluk Ordusuna yazdırmak istemesi, Avusturya Başbakanının soğuk davranışını değiştirmiyor. Otranto Dükünün Viyana'yı ziyaret isteği de, Metternich tarafından aynı incelikle geri çevriliyor. Kimsenin gözüne çarpmadan Prag'a gidebilir yalnızca. Hiçbir yerden davet edilmeyen, onurlandırılmayan Fouché, istenilen değil de, katlanılan biri olarak, Dresden'den Prag'a böyle sessizce geçiyor, yerleşmek üzere. Dördüncü sürgünü, sürgünlerinin en acımasızı ve sonuncusu başlamıştır.

Koltuğundan alaşağı edilmiş bu yüksek konuğu Prag da pek hoş karşılamıyor; hele eski aristokrat çevreler, bu istenmedik kişiye sırt çeviriyor. Çünkü , Bohemya soyluları hâlâ Fransız gazetelerini okuyorlar; Fransız gazeteleri de tam o ara 'Bay Fouché'ye karşı pek sert ve öc alıcı saldırılar yayınlıyorlar. Bu

eski Jakobin'in 1793'te Lyon'da kiliseleri nasıl yağma ettiğini ve Nevers'de hazineyi nasıl soyduğunu sık sık ve bütün ayrıntılarıyla anlatıyorlar. Güvenlik Bakanının sert yumruğundan bir tarihte titremiş ve öfkeden dudaklarını ısırmış olan küçük yazarların hepsi, şimdi, gücünü yitirmiş Fouché'ye hiç çekinmeden tükürük yağdırıyorlar. Tekerlek şimdi çılgınca bir hızla dönüp duruyor. Bir tarihte dünyanın yarısını göz hapsinde tutmuş olan adam şimdi göz altında bulunduruluyor. Fouché'nin dâhice buluşlarının hepsi şimdi kendisine karşı, eski Güvenlik Bakanına karşı, hem de yetiştirmesi eski memurları tarafından kullanılıyor. Otranto Dükünün yazdığı, ya da ona yazılmış olan her mektup önce karanlık odadan geçip açılıyor, kopya ediliyor. Polis hafiyeleri her konuşmasına kulak veriyorlar. Bütün davranışları denetleniyor: Fouché her yerde göz altında olduğunu, çevresinin kuşatıldığını, her sözüne kulak misafiri olduklarını hissediyor. Kendi sanatı, kendi tekniği, bütün bu buluşların sahibi Fouché'ye karşı acımasız bir ustalıkla uygulanıyor. Joseph Fouché, horgörülmekten kurtulmak için yardım aranıyor boşuna, Kral XVIII. Louis'ye mektup yazıyor. Ama Kral, bakanlıktan attığı Fouché'ye yanıt bile vermiyor. Fouché de, İmparatorluktan indirilen Napoléon'a yanıt vermemişti. Prens Metternich'e yazdığı mektuplar, sıradan bir memurun aracılığıyla kısaca bir evet, ya da hayırla yanıtlanıyor. Herkesten bir tekme yiyen Fouché'nin, tatsızlıklara yol açmaktan vazgeçmesi gerekiyor. Fouché'yi, yalnızca korkudan sevimli bulanlar, korkulur bir yanı kalmayalı beri, horgörmeye başlamıştır. Politikanın en büyük kumarcısı, oyunu kaybetmiştir.

Bu ele avuca sığmaz adam, yirmi beş yıl süreyle hep kaçıp kurtuldu alınyazısından; hem de tam yakalanmak üzereyken. Sırtüstü yere serildiği şu anda alınyazısı ondan acımasızca öç alıyor. Prag'da, politika adamı Joseph Fouché, daha sonra, özel kişiliğiyle de felaketlerin en acısıyla karşılaşıyor. Manevi yönden alçalmasının bu derece anlamlı bir örneğini hiçbir roman yazarı düşünemezdi. Çünkü 1817'de Prag'da geçen bu felaketin gülünç bir yanı da var. Alçalan yalnızca politika adamı Fouché değildir, koca olarak da horgörülüyor. Resim gibi güzel bu yirmi altısındaki genç aristokrat kadının, bir ölü kadar solgun ve kuru

yüzlü elli yedilik dula bir tarihte aşk yüzünden yaklaşmadığı düşünülürse durumu pek büyütmemek gerek. Ne var ki, 1815'te hiç de çekici bir güzelliği olmayan koca adayı, Fransa'nın ikinci zengin adamıydı ve yirmi milyonu vardı; Ekselans diye hitap edilen bir dük, bütün Hıristiyanların Majeste Kralının en saygın Bakanı, sevimli, ama yoksul düşmüş taşralı bir kontes için haklı bir umut dünyası sayılırdı. Kontes, sarayın bütün şenliklerinde ve Saint-Germain semtinde Fransa'nın en kibar kadınlarından biri olarak göz kamaştırmak umudundaydı. Gerçekten de, başlangıç parlak olmuştu. Majesteleri evlenme mektuplarını kendi hazırlatmak lütfunu esirgememiş, aristokrasi ve saray mensupları kutlamak için birbiriyle yarış etmişti. Paris'te gösterişli bir saray, eyalette iki çiftlik ve bir prens sarayı, Otranto Prensesini ağırlamak için heyecanla beklemişti. Tutku dolu bir kadın böylesine göz kamaştırıcı şeyler ve yirmi milyon hatırına kabak kafalı ve ölü suratlı biriyle elli yedi yaşını falan düşünmeden evlenebilir. Ama aşırı acele davranmış olan kontes, pırıl pırıl gençliğini yalnızca para uğruna satmıştır; çünkü çok saygıdeğer bir bakanın değil, ama Fransa'da herkesin nefret ettiği ve hiçe saydığı, ülkesinden kovulan, bütün dünyada horgörülen bir 'Bay Fouché'nin eşi' olduğunu, balayından az sonra fark eder. Dük Otranto bütün o eşsiz yanlarıyla ortadan kaybolmuş, kılıksız, somurtkan ve öfkeli biri gelmiştir yerine. Bu yirmi altı yaşındaki güzel eş ve Fransa'dan sürgün edilmiş eski bir Cumhuriyetçi olan Thibaudeau arasında Prag'da; bir 'sevişme dostluğu' başlayıverince kimse şaşmaz. Gerçi, bunun ne derece dostluk, ne kadar sevişme olduğu da bilinmiyor. Ama bu yüzden çok sert olaylar geçer ve Fouché, genç Thibaudeau'nun, evine ayak basmasını yasaklar. Olayın cansıkıcı yanı, karı koca arasında geçen bu tatsızlığı herkesin öğrenmesidir. Önünde yıllarca titredikleri bir adamın suratına kırbaç şaklatmak için her an pusuda bekleşen kralcı gazeteler, evlilik hayatında başına gelenlerle ilgili ve hiç de hoş olmayan haberler yayınlarlar. Genç Otranto Düşesinin, sevgilisiyle kaçtığı konusunda düzmece haberler yayıp bütün okurlarını sevindirmeyi de unutmazlar. Otranto Dükü, Prag'da her girdiği toplulukta kadınların gülümseyişlerini güç tuttuğunu, resim gibi güzel karısıyla kendi sevimsiz suratını alaycı bakışlarıyla kıyasladıklarını çok geçmeden

fark eder. Bir zamanlar kendisi de söylentiler yaymış, dedikodu ve skandal avcılığı yapmış Fouché, kötü niyetli söylentilere kurban olmanın tatsızlığını hissedince, böyle iftiralarla asla başa çıkılamayacağını ve yapılacak en iyi davranışın onlardan kaçıp uzaklaşmak olduğunu anlar. Fouché, düştüğü uçurumun ne derin olduğunu ancak bu bahtsızlığında fark eder; sürgün yeri Prag kenti, ona bir cehennem olmuştur. Bu durumda yine başvurur Prens Metternich'e ve katlanamaz olduğu bu Prag'dan ayrılıp bir başka Avusturya kentini seçmesine izin rica eder. Bir süre bekletirler. En sonunda, Metternich lütfeder ve Linz kentine gitmesine izin verirler. Bitkin ve küskün bir adam, bir zamanlar uydusu yaptığı bir dünyanın, kini ve acı alayı karşısında geriler ve kolu kanadı kırık, uzaklaşır o kente doğru.

Linz – bu adı bir söyleyen olunca, Avusturya'da hep gülüşüyorlar. Çünkü hemen taşrayı akla getiriyor. Çiftlikten gelme orta halliler, gemiciler, zenaatkârlar ve çoğu yoksul kişilerdir Linzliler. Eski Avusturya eşraf evlerinden, ancak birkaç tane var bütün kentte. Prag gibi parlak bir gelenekten yoksun; operası, kitaplığı, tiyatrosu yok. Aristokrasinin parlak baloları ve şenlikleri de. Gerçekten uyuklayan bir taşra kenti, dünyadan elini ayağı çekmişler için gerçek bir barınak. İyice yaşlanmış olan Fouché, ikisi de hemen aynı yaşta olan iki genç kadınla –biri eşi, ötekisi de kızı– bu kente göç eder. Gösterişli bir ev tutar ve bir güzel döşetir; o güne kadar böylesine zengin bir milyoneri kentlerinde hiç görmemiş olan Linzli dükkâncılar ve satıcılar pek sevinmiştir. Bu ilginç ve para sayesinde bir bakıma kibar görünen yabancıyla ilişki kurmayı dener bazı aileler. Ama aristokrasinin, doğuştan soylu Kontes Castellane'yi, kuru omuzlarına, ancak Napoléon (o da serüven düşkününün biri) düklük pelerini iliştirilmiş bu Bay Fouché'ye, karabiber satıcısının oğluna üstün gördüğü pek bellidir. Öte yandan memur çevreleri de, o adamla elden geldiğince az ilişki kurmak için Viyana'dan gizli talimat almışlardır. Bir zamanların tutkulu ve çok hareketli insanı, böylesine herkesten uzaklaşmış, hatta herkesin kaçındığı biri olarak yaşamaktadır. Fouché'nin genel bir balodaki durumu, çağdaşlarından birinin anılarında elle tutulabilecek bir canlılıkla şöyle anlatılır: "Kontesin nasıl herkesçe sevil-

diği, ama Fouché'nin hiç önemsenmediği göze çarpıyordu. Orta boylu, güçlü biriydi. Şişman değildi. Yüzü çirkindi. Balolarda altın düğmeli mavi frak, beyaz pantolon ve beyaz çoraplar giyiyordu. Avusturya'nın Leopold nişanının birinci rütbesi sallanıyordu göğsünde. Çoğu zaman bir soba başında ayakta durup dans edenleri seyrediyordu. Herkesçe yüzüstü bırakılmış, tek başına kalıvermiş bu adamın, –bir tarihte Fransa İmparatorluğunun en güçlü kişisi olduğunu hatırlayıp– sıradan bir memur kendisiyle konuşur, ya da satranç oynamaya davet ederse, sevindiğini görünce, yeryüzü iktidarlarının ve büyüklerinin nasıl da geçici olduğunu düşünmekten kendimi alamadım."

İç dünyası tutkularla dolu bu insanı, tek bir düşünce en son ânına kadar ayakta tutuyor: Politikada bir kez daha yükselebilmek umudu. Yorgun ve bitkin düşmüş hatta biraz şişmanlamış ve hantallaşmıştır. Ama kendi gibi büyük başarılı bir insanın eski makamına yine getirilmesi gerektiği, daha önce sık sık olduğu gibi alınyazısının onu karanlıktan alıp Tanrısal dünya politika sahnesine yine çıkarıvereceği gibi saçmalardan, boş düşüncelerinden bir türlü kurtulamaz. Fransa'daki dostlarıyla aralıksız gizlice mektuplaşır ve ihtiyar bir örümcek gibi ağlarını örer yine, ama bunlar Linz'deki evin çatı arasından öteye ulaşamaz. Takma bir adla yazdığı 'Otranto Dükü üzerine bir çağdaşının düşünceleri' yazısını, kendi yeteneğini ve kişiliğini canlı ve hatta şiirli renklerle anlatan imzasız bir övgü mektubunu yayınlar. Bir yandan da, düşmanlarını iyice sindirmek için, Otranto Dükünün anılarını yazdığı ve bunların Brockhaus Yayınevince basılacağı ve kitabın XVIII. Louis'ye ithaf edileceği özel mektuplarda ileri sürülür. Bunu yapmaktan amacı, eski Güvenlik Bakanı Fouché'nin okluğunda, uçları öldürücü zehirli birkaç ok bulunduğunu aşırı ileri gidenlere hatırlatmaktır. Ama çok tuhaf! Ondan hiç kimse korkmuyor artık. Hiçbir çare onu Linz'den kurtarmıyor. Onu yine göreve çağırmayı kimsenin düşündüğü yok. Artık kimse ona akıl danışmıyor. Kimse ondan yardım istemiyor. Sürgündekilerin yurda çağırılması konusu Fransız parlamentosunda bir başka nedenle görüşülürken, ne kinle, ne de ilgiyle onun adı anılıyor. Dünya sahnesinden uzakta kaldığı üç yıl, bütün rolleri başarıyla oynamış büyük aktörün unutulması için yetti; suskunluk camdan bir katafalk gibi yükseliyor Fouc-

hé'nin üstünde. Dünya için Otranto Dükü diye biri kalmadı artık. O, yalnızca yaşlı, yorgun, öfkeli, yapayalnız ve yabancı bir adam şimdi. Linz'in kasvetli sokaklarında kendi kendine söylenerek dolaşan biri. Arada sırada bir satıcı, bir dükkâncı bu beli bükük ve hasta adamın önünde saygıyla şapkasını çıkarıyor. Bunun dışında dünya onu unutuverdi. Onu hiç kimse hatırlamaz oldu. Ölümsüzlüğün savunucusu tarih, canlı olarak gömülmek korkusundan bir an bile kurtulamamış bir insandan acımasızca öc alıyor.

Otranto Dükü öylesine unutulmuştur ki, Metternich'in izniyle 1819'da Trieste'ye taşınmasının –Başbakan güvenilir kaynaklardan aldığı bilgiden, onun ölüm halinde olduğunu öğrenmiştir– Avusturyalı birkaç polisten başkası farkına bile varmadı. Hiçbir şey yapmadan oturmak, yerinde duramayan ve hep birşeyler yapan bu insanı, otuz yıllık hizmetinden daha çok yıpratmıştır. Hasta ciğerleri, sert iklimi kaldıramıyor. Metternich, bu durum karşısında, onun güneşli bir yerde ölmesine izin verir. Trieste'de! Triesteliler, kolu kanadı kırılmış bir ihtiyarın ağır ağır yürüyerek zaman zaman kiliseye gittiğini, diz çöküp ellerini kaldırarak dua ettiğini görürler. Yirmi beş yıl önce mihrapları ve çarmıha gerilmiş İsa heykellerini kendi eliyle parçalayan bu adam, 'boş inanışların gülünç sembolleri önünde', ak saçlı başını eğerek diz çökmektedir. O anlarına belki bir özlem duymaktadır, yetiştiği manastırın koridorlarına! İç dünyasında temelden birşeyler değişivermiş olmalı ki, bir zamanların bu tutkulu çekişmecisi, şimdi bütün düşmanlarıyla iyi geçinmekten başka bir şey istemez. En büyük rakibi Napoléon'un –o da çoktan düşürülmüş ve dünyadan adı sanı silinmiştir– kız ve erkek kardeşleri onu görmeye gelirler, geçmiş günlerden dostça söz açarlar; gelenlerin hepsi, bu insanın yorgunlukla nasıl da değişmiş, yumuşamış olmasına şaşmaktadır. Bir gölgeden farksız şu zavallının, yirmi yıl süreyle dünyayı karıştırmış ve zamanının en güçlü adamlarını dize getirmiş kişiyle hiçbir benzerlik kalmamıştır. Başını dinlemekten ve dinç ölmekten başka bir düşüncesi yoktur. Gerçekten de böyle davranır. Tanrısıyla ve bütün insanlarla barışır en son saatlerinde. Tanrısıyla barışır. Çünkü bir zamanların dinsizi, Hıristiyanları acımasızca kovala-

yan ve mihrapları yıkan bu insan, aralık ayının sonlarına doğru bir gün, Jakobinlerden yana olduğu günlerdeki deyimiyle: 'İğrenç yabancılardan biri'ni, bir rahibi yanına çağırtır ve inanmış kişiler gibi ellerini birbirine yaklaştırıp son dini isteği gereğince kutsal yağı sürdürür bedenine. İnsanlarla da barışır. Çünkü ölümünden birkaç gün önce, yazı masasını açıp bütün yazılı kâğıtları getirmesini emreder oğluna. Büyük bir ateş yakılır ve yüzlerce, binlerce mektup alevlere fırlatılır. Yüzlerce kişiyi korkudan titreten anı notları da bu arada belki yakılmıştır. Onun bu davranışı, ölmekte olan bir insanın zayıflığı mıdır, yoksa gecikmiş de olsa son bir iyi davranış çabası mı? Kendinden sonraki kuşaklardan korktuğu için mi, yoksa kaskatı bir umursamazlıktan mı? Şu var ki, o, başkalarını kötü duruma sokup düşmanlarından öc almasını sağlayacak her şeyi, inanmışlıktan gelircesine bambaşka ve derin bir saygıyla yok etti; ün ve güçten daha başka bir mutluluğu, insanlardan ve hayattan bıkmışlığının amacı olan unutulmuşluğu arayarak.

Bir kuzey limanında başlamış olan bu olağanüstü ve alınyazılarıyla yüklü yaşam, güney denizlerinin Trieste kentinde 26 Aralık 1820 günü sona erer. Tedirgin edici içgüdüleriyle bir gün olsun rahat duramamış ve sonunda yurdundan da sürgün edilmiş bu insanın bedeni, 28 Aralıkta, son dinlenme yeri olarak toprağa verilir. Ünlü Otranto Dükünün ölüm haberi dünyada önceleri pek büyük bir ilgiyle karşılanmaz. Unutulmuş adının uyandırdığı solgun ve ince bir anılar bulutu şöyle bir dolaşır başlar üzerinde ve zaman denilen yatıştırıcı gökyüzünde hiç iz bırakmadan geçip gider.

Ama dört yıl sonra yeni bir tedirginlik başgösterir. Bir zamanlar herkesi yıldırmış bu adamın anıları yayınlanacak diye bir söylenti dolaşmaktadır. Alaşağı ettikleri o insana aşırı yüklenmiş olanların ve iktidardakilerin bazılarının sırtı ürperir; o tehlikeli dudaklar mezarından da mı konuşacak, diye. Sonunda bir kenara kaldırılmış belgeler polis çekmecesinden çıkarılacak, son derece gizli ve ünlerine son verecek entrika belgeleri günışığına mı çıkacak? Ama Joseph Fouché, ölümünden sonra da kendisine ihanet etmez. Açıkgöz bir kitapçının 1824'te Paris'te yayınladığı anıları, güvenilmez satırlardır. Fouché gibi. Bu di-

rençli suskun kişi, mezarından bile gerçeği tam ele vermez; buz gibi kuru toprağında da sırları büyük bir kıskançlıkla kendine saklar, anlaşılmazlığını sürdürmek için. Kendini hiçbir zaman bütünüyle ortaya koymayan ikili ve çekişmeli bir yaradılış. Ama, Joseph Fouché'nin büyük ustalık gösterdiği o işkenceli oyun, bundan ötürü sık sık tekrarlanır. Belli belirsiz bir ipucundan dolambaçlı bütün bir yaşamı aydınlatmak, değişikliklerle dolu bir alınyazısından, manevi yanının gerçeğini bulup ortaya çıkarmak için.

SON

Stefan Zweig

FOUCHÉ

BİR POLİTİKACININ PORTRESİ



Ünlü Avusturyalı yazar *Stefan Zweig*'ın biyografi yazarlığının en usta işi ürünlerinden biri olan *Joseph Fouché*, büyük Fransız Ihtilalinin başlangıcından I. Napoléon döneminin sonuna kadarki renkli dönemi kapsar. Napoléon'un "yaşamım boyunca tanıdığım en kusursuz aşağılık dönek" diye nitelendirdiği *Joseph Fouché*, bütün bu dönem boyunca sergilediği siyasal tutumuyla, Machiavelli'nin 'Hükümdar' adlı yapıtında sergilediği siyasetçi tipinin somut bir örneğini oluşturur. *Fouché*'nin kişiliğinde Avrupa tarihinin çok önemli bir döneminin de çözümlemesini yapan *Stefan Zweig*, bu yapıtıyla kendilerini bütünüyle siyasete adayanların, sonunda geleneksel ahlak ve insan değerlerinden ne denli uzaklaştıklarının, erdem kavramından nasıl yoksun kaldıklarının somut bir belgesini sunar. Yazarın deyişiyle, sonunda 'ihanet edecek kimseyi bulamayınca kendi kendisine ihanet edecek' kadar yoldan çıkan *Fouché*, siyaset ile insanlık arasındaki çatışmayı böylece belki de tüm zamanlar için kişiliğinde somutlaştırır.

ISBN 975-510-671-5



KDV İÇİNDEDİR